Erwin Wittstock

Falsul vin de Malvasia

BIBLIOTECA KRITERION apare
sub îngrijirea lui Domokos Geza

rwin
Vittstock

Falsul vin de Malvasia

Traducere de Beatrice Staicu

Prefaţă de Cornel

*
; EDITURA KRITERION |
Bucureşti, 1978

Coperta colecţiei: DONE STAN

Erwin Wittstock
Der Viehmarkt von Wângertsthuel, Literatur Verlag, 1967
Der falsche Milvasier, Kriterion Verlag, 1970

Prefaţă

Se întîmplă cu scrisul celor mai mulţi povestitori ce-şi aleg de preferinţă subiectele din (viaţa trăită, din văzutele şi auzitele lumii din preajmă, ca acesta să penduleze între anecdoticul mai mult (sau mai puţin prelucrat şi veritabilul unicat literar care solicită toate puterile creatorului. De la această procedare nu se abate nici povestitorul sas Erwin Wittstock, după cum nu s-a abătut nici povestitorul român, originar din aceeaşi zonă geografică şi morală şi trăind în aceeaşi epocă, Ion Agârbiceanu. Chiar în volumul de faţă — o culegere din povestirile lui Wittstock — întîlnim destule anecdote, de fapt mici povestiri centrate în jurul cite unui personaj „de pomină". Anecdota se studia într-o vreme la şcoală ca modalitate narativă cu particularităţi proprii. Ea era o formă de înregistrare a realului atestat sau atribuit (pe toată gama lui, de la eroic la caricatural, de la istoric la familiar}, cristalizat mai aproape de proverb şi sentinţă: un adagiu oferit aşa-zicînd cu erou cu tot şi împreună cu feiia de timp care-l conţine. O tipică anecdotă este, bunăoară, Perpetuum mobile, *avînt în centru pe „unchiul Franz", ^năstruşnicul autor dl hinui „perpetuum mobile", ce-şi propune să folosească energia gratuită furnizată de „presiunea de pe fundul unui vas plin cu lichid". Miracolul mult aşteptat se săvîrşeşte* în *faţa nepoţilor, dintre care unul devine cu totul accidental coautor al invenţiei: el scapă în pîlnia aparatului un mic ou de paşti şi muşina începe să funcţioneze. Dispariţia ulterioară a oului atrage după sine tot atît de brusc imobilizarea aparatului, şi oricîte ouă sînt încercate (se achiziţionează de la ţărani o uriaşă cantitate, iar în cele din urmă inventatorul se vede silit să pună pe roate o crescătorie proprie de găini, „cea mai mare din tot comitatul"), un <alt ou potrivit nu*

se mai găseşte... „Unchiul Franz" aduce cu unii eroi ai literaturii lui I. Al. Brătescu-Voineşti sau J. A. *Bas- sarabescu, desprinşi de asemenea dintr-o cronică umoristică a provinciei. Nu lipsesc însă din volumul de faţă nici anecdotele istorice privind viaţa comunităţii. O astfel de povestire este* Lupta dreaptă, *relatînd un episod (jumătate eroic, jumătate burlesc) din rezistenţa coloniştilor saşi împotriva nobilimii maghiare locale care încerca să le încalce drepturile. Pentru a dovedi voievodului abuziv că are de-a face cu ţărani liberi, „care se ridicau deasupra gliei, nu rămîneau cu tălpile lipite de ea" (ca iobagi, bunăoară) şi întrucît dovada — la propriu — n-o puteau face întîmpinîndu-l călări (caii îi ascun- seseră, să nu le fie luaţi), saşii în armurile lor, conduşi de purtătorul de cuvînt Henning, purced la drum purtaţî de argaţi în... ciubere. Are loc cel mai ciudat turnir, care urma să decidă victoria uneia din tabere şi, spre surpriza şi a cititorului, cîştigă alesul ţăranilor, favorizat' chiar de condiţiile neobişnuite ale luptei.*

Înţesată cu anecdote istorice este şi ampla istorisire Falsul vin de Malvasia, *cu nu puţine potriviri comice, cum ar fi amănuntul că vinul vechi, aproape istoric, primit în dar de preotul sas şi păstrat cu sfinţenie pentru' oaspeţi rari, care se şi ivesc intr-un alt moment istoric, se dovedeşte a fi violent şi intempestiv diuretic, ca urmare a farmecelor făcute cîndva de un popă român la rugămintea vechiului stăpîn al locului şi al vinului, ce urmărea să-şi ţină nobila soacră cit mai departe, zădăr- nicindu-i sistematic proiectele de călătorie prin trimiterea la momentul oportun a unor butelii din elixirul vrăjit. Ca şi în alte cazuri, povestirea nu rămîne strict la planul umoristic. Ea pune din plin la contribuţie resursele memorialisticii şi — lucru şi mai preţios — darurile portretistului. Totul într-o compoziţie liberă, aparent destinată, care adună finalmente la matcă afluenţi foarte (rebeli, a căror urmărire — ne dăm seama — a fost chiar scopul naraţiunii, pentru că p permis autorului promenada*

sa meditativă, divagarea cu miez despre o mulţime de lucruri interesante, rostirea fără aerul constringerii a unor adevăruri ce-i stăteau la inimă. Am vorbit însă de portretistul Wittstock. Sînt în această naraţiune şi în alte două, învecinate, Hăituiala *şi* Irozii, *ultima mai direct legată de structura evocării, cîteva portrete de bătrîni anevoie de uitat, care chintesenţiază parcă, deşi în forme adesea dizarmonice, chiar caricatural-mecanice, o seamă de caracteristici ale rasei: tenacitatea, ingeniozitatea, ataşamentul faţă de o realitate comunitară cu tradiţii adine împlîntate, despre care vorbesc trainice ziduri ca de cetate, dar şi obiecte ale meşteşugurilor înflorind sub protecţia colectivităţii şi, nu în ultimul rînd, un sistem de raporturi bine consolidat. Poate chiar prea consolidat, de-a dreptul rigid uneori, de unde şi impresia unei habotnicii a normei ce nu poate fi încălcată decît cu riscul declanşării forţelor punitive. Aceasta favorizează la rîn- du-i tradiţii de făţărnicie şi dedublare în ambele tabere, anevoie de întîlnit la societăţi şi grupuri sociale mai fruste. Erwin Wittstock nu e totuşi adeptul unei literaturi a scotocirii cotloanelor psihanalitice, viziunea lui solară nu permite părţii de umbră să se autonomizeze, conflictele ivite din astfel de situaţii sînt prompt puse în ecuaţie, apoi cu sistemă, nu şi fără fineţe, rezolvate. Faptul se datoreşte în bună măsură educaţiei clasice a scriitorului, care l-a îndrumat spre o literatură a semnelor de descifrat şi mai puţin spre teritoriile obscure unde semnele abia apucă să se înfiripe. A mai contribuit la aceasta şi interesul constant arătat de scriitor lumii satelor săseşti, lume ea însăşi „clasică", de muncitori aprigi, cu conştiinţa valorii proprii, ceea ce a putut naşte un anumit individualism, mediu deopotrivă prielnic afirmării vredniciilor, dar şi — într-un anumit sens — înfloririi „păcatului" şi extravaganţei, pe care însă structura închisă a organizării comunitare le „controlează". Lumea aceasta truditoare şi totodată cu necesităţi mai*

variate, mai complicată şi mai rafinată, în care bunăstarea moştenită şi mereu sporită a introdus şi germeni ai disoluţiei, e chiar universul preferat al prozei lui Erwin Wittstock, scriitor pe care oraşul şi conflictele lui l-au atras în mult mai mică măsură şi în orice caz cu rezultate mai modeste.

Opera care întruneşte exemplar nu numai tendinţele şi temele pomenite, ce ţin de o întreagă psihologie etnică, prin reprezentanţi totuşi sugestiv individualizaţi, ci şi însuşirile naratorului, ajunse acum la cea mai echili- librată expresie a lor, este Tîrgul de vite din Wăngerts- thuel. O *mică capodoperă — această nuvelă întinsă, în care spontaneitatea povestitorului (abordarea aparent neelaborată a faptelor, firul sinuos al povestirii, cu numeroase reveniri, paranteze, momente narative „moarte") nu poate ascunde cu totul structura orchestral-simfonică, în fond riguroasă, a compoziţiei. Mai rar atîta naturaleţe împletită cu o atît de decisă conştiinţă a finalităţii dramatice a demersului, însuşire desigur educată la şcoala marilor maeştri ai autorului, Gottfried Keller şi Theodor Storm.*

De o remarcabilă expresivitate e în această nuvelă pictura de grup, perspectiva de maestru al imaginii, mî- nuind parcă un fermecat aparat de filmare, asupra tradiţionalului tîrg de vite transilvănean, văzut în toate componentele şi ipostazele sale, sub lumina felurită a orelor, acum atotbiruitoare, făcînd aerul să vibreze, curînd de- clinîndă şi chiar dezolantă. Elementele de vivacitate şi culoare comică sînt asigurate de observarea binevoitor- caricaturală a „studenţilor" şi a notabilităţilor, în frunte cu veterinarul locului, care răspund de latura cancela- ristică şi buna funcţionare a articulaţiilor tîrgului, în timp ce plasticitatea şi relieful tablourilor sînt meritul ochiului şi al deplinei stăpiniri a potenţelor notaţiei. Nimic nu scapă ochiului acesta lacom şi totodată anecdotic-me- ditativ : diferenţieri sociale, etnice şi de vîrstă, amestecul pitoresc de oameni şi

dobitoace, totul prins în prim- planuri uluitoare prin concreteţe, cu izolarea ici-colo a unui portret mai stăruitor lucrat, precum acela al fabulosului veterinar, sau în largi tablouri de gen, cum ar fi spectacolul crud al încercării cailor în tabăra ţiganilor sau dansul tinerelor ţigănci etc.

Pe acest fundal mişcat şi contrastînd cu tipicitatea lui ritualică se desfăşoară drama rusticană, la fel de mişcată, cu răbufniri de violenţă a protagoniştilor, de fapt un singur moment al ei: dezlegarea şi precipitarea spre desnodămînt a unui vechi conflict tăinuit, a unui „păcat" de tinereţe ţărănească. în toate acestea şi un raisonneur *implicat pe neaşteptate în eveniment — povestitorul, tî- năr abia ieşit din adolescenţă, asupra căruia frumoasa săsoaică, soţia protagonistului, neştiutoare de implicaţiile dramei, exercită o puternică seducţie. Biruinţa autorului pe o linie a lui, aceea a portreturii morale com*

plexe, e cu atît mai remarcabilă cu cit elementele de scenariu melo, *care l-au atras şi altădată* (Halta Cnefreit, Hăituiala), *nu lipsesc, chiar dimpotrivă. Georg Trausch, eroul nuvelei, face parte, intr-un fel, din familia dam- naţilor lui Slavici, el e un Huber în poziţie privilegiată de bărbat deplin ce-şi trăieşte patetic şi generos nefericirea, dar în a cărui subţirime sufletească, aptă mai mult pentru nehotărîre decît pentru decizie, întrezărim şi urmele unei oboseli ereditare. Nobleţea damnării, dezvăluirea în actul ispăşirii a unor trăsături care, împotriva cursului violent al acţiunii (tentative de viol şi omor, uciderea din imprudenţă a ţigăncii care pregătea împreună cu fiul ei — fructul greşelii de odinioară — o ambuscadă pentru cel ce se întorcea noaptea de la tîrg etc.), edifică o structură morală emoţionantă, scrupule de o mare gingăşie şi o acuitate sufletească pe care, deprinşi cu sănătoasa idilă, anevoie am acceptat să le recunoaştem acestui mediu, conferă surprinzătoarei nuvele planul de adîn- cime morală necesar, iar odată cu aceasta, un accent de gravitate multiplelor virtuţi pe orizontală ale povestitorului.*

N-am putea încheia prezentarea de faţă fără a aminti că una din virtuţile acestea a fost atotînţelegerea, generoasa deschidere spre realităţi care cuprindeau şi alte feţe decît aceea, familiară scriitorului, a propriei sale etnii. E drept, el a fost favorizat în aceasta şi de natura extravertită a talentului, cum şi de temele sale predilecte, războiul şi lumea sătească, în care interpretarea sau măcar juxtapunerea naţională erau nu excepţia ci fenomenul firesc. Asemenea explicaţii nu micşorează însă valoarea iniţiativelor lui Erwin Wittstock de a veni în întîmpinarea celorlalţi *(romani, maghiari etc.), cu o preocupare, care nu e numai a anecdotistului ci şi a gînditorului prin imagini, de a înţelege originalitatea, stilul de viaţă, civilizaţia fiecărei naţionalităţi în parte din vechea şi mai noua Transilvanie. E un merit nu din cele mai mici, care-l apropie pe*

Wittstock de celălalt confrate de generaţie, mare prieten al poporului român, Oscar Walter Cisek.

Cornel Regman

Hăituiala

Eram în clasa a doua, la şcoala din sat, cînd am auzit pentru întîia oară de persecuţiile împotriva creştinilor, învăţătorul Salmen ne-a istorisit atunci că oamenii erau aruncaţi hrană fiarelor şi că îndurau cu straşnică mîndrie o moarte în chinuri. De-abia mult mai tîrziu am avut prilejul să văd imagini ce înfăţişau acele întîmplări şi să aflu din ele cum se petrecuseră lucrurile în realitate : în marele amfiteatru, femei frumoase la chip, numai în veşminte subţiri şi bărbaţi cu păr negru cîrlionţat şi braţele împodobite cu brăţări stau de vorbă, în timp ce jos, în arena descoperită, tineri şi tinere înfruntă cu privirea leii, iar fiarele minate de o lăcomie nesăţioasă lasă la o parte prada ucisă şi se pregătesc să se năpustească asupra ne-fericiţilor rămaşi în viaţă ; sau : făclii ce-şi împrăştie lumina în grădini, pe ale căror poteci hoinăresc, într-o dulce apropiere, oameni care, din cîte se vede, schimbă gînduri binevoitoare. Dar făcliile nu sînt ca acelea pe care le ştim noi. Din volbura de fum negru ce se adună în vîrful parilor drepţi ca luminarea, deasupra şomoioagelor de paie lipite cu smoală, se înalţă braţele martirilor ; părul le flutură în vînt şi ochii scăldaţi în extaz şi durere privesc spre depărtări ce nu pot fi zărite.

Sînt imagini care m-au tulburat adînc ori de cîte ori mi-a fost dat să le privesc. Au întregit atît de bine plăsmuirile fanteziei mele, încît pot spune că astăzi ştiu cam tot ce se poate şti despre acele vremuri cumplite. Dar, atunci cînd ascultam lămuririle pe care ni le dădea învăţătorul Salmen, nu eram încă în stare să desluşesc în viaţa din jur urmele unor timpuri trecute şi nici nu apucasem să cunosc destule lucruri din care să trag în-văţăminte, pentru ca să înţeleg pe deplin ce putea să însemne o înfruntare între oameni lipsiţi de

apărare şi nişte fiare ce vor să-i sfîşie. A venit însă şi ceasul în care totul mi-a apărut izbitor de limpede, ca lumina zilei.

Era o zi de primăvară; slujba din biserică tocmai luase sfîrşit. Noi, băieţii, coboram în fugă poteca pietruită a cimitirului ; aveam bucheţele de părăluţe şi de flori de lămîiţă la pălărie. Deodată am văzut că portiţa ce ducea spre grădina bisericii era zăvorită, iar epitropul Daniel Merthen şi presbiterul Martin Simbringer ne-au aţinut calea. Ni s-a interzis să părăsim grădina. Dinspre uliţă am auzit un tropăit, strigăte puternice şi izbituri de bolovani, aruncaţi cu toată puterea. Bivolul, pe care bă- trînul Litzki îl adusese abia marţi de la tîrgul de vite, turbase.

între timp se strînseseră toţi oamenii care fuseseră la biserică şi acum voiau să se ducă pe la casele lor. Din rîndul femeilor careva întrebă cine se afla pe uliţă, în preajma vitei.

— Doamne Dumnezeule, pe unde o fi Getzi al meu ? — strigă nevasta lui Roth, cuprinsă de o bruscă îngrijorare, căci lăsase copilaşul în vârstă de trei ani jucîn- du-se în nisipul din faţa bisericii.

Presbiterul înşiră numele argaţilor şi gospodarilor ce se aflau afară, apoi se căţără pe o piatră veche de mor- mînt ca să se uite peste zid la cele ce se petreceau în uliţă. Curînd după aceea ni s-a dat voie să ieşim ; tot aruncînd cu pietre în bivol şi stîrnind larmă în jurul lui, izbutiseră să-l gonească peste pod pînă în bătătura lui Litzki.

Pe urmă l-au adus pe Getzi şi i l-au pus maică-şi în braţe ; femeile din preajmă au izbucnit în plîns şi au început s-o căineze în gura mare. Micuţul sîngera la cap. N-a trecut mult şi căruţa care avea să ducă băieţaşul rănit tocmai la spitalul din oraş a tras în dreptul nostru. Atunci a apărut şi bătrînul Litzki. Era cel mai vîrst- nic dintre toţi enoriaşii şi obişnuia să părăsească lăcaşul de rugăciuni în tovărăşia preotului şi a învăţătorilor şi întotdeauna mult după plecarea celorlalţi. Aşa şi acum, împreună cu cei doi bărbaţi, venea agale spre

grupul de ţărani, fără să ştie nimic din cele ce se petrecuseră. Nevasta lui Roth se sui plîngînd în căruţă ; învelise micuţul într-o năframă groasă de culoare verde şi, din timp în timp, se apleca şi îşi lipea obrazul de el. Petrus Litzki s-a apropiat de căruţă, a vîrît cartea de rugăciuni în buzunarul ţundrei îmblănite de duminică şi a ridicat un colţ al năframei.

— Nu vă zgîrciţi la bani ! — spuse el. Daţi-i doctorului cit cere. Ne-om socoti noi pe urmă !

Dar căruţa nici n-a apucat să ajungă la podul vechi că Getzi şi murise.

Litzki s-a îndreptat spre poarta gospodăriei sale, de cealaltă parte a podeţului. Era o poartă trainică din lemn masiv, zidită în împrejmuirea înaltă de piatră şi încuiată cu grijă. Bătrînul a încercat şi portiţa de alături, ce dădea în uliţă. Pe aici o zbughise bivolul şi tot pe aici îl minaseră îndărăt în ogradă. Cheia era băgată pe dinăuntru. Bătrînul a crăpat portiţa, doar atît cît să poată trage afară cheia şi a încuiat-o dinspre uliţă.

Eram încă prea nevîrstnic pentru ca să pot înţelege că toate aceste fapte mărunte se legau cumva între ele ; iar mai tîrziu, cînd m-am făcut mare, n-am vorbit cu nimeni despre acea întîmplare de neînţeles care a urmat. Cred însă că cele văzute şi auzite de mine atunci sînt de ajuns ca să putem da de rostul acelor lucruri şi să le legăm între ele în aşa fel încît să aibă un înţeles.

Andreas Weidner era unul din tinerii chipeşi din obştea noastră. Se înapoiase de puţină vreme de la oaste şi nouă, copiilor, ne era tare drag, pentru că ne dădea cînepă, din care ne făceam şfichi de bici şi păr de vacă şi de porc, cu care ne umpleam mingile. Taică-său murise de puţină vreme : se dusese la munte să taie copaci şi-l lovise acelaşi arbore care-l rănise de moarte şi pe fiul lui Litzki. Aşa se face că acum, cînd Andreas rămăsese să îngrijească de trei fraţi şi surori abia trecuţi de vîrsta copilăriei, Litzki îl ajuta în fel şi chip să o scoată la capăt cu această îndatorire grea, deşi nu

erau deloc înrudiţi între ei. De cînd i se prăpădise băiatul în accidentul acela nenorocit, unchiaşul n-o mai avea decît pe Katharina, singura lui nepoţică, o fată nostimă şi zdravănă, care împlinise douăzeci de ani.

Gospodăria lui Litzki era chiar pe malul rîului, care cobora şerpuind printre livezile cu pomi fructiferi şi se abătea brusc spre sat; în locul unde lăsa în urmă livezile de pe deal, croindu-şi drum de-a curmezişul uliţei mari, formase o cascadă.

De o parte a cascadei era moara, de cealaltă — gospodăria lui Litzki ; aceasta din urmă era la un nivel cu restul satului şi cu siguranţă că pe vremuri, cînd o înjghebaseră, fuseseră nevoiţi să sape şi să scoată de acolo o groază de pămînt ca s-o netezească. De livezi o despărţea un zid vechi de cărămidă, care pe latura dinăuntru era înalt de ciţiva metri, dar spre grădini se ridica doar cît să-i ajungă la piept unui bărbat în toată firea şi de acolo cuprindeai cu privirea toată gospodăria. Trebuind să sprijine atîta greutate de pămînt, zidul era înclinat, alcătuind un uşor povîrniş. Făcea înconjurul ogrăzii şi se pare că în trecut fusese şi mai înalt, iar pe vreme de război împlinise anumite rosturi speciale pentru obştea satului.

De-a lungul zidului, pe una din laturile curţii, se făcea o potecă ce ducea spre livezi, chiar de-a lungul albiei rîului. Pe această potecă suia acum Litzki, urmat de bărbaţii, ba chiar şi de femeile şi fetele satului. Toţi mai ţineau încă în mină cărţile de rugăciuni şi erau îm- brăcaţi aşa cum se nimeriseră să fie la ieşirea din biserică : bărbaţii în sumanele lor îmblănite, albe şi largi, pe care le păstrau pentru zilele de sărbătoare, femeile în paltoane cu falduri multe, potrivite în aşa fel încît distanţele dintre ele să fie aceleaşi, iar fetele cu gătelile lor de cap împodobite cu panglici colorate din mătase lucioasă.

Andreas Weidner luase puşca de vînătoare a

organis- tului şi se uita de sus în ogradă la bivolul care se oprise într-un colţ, lîngă o căruţă şi-i mirosea osia, aplecînd uneori capul, cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Privirile tuturor erau aţintite asupra lui Andreas. Nepoata lui Litzki, Katharina, se ţinea alături de el şi avea obrajii încinşi. „Dă-te la o parte !“, s-a răstit bunicu-său la ea. dar nimeni nu s-a mirat că-i vorbeşte cu atîta asprime, deoarece gîndeau cu toţii că bătrînul îşi face sînge rău din pricina vitei, care-l costase optzeci de galbeni. Andreas a dus arma la ochi, dar a lăsat-o din nou jos, spunînd că de acolo unde stătea nu avea cum să nimerească :

— Ia-o în lungul zidului, pînă ajungi chiar deasupra lui ! — l-a sfătuit cu glas tare Martin Simbringer.

— Aşa n-ar fi nici o ispravă ! — i-a răspuns Andreas zîmbind şi, făcîndu-şi vînt, a încălecat marginea zidului. Cu siguranţă că nimeni n-a ghicit atunci ce avea de gînd să facă. Pe neaşteptate, şi-a dat drumul să alunece în josul costişei ; ajuns cu bine, a rămas locului, cu picioarele înfipte în pămînt. În urma lui se iscă o rumoare aprinsă, care se destramă însă repede, lăsînd să se aştearnă o tăcere deplină, netulburată nici măcar de o răsuflare.

Andreas făcu cîţiva paşi către mijlocul ogrăzii. Ţinea arma în poziţie de tragere. Bivolul urmărea mişcările noului venit cu ochii săi rotunzi şi negri, în care lucea mînie şi răutate. Lăsă în jos capul pînă ce părul lung care-i atîrna din falcă atinse pămîntul. îşi sprijini botul de copitele picioarelor din faţă ; coarnele groase şi scurte dominau fruntea vînjoasă. Atunci a răsunat împuşcătura. Cu o mişcare violentă, bivolul dădu capul pe spate şi, mişcîndu-l cînd într-o parte, cînd în cealaltă, icni gîl- gîitor din gîtlejul încordat ; apoi împunse aerul cu coarnele în dreapta şi în stînga, dîndu-se puţin înapoi, pînă ce se izbi de căruţă. Atunci lăsă iar coarnele în jos şi văzurăm cu toţii că deasupra

ochiului drept se desprinsese de os o halcă de carne, care atîrna sîngerîndă.

Părul lung de la fălci mătură iar pămîntul. Andreas stă drept, netulburat şi ţinteşte din nou. II urmărim cu sufletul la gură.

„Pac !“ — O clipă, s-ar zice că pe Andreas l-a străfulgerat o durere. Pac ! A nimerit alături ! — Şi iată că bivolul se năpusteşte cu căpăţîna aplecată asupra tî- nărului, care se fereşte din calea lui şi în clipa următoare se află cu spatele la zid, aşteptînd atacul. Vita este iute de picior şi dibace. Andreas face un salt în lături, dar poate n-a fost destul de sprinten, pentru că se aude un trosnet scurt şi patul puştii e ţăndări, iar mîna tînărului începe să sîngereze. Andreas zvîrlă cît colo ciotul de armă şi- o apucă la fugă de-a curmezişul curţii. Bivolul goneşte după el în salturi mari, ţine coada întinsă ca o coardă în vînt şi, din cînd în cînd, gîfîie scurt şi ameninţător. Acum tînărul este lingă căruţă şi aleargă în jurul ei, cu bivolul pe urme. îşi curmă fuga o clipă, apucă leuca, se propteşte de ea şi trece din- tr-un salt peste osie, în vreme ce vita, orbită de furie, nu o vede şi, din goana mare, se izbeşte de ea cu toată puterea. Scuturat de un tremur şi sforăind neîncetat, bivolul pare că se răzgîndeşte ; se dă îndărăt, cată în jur şi se repede la căruţă dintr-o parte, răsturnînd-o cu un trosnet puternic şi făcînd ţăndări loitrele. Acum zdrobeşte sub copite frînturile acelea inerte, împunge pieziş roţile şi lada căruţei, calcă în picioare lanţul de frînă, făcîndu-l să zornăie şi se mai năpusteşte în două rînduri asupra căruţei ; pare stăpînit de o poftă turbată de distrugere. Dar asta durează numai cîteva clipe, pe urmă se întoarce cu spatele şi începe din nou să-l caute din ochi pe Andreas. Osia zace pe jos şi roţile nici nu se mai zăresc de sub mormanul de sfărîmături răvăşite.

între timp, Andreas a apucat să ajungă în fugă la poarta grajdului. în clipa în care zmuceşte de ea ca s-o deschidă, mulţimea privitorilor prinde dintr-

o dată viaţă. Tăcerea încremenită este spartă de strigătele care se încrucişează, ţăranii sînt vădit tulburaţi. Unii ţipă : „Nu în grajd ! Nu în grajd“, dar vocea lui Simbringer le acoperă pe ale celorlalţi. „înăuntru ! înăuntru !“ Fiind duminică, vitele lui Litzki fuseseră lăsate să pască libere, bineînţeles în afară de bivol, care nu trebuia scos din ogradă. Andreas n-are timp să stea pe gînduri, trînteşte cu un zgomot asurzitor poarta grajdului în urma sa, dar scîndurile se rup şi se desfac, împrăştiindu-se care încotro şi rămînînd acolo unde cad, de parcă acela le-ar fi fost dintotdeauna locul. Omul şi vita nu se mai zăresc. Trop, trop, ! Cizmele celui hăituit bocănesc printre ies- lele goale, tropăitul bivolului se aude înăbuşit din pricina stratului de pămînt îmbibat cu umezeală şi bălegar. Iată că tînărul năvăleşte afară din grajd. Şi-a pierdut pălăria rotundă, părul i-a căzut peste frunte şi s-a lipit de ea, răsuflă anevoie şi zgomotos. Acum suie în goană mare scara care duce la locuinţa lui Litzki, zmuceşte de uşă, se repede în ea, vita vine din urmă, urcă scara, tînărul sare peste balustradă şi nimereşte din nou în curte.

Cu spatele rezemat de perete, urmăreşte cu ochii măriţi mişcările bivolului, ferindu-se tot mereu din calea lui. Un corn izbeşte cu zgomot în zid, dar băiatul a apucat să ajungă dintr-un salt la peretele din faţă. Bivolul se opreşte, sforăie şi, cu mişcări încete, se urneşte din nou.

Era întocmai ca în amfiteatrul romanilor : cerul de un albastru intens, porumbeii albi care zburau deasupra capetelor şi pomii înalţi din livezi, cufundaţi în dogoarea zumzăitoare a amiezii. Noi, băieţii, stăteam care în picioare pe buza zidului, care ghemuiţi pe ea şi bălăngănind picioarele încălţate în cizmuliţe bine lustruite. Femeile şi fetele se sprijineau cu braţele de parapetul de cărămidă, ca şi cum s-ar fi aplecat peste balustrada unei loje şi unele din ele îşi împreunaseră deasupra zidului mîinile în care ţineau cartea de rugăciuni, batista şi bucheţelul de urechea-ursului. Katharina Litzki era aproape culcată pe zid şi îşi ascunsese faţă în palme. Zvîcnituri puternice îi zguduiau trupul tînăr. Bărbaţii stăteau neclintiţi şi ţepeni, cu privirile aţintite asupra înfruntării ce avea loc jos, în ogradă şi cu chipuri încremenite, pe care nu se putea citi nimic. Bineînţeles, asta a fost doar un timp, la început, cînd spaima îi încleştase pe toţi ; pe urmă bărbaţii au fost cei dinţii care s-au urnit şi au căutat să-i vină în ajutor tînărului.

Vita îşi umflă nările, mişcă urechile deslipite şi năpădite de smocuri de peri lungi şi se şfichiuie singură peste coaste cu vîrful cozii. întinde gîtul şi scoate un muget scurt şi ameninţător. Tînărul şi vita stau faţă în faţă, numai trei paşi îi despart unul de altul.

„Funia !“, au strigat atunci cîţiva ţărani. O adusese morarul şi aruncase un capăt al ei în prăpastia ce se căsca sub noi. Tînărul părea la capătul puterilor, mişcările sale nu mai erau atît de sigure ca la început. Cu toate acestea, izbuti să

prindă capătul funiei. Daniel Merthen se cocoţase pe buza zidului şi, sprijinit de încă doi bărbaţi, trăgea din răsputeri de celălalt capăt ; sîn- gele i se suise la cap şi vinele de la tîmple îi zvîcneau. Cel hăituit plutea cam la un metru de pămînt, cînd bi- voiul se năpusti asupra lui. Avea grumazul scăldat în spume şi din botul căscat răzbătea un muget surd. în clipa următoare, Andreas zăcea la pămînt, unde se prăbuşise cu zgomot, iar sus, pe zid, Daniel se clătină cîteva clipe în şir, cît pe ce să cadă şi el. Tînărul izbuti să se ridice numaidecît şi sări peste coarnele vitei. Cizmele păreau că-i atîrnă greu de picioare, poate că şi cingă- toarea lată de piele îl făcea să se mişte mai anevoie. Cu toate astea era încă sprinten şi îndemînatec, făcea salturi mari, alerga de-andăratelea, iar distanţa dintre el şi bivol sporea.

încercarea cu funia dăduse greş, dar ai fi zis că trezise ţăranii la viaţă. Cîţiva tineri au plecat în goană mare pe la casele lor să aducă puşti şi, între timp, cei rămaşi locului îşi storceau creierii în căutarea unui mijloc de salvare şi se sfătuiau cu aprindere între ei. Dar nu trebuie uitat că lupta se purta cu mare iuţeală ; salvatorul nu apucă să facă nici zece paşi, în timp ce tînărul hăituit trebuia să alerge o sută.

— Deschideţi poarta ! — a strigat Andreas gîfîind. Au fost singurele cuvinte pe care le-a rostit.

— Să sai îndată în iazul morii ! — l-au învăţat cei adunaţi pe costişe.

E ştiut că omul poate înota, se poate smulge din încleştarea pîrîului repede şi căţăra pe parapetul de piatră. Bivolul însă nu poate. O parte din cei adunaţi s-au repezit în josul cărării care ducea la poartă, iar Simbrin- ger s-a îndreptat spre Litzki :

— Domnia-ta dă-ne cheia ! — a spus el, întinzînd mîna, gata s-o şi ia din loc în clipa următoare.

Numai că totul s-a petrecut altfel decît gîndise

el ; doar am spus-o de la bun început, în toată istoria asta sînt multe lucruri de neînţeles.

Litzki urmărise lupta laolaltă cu ceilalţi. Pe faţa lui hătrînă, toată numai creţuri mici, nu se citea nici tulburare, nici compătimire.

— Cheia ! — a mai spus o dată epitropul.

Răspunsul bătrînului a sunat hotărît :

— N-o dau !

Timp să schimbe vorbe multe şi alese nu era. De jos răsunau primele lovituri în poartă şi în acelaşi timp se auzea cum izbeau în portiţa dinspre uliţă. Dar aici nu aveau de-a face cu scînduri putrede şi muiate de vreme ca cele de la poarta grajdului, ci cu blăni din lemn tare de stejar, groase cît pumnul, durate încă din anii războiului, care atîrnau de balamale de metal şi erau prinse în piroane de fier. Aici broaştele nu se descuiau de la sine la cea dintîi izbitură, ci erau încuietori vechi şi grele de fier, care nu puteau nicicum fi deschise din afară cu securea.

Momentele în care tînărul izbutea să se ţină departe de bivol se răreau. Erau tot mai numeroase salturile sale chinuite şi o spaimă de moarte se desprindea din fiecare mişcare a sa.

— Cheia !

Oamenii făcuseră cerc în jurul bătrînului, ameninţători.

— Eu n-am cerut nimănui să-mi calce ograda. Şi nimeni n-are să mă silească pe mine să-i dau cheia !

Cercul din jurul lui se strînge, oamenii îl înghesuie, ai zice că sînt gata să-i vîre mîna în buzunar şi să-i smulgă cheia. Toată viaţa sa bătrînul Litzki a fost omul cel mai respectat din obştea noastră ; acum se uită la bărbaţii care-l înconjoară şi ei se dau îndărăt cînd întîl- nesc privirea ochilor săi cenuşii. Katharina se aruncă atunci la picioarele sale, frîngîndu-şi mîinile :

— Iartă-l, bunicule ! Iartă-l !

— Descuiaţi poarta !

Tînărul care luptă acolo jos mişcă din buze, strigătul lui deznădăjduit se aude pînă aici. Are ochii bulbucaţi, nisipul, praful şi spaima i-au schimonosit trăsăturile şi i-au schimbat înfăţişarea. Ridică ochii şi, timp de o clipă, privirea lui o întîlneşte parcă pe aceea aspră, a bătrînului, care se uită în jos la el. Acum băieţii trec în fugă podul, aducînd puşti. Dinspre poartă se aude pîrîitul primei scînduri care se desface în ţăndări pe caldarîm. Dar Andreas zace la pămînt şi nu se mai ridică. Vita îl azvîrle în sus ; un ţipăt

izbucneşte din mulţimea adunată. O clipă după aceea, bivolul adulmecă hainele mortului de sub el.

!>

Katharina s-a ridicat şi a pornit în fugă spre grădină, unde s-a prăbuşit lingă trunchiul unui copac şi scormoneşte în neştire iarba cu mîinile. Cîţiva dintre bărbaţi s-au apropiat de Litzki, printre ei este şi unchiul celui mort, Johann Weidner, care s-a oprit acum chiar lîngă bătrîn :

— Cîtă ură... !

Iar Johann Hăhnlein spune, alegîndu-şi cuvintele în germana aceea cărturărească şi solemnă pe care ţăranii obişnuiesc s-o vorbească la prilejuri grave :

— Domnia-ta ai îmbătrînit ! Cum ai de gînd să te înfăţişezi în scurtă vreme înaintea judecăţii Domnului ?

Litzki se descoperă, îşi împreunează mîinile şi răspunde, în aceeaşi germană aleasă :

— Pe cel nevinovat Domnul îl fereşte, pe cel vinovat îl osîndeşte...

Christian Miinz, cumnatul ţăranului Roth, strigă a- tunci :

— Da' ce, Getzi era vinovat ? Şi tot l-a osîndit !

Iar alţii, mulţi :

— Dar domnia-ta ? Eşti fără vină ?

Litzki a înţeles întrebarea, era pregătit să răspundă. Oamenii se dau în lături ca să-i facă loc şi bătrînul trece printre ei, fără să se uite la nimeni. Careva strigă în urma lui :

— E vita lui, îl cunoaşte !

îndată se fac însă auzite şi alte glasuri :

— Vita turbată nu-şi mai cunoaşte stăpînul! sau :

— De hrănit, îl hrănea argatul, şi :

— De-abia marţi l-a adus.

Apoi se face linişte. Tăcuţi, oamenii s-au apropiat de zid, urmărind cele ce aveau să se petreacă acolo jos. Inimile lor tînjesc după dreptate.

Bătrînul a ajuns jos. Am auzit cu toţii scrîşnetul cheii mari răsucite în broască. A intrat în curte. Şi-

a aşezat pălăria rotundă pe un bolovan şi s-a îndreptat cu paşi măsuraţi către mijlocul ogrăzii. în obştea noastră, doar el mai poartă părul după datina veche. Nu şi l-a tăiat niciodată. Firele lungi argintii îi atîrnă pe umeri şi se umflă pe ceafă, unduind uşor în adierea virilului. Ţine braţul drept întins înainte, într-un gest de chemare şi buzele întredeschise, ca şi cum s-ar pregăti să spună ceva, dar nu scoate nici un sunet. Bivolul fornăie şi se holbează la omul care vine spre el. Litzki nu-l slăbeşte din ochi şi nici nu se opreşte din mers. Tăcerea adîncă este întreruptă doar de răsuflarea ameninţătoare a bivolului. Acum Litzki este chiar lîngă el. Prinde cu mîna cornul drept, care s-a rupt, apoi o porneşte din nou, la fel de încet, trăgînd după el vita uriaşă, care îl urmează fără a se împotrivi. Aşa ajung în dreptul căruţei sfărîmate. Bătrînul ridică lanţul de frînă, i-l trece vitei în jurul grumazului şi-o duce în grajd.

Tinerii au coborît în ogradă, au ridicat trupul mortului şi l-au dus de acolo. Oamenii s-au împrăştiat în tăcere pe la casele lor ; văzuseră cum se făcuse dreptate. Apoi a venit şi Katharina, mai mult tîrîndu-se, cufundată în sine, cu ochi nevăzători şi seci, ca minată de o vrajă rea. Litzki şi-a trecut braţul pe după umerii ei şi aşa a dus-o pe scări în sus pînă în casă. Organistul, ajutat de încă doi bărbaţi, s-a apucat să adune de pe jos bucăţile puştii şi să le cerceteze una cîte una, ca să vadă dacă mai pot folosi la ceva.

Vorbind din capul scării, Litzki spune :

— Rînduielile sînt aspre ; poate să ne fie milă de omul pe care-l lovesc, dar de schimbat nu le putem schimba !

Organistul se duce spre el şi răspunde cuviincios :

— Dacă domnia-ta gîndeşti că băiatul nu voia s-o ia de nevastă pe nepoţica domniei-tale, cu toate că aşa o cereau vechile rînduieli — căci mai ştim şi

noi ce-a fost şi ce este — atunci trebuie să-i spun domniei-tale că acum avem rînduieli mai puţin aspre, căci cele vechi s-au învechit.

Bătrînul nu-i dădea însă nici o ascultare. Uşa casei sale s-a deschis şi apoi s-a închis din nou în urma sa fără nici un zgomot.

Şi, în ziua următoare, învăţătorul Salmen ne-a vorbit despre persecuţiile împotriva creştinilor. Nu se pricepea să istorisească faptele în aşa fel încît să ni le putem în

chipui şi, pe vremea aceea, nici nu apucasem să vedem reproduceri din cele care ar fi putut înlesni plăsmuirile minţii noastre. Şedeam în bănci, cu spinările încovoiate, înfricoşaţi şi închişi în noi înşine şi ascultam istorisiri despre fiare sălbatice. Vedeam aievea romanii, în ţun- drele lor de duminică, împodobite cu găitane, vedeam nevestele lor greoaie şi fetele lor, care purtau pe cap găteli cu o sumedenie de panglici colorate ; îi vedeam pe toţi : şedeau în amfiteatru, ţinînd în mîini cărţile de rugăciuni şi priveau de acolo la încăierarea sălbatică din arenă.

Marea făgăduinţă

O păţanie neplăcută m-a adus, mai demult, rănit şi bolnav, intr-un cătun tătăresc mizer, unde am fost nevoit să rămîn o bucată de vreme, aşteptînd să mă însănătoşesc. într-o zi, cînd mai eram încă ţintuit de culcuşul primitiv pe care mi-l înjghebaseră, mi-am dat seama că o tulburare ciudată, a cărei pricină nu o înţelegeam, pusese stăpînire pe mica aşezare. Pînă tîrziu în noapte am tot auzit zgomot de paşi grăbiţi prin faţa ferestrei mele, am auzit copiii care treceau în fugă, scoţînd strigăte voioase şi glasurile femeilor a căror intonaţie monotonă, adormitoare, îmi stîrnise pînă atunci în multe rînduri nedumerirea şi care acum răsunau pline de însufleţire, lăsînd să plutească deasupra zăpezii dîra sonoră a rîsului lor vesel. Unele voci îmi erau cunoscute. Le-am auzit stînd îndelung de vorbă pe Nazmie şi Heatibe şi tare mi-ar fi plăcut să mă pot duce la fereastră, ca să le urmăresc de acolo, dar durerea din picior era prea ascuţită şi mă silea să rămîn culcat. Convorbirea era animată şi la răstimpuri cele două femei se apropiau de acoperişul jos de stuf şi ciocăneau cu pantofii în perete, pesemne ca să scuture zăpada de pe ei, după care se porneau iar să rîdă. Cînd s-au despărţit, tot au mai avut cîte ceva să-şi strige una alteia şi cuvintele lor păreau că pătrund în camera mea ca nişte luciri amăgitoare. Mai tîrziu, la ceasul cînd razele albe ale lunii cădeau de-a dreptul pe culcuşul meu, am desluşit chiar călcătura tîr- şîită a unchiaşului Memedula Sagit Aii. Bătrînul avea un fel al său de a tuşi uşurel, la intervale anumite, o tuse răguşită, gîlgîitoare, însoţită de tot felul de alte zgomote, de fapt ai fi zis că grohăie. Era bărbatul cel mai în vîrstă din sat, se spunea că ar avea o sută treizeci de ani şi profetul îl avea la inimă.

Toată această agitaţie trebuie să fi fost iscată de o pricină foarte neobişnuită. Domnea un freamăt, o aşteptare plină de bucurie, ca în preajma sărbătorii baiia- mului. Ai fi zis că tinerii, ca şi bătrînii, îşi doreau cu nesaţ ceva luminos şi încîntător, ceva ce avea să se înfăptuiască peste puţin, ce avea să se întîmple negreşit — iar eu mă molipseam treptat de la neastîmpărul şi tulburarea lor. Desigur, durerile nu slăbiseră, toată istoria se arăta a fi de lungă durată, n-aveam ce face. Nădăj- duisem la început că va fi un lucru lipsit de gravitate, fusesem convins că era vorba de un accident inofensiv — şi asta chiar în clipele acelea cînd încercam să desprind de pe obraji cristalele de gheaţă, în timp ce simţeam sîn- gele prelingîndu-mi-se în cizmă. Nu bănuisem că va dura atît de mult pînă să mă vindec. Se împliniseră douăsprezece zile de cînd zăceam aici, în inima stepei, rupt de restul lumii, pe o pătură şi un strat subţire de paie de stuf aşternute pe podeaua de lut a unei colibe sărăcăcioase, lîngă care se mai aflau alte cîteva cocioabe, la fel de sărăcăcioase. Sub acoperişurile lor se adăposteau o mină de tătari, cîteva oi costelive şi păsări slăbănoage şi atît. Rustem şi Abibula, fraţii lui Nazmie, erau singurii care mai aveau şi un cal şi o vacă.

Cînd a sosit într-un tîrziu Raim Medjid, lucirea sticloasă a nopţii de iarnă se aşternuse de cîteva ceasuri bune în cameră. Omul zîmbea stînjenit, voind parcă să-şi ceară iertare pentru că venise la un ceas atît de înaintat. Era gazda mea, mă îngrijea şi îmi făcea micile servicii de care aveam nevoie.

— Ce-aveţi toţi astăzi, că sînteţi atît de voioşi ?

S-a mulţumit să-mi răspundă :

— îi doare gura.

— Şi ăsta-i motiv ca s-o ţină într-un rîs şi să stea la taifas în colibe pînă-n toiul nopţii ?

Din nou obişnuitul zîmbet smerit care-l făcea să semene, de fiece dată, cu un copil, în ciuda părului cărunt. Acum însă am desluşit în colţurile ochilor

săi ceva care nu-mi vestea nimic bun.

în primele zile avusesem pesemne fierbinţeală din pricina rănii, de aceea oamenii şi locurile necunoscute din jurul meu mi se şi păruseră nu doar ciudate, ci oarecum neliniştitoare. De vină era surîsul acela nelipsit şi umil, privirea aceea nestatornică a ochilor asemănători cu ai unui cîine, care urmăreau fiecare mişcare ce-o făceam. Albul lor era uşor gălbui, ca la oamenii bolnavi de gălbinare. Avusem grijă să ţin puşca la îndemînă şi-i spusesem lui Raim Medj id :

— Trebuie s-o curăţ, că s-a udat şi ar putea să ruginească.

Fireşte, era o scuză pe care n-o puteam invoca de prea multe ori, aşa incit nici nu m-am mai ostenit să spun ceva atunci cînd a ridicat flinta şi a proptit-o de perete, departe de mine. Aveam o şubă în stare perfectă, cizme, puşcă, bani, dar — ce spun ? — pînă şi cuţitul meu deşteptase în Raim Medjid o bucurie pe care nici măcar nu încerca s-o ascundă.

în dimineaţa următoare, am putut să-mi dau seama că acel lucru mare şi mult aşteptat nu stîrnea numai presimţiri îmbietoare, ci şi altele, dureroase, de tot felul. Copilaşii care se perindau acum prin faţa colibei se tîn- guiau, ba se smiorcăiau de-a dreptul cu glasul sugrumat. Şi oamenii mari păreau dezamăgiţi. Cu excepţia timpului de rugăciune, Raim Medjid a zăcut chircit pe culcuşul său, fără să se clintească, pînă către miezul zilei, cu toate că de dormit nu mai dormea demult. Pe urmă a adus fiertura de mălai şi s-a arătat mai zgîrcit la vorbă decît îi era felul.

în ziua aceea n-am mai avut parte de musafiri. O singură dată, cînd a trecut prin faţa ferestrei, Nazmie, scu- turîndu-şi cerceii ei sclipitori, a săltat-o pînă în dreptul geamurilor strîmbe pe micuţa Aghi Gani, pe care o purta în braţe şi a ciocănit cu arătătorul, ca pentru a-mi da bineţe ; dar în clipa următoare s-a şi depărtat, fără ea măcar |să fi aruncat o privire în cameră.

După a cincea rugăciune, a intrat la mine bătrînul Me- medula Sagit Aii, cel pe care profetul îl avea la inimă. I-a trebuit destul de mult timp pînă să izbutească să închidă la loc uşa cu degetele sale tremurînde, tuşind în- tr-una şi sprijinindu-se în bastonul lui şi pînă să isprăvească de mormăit cele cîteva cuvinte de salut ce abia se auzeau şi cu greu puteau fi înţelese. O boare proaspătă, care mirosea a umezeală şi a zăpadă, se revărsa de afară în casă, pesemne că venea dinspre ţărm, de la Marea Neagră ; avea şi un iz de sare şi de primăvară.

Memedula se aşeză cu picioarele încrucişate pe podeaua de lut ; barba albă şi rărită îi ajungea pînă mai jos de genunchi, privirea limpede şi deschisă era îndreptată spre mine ; dădea din cap încet şi uniform şi tăcea.

Eram foarte curios să văd dacă în ziua aceea voi fi în stare să-i smulg bătrînului măcar cîteva cuvinte care să aibă un înţeles, aşa încît l-am întrebat fără alte ocolişuri :

— Da’ ce-i cu oamenii din sat ? Ieri copiii rîdeau, azi îi aud cum plîng ; ieri femeile îndrugau vorbe fără şir, azi îmi par tăcute şi triste... Ce se întîmplă ?

Bătrînul făcu un gest dispreţuitor cu mina, duse dreapta la turban şi, sprijinindu-şi fruntea în palmă, încremeni într-o atitudine meditativă. Tulpanul era vechi, împodobit cu cusături ciudate de culoare închisă, închipuind frunzele alungite ale unor plante exotice care se încolăceau strîns unele în jurul altora, lăsînd să se vadă uzura firului în punctele de încrucişare şi în mijlocul cărora se desluşeau flori în formă de stea şi o reţea fină de rădăcini.

— E ceva care a pus stăpînire pe copii, pe femei, cred că şi pe bărbaţi. Dar eu sînt străin aici şi nu ştiu ce poate fi.

În sfîrşit, a prins şi el glas :

— Copiii, femeile... poate şi bărbaţii... ! Copii, femei, bărbaţi... Este marea făgăduinţă ! Nu cea

mai mare, însă oricum, una mare... Dar să ştii tu că drept-credincioşii care nu-şi află astîmpăr nu sînt nicidecum de-o seamă cu cei ce tac şi nu nutresc nici o dorinţă. Pe-aceştia Domnul i-a înălţat ! E drept că raiul l-a făgăduit şi unora şi altora, însă aceştia din urmă vor avea parte de o răsplată mai mare... prin îndurarea lui... a Atoateiertătorului... Să se roage ! Nu de cinci ori, ci de cincizeci de ori pe zi ! Atunci făgăduinţa are să se împlinească, sufletul lor are să-şi găsească lăcaş în trupurile drăgălaşe ale păsărilor verzi, care îşi potolesc setea în apele Paradisului şi foamea cu fructele pomilor lui şi care îşi au sălaşul pe măreţele candelabre ale celei mai înalte bolţi cereşti... Dumnezeu îi ajută pe cei ce îndură şi adastă.

Şiragul monoton al cuvintelor se depăna în colibă aidoma unor rugăciuni ştiute pe de rost.

— Dar pe ei s-ar zice că îi furnică neastîmpărul. Sînt nerăbdători şi nu ştiu să aştepte ! Mi se pare că pun ceva la cale, dar, ca străin ce sînt, nu-mi dau seama ce poate fi...

— în ziua marii judecăţi, cei care au ştiut să aştepte se vor afla la o depărtare mai mare de locul chinurilor decît este drumul pe care-l poate străbate în o mie de ani chiar şi cel mai iute călăreţ. Domnul are să le pună pecetea jertfei, feţele lor au să capete lucirea şofranului şi sudoarea lor aroma moscului. în ziua cînd toată suflarea se va întruni la un loc, înaintaşii cei dinţii vor afla cîte au avut de suferit cei răbdători şi acestora li se vor aduce laude atît de către cei ce-au fost înaintea lor, cît şi de către cei ce le-au urmat.

Memedula şi-a trecut mîna îngustă prin barbă, pe chipul său gînditor se citea mulţumirea. Cu toate că vorbele sale ciudate îmi plăcuseră, mă simţeam oarecum jignit de reţinerea ce mi-o arătase, de aceea i-am spus :

— Da, desigur, este cît se poate de bine ca bunul Dumnezeu să răsplătească oamenii pentru meritele lor. Cred însă că la tine s-au cam adunat

anii, din care pricină nici nu mai ţii pasul cu cele ce se petrec în sat. Eşti mult prea bătrîn şi poate că de aceea ştii prea puţin în privinţa acestor lucruri...

Bătrînul îşi lăsă privirile să plutească în gol şi dădu uşor din cap, cufundat în sine. Pe urmă se ridică pe neaşteptate în picioare şi, ţinînd palmele întinse deasupra mea, care încremenisem uluit, spuse cu glas bătrînesc şi pe un ton solemn :

— Să nu cîrteşti ! E o făgăduinţă ! Oamenii cheamă ceva ce încă nu este sigur, dar este sortit ! Gura le este îndurerată, dar vor să-i zmulgă Atoateîngăduitorului îndurare, vor să-l silească pe Atoatejudecătorul să facă dreptate. Să nu cîrteşti ! Şi tu ai să te însănătoşeşti ! Roa- gă-te şi ţine minte că l-am zărit în Paradis pe prietenul tău. Avea chipul tău. L-am văzut în braţele a două fe- mei frumoase, două „huri“... Erau asemenea mărgăritarelor strălucitoare, asemenea coralilor şi rubinelor neatinse de vreme.

Of, bătrînul o luase razna, nu mai puteam scoate de la el nici o vorbă cu temei. Şedea într-o cocioabă de lut, pe o podea jegoasă şi îndruga despre corale şi rubine pe care nicicînd nu le văzuse. Pe deasupra, făcea ce făcea şi se aşeza în aşa fel încît ori de cîte ori vorbea se afla cu faţa spre Mecca.

A urmat o seară liniştită, doar că Raim Medjid s-a înapoiat mult mai devreme decît de obicei şi s-a culcat îndată după aceea. 11 dureau adesea mădularele şi, cînd avea astfel de accese, zăcea ţeapăn, nemişcat şi istovit.

Şi acum a zăcut un timp liniştit, fără să facă nici cel mai mic zgomot. Dar, pe măsură ce-mi încordam simţurile pentru a încerca să surprind cel mai mic semn, eram tot mai sigur că omul lungit pe culcuşul său de păpuriş era treaz şi nici nu voia să doarmă, fiind muncit de fel de fel de gînduri. Mai pe urmă mi s-a părut că scapără şi trosneşte ceva prin întuneric, că aud un bîjbîit uşor şi înăbuşit, ca şi cum cineva ar căuta un

reazăm sigur şi s-ar apropia pe furiş, tîrîndu-se pe brînci.

Dar nu era nimic. Imaginaţia mea înfierbîntată îmi juca desigur feste.

A trecut în felul acesta o bună bucată de vreme ; stăteam lungit fără să fac nici o mişcare. în sfîrşit, Raim Medjid s-a ridicat din nou, i-am desluşit silueta deşirată, care mi s-a părut mai uriaşă ca oricînd, s-a furişat pînă la vatră, l-am văzut cum se apleacă, cum caută ceva, şi-a făcut de lucru cu cele două cutii de conserve goale care proveneau din raniţa mea şi stăteau în colţul încăperii şi, cînd s-a ridicat iar, ţinea ceva în mînă, poate un baston, să tot fi avut un metru, ba nu, era prea îngust pentru un baston, acum se vedea ca o nuia subţire, ca o muche de cuţit, chiar aşa, un cuţit, de fapt, o spadă în toată legea. Raim Medjid o ţinea în mînă cu uşurinţă, ca o jucărie şi ieşi cu ea din colibă. Cerul întunecat se ascunsese în spatele unei perdele joase de nori şi vîntul se stîrnise din nou. Raim Medjid s-a îndreptat spre şopronul de lîngă casă şi după cîteva clipe a răzbătut de acolo un răzuit metalic, nu prea puternic. Ascuţea spada cu o pilă.

Am hotărît că era cazul să adorm numaidecît, ca să prind puteri, deoarece socoteam că întîmplarea nu mă privea. Un om care are gînduri rele nu-şi pune la punct unealta într-un mod atît de făţiş, atît de firesc, ca un cosaş care-şi ascute coasa. Aş fi dorit să dorm îndelung, un somn adine, dar eram tot mereu năpădit de impulsul de a cerceta, de a aduna, de a confrunta, tresăream tot mereu simţind cum mă cuprinde şi cum iar se retrage valul amintirilor redeşteptate. Cum am coborît din tren într-o dimineaţă luminoasă lingă o gheretă de acar, izolată, cum am privit în urma vagoanelor acoperite cu funingine pînă ce s-au topit în depărtare şi norul de fum care plutea deasupra lor s-a aşternut pe dunga de zăpadă a orizontului, stingînd orice urmă de uruială iscată

de roţi şi de tampoane... Cum; pe urmă, n-a mai fost decît o linişte deplină şi întinderea nesfîrşită ce-o aveam în faţă, nici un pom, nici o vietate, doar curent şi susur, adierea sărată dinspre ţărm şi boarea proaspătă a zăpezii, soarele şi un cer impunător, miriade de fire de iarbă veştedă, de-un galben pămîntiu care se iţeau de sub pătura de zăpadă şi cîteva urme de roţi, crestături cu marginile întărite, care-mi arătau încotro trebuia să mă îndrept. O iau la picior, peste trei ore trebuie să ajung la ţintă, adică la conacul izolat al prietenului meu, unde toţi au să fie bucuroşi şi surprinşi de venirea mea ; înaintez cu pas egal şi repede. Cum de la o vreme îmi deschei haina, pentru că este din ce în ce mai cald, cu toate că soarele este pîclos şi vîntul suflă tot mai cu putere ; cum cerul nesfîrşit se şterge treptat şi nu mai există decît cenuşiul fulgilor care coboară într-un vîrtej des, opac, cenuşiul pustietăţii şi al tăcerii, cenuşiul mormanelor de zăpadă spulberată, pe care vîntul le-a îngrămădit, acoperind complet urmele roţilor ; spaţiul ce părea de necuprins s-a strîmbat acum, devenind cenuşiu şi fără viaţă ; nici o chemare, nici un ecou, nici un fîlfîit de aripă ; nu simt nici o atracţie şi nici o afecţiune pentru aceste locuri neprimitoare, mă mulţumesc să-mi urmez drumul, cu paşi puternici, doar ceva mai indiferenţi.

Urmele roţilor nu se mai zăresc de mult, eu însă păstrez direcţia ! Curînd am să văd clădirile, casa cu acareturile, am să aud nechezatul cailor şi mugetul vitelor. Merg fără încetare, merg timp de trei ore prin vălmăşagul care mă înconjoară şi nu dau peste nici un bolovan, nici un fir de iarbă, nici un pom ; mă împresoară o tăcere cenuşie şi o dogoare umedă, istovitoare, care-mi înfăşoară mădularele ; mintea mi-e toropită ; merg fără încetare, pînă în clipa în care o spaimă bruscă mă face să tresar. Prea tirziu. Speriat, încerc să găsesc un lucru de care să mă prind cu mîinile, ceva se fărimă sub mine, zăngăne, puşca se izbeşte de ceva tare, alunec şi zăpada se prăvale peste

mine. Trebuie să fie o groapă ascunsă sub zăpada spulberată, sau o galerie de mină, poate o capcană pentru fiare sau un puţ.

A fost o adevărată aventură în inima stepei. Mi-a trebuit multă vreme ca să mă caţăr pînă sus, vlăguit, cu pielea mîinilor jupuită şi cu o rană de o palmă care se căsca pe coapsă, pornind de la genunchi şi sîngera din belşug ; fulgii de zăpadă pătrundeau prin pantalonii sfîşiaţi. După un timp am pornit din nou la drum, m-am pus încet în mişcare şi am mers mai departe. Prin volbura de zăpadă începea să răzbată un licăr roşietic, speram că se va lumina curînd. Dar licărul s-a stins, şi întunericul a început să se lase repede. Am tras cu puşca, am strigat şi m-am aşezat puţin pe jos. Am mai tras un foc. Fără speranţe. Am irosit astfel, la răstimpuri mai scurte şi mai lungi, şaptesprezece gloanţe.

Cînd mi-am recăpătat cunoştinţa în coliba lui Raim Medjid, era noaptea tîrziu, încăperea era ticsită de oameni, tătari tineri şi vîrstnici, care sporovăiau în gura mare şi, din clipa în care privirile ni s-au întîlnit, mi-au zîmbit cu prietenie, făcîndu-şi unul altuia, pe furiş, fel de fel de semne. Unde este moşia prietenului meu ? — Abibula s-a desprins de ceilalţi, a făcut cîţiva paşi şovăielnici spre mine şi m-a lămurit. Moşia se afla departe de aici.

Afară era pîclă şi umezeală, aburi groşi se perindau prin faţa ferestrei. Dar către ceasurile zece ale dimineţii aerul se limpezi deodată şi se făcu frig, deşi încăperea era acum scăldată în soare. După ce meşterise în taină în şopron, Raim Medjid dormise adînc tot restul nopţii şi acum zăcea pe locul său, cu fălcile încleştate, deoarece îl dureau iar mădularele şi orice mişcare era un chin. Deodată a sărit în picioare, cu o mişcare elastică, de parcă n-ar fi cîntărit nimic ; un timp a rămas aşa, părînd că ascultă cu auzul încordat, apoi s-a lăsat pe vine, încovoindu-se cu o grabă febrilă, pipăind cu degetele podeaua de lut, a înşfăcat minerul rotund şi, fără să fi apucat să-şi îndrepte

spinarea, a zmucit uşa şi .s-a năpustit afară, ţinînd cuţitul în mina ridicată. În clipa următoare a izbucnit un ţipăt puternic, sfredelitor, un ţipăt animalic, cum nu-mi fusese dat să mai aud la un om. M-am repezit îndată la fereastră, nu ştiu singur cum am izbutit. 11 zăresc pe Raim Medj id ţîşnind pe întinderea albă, netedă, o clipă am impresia că picioarele ţepene nu-l ajută, dar apoi trupul său uscăţiv începe de-a dreptul să zboare, întocmai ca o săgeată. Din cînd în cînd deschide gura şi atunci răsună acel strigăt zguduitor. Turbanul i-a alunecat spre spate, nu se mai ţine decît pe baza craniului şi pe ceafă, tot trupul i s-a alungit înainte, stîrnind nori de zăpadă. În mină ţine cuţitul, ba nu, este chiar o spadă lungă, o spadă adevărată, pe care o învîrte fără întrerupere ; coboară alergînd tăpşanul lin din faţa colibelor.

Căsuţele sînt puţine la număr, aşezate laolaltă, dar la intervale destul de mari, într-un şir uşor arcuit, care se întinde spre răsărit ; parcă-ar fi nişte animale cu blană de culoare închisă, care se odihnesc în zăpadă. Acum toate uşile se deschid dintr-o dată, bărbaţii năvălesc afară ţinînd în mîini cuţite scînteietoare, urlînd şi strigînd din răsputeri, aşa de tare încît vinele gîtului li se umflă ca nişte sfori. Iai-iai, tot strigînd, gonesc în salturi mari peste întinderea de zăpadă. în urma lor vin femeile şi copii, care nu sînt în stare să ţipe atît de puternic, nici să alerge atît de repede şi nici n-au cuţite atît de lungi, dar fac şi ei ce pot, dau buzna odată cu bărbaţii. Iat-o pe Nazmie care tot o mai ţine strîns lipită de ea pe micuţa Aghi Gani ; ţîşneşte prin faţa ochilor mei ca o săgeată, cu cuţitul ridicat, cu părul fluturînd şi gura larg deschisă. După ce a făcut vreo cincizeci de paşi, se opreşte, o aşază pe Aghi Gani în zăpadă şi ridicînd acum ambele mîini libere goneşte mai departe. Pe urmele ei se înşiră copiii, cei mai mulţi sînt săraci, nu poartă decît o cămăşuţă şi picioruşele lor negricioase calcă pe zăpadă, sînt copii săraci, n-are fiecare un cuţit, unii ţin în mînă doar un ciob

ascuţit de sticlă. Raim Medjid e în frunte şi rămîne în frunte. Acum nu mai strigă iai-iai, doar hămăie ca un cîine surescitat pornit pe urmele vânatului — şi e tot în frunte. A coborît tăpşanul lin, a ajuns jos, la băltoaca îngheţată, la petecul acela de polei care sclipeşte întunecat ; se avîntă dintr-un salt, alunecă înainte, înalţă braţul drept întins, îşi îndreaptă spinarea, spada scapără, gata să izbească, a ajuns, la ţintă.

Sînt acolo vreo treizeci sau patruzeci de păsări mari, foarte mari, cu aripi 'de culoarea cenuşei şi cu spinările de un galben ruginiu, cu gîturi lungi şi groase şi ciocuri puternice, seamănă cumva cu nişte struţi, dar sînt mai mărunte, mai arătoase şi cu trupul mai împlinit. Da, acum le desluşesc foarte bine, sînt un cîrd de dropii mari, stau acolo, acum vor s-o ia la fugă, iai-iai, văd mulţimea aceea de oameni care ţipă, au picioare vînjoase şi zdravene, au aripi puternice şi zdravene, de ce nu zboară de acolo ? Să. le fi buimăcit zarva ? Văzute de aici, par încremenite şi nu se clintesc.

Raim Medjid a ridicat spada, larma este la apogeu, s-a dezlănţuit o adevărată vijelie de glasuri joase şi ascuţite, în toate registrele, un vuiet de ţipete. Păsările sînt moarte de spaimă, fireşte că vor să zboare, fireşte că-şi zmucesc aripile rotunjite ca nişte copăi, dar nu izbutesc, e ceva ce nu merge, uite că ridică picioarele şi o iau la sănătoasa, e ceva în neregulă. Raim Medjid izbeşte, am senzaţia că aud şuierul loviturii. Dar a nimerit alături ; este un bărbătuş bătrîn, imens, are barba lungă, ţeapănă de furie, desluşesc foarte bine penele fine, tocite, care se zbîrlesc de o parte şi de alta a gîtului, căci bărbătuşul este la mare ananghie. Schimbă totuşi direcţia, se ridică brusc de jos, face un salt ciudat, se scutură, parc-ar vrea să-şi ia zborul, să se înalţe în văzduh. Şi începe să alerge.

Un vălmăşag de mogîldeţe mari şi cenuşii, care se împrăştie pe întinderea alunecoasă şi de oameni porniţi în urmărirea lor. Animalele sînt mute' cu desăvîrşire mute, s-ar zice. Aleargă din răsputeri,

fără să scoată nici un sunet, oho, se pricep de minune să alerge, numai că sînt prea tulburate, se poticnesc, cad, se rostogolesc, sar, parcă n-ar fi în stare să-şi păstreze echilibrul. Nazmie s-a înfipt în faţa uneia dintre păsări, ca şi cum s-ar pregăti s-o înfrunte în duel, aşa stă, uşor ghemuită şi aplecată înainte, mişcîndu-şi trupul cînd spre dreapta, cînd spre stingă, pasărea ar vrea să se ferească de ea, dar nu ştie cum, pentru că primejdia o pîndeşte din spate şi din părţi, e încolţită de pretutindeni.

Raim Medj id tot mai luptă cu bărbătuşul cel mare, nu vrea să-l scape, de zece ori l-a ajuns din urmă în goana mare, silindu-l să dea înapoi, acum l-a înghesuit din nou. Pasărea a deschis ciocul, şi-a lăsat capul pe spate, atît de jos încît este în întregime acoperit de penele de pe umeri şi din barbă, nu se mai zăreşte decît vîrful pliscului. Pe urmă iar împinge înainte capul şi se întîmplă un lucru ciudat : animalul se desprinde de sol dintr-un salt, vrea să se arunce asupra lui Raim Medjid. Dar omul este la fel de iute ca şi pasărea. Lovitura lui nimereşte în plin, capul cu ciocul deschis zboară cît colo şi se prăbuşeşte pe pojghiţa tare de gheaţă a băltoacei, alunecînd încă vreo cîţiva metri.

Nazmie a făcut un salt, a mişcat dreapta ca la secerat — şi s-a prăbuşit şi a doua dropie. Femeia o priveşte un timp cu gura întredeschisă şi buzele umede, apoi înşfacă mormanul de pene cu o grabă febrilă, îl ridică în aer şi ţine gîtul sîngerînd al păsării vertical, ca un furtun. Abia mai răsuflă, dar nu-şi lasă nici un răgaz şi face cale întoarsă spre locul unde o lăsase pe Aghi Gani.

Să tot fie acum la vreo cincizeci sau şaizeci de făpturi omeneşti, punînd la socoteală şi copiii, care trudesc grăbiţi în preajma ghiolului. Cîţiva întîrziaţi răzleţi mai ţipă incă, ceilalţi însă, adică cei ce lucrează, gîfîie. S-a format un grup compact, de fapt un cerc foarte mare, înăuntrul căruia domneşte o vie însufleţire, ca atunci cînd oamenii fac roată în jurul locului unde se ţine hora satului. îi recunosc pe Rustem, pe Sekeria Bilal-Ghebosul,

pe Abibula. recunosc şi alţi vecini, pe cîte unul îl zăresc o clipă pînă la umăr, ca şi cum tocmai ar fi făcut un salt mare. Şase capete de dropie zboară în acelaşi timp prin văzduh, mi se pare însă că două dintre ele au fost azvîrlite de bă- ieţandri. Din goana mare, unii dintre vînători s-au abătut pînă departe în stepă, chiar cale de-un kilometru şi abia dacă se mai zăresc mişcînd la geana orizontului.

Memedula Sagit Aii, împreună cu un alt bătrîn, pe nume Soman Suin, care este mult mai tînăr decît Memedula, dar e, oricum, trecut de şaptezeci de ani, se află printre cei rămaşi în urmă. La început, cei doi se grăbesc alături, mi se pare eă-l aud strigînd pe Memedula, care înaintează anevoie, cu toate că astăzi nu pare să tremure deloc. în stingă ţine bastonul întins departe de trup, în dreapta un cuţit. Ţac, strigă Soman Suin, cînd acolo jos Raim Medjid se pregăteşte din nou să lovească şi pe urmă, cînd nimereşte cu măiestrie, ţac, strigă Soman Suin, se aplecă înainte şi iuţeşte pasul, barba albă şi pufoasă i se lipeşte de gît şi de piept, iar trăsăturile feţei încremenesc de încordare.

între timp, Nazmie a ajuns la Aghi Gani, care scîn- ceşte ; pune pasărea uriaşă în faţa fetiţei şi, mîngîind-o pe căpşorul descoperit ca s-o liniştească, o împinge blind spre gîtul dropiei, după ce l-a săltat puţin, ia, bea, Nazmie vrea ca fetiţa să bea, îi strecoară între buze capătul cărnos al gîtului acoperit cu puf. Aghi Gani se mînjeşte cu roşu pe obraji, întinde mînuţele, apucă gîtul şi începe să sugă în toată regula, e un copil cuminte. Nazmie a în- genunchiat lîngă ea, din cînd în cînd mai saltă puţin trupul păsării, pentru ca să uşureze scurgerea sîngelui, ca şi cum i-ar turna fetiţei printre buze conţinutul unui urcior pîntecos. De fapt, se teme ca nu cumva picul de sînge să apuce să se usuce. Şi tot timpul îndrugă ceva, pesemne cuvinte de alinare, iată că acum le face semn şi prietenelor ei, lui Agrtolai, Heatibe şi Thesela, le cheamă şi ele se apropie, înfierbîntate, tîrînd după

ele două păsări femele.

Atît de multe păsări au fost omorîte îneît acum, oriîn- cotro îmi îndrept privirea, nu mai văd decît oameni care beau — şi nu numai copiii, ci şi femeile şi mamele s-au dat pe brazdă, se întind în zăpadă şi duc la buze gîtul, ca şi cum ar fi un burduf. Doi băieţaşi, să tot aibe şase ani, doar cu cămăşuţele pe ei, au prins o dropie, unul s-a lăsat în genunchi şi o ţine strîns de picioare, iar celălalt îi crestează gîtul cu ciobul lui de sticlă, se străduiesc din răsputeri, în definitiv făptura aceea este mai mare decît ei, e puternică şi se împotriveşte cu disperare ; dar băieţii nu se dau bătuţi, feţele li se schimonosesc în timp ce o împing şi o doboară la pămînt ; în cele din urmă izbutesc ; istoviţi, se prăbuşesc şi ei, îşi înfundă mîinile în penajul cald şi, culcaţi alături, vor să sugă de la gîtul păsării, fiecare în locşorul său. Insă după numai cîteva clipe, iahă-i că se ridică din nou, ba unul dintre ei chiar începe să plîngă tare, nu şi-au astîmpărat setea, sîngele a încetat îndată să mai curgă.

Memedula a ajuns cam la spartul tîrgului, dar are mare noroc, pentru că un bărbătuş, care tocmai a reuşit să scape din încercuire, goneşte în susul tăpşanului, venind de-a dreptul spre el. Memedula azvîrle cuţitul şi roteşte în schimb deasupra capului înfăşurat în tulpan, o măciucă. O roteşte de două ori, pasărea a apucat să se de-părteze, e la cel puţin treizeci de metri de el şi îşi smuceşte jalnic aripile, dar distanţa asta nu poate fi o piedică. Măciuca străbate văzduhul în zbor arcuit, rotindu-se neîncetat, coboară oblic, fără nici o sinuozitate şi, după ce a zdrobit piciorul păsării, se mai răsuceşte de trei ori prin zăpadă. Memedula a ridicat cuţitul, acum face semn unor copii, un băieţel şi o fetiţă, se grăbeşte să se aşeze pe un mic dîmb, trage spre el pasărea care se zbate, o strînge între picioare, îi retează capul, desparte aripile dintr-o singură tăietură, împunge în mai multe locuri coapsa acoperită cu pene, îi

mai îmbie o dată pe copii, după care se pune el însuşi pe supt. Suge de la gît, iar copiii s-au ghemuit sub genunchii lui, fiecare a apucat cîte un picior de dropie şi amîndoi şi-au lipit buzele de penajul de pe coapsă. Iar pentru ca micuţii săi prieteni, din care nu se mai zăresc acum decît tălpile şi fundurile negricioase, să stea la căldură, Memedula are grijă să-i acopere cu aripile mari.

L-am văzut pe bătrîn despărţind aripile dintr-o singură tăietură şi acum ştiu de ce nu zburau păsările. So- sieră în zori, flămînzite, poate de la mari depărtări şi făcuseră un popas. Era cald, le era bine, dar pe urmă se făcuse brusc foarte frig. De la pene li s-a tras. îngheţaseră. De aceea nu mai puteau zbura.:

Vînătoarea a durat cam o oră, dacă nu ţinem seama de cei care se lăsaseră tîrîţi pînă departe în stepă. Iată că vine Raim Medjid. Gîfîie, istovit de puteri ; de ucis a ucis cel puţin şase păsări, dar aduce una ,singură, pe bărbătu- şul cel mare. Aruncă spada lîngă culcuşul său şi, cu o mişcare înceată, desface aripile păsării ; are sigur o deschidere de doi metri şi jumătate şi nu e exclus să cîntă- rească douăzeci de kilograme. Mă uit şi mă minunez.

Gazda mea îmi spune :

— Am aşteptat ceasul acesta de sărbătoare cu multă nerăbdare, cu toate că nu ne e îngăduit să vorbim despre el, deoarece, dacă vorbim, s-ar putea ca el să nu mai vină. Iarna trecută n-a venit şi ne-a durut gura pe toţi. Anul acesta primejdia era şi mai mare, pentru că nu avem deloc ouă şi numai puţin lapte.

Din spusele sale înţeleg că este vorba de o boală dureroasă, asemănătoare cu scorbutul.

După-amiază, Nazmie a intrat încetişor în camera unde stau, a aşezat-o pe Aghi Gani pe culcuşul lui Raim Medj id şi s-a îndreptat spre mine, călcînd fără să facă nici un zgomot, ca pe tălpi de catifea ; gesturile ei sint pline cie făgăduinţi, pantalonii largi foşnesc, s-a gătit cu

grijă, şi-a pus un veşmînt curat, părul e proaspăt pieptănat.

— În seara asta avem o petrecere şi te poftim şi pe tine ; Abibula şi Rustem au să te aducă pînă la noi şi n-ai să simţi nici o durere.

— A, Nazmie, cît de bună eşti tu întotdeauna.

I-am întins mîinile şi ea mi le prinse, ca şi cum ar fi lucrul cel mai firesc şi, la fel de firesc, se aşeză pe marginea culcuşului meu. Pe urmă, sări în picioare.

— Mă duc să gătesc — spuse ea agitată, trebuie să curăţ păsările de pene...

Face cîţiva paşi, s-ar zice că alunecă fără zgomot şi apoi revine spre mine.

— Nazmie, tu n-ai înfăţişarea unei femei, parc-ai fi o fată tînără.

— Şi nu sînt ?

— Credeam că Aghi Gani e fetiţa ta !

— Mi-e soră... surioara mea...

Şi Nazmie rîde cu poftă. Ei, dar acum trebuie să se grăbească, trebuie, căci au să sosească musafirii. Deodată se întristează şi, ascunzîndu-şi chipul îndărătul degetelor ei subţiri, rosteşte cu glas catifelat şi melodios cuvinte neaşteptate. O clipă mi-l aminteşte pe bătrînul Memedula şi desluşesc în spusele ei o îndoială înfiorată şi duioasă.

— Acesta este lăcaşul dragostei mele, aici, deasupra inimii, iar acesta este lăcaşul dorului meu, aici, alături de inimă ; grămăjoara asta roşie din miezul lăcaşului dragostei e coşuleţul durerii, iar cealaltă e coşuleţul ja- lei, pentru că durere fără jale nu există. Amîndouă îţi sînt mai binevoitoare decît cerul, căci se arcuiesc spre tine. Pe cînd cerul, chiar atunci cînd îţi zîmbeşte şi-ţi voieşte binele, se bolteşte îndepărtîndu-se de tin*»...

A ieşit apoi în fugă şi atît de tulburată incit era cît pe aci s-o uite pe Aghi Gani, care se juca de zor cu perna roşie a lui Medjid.

Cînd s-a înserat a avut loc petrecerea. în afară de fraţii ei mai veniseră şi cîteva femei şi fete

tinere. Naz- mie pusese carnea să se frigă înăbuşit pe vatră şi răscolea tot mereu bucăţile cu o furculiţă de lemn, la drept vorbind avea de lucru pînă peste cap şi după cină s-a şi dansat. Nazmie a început să bată din palme şi toţi ceilalţi au făcut la fel. „În stepă e şi stuf şi trestie, iu-iu, iu-iu...“ Ceea ce cîntă toţi aceşti oameni cit îi ţine gura, nu este o melodie de dans, de fapt nici nu este o melodie, ci doar un ritm sacadat. Şi aici nu cîntă — strigă, zbiară, bătînd în acelaşi timp vîrtos din palme şi din picioare ; variaţia sau, în orice caz, ceva ce aduce a melodie, se datorează faptului că sînt mai multe glasuri, cu timbru diferit. „Lîngă fete stau ciobanii, iu-iu, iu-iu...“ Oamenii nu-şi mai pot stăpîni mădularele, care se zbat şi saltă fără oprire, ele sînt cele care dau tactul, din pricina lor sînt prea puternice vocile, obositor şi dureros de aspre şi, multe, din ele încă răguşite de pe urma vînătorii.

Iată că a intrat Memedula. Se opreşte în prag, ridică mîinile într-o atitudine impresionantă şi faţa lui pustiită de vreme îşi schimbă expresia. Acum e stăpînită de o emoţie puternică, ce dă parcă o tărie nouă sutelor de cutişoare ale căror brazde se netezesc şi se adîneesc, lă- sînd să se vadă limpede firea fiecărei trăsături.

— Am văzut cu ochii noştri speranţa şi am văzut că nu era înşelătoare. Buzele ne-au fost pecetluite şi Domnul le-a răsplătit . am mîncat carne ! în ziua cea mare a judecăţii din urmă se vor afla o sumedenie de suflete pe care Cel de sus le va trece fără altă cercetare şi cu iuţeala vîntului peste podul Şiret, podul acela îngust cît un fir, dar tăios ca o sabie. Acelea vor fi sufletele celor ce-au ştiut să îndure şi să aştepte. Pe ele, bunul îngrijitor le va duce într-un loc unde vor avea parte de mulţu- mire... şi le va aduce carne !

Memedula se apropie de tigaie, unde au mai rămas cite va bucăţi. Dansul reîncepe. Larmă, vîrtejuri de praf, o ultimă dezlănţuire — oamenii bat din palme, bat din picioare, ţipă.

în ziua următoare a sosit în sat o sanie cu jandarmi, care căutau un criminal. S-au arătat dispuşi să mă transporte pînă în oraşul cel mai apropiat. Raim Medjid a strîns toate lucrurile mele şi le-a încărcat în sanie lîngă mine ; nici cutiile de conserve goale nu le-a uitat. Nu mi-a fost dat să cunosc un om mai cinstit decît el, mi-a trebuit multă vreme ca să-l conving să primească bani de la mine. Tot satul se adunase să mă vadă plecînd şi oamenii făceau ochii mari. Caii erau bine hrăniţi, de-a lungul chingii de pe spinare le atîrnau clopoţei care aveau un clinchet cristalin. Curînd n-a mai existat decît sania noastră singuratică în mijlocul întinderii albe şi nesfîrşite.

Aceasta este istorisirea despre marea făgăduinţă, cu siguranţă întîmplarea cea mai ciudată şi mai demnă de reţinut ce mi-a fost dat s-o trăiesc. A fost şi singura făgăduinţă care s-a împlinit atît de limpede sub ochii mei. Şi totodată cea mai neobişnuită vînătoare la care am fost de faţă — vînătoarea de dropii a tătarilor de lîngă ţărmul Mării Negre, vînătoarea împotriva celei mai mari şi celei mai sfioase pasări din Europa.

Tîrgul de vite de la Wăngertsthuel

Cunoaşteţi locurile şi ambianţa în care am crescut : vn tîrguşor transilvan, jumătate oraş, jumătate sat, o aşezare retrasă, căreia mărturiile unui trecut zbuciumat şi totuşi nu lipsit de dărnicie îi împrumutau o înfăţişare deosebită, neconfundabilă. În anii adolescenţei mele, aici domnea o oarecare lîncezeală. într-un ţinut viticol, nepăsarea uşu- ratecă este în firea lucrurilor ; la toate ceasurile zilei acorduri puternice de pian se revărsau în piaţa tîrgului nostru şi pluteau de-a lungul străzilor sale, faţadele caselor în stil baroc evocau tradiţii de bunăstare şi moşteniri bogate ; în spatele perdelelor, care se umflau de adierea vîntului, se ascundeau încăperi răcoroase, ferite de soare, ale căror mobile voluminoase şi grele purtau în ele taina unor lucruri nemărturisite, peste care se aşternuse patina venerabilă a anilor, în vreme ce fotografiile de familie demodate, care atîrnau între mănunchiuri de pene de păun şi oglinzi cu ramă de catifea, te trimiteau cu gîn- dul la destrămarea misterioasă a unor legături şi la far- mecul neprevăzutului.

între tîrgul nostru şi aşezările ţărăneşti ce-l împresurau de departe deosebirea era izbitoare. Sătenilor totul — casele, ogrăzile, grajdurile, ca şi fiecare om în parte — le părea limpede şi lesne de cuprins cu ochiul şi cu mintea, în vreme ce în orăşelul nostru totul era învăluit într-un abur subţire, totul era incert, şovăielnic, nestatornic. Nu se ştia sigur dacă cele trei case mai arătoase din piaţă mai aparţineau vechilor proprietari sau dacă fuseseră deja preluate de creditori ; după cum nu exista nici o siguranţă în privinţa anecdotelor de familie despre păcate secrete şi vicii ascunse, despre hărnicie şi cinste, despre oameni dispăruţi fără urmă şi despre morţi. Desigur, ziua soarele

răspîndea lumină şi, pe cît putea, limpezea toate lucrurile, făcîndu-le să pară mai la îndemînă. Razele lui înseninau feţele oamenilor, aduceau rînduială în tălăzuirea piscurilor abrupte, ce se înălţau în spatele rîndurilor de acoperişuri şi tot ele înfrumuseţau grăunţii de praf fin care se depuneau peste tot, fă- cînd din ei nişte licurici coloraţi şi iute mişcători. Amănuntele răzleţe se adunau laolaltă într-un tot îmbietor. De aceea şi cotloanele de sub contraforturile fortăreţii, şi pereţii bisericii pe care erau zugrăvite nenumărate chipuri şi dalele de piatră de lungimea unui om care alcătuiau caldarîmul pieţii şi monumentele funerare ale patricienilor stinşi din viaţă, de unde privirea cobora pînă în vale prin perdeaua de frunziş a sălciilor plîngătoare, îşi aflau în lumina senină a verii, o discretă prelungire în camera de lucru a tatălui meu şi în dulapurile sale cu cărţi, în tăcerea din marile încăperi cu uşi de lemn cioplit, pe care eu, care eram unicul copil, mă deprinsesem încă de mic să le închid întotdeauna fără zgomot, în colţişorul unde stătea măsuţa mamei şi în micul coteţ plin cu paie al bracului nostru.

Tihnă şi înţelegere, armonie şi tăcere, sub aripa gingaşă a unui trecut neţărmurit şi, în acelaşi timp, joacă — aspră şi obositoare — de-a grădinăritul, plăcerea de a i te dărui sau de a te lăsa în voia unor înclinaţii contemplative... Răgaz, răgaz, astăzi şi mîine, zile şi săptă- mîni...

Pînă cînd alte îndemnuri au început să zvîcnească în mine. Pînă cînd m-a cuprins un zbucium şi trîndăvia vacanţelor îndelungate a început să-mi împovăreze trupul vînjos. Într-atît, încît tot ce mă înconjura mi se părea acum apăsător şi totodată încărcat de ispite ascunse. Într-atît, încît am fost dintr-odată subjugat de vraja nopţii, cînd tot ceea ce, în acest tîrguşor ciudat, era lipsit de un contur precis părea că se destramă, se topeşte. Cînd luna sta de veghe deasupra costişelor şi învăluia codrii, de sus, de pe culmi ; cînd dinspre stradă răzbatea pînă la mine zgomotul

înăbuşit al unor glasuri ce-mi erau cunoscute şi totuşi acum îmi păreau nespus de noi. în fiecare seară, în grădina din spatele şcolii, un lăcătuş delăsător şi un învăţător fără căpătîi cîntau din goarnă, mereu aceleaşi melodii. Sunetele se înălţau tremurătoare, călătoreau peste grădini şi peste frontoanele caselor şi apoi se înapoiau, vibraţii melancolice întretăiate, aduse de ecou. Străzile prindeau viaţă. în timpul zilei păreau moarte, acum însă pulsau. Femeile şedeau ciorchine în faţa porţilor, fetele tinere ieşeau la plimbare în grupuri de cîte trei sau patru, măsurînd în sus şi în jos strada principală cufundată în întuneric ; noaptea le înfăşură, iar ele se mişcau alene, crescînd şi descrescînd sub privirea şovăielnică şi în glasurile lor se desluşea o vagă teamă. Bătăile ceasornicului din turn legau şi deslegau timpul. Zăngănitul lor de bronz aducea o răcoare în zăpuşeala care atrîna apăsătoare deasupra caselor, dar nu alina şi apăsarea ce ţinea încleştată frunţile. La fiece pas simţeai cum încolţesc roadele tainice ale dorinţei, voioşia se destrăma ; teii erau în floare. Totul se petrecea ca într-un vis şi goarnele trimiteau spre stele cîntarea lor răsunătoare.

însă şoaptele şi freamătul erau mai puternice ciecît **ele.**

La ceasul asfinţitului, cînd soarele se trăgea în spatele munţilor, doar grădina noastră mai prindea ultimele sale raze. Smulgeau casa noastră din pînza de ceaţă întinsă peste vale, aşa încît părea să plutească deasupra aşezării aninate de costişa îmbrăcată în verdeaţă. Pe urmă, cînd şi în geamurile noastre se stingeau cele din urmă luciri, zidul care împrejmuia grădina se lăbărţa încetişor, se depărta şi creştea în înălţime topindu-se în amurgul liniştit. în timpul zilei, cărarea umbroasă care făcea înconjurul bisericii trecea prin dreptul portiţei noastre ; acum, însă, nu se mai zărea. Cînd se punea masa, foşnetul obişnuitului du-te-vino răsuna înăbuşit, lampa răspîndea o lumină gravă. Atît de gravă de parcă grija peste măsură a mamei

pînă şi pentru treburile cele mai neînsemnate ar fi avut un tîlc adînc ; ca şi cum tata ar fi împlinit rosturi sfinte atunci cînd desluşea cu migală şi dragoste meritele unei cărţi sau cînd lăuda deprinderea deştepta- tului matinal şi hărnicia, spunînd că sînt izvorul bucuriei de a trăi. „Iarăşi scîncetele astea serbede[11], spunea el, cînd lăcătuşul şi învăţătorul se porneau să cînte o ro- manţă veche şi închidea fereastra. în schimb eu întîr- ziam îndelung în grădină, pradă unor îndemnuri nedesluşite. Cîinele îşi lipea capul de genunchii mei şi-i mîn- gîiam, mişcat, urechile catifelate. Dinspre stradă ajungea pînă la mine un freamăt stins, castanul uriaş din piaţă începea să foşnească ciudat, nişte oameni cîntau într-o grădină învecinată.

„De ce nu vii niciodată cu noi, seara ?“ Colegii nu mă slăbeau cu întrebările lor. Ei hălăduiau nepăsători prin lumea asta mare, dimineaţa se prăvăleau în pat, doborîţi de oboseală, iar seara le străluceau ochii plini de aşteptare. Trăncăneau, iar eu rămîneam zgîrcit la vorbă. Nu mărturiseam că tata mă ţinea din scurt. Am început să fumez pipă şi să-mi potrivesc vocea în aşa fel încît să fie mai joasă, cutreieram pădurile cu puşca la umăr, oboseam şi pe urmă iar mă învioram, mînat de patima vînătorii.

Da, îmi aduc bine aminte de ziua aceea şl de cele ce s-au petrecut atunci, din zori şi pînă la miezul nopţii, în aşezarea ţărănească. Au fost întîmplări care mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte şi cărora le datorez un spor însemnat de cunoaştere : au fost o lecţie despre ispită şi despre biruirea ei. Aveam, tot la vremea aceea, un bătrîn dascăl, care îmi vorbea cam aşa: „Priveşte pîrîul de munte înspumat, care coboară în salturi peste prundişul lustruit de apă, vezi cît este de minunat. Priveşte cît de anevoie îi îndreptăm albia ; după aceea are să fie şi mai adînc, şi mai năvalnic, iar apele sale vor fi strunite de o voinţă care pune ordine în lucruri şi care creează." N-aş spune că a

fost cel mai puţin priceput dintre dascălii mei, dar întîmplărilor trăite de mine le datorez faptul că am reţinut şi am înţeles cuvintele sale.

Am mai spus-o : ţăranii din satele învecinate erau oameni de altă teapă decît locuitorii orăşelului nostru. Viţa pe care o cultivau de generaţii nu era, ce-i drept, mult mai de soi decît a noastră ; însă deoarece se îngrijeau ei înşişi de culturile lor şi supravegheau toate operaţiile, ţăranii păstrau într-o măsură mai mare simţul realităţii. Făceau de toate. Vitelor, ca şi viţei de vie, ie pria la ei şi, tot cumpărînd şi luînd într-una pămînt în arendă, înaintau an de an cu semănăturile lor, muşcînd fîşii din ce în ce mai late din pămînturile arabile ale tîrguşorului. înfăptuirile lor erau de multe ori însemnate şi întotdeauna trainice. Cînd întreprindeau ceva, nu le era mintea decît la asta, aşa încît n-aveau răgaz, nici stăpînul ca să-i ardă de prea multă chiverniseală şi nici argatul ca să-i zboare gîndul la răzmeriţă. Mişcările le erau măsurate şi nu se abăteau de la această cumpătare decît cu prilejuri mai puţin obişnuite, cum erau tîrgurile de vite. Atunci inimile lor prindeau să bată în alt ritm, întreaga lor făptură părea să se schimbe, cu toate că purtau tot obişnuitele lor straie vechi, iar părul blond şi ţeapăn le cădea în dezordine peste frunte. Atunci puteai surprinde deşteptarea lor, îi puteai urmări în uşoara lor plutire, în avin- turile şi căderile lor. Trebuie spus că ori de cite ori se nimereau să fie acasă în timpul vacanţelor, puţinii stu- denţi şi liceeni pe care-i număra orăşelul nostru erau nelipsiţi de la aceste faimoase tîrguri de vite şi îi ajutau pe secretarii comunelor să întocmească certificatele vitelor. Pentru ei aceasta reprezenta o variaţie, care se prelungea de obicei după spartul tîrgului, cînd mai şedeau un timp cu ţăranii la un pahar de vin şi în urma căreia se alegeau şi cu un gulden, drept răsplată pentru munca unei zile.

Omenirea care se aduna la aceste tîrguri era foarte pestriţă. Aici îşi dădeau întîlnire toate seminţiile din spaţiul carpatic răsăritean, de la

negustorul armean pînă la geambaşii ţigani; de altfel, obiceiul ţigănesc de a se tocmi cu voce ridicată şi pe un ton certăreţ era şi unul din spectacolele cele mai constant pitoreşti ale tîrgurilor. Ţiganii erau întîmpinaţi pretutindeni şi din capul locului cu dispreţ, cu toate că, la drept vorbind, se ştiau puţine, lucruri despre ei. Doar că cei mai mulţi erau pă- gîni, că aveau faima de a fi vicleni şi răzbunători şi că îşi chinuiau peste măsură caii, fapt de care aveam tot mereu prilejul să ne convingem cu ochii noştri. Obişnuiau să cumpere mîrţoagele cele mai prăpădite, cărora le schimbau înfăţişarea prin fel de fel de mijloace în care erau foarte pricepuţi, pentru ca să le vîndă apoi tocmai în Muntenia. Cînd îi auzeai pe ţărani cum vorbeau despre aceşti pungaşi, ai fi zis că pentru ei „ţigan" e totuna cu drojdia omenirii ; totuşi, la vremea acestor inlîmplări, îmi părea că glasul lor se îmblînzea cînd, venind vorba despre femei, rosteau cuvîntul „ţigancă[11]. Deoarece ţigăncile, care călătoreau peste tot cu tribul lor, ivindu-se întotdeauna odată cu şatra, erau adesea foarte frumoase, cu toate că se şi ofileau foarte de timpuriu. Etapele vieţii lor se succedau mai repede, aşa incit adesea la douăzeci de ani nu mai erau decît nişte pocitanii veştede, zbîrcite şi ştirbe.

în luna august, în acele zile ale anului cînd văzduhul pare că vibrează, făcînd culorile să pălească şi aruncînd un văl cenuşiu peste verdeaţă, avea loc iarmarocul din Wăngertsthuel *, cea mai mare dintre aşezările ţărăneşti din părţile noastre. De fiecare dată, un convoi de căruţe părăsea în zori orăşelul şi toţi prietenii mei se îndreptau intr-acolo pentru obişnuita lor activitate. Intr-un an n-am plecat cu ei. Nu ştiu cum s-a întîmplat că n-am ajuns la timp la locul întîlnirii şi am pornit pe jos ceva mai tîrziu. Nădăjduiam totuşi că, luînd-o pe scurtături de-a dreptul peste culmi şi prin pădure, voi apuca să ajung înaintea căruţelor la răscrucea vîlcelelor de după versantul celălalt şi voi putea

* **A se pronunța : Wăngerz-tu-el (n.a).**

astfel să mă alătur lor şi cel puţin a două jumătate a drumului lung de douăzeci de kilometri s-o fac în tovărăşia celorlalţi. Curînd am lăsat mult în urma mea şirul de pomi fructiferi, ale căror coroane în formă de cupolă străjuiau de-a lungul şoselei şi am început să urc pajiştea povîrnită unde iarba se făcea tot mai rară ; pe alocuri, gresia ieşea la iveală de sub împletitura de tulpini uscate cu corole gal b? ne, agăţate unele de altele, care formau moviliţe şi mici perne aspre şi sfărîmicioase peste care călcam repede, apropiindu-mă treptat de dunga unduitoare a crestei. Cunoşteam bine scurtăturile şi nu mă temeam mei că m-aş putea rătăci pe acolo unde nu existau nici un fel de poteci.

Cînd primele ierunci s-au ascuns speriate în tufişurile de la marginea pădurii, am ştiut că ajunsesem în punctul cel mai înalt al dealului. Vedeam jos în vale tîrguşorul nostru, cu cîteva gospodării stinghere care se încumetaseră să se aciuiască mai sus pe deal ; casele şi grădinile, curţile mari în care forfotea o omenire voioasă se zăreau cît se poate de limpede şi siluetele mişcătoare păreau foarte mici. Am recunoscut-o pe mama după rochia ei largă, se plimba în grădină, printre trandafiri, am recunoscut cîinele, care se ţinea după ea şi pereţii strălucitori ai casei noastre. Către dreapta se trăgeau rîndurile ordonate ale costişelor cu viţă de vie şi deoarece fuseseră stropite de puţină vreme pereţii de frunziş luceau în văzduhul de-un albastru străveziu ; deasupra lor, din puzderia de piscuri rotunde, de tăpşane şi spinări ce se pierdeau în depărtare, se înălţau pădurile care, văzute de unde mă aflam eu, arătau ca nişte mase compacte şi continui, iar dincolo de creştetele lor, dar la o distanţă destul de mare, se iţeau crestele înzăpezite ale munţilor. Dimineaţa se înfăţişa sub un chip îmbietor, ca şi cînd natura toropită ar încerca un zîmbet şi ar respira iiniştit, sub învelitoarea verde aşternută peste culmi, ca peste un trup împlinit şi nişte sîni tari. Urcasem

repede, acum simţeam sîngele zvîcnind şi un fel de neastîmpăr care mă împingea să-mi cheltuiesc energia cît mai degrabă. Aveam înaintea mea o zi întreagă, pe care s-o petrec după placul inimii.

Armonia îmbietoare a locurilor avu însă un efect liniştitor asupra mea. Totul în jur era uscat şi luminos, haturile dintre vii păreau că se şterg, contopindu-se în- tr-o singură întindere, a cărei privelişte potolea clocotul firii mele. Cînd am intrat în pădure, m-au năpădit din nou acele fantasme fermecătoare ce se iveau de îndată ce eram singur ; de astă dată însă veneau gingaşe şi sprin- tene, ca valurile ce se încreţesc cînd ajung aproape de mal, acolo unde fundul este la mică adîncime ; de astă dată, eram scutit de acea senzaţie neplăcută care le însoţea adesea apariţia, de acea strîngere de inimă pricinuită de întîlnirea cu lucruri tainice şi neştiute ; de jur împrejurul meu vara domnea în pace.

Prin părţile noastre, ajunge să te îndepărtezi doar pentru o mică bucată de vreme de drumurile mari care străbat văile şi nimereşti în pădure în nişte locui i pe unde arareori calcă picior de om. La capătul de început al stejărişului se mai zăresc urme de roţi, care vin de-a dreptul din vale şi se pierd în umbra copacilor ; dar se vede cît de colo că sînt urme vechi. Pe aici trec căruţele butnarilor din satul învecinat după ce au tăiat doagele ; asta se întîmplă chiar în pragul noului an, cînd zăpada mai acoperă încă pămîntul. Rămîn atunci în pădure cîteva săptămîni în şir şi, dacă te înfunzi mai adînc în codru, dai peste colibele lor, pustii, cu vetrele lăsate în paragină. Dar în pădurea deasă de fagi nu e urmă de viaţă în tot timpul anului. începe ca o tivitură îngustă la marginea stejărişului şi se întinde apoi pe multe leghe, lăţindu-se tot mai mult într-o direcţie, în vreme ce pădurea de stejari înaintează la nesfîrşit în direcţia opusă, însă, în locul unde se întîlnesc, coboară o vîlcea abruptă, o strungă năpădită de hăţiş prin care oamenii îşi

mînă vitele ; şi dacă în pădure nu se prea văd cărări, iar urmele lăsate de căruţele dogarilor bat la ochi, în schimb aici pentru fiecare tufă există un drumeag, fîşiile dese şi învălmăşite de pămînt galben pe care nu creşte nici un fel de iarbă, sînt acoperite de grohotiş şi s-a format o adevărată reţea de cărări, pentru că întotdeauna locurile fără iarbă par să aibă o direcţie şi sînt luate drept poteci.

După ce-am mers o bună bucată de vreme pe coarna dealului, lăsînd în urmă vîlceaua şi dîrele roţilor de la căruţele dogarilor, am pătruns iar în pădurea de fagi unde încetau orice semne ce-ar fi putut aminti de existenţa oamenilor. O boare de singurătate plutea peste tot. O ramură groasă, care se rupsese, atîrna de trunchiul unui copac, ţinîndu-se doar într-un mănunchi de fibre şi zgîriind coaja ; toate zgomotele pădurii se auzeau mai stăruitor, şi foşnetul frunzelor, şi fîlfîitul invizibil printre creştetele învăluite în umbră, şi chemarea tînguitoare a mierlei care avea un sunet neasemuit de jalnic.

Mă lăsasem din nou pradă unor dulci visări, cînd _am auzit nişte zgomote ce păreau să provină de la nişte animale. în dorinţa de a le observa, am început să calc cu grijă. Un timp n-am putut să văd nimic din pricina unei cotituri, dar curînd m-am pomenit stînd între doi copaci pe un fel de treaptă alcătuită din rădăcinile lor, pîndind orice zgomot şi privind în josul unei pante line.

Acolo jos se aflau oameni. La început am văzut unul singur, mai la vale, stătea în picioare cu mîinile în buzunare şi cu privirea aţintită în pămînt. în locul unde se afla creşteau tufişuri verzi de buruieni de pădure, care-i ajungeau pînă în dreptul genunchiului. Pe jos, în faţa lui, ceva se mişca, se zbătea ; pesemne vreun animal care-şi dădea duhul, sau poate că erau braconieri. O nouă zbatere. Acum vedeam limpede încă doi oameni ; stăteau în genunchi, aplecaţi asupra animalului. Pe urmă am desluşit totul mai bine şi-am înţeles că

făptura aceea care dădea din picioare şi se apăra fără să scoată nici un sunet nu era un animal, ci o fiinţă omenească şi că bărbatul care stătea în picioare rîdea.

Totul, cutremurare şi înţelegere, s-a petrecut fulgerător, încă mai înainte ca ochiul să le poată adeveri. Poate din pricina rîsului. Cînd am căutat un punct de sprijin, pînă şi degetele mîinii au atins cu băgare de seamă scoarţa copacului, întocmai ca atunci cînd stai la pîndă, i r- mărind animalele în călduri. Pe urmă, s-a produs explozia. Doar cu cîteva clipe mai înainte mă lăsam purtat de vise bîntuite de ispite şi întreaga mea fiinţă se zbătea între sfială şi clocot. Acum, însă, o femeie era în primejdie. Doar cu cîteva clipe mai înainte eram tot numai inimă şi simţire adîncă, acum însă nu-mi puteam stăpîni pumnul şi nici senzaţia de greaţă care mi se cuibărise în trup. Ticălosul acela, care stătea şi lîdea, era un ţigan.

M-am dezlănţuit cu atîta violenţă şi i-am luat în aşa măsură prin surprindere, încît nici măcar nu m-au simţit cînd m-am năpustit asupra lor. încăierarea care a urmat n-a mai avut nimic raţional, nimic omenesc. L-am văzut pe individul care stătea în picioare cum încremeneşte o clipă, apoi se pune numaidecît în mişcare, numai că eu nu i-am dat răgaz s-o ia la fugă, căci i-am tras o lovitură de picior atît de zdravănă, încît s-a prăvălit lîngă copac, după ce mai întîi se izbise de el, scoţînd un sunet înfundat. Mi-am dat seama că al doilea căzuse de la sine, cînd i-am strivit dintr-un salt piciorul. Cît despre cel de-al treilea, care se ridicase în picioare mai la dreapta mea şi mă privea cu ochii întunecaţi, i-am stîlcit faţa cu pumnul. A urmat o încăierare în care izbeam la întîmplare, aţîţat şi mai mult de sîngele care-i curgea din nas unuia din ei ; zăpăciţi, nu s-au încumetat nici măcar să încerce să mi se împotrivească, s-au mulţumit s-o ia la fugă, împleticindu-se.

încăierarea şi fuga s-au desfăşurat foarte iute şi nu ştiu ce se petrecea în acest timp în sufletul femeii. Cînd mă zărise, se ridicase de jos cu o privire pierdută, care încerca parcă să-şi lămurească singură lucruri de neînţeles ; îşi netezise fusta, scuturase frunzele şi crenguţele ce rămăseseră prinse de ea, totul într-o muţenie desăvîr- şită, după aceea se lăsase iar să cadă la pămînt şi rămăsese aşa, ghemuită, pe stratul de rădăcini încîlcite şi cu faţa ascunsă în palmele mîinilor. Tot aşa stătea şi cînd am putut în cele din urmă să mă ocup de ea, după ce ticăloşii o şterseseră în hăţiş. Era tînără şi, judecind după îmbrăcămintea îngrijită, trebuie să fi fost de fel din satul dogarilor. Gîfîind şi tremurînd din tot trupul, încercam să-mi redobîndesc sîngele rece ; în acelaşi timp, a răbufnit în mine un val de bucurie fierbinte la gîndul că izbutisem să-i pun pe goană pe nemernicii aceia. Bucuria a fost însă de foarte scurtă durată, adică pînă am reînceput să judec limpede. în clipa cînd m-am apropiat de ea mi-a trecut prin minte că nu era exclus ca femeia să-şi ascundă îndărătul palmelor nu doar spaima, ci mai curînd o adevărată durere şi prăbuşire sufletească, pricinuită de ticăloşia şi brutalitatea acelora care o atacaseră. Am simţit din nou că fierb, fiindu-mi dintr-odată cît se poate de clar ce gînduri putuseră nutri acei nemernici sau ce fapte putuseră pune la cale împotriva ei. Mi-era silă şi greaţă la gîndul că mîinile mele veniseră în atingere cu ei şi totodată mă sfredelea o îndoială — oare nu scăpaseră prea uşor ? — ba chiar mă mustram pentru aceasta şi eram furios că nu ucisesem măcar pe unul din ei. Toate aceste sentimente se succedau rapid, însoţite parcă de bătăile puternice ale inimii mele care le ţineau isonul şi tocmai mă pregăteam să mă avînt în urmărirea fugarilor, cînd femeia lăsă mîinile jos, desco- perindu-şi faţa şi se ridică în picioare.

Nu era nici urmă de lacrimă în ochii ei, privirea îndreptată spre mine era limpede ; doar obrajii erau îmbujoraţi şi cîteva şuviţe de păr blond se desprinseseră, căzînd peste fruntea netedă într-un

franj de bucle scurte.

— N-am păţit nimic — spuse ea, întorcîndu-şi faţa de la mine. Vorbise încet, dar tonul era ferm, liniştitor. S-a aplecat să ridice coşul, care se afla la îndemînă, apoi

şi-a oprit din nou privirea asupra mea şi a adăugat : Trebuie să plec.

Stăpînirea de care dădea dovadă mi se transmitea şi mie. Simţeam nevoia să vorbesc, să pun în cuvinte tot ce se petrecea în sufletul şi în mintea mea, dar am tăcut. M-am liniştit în alt fel decît aş fi putut-o face dînd glas tulburării mele. În apropiere de locul unde ne aflam, se făcea o potecă, femeia a apucat-o pe acolo, fără să mai privească înapoi. Am urmat-o.

Chipul ei era al unei femei aflate la amiaza tinereţii ; cufundată în sine, ţinea capul puţin aplecat, ceea ce, împreună cu uşoara încruntare a sprîncenelor groase, îi dădea o expresie de adîncă îngîndurare. Avea trupul avîntat, zvelt şi nespus de proporţionat şi era, fără îndoială, deprinsă să se mişte cu vigoare şi autoritate. Acum însă, în timp ce păşea încet şi dusă pe gînduri, întreaga ei făptură emana o oarecare moliciune şi sub cămaşa subţire şi cochetă sinii pietroşi păreau ţepeni şi indiferenţi. Păşind în tăcere alături de ea, simţeam că mă destind, dar că în acelaşi timp mă cuprinde un fel de ameţeală, o înceţoşare a minţii. Am început să îndoi crengile copacilor, atunci cînd atîrnau de-a curmezişul cărării. Pe alocuri poteca se îngusta mult şi mîinile noastre se atingeau ; în astfel de clipe, femeia de lîngă mine, cu ochii ei luminoşi, cu faţa delicată şi ginditoare şi cu trupul tînăr şi viguros îmi apărea ca o întruchipare a vieţii însăşi încărcată cu făgăduinţi, iar eu îmi păream sortit să o ocrotesc şi să o însoţesc cu credinţă. M-a cuprins din nou o adîncă mulţumire şi o nespusă fericire, pe care nu voiam s-o tulbur cu nici un preţ şi eram atît de plin de toate aceste simţăminte pînă atunci necunoscute, încît aproape că uitasem cu desvărşire de cei trei bărbaţi, a căror imagine sumbră şi imprecisă mai batea la porţile minţii mele, doar atît cît să-mi îndreptăţească sentimentul de mîndrie. Cînd copacii au început să se' rărească şi am ajuns din nou la căldarea de care am amintit mai înainte şi de unde ochiul putea cuprinde- văile

descoperite din jur, m-am încumetat să-i vorbesc. Cu toate că nu voiam să pomenesc de cele întîmplate, n-am putut să n-o întreb ce anume o îndemnase să se aventureze de una singură în pădure. Mi-a răspuns pe un ton întrucîtva posac :

— Bărbatul meu a plecat dis de dimineaţă la tîrg şi ne înţelesesem ca eu să rămîn acasă. Mai tîrziu, m-am pomenit că vine un copil şi-mi dă de veste că bărbatu- meu mi-a trimis vorbă din drum să vin numaidecît după el ; m-am gîndit să tai prin pădure, ca să nimeresc de-a dreptul la şosea, pe unde trec căruţe şi unde puteam să găsesc uşor pe cineva care să mă ia şi pe mine.

— înseamnă că acum am făcut un ocol. Dacă vrei să ajungi la şosea, ceea ce, de altfel, vreau şi eu, trebuie să facem cale întoarsă şi s-o pornim în direcţia opusă.

— Nu, nu — spuse ea, nu mă mai duc la tîrg, mă înapoiez acasă. Copilul acela mi-a zis că nişte oameni necunoscuţi îl rugaseră să-mi dea de ştire şi acum înţeleg că toată treaba a fost ticluită şi că, de fapt, bărbatul meu nu mi-a trimis vorbă de nici un fel. Mă întorc acasă.

M-a asigurat apoi în cîteva rînduri că era convinsă că fusese vorba de o capcană. De cum ieşise din sat, simţise o ciudată nelinişte şi se speriase rău de tot în clipa în care îşi dăduse seama că o urmăreau trei ţigani. A mai spus, vorbind cu glas schimbat, dar pe acelaşi ton hotărît, că fusese cu siguranţă o încercare de răzbunare a cărei ţintă era bărbatul ei. Curmîndu-şi vorba, se opri şi ochii i se umplură brusc de lacrimi, buzele începură să-i tremure.

— Nu pot deloc să-mi închipui ce-o fi avut de împărţit cu ei...

N-am mai stăruit şi mi-am întors privirea de la ea, îndreptînd-o spre văile ce se deschideau în faţa noastră. Momentul de criză a trecut şi, profitînd de faptul că se afla cu cîţiva paşi în urma mea şi că eu nu mă uitam la ea, femeia îşi scoase basmaua, îşi netezi părul, potrivi cămaşa şi îşi scutură fusta fîlfîind-o cu zgomot. Aceste gesturi mărunte, care

trădau însă elan şi hotărîre, m-au înduioşat şi firescul lor m-a bucurat. La urma urmei, proveneam din două sfere de viaţă diferite şi chiar dacă la noi — unde ogoarele şi gospodăriile celor de un neam sînt înconjurate de ogoarele şi gospodăriile celor de alt neam — conştiinţa fiinţei naţionale proprii este atît de
puternică incit se face simţită oriunde se întîlnesc doi oameni de acelaşi neam, aflîndu-se de îndată o minunată expresie în încrederea reciprocă dintre ei, înăuntrul a- cestui întreg există totuşi o stratificare socială şi temperatura acelei încrederi reciproce diferă de la caz la caz, în funcţie de modestie sau înfumurare, de cordialitate sau răceală, de cultură sau incultură. După îmbrăcă-mintea mea, ca şi după felul meu de a fi, femeia înţelesese cu siguranţă că făceam parte din familiile „maî bune“ şi, cum preoţii, medicii şi avocaţii germani din împrejurimi care ar fi avut fii de vîrsta mea puteau fi număraţi pe degetele unei singure mîini, nu mă îndoiam că îmi ştia numele, cu toate că nu i-l spusesem şi că mai avusese prilejul să mă vadă şi la vreuna din sărbătorile săteşti la care ne duceam din cînd în cînd şi noi. Faptul că se purta faţă de mine într-un fel atît de firesc, fără urmă de stînjeneală, mă bucura şi-mi întărea părerea, întemeiată de la bun început pe înfăţişarea şi ţinuta ei, că ea însăşi se trăgea dintr-una din acele familii de ţărani mîndri din satul de dogari, cărora le mersese faima, în clipa următoare, am simţit din nou o uşoară ameţeală : femeia mă apucase prieteneşte de braţ "şi, ţinînd gura puţin întredeschisă în aşa fel încît se vedea lucirea dinţilor. îşi sprijinea acum trupul foarte aproape de-al meu, în timp ce scutura frînturi de frunze şi pietricele din pantoful pe care şi-l scosese.

— Eşti zgîriat pe obraz — spuse ea, aplecîndu-se spre mine şi cercetîndu-mă cu privirea de jos în sus.

— Nu-i nimic — am răspuns eu.

într-adevăr, cînd mă repezisem la ticăloşii aceia, nişte crengi de tufişuri mă plesniseră peste faţă.

Femeia se îndreptă, luă iar coşul care-l pusese jos şi se plînse de căldura care devenea din ce în ce mai intensă, pentru că razele soarelui cădeau acum chiar pe buza vîlcelei. Deodată strigă cu voce speriată : „Vin şi, în clipa următoare, un pietroi de grosimea pumnului zbură vîjîind spre noi şi căzu aproape la picioarele noastre, izbindu-se de pămînt. Căutînd din ochi pe cel ce aruncase piatra, l-am zărit furişîndu-se după trunchiul unui copac ; dar n-am apucat să facem nici o mişcare că ne-am şi pomenit cu un al doilea pietroi, din direcţia opusă şi pe urmă cu altele încă.

Ţiganii prinseseră curaj şi ne luaseră urma. l-am văzut pe doi dintre ei răsărind în locuri diferite, pesemne ca să ne poată ataca în acelaşi timp din două părţi. Păstrînd între ei o distanţă de treizeci-patruzeci de metri, stăteau pitiţi acolo unde umbra era mai deasă, îşi aruncau proiectilele lor şi pe urmă se ascundeau iar după copaci. Deocamdată cel de-al treilea nu se zărea, cine ştie pe unde putea fi. Am simţit că mi se taie răsuflarea de spaimă, dar în acelaşi timp m-a năpădit din nou aceeaşi ciudată încrîncenare. Secunde în şir am fost amîn- doi foarte prinşi, trebuind tot mereu să ne ferim, să ne adăpostim, să ne ghemuim cît mai repede. Dacă cineva ne-ar fi urmărit mişcările, ar fi putut crede că executam nişte ordine nerostite, care ne sileau să rămînem, lipiţi unul de altul, chiar la marginea luminişului, unde alcătuiam o ţintă foarte vizibilă. Iscodeam cu febrilitate şi cu un ochi prevăzător rămurişul, pentru ca să preîn- timpinăm primejdia, încercînd să ghicim chiar de la început, traiectoria fiecărei pietre, dar pe măsură ce tică- loşii înaintau, apropiindu-se de noi, proiectilele care se izbeau de crengi şi ramuri erau din ce în ce mai rare, iar cele bine ţintite din ce în ce mai numeroase. Era momentul să ne retragem.

Punctul în care stătusem în tot acest timp se afla la liziera pădurii ; aceasta forma totodată buza

de sus a vîl- celei, al cărei perete scobit începea să coboare abrupt chiar la picioarele noastre. Urmăritorii noştri nu se aflau la acelaşi nivel cu noi, ci mai în adîncul pădurii, unde era un dîmb scund asemenea unui meterez. în căldare am fi fost, un timp, invizibili pentru ei, însă povîrnişul, năpădit de tufişuri şi brăzdat de cărări ce se întretăiau, ■oferea numeroase cotloane şi ascunzişuri pe care nu le puteam supraveghea şi de unde puteam fi lesne atacaţi. Unde mai pui că grohotişul era fără îndoială o sursă de proiectile ce puteau deveni periculoase, iar gîndul că mai exista şi un al treilea duşman, care deocamdată nu se arătase, era atît de neliniştitor încît foarte greu ne-am hotărît să pornim în direcţia tufişurilor. Dar altă soluţie nu aveam. Tocmai ne pregăteam să coborîm şi ajunsesem chiar lingă pantă, cînd, încă de la primii paşi, femeia de lingă mine a şi început să se tînguie, scîncind scurt şi ascuţit, ca un copil căruia îi este frig şi apoi a izbucnit în hohote de plîns înăbuşit. Am văzut foarte clar faţa unuia din bărbaţi, care izbutise să se apropie pe nesimţite ; îşi schimonosea gura într-un rînjet nu lipsit de oa-recare aroganţă şi mi s-a părut că-l recunosc pe cel căruia, cu puţin timp înainte, îi dăduse sîngele pe nas şi pe care îl socotisem mai grav rănit decît ceilalţi. Simţind că-mi ies din minţi de furie, m-am răsucit pe călcîie şi m-am repezit spre el. S-a tras înapoi, aruncînd în acelaşi timp în mine cu cîteva pietre scoase la iveală de sub cămaşă şi din buzunare, a ajuns repede la dîmbul în chip de meterez, pe care l-a escaladat cu sprinteneala gra-ţioasă a unei păsări ce dă din aripi ca să-şi menţină echilibrul şi a rămas locului acolo. Celălalt, care ieşise din raza vederii noastre, părea însă să se apropie lateral de noi, judecind după siguranţa cu care ţintea. Am mai înaintat cîţiva paşi, însoţit de strigătele femeii mftico- şate, dar m-am convins că nu voi putea prinde pe nici- unul din cei doi şi că riscam doar să agravez primejdia în care ne aflam, aşa încît în cele din urmă am făcut cît mai repede

calea întoarsă. Totul s-a petrecut într-un timp foarte scurt. Spaima din prima clipă încă nu trecuse. Presupuneam, ce-i drept, că văzîndu-şi încercarea dejucată, cei doi tîlhari se vor ţine şi de aici înainte la oarecare distanţă de noi, ceea ce nu însemna însă că primele pietre, pe care izbutisem să le evităm, nu vor fi urmate de altele, nenumărate şi care ar putea să-şi atingă ţinta. întreaga comportare a celor trei arăta cît se poate de limpede că voiau nu doar să ne pricinuiască nişte momente neplăcute dar trecătoare, ci că erau hotărîţi să nu se dea îndărăt de la nimic.

Din cîteva salturi mari am coborît în vîlcea, cînd unul în urma celuilalt, cînd alături, de multe ori agăţîndu-ne din fugă de aceeaşi tufă. Urmăritorii se apropiau mai repede decît mă aşteptasem, avansul pe care-l cîştiga- sem se micşora, pietrele aruncate de sus cădeau vîjîind în desiş. Totuşi, faptul că alergam, că ne mişcăm, că nu stăteam cu mîinile încrucişate, părea să-i priască femeii. Avea mişcări încordate, ochiul ager şi, cînd s-a pornit să strige, tare şi tărăgănat, scoţînd sunete urîte şi fără noimă, care însă în orice limbă trebuiau negreşit să fie înţelese ca un semn că cel care strigă se află la mare strîmtoare, n-a făcut-o atît din îndemnul fricii, cît mai ales dintr-o premeditare bine chibzuită. Ţipătul care străpunge pustietatea îi reaminteşte urmăritorului că mai există şi alţi oameni pe lume. Oprindu-se din fugă, femeia trăgea adînc aer în piept şi, ţinînd strîns coşul cu mîna dreaptă, cu broboada, de sub care ieşeau în ne- orînduială şuviţe răsucite de păr des, căzută pe spate, scotea pe gură acele chemări sălbatice, care făceau să vibreze văzduhul fierbinte.

Nu mai auzisem niciodată asemenea strigăte stridente, ascuţite şi totuşi parcă ţîşnind dintr-un adînc, se izbeau de ambele laturi ale căldării în care ne aflam şi se întorceau rostogolindu-se spre noi, mă înfiorau şi în acelaşi timp mă îmbărbătau.

Să ieşim de aici, să ieşim de aici ! Alunecarea grohotişului spulberat de paşii urmăritorilor noştri

trăda apropierea acestora, îi auzeam cînd se opreau, auzeam cînd porneau din nou să alerge, din cînd în cînd ieşeau la iveală dintre tufe şi atunci îi şi vedeam. înaintau de-a lungul laturilor vîlcelei, mai sus de noi, păstrînd o oarecare distanţă între ei, în vreme ce noi rămîneam pe fundul căldării, încercînd să coborîm cît mai în vale. Pe alocuri, vegetaţia se întrerupea şi eram nevoiţi să străbatem porţiuni de teren descoperit, unde deveneam o ţintă foarte lesnicioasă pentru ei. Ne-am putut da seama că încercau să ne-o ia înainte, ori să-şi aleagă o poziţie prielnică din care să ne pîndească. A început o adevărată cursă, cu unele întreruperi, cînd ei aruncau cu pietre în noi, iar noi eram siliţi să ne adăpostim. Al treilea bărbat nu se mai zărea însă şi, deoarece bănuiam că era tocmai individul pe care îl izbisem de copac, am simţit o oarecare mîngîiere la gîndul că cel puţin unul se alesese cu nişte coaste rupte, cu siguranţă că el era acela.

Senzaţia apăsătoare de neputinţă, împreună -. u ruşinea sfredelitoare a fugii m-au făcut să încerc un gest pe care însoţitoarea mea l-a găsit necugetat. Am luat de jos două pietre şi, pitindu-mă după un tufiş, am început să pîndesc povîrnişul de o parte şi de alta. Femeia mă lovi peste mină şi mă privi scurt, voind parcă să-mi spună : nu cumva vrei să te măsori cu ăştia doi la aruncarea la ţintă ? — Avea dreptate. îmi petrecusem, e drept, anii^ copilăriei la ţară, dar îmi pierdusem îndemînarea de pe vremuri. Foşnetul paşilor era aproape ; am încercat din nou un atac asemenea celui dinainte şi m-am năpustit drept spre peretele vîlcelei, aproape urlînd de furie. Era o copilărie, n-am ajuns departe. Haide să ieşim de aici, mă zorea într-una însoţitoarea mea, pe care orice încetinire a fugii o irita şi o îngrijora. M-am răstit la ea : „încetează cu ţipetele !“ Dar, în aceeaşi clipă, o piatră aruncată cu putere m-a nimerit în gleznă şi, cînd m-am aplecat, o a doua m-a fulgerat în mîna stingă. Am început să fug iar şchiopătînd. Femeia, care înainta

cu paşi mari, legănîndu-şi fusta, se întoarse spre mine şi scoase un ţipăt ascuţit şi prelung, care dură timp de cîţiva paşi. Acum, pereţii căldării se apropiau, ieşirea se îngusta, aducînd tot mai mult cu o strungă. Aici, urmăritorii se puteau apropia cel mai mult de noi. Dar hăţişul era atît de des, încît însoţitoarea mea a îndrăznit să se oprească şi, scoţînd de sub ilicul ei o băsmăluţă pe care mi-a întins-o, m-a întrebat : „Sîngerezi ?“ Crengile de deasupra noastră s-au îndoit foşnind şi un fel de butuc a poposit aproape alene pe spinarea ei. Femeia s-a încovoiat, sprijinindu-se de braţul meu. De fapt, era un bulgăre de ţărînă de pădure, tare şi uscat, de un cafeniu deschis, străbătut de o împletitură de rădăcini, un proiectil mult mai puţin primejdios decît erau pietroaiele acelea cît pumnul. Să ieşim de aici...

Am mai spus o dată : „încetează odată cu ţipetele 1“ şi, prinzînd-o de mîna care tremura, am tras-o după mine, spre povîrniş. O cărare, care abia se mai desluşea sub un strat moale de muşchi, ducea într-acolo, apoi pătrundea foarte curînd din nou în zona arborilor bătrîni, şi urca pe un deluşor, în spatele căruia se deschidea o vale cu vii. în schimb căldarea în care ne aflam şi care se îngusta spre capăt ca o pîlnie. făcea un cot către dreapta, coborînd cu încă o treaptă între pereţii înalţi şi apropiaţi. Tocmai porţiunea aceasta de teren, strimtă şi accidentată, voiam eu s-o evit şi femeia mi-a înţeles gîndul. Am început să ne căţărăm, opintindu-ne şi avînd grijă să nu călcăm pe crenguţele uscate. După puţin timp am lăsat în urmă hăţişul, am străbătut în fugă terenul descoperit şi, odată ajunşi în punctul cel mai înalt, ne-am ascuns după trunchiul unui stejar şi ne-am lipit de el, cu răsuflarea întretăiată şi silindu-ne să nu facem nici un zgomot.

L-am zărit mai la vale pe unul din urmăritori desprin- zîndu-se din penumbra pădurii. Se furişa încet, iscodind cu privirea tufişurile şi apropiindu-se de locul pe care-l părăsisem cu puţin înainte. Pe

urmă a scos un fluierat, căruia i-a răspuns scurt un alt fluierat ce venea dinspre celălalt povîrniş. Era limpede că ne pierduseră urma.

Din nou foşnete. Un bărbat s-a apropiat în fugă de cel dinainte, mişcările sale trădau graba şi faptul că alergase un timp mai îndelungat. Nu mi-a venit să-mi cred ochilor, cînd am văzut că era chiar al treilea agresor. în mîna dreaptă, pe care o ţinea întinsă, ca să se vadă bine, avea un revolver, vorbea într-una repede şi, din cînd în cînd, rîdea. însă primul bărbat nu părea să-l întîmpine prea prietenos, s-ar fi zis că-i făcea reproşuri pentru că nu sosise mai curînd. A urmat un schimb de cuvinte. Noul sosit arăta iar spre armă, judecind după gesturi părea să dea explicaţii în legătură cu ea, poate că fusese reparată şi că acum totul era în regulă. în cele din urmă, au izbucnit amîndoi în rîs şi au început să coboare, dispărînd din cîmpul nostru vizual. Nu aruncaseră nici măcar o privire spre costişa unde stăteam ascunşi.

Am pornit din nou, cît de repede îmi permitea piciorul rănit, suind de-a lungul spinării dealului pînă pe culme, unde era un petec neted de pajişte verde ; acolo am ajuns foarte curînd, după ce mai întîi am străbătut şi ultimul moţ de pădure, în alunişul cu tufe înalte care încercuia liziera. Aici am dat peste o adevărată junglă de urzici şi de tot felul de buruieni cu muguri deşi, în spatele cărora era un gard viu, de un stat de om, pe care a trebuit să-l cercetăm o bucată de vreme pînă am descoperit un loc pe unde ne puteam strecura. în faţa noastră se deschidea acum valea mărginită de o seamă de costişe. Nimerisem într-o vie întinsă, ce cobora în terase, pe o cărare a cărei panglică moale, de un galben cafeniu, însoţea gardul viu pînă într-un punct unde îşi schimba brusc direcţia, cotind spre un tăpşan pe care suia pieptiş. Aici, unde se boltea ca un clopot pe buza cea mai de sus a plantaţiei de viţă, se afla o scobitură, din acelea cum se întîlnesc adesea în vii, lungă de vreo trei metri şi lată de doi, care-şi lăbărţa, ca solzii unei platoşe, braţele argiloase, unde se mai desluşeau

încă, peste ani, urmele cîrligelor de fier, care muşcaseră din pămînt. în această scobitură ne-am ascuns noi. Era ticsită aproape în întregime cu stive de lemne, călcam pe un strat de cenuşă şi praf de cărbune, iar pereţii erau afumaţi. Porţiunea rămasă liberă era strimtă ; m-am tras înăuntru şi, sprijinindu-mă de perete am gustat senzaţia binefăcătoare de a putea răsufla în voie, însoţitoarea mea s-a strecurat după mine, în aşa fel încît să nu poată fi văzută de afară şi acum stătea în faţa mea, înfierbîntată, cu umărul sprijinit de pieptul meu. După atîta spaimă şi alergătură era la capătul puterilor.

Peşteri — aşa le spuneam noi în copilărie acestor adăposturi, în care lucrătorii din podgorii obişnuiau să se strîngă pe vreme de furtună, folosindu-le în restul timpului doar pentru a-şi depozita uneltele sau pentru a frige slănina, cînd se opreau din lucru la ora prînzu- lui. La drept vorbind, această denumire pompoasă, care data din vremurile cînd, în joaca noastră, băteam împre- jurimile, nici nu era nepotrivită. Peştera noastră, în care ne simţeam în siguranţă, era la adăpost de priviri, pentru că se afla foarte sus şi ca cineva să ne poată zări ar fi trebuit să vină chiar pînă în gura ei ; după cum nici noi nu vedeam decît cerul dogoritor, cîţiva butuci de viţă şi bucăţica de drum care trecea chiar prin dreptul nostru. Mi-am încordat auzul, în definitiv s-ar fi putut ca urmăritorii noştri să fi descoperit că o luasem în altă direcţie şi să fi ajuns iar pe urmele noastre. Dar, în acelaşi timp, creştea atît de năvalnic în mine bucuria că izbutisem în cele din urmă să scăpăm de ei, încît eram copleşit de senzaţia apropierii de femeia de lingă mine. De sub şuviţele de păr desprinse în neorînduială, se întrezărea ceafa, pe alocuri netedă, pe alocuri acoperită de un puf de culoare deschisă, mai delicată şi mai gingaşă decît oricînd. Nu sărutasem niciodată pînă atunci o femeie şi am simţit cum urcă în mine valul dorinţei. Pesemne că şi-a dat seama ce se petrece cu mine, deoarece s-a întors, mi-a luat mîna, care

între timp se umflase toată şi devenise diformă, într-a ei şi mi-a vorbit cu calm şi blîn- deţe despre zdreliturile mele. Mîna mea era acum atît de urîtă la vedere, încît tot extazul meu s-a schimbat dintr-odată în mîhnire. Un văl de tristeţe apăsătoare şi descurajantă s-a lăsat peste focul din sufletul meu, ca şi cum însoţitoarea mea, care-mi vorbea cu atîta bunătate, ar fi descoperiţi în realitate la mine un beteşug respingător.

Femeia a ridicat repede coşul de pe jos şi a ieşit din peşteră. Drumeagul dogarilor şerpuia în vale de-a lungul pîrîului mărginit de sălcii şi deasupra uneia din costişele mai apropiate se şi zărea acoperişul turnului din sat, a cărui formă se desprindea palidă în lumina zilei de vară. La capătul de jos al drumului se iviră acum cîţiva ţărani cu sapa pe umăr, care se îndreptau în mod vădit spre sat. Foarte bucuroasă la vederea lor, femeia n-a mai stat pe gînduri şi a hotărît să li se alăture. Eu am rămas locului, privind în urma ei ; o pornise la vale, pe cărarea ce cobora şerpuind uniform ; bălăbănea coşul cînd într-o parte, cînd în cealaltă şi avea ţinuta şi mişcările degajate. La plecare nu rostise nici un cuvînt de mulţumire, nici nu-mi dăduse mîna ; nici numele nu i-l ştiam. Dar odată ajunsă pe a doua terasă, mi-a făcut semn cu capul.

Rămas singur, a trebuit mai întîi să-mi înfrîng un sentiment de nehotărîre. Cu piciorul meu rănit, era puţin probabil că voi putea face un drum mai lung. Mă durea şi-l simţeam umflat sub pielea încălţămintei ; pe de altă parte însă nu îndrăzneam să cercetez situaţia mai îndeaproape, de teamă că nu cumva să nu mai mă pot încălţa şi, cine ştie, să nimeresc, pînă la urmă, în mîinile ţiganilor. Am stat de aceea pe gînduri, întrebîndu-mă dacă n-ar fi mai înţelept să renunţ de a mai merge la tîrg şi să mă înapoiez acasă pe drumul cel mai scurt. După o bucată de vreme, cînd grupul căruia între timp i se alăturase însoţitoarea mea nu se mai zărea deloc, m-am urnit şi eu în aceeaşi direcţie, am coborît prin vie şi am urmat drumeagul dogarilor,

sprijinindu-mă într-un par de care făcusem rost zmulgîndu-l din îngrăditură, îmi pusesem în gînd să ajung pînă la drumul mare cel mai apropiat din vale, unde aveam să hotărăsc la faţa locului care din cele două direcţii se arăta mai lesnicioasă şi mai rapidă pentru mine. Am mers astfel vreme de aproape un ceas, chinuindu-mă în bătaia soarelui încins, pînă cînd în cele din urmă nişte oameni s-au îndurat să-mi facă loc în căruţa lor şi după un drum plăcut am ajuns la Wăngertsthuel.

întreaga diversitate specifică meleagurilor transilvănene, cu belşugul lor şi cu amestecul lor pestriţ de seminţii, putea fi regăsită aici înăuntrul unui spaţiu re- strîns. Sute de vaci îşi croiau drum prin gardul viu al pajiştii întinse, unde se ţinea tîrgul; înghesuiţi unii în alţii, trup lingă trup, boi vînjoşi cu coarnele puternic arcuite şi bivoli care-şi holbau ochii timpi stăteau cu boturile umede ridicate, împungîndu-se între ei ; coarnele se ciocneau cu un bufnet surd. Doritori să zburde, viţe- luşii curăţei încercau s-o zbughească ; ţinînd coada întinsă, depărtată de trup, îşi propteau bine în pămînt picioarele fragile dindărăt şi făceau cîteva sărituri. Numai că funia petrecută pe după grumazul lor pufos era legată foarte trainic şi le pătrundea adine în carne. Văzduhul cald, străpuns de strigăte, pulsa, larma din jurul dughe- nelor, unde se prăjeau fără încetare cîrnăciori şi se îm- părţeau băuturi, plutea peste tot, ca un abur jilav şi apăsător. Apoi îşi făceau apariţia caii ; înaintau cu capul sus, struniţi de aproape, se cabrau, priveau în jurul lor cu ochi neliniştiţi, parcă înrămaţi într-o piele de culoare mai deschisă, împingeau căpăstrul cu limba şi făceau să se cutremure pămîntul sub călcătura lor. Ţăranii purtau straiele lor de duminică. Cingătoarea se încorda în jurul burţii, carîmbii cizmelor erau lustruiţi în dungi şi adierea vîntului umfla cămeşile albe. Inelul trecut prin nările taurului scăpăra din cînd în cînd, neliniştind atît oamenii cît şi dobitoacele ; de o parte şi de alta a inelului erau agăţate nişte ciomege din lemn de

stejar, groase cît un braţ de om şi ale căror capete se odihneau în palmele argaţilor care mînau taurul. Aceştia păşeau ţepeni la dreapta şi la stînga lui, fără să le pese nici de zvîcnetul coastelor sale, nici de apropierea coarnelor lui ascuţite şi nici de forţa pe care o trăda masa de muşchi ce jucau şi se bombau la fiecare pas.

O încordare aproape palpabilă plutea peste grupurile de oameni. Era în atmosferă ceva ce se cerea zăgăzuit şi supravegheat. Paftaua mantalei strălucea pe uniforma jandarmilor şi egreta de la coif se zbătea la fiecare mişcare ce-o făceau. Treceau grăbiţi prin faţa ţăranilor nemţi, care erau de departe cei mai mulţi la număr şi printre care se amestecau şi săteni români şi unguri ; poate că aveau o ţintă precisă, poate izlazul acela de lîngă sălcii unde obişnuiau să vină geambaşii ţigani, sau ieşirea din tîrg unde stăteau grămadă cerşetorii schilozi. Sosiţi printre primii, negustorii armeni şi evrei nu se arătau interesaţi de vite ; arborau mutre plictisite şi, dacă se întîmpla să se oprească lîngă un animal care era de vînzare, o făceau doar ca să-i găsească fel de fel de cusururi, să zîmbească la auzul preţului cerut şi apoi să se îndepărteze. Nu începeau niciodată să cumpere înainte de amiază. Flaşnetele turuiau valsuri şi marşuri, papagalii cîrîiau răguşit şi pătrunzător, în timp ce scoteau cu ciocul din nişte cutiuţe lunguieţe bileţelele prin mijlocirea cărora destinul se dezvăluia curioşilor în toate limbile vorbite pe aceste meleaguri şi în litere negre de tipar, pline de greşeli de ortografie. Cîrîitul acestor păsări legate, care dădeau zadarnic din aripi, răsuna deasupra talazurilor de capete. Schilozii le ţineau isonul, sporind vacarmul ; încercau astfel să atragă atenţia, doar-doar vor stîrni mai multă milă şi ca să evite să fie căleaţi în picioare. Unul dintre ei, olog de amîndouă picioarele, se văicărea cu glas tare şi se ruga de oameni într-o vorbire de neînţeles, se mişca din loc în loc sprijinindu-se numai în braţe, de sub zdrenţele desfăcute i se vedea pielea, iar

faţa, pe care o ţinea ridicată, era scăldată în sudoare şi acoperită cu ţepi. Ţiganii se tîrguiau cu glasuri înfierbîntate. Purtau în chip de podoabe brîuri de piele, vechi şi plesnite, bătute în ţinte de alamă, iar părul lung şi ondulat, care le atîrna în şuviţe pe umeri, era îm- bîcsit de murdărie.

Tocmai începuse pauza de prînz. În faţa cortului lung, rezervat administraţiei şi la ale cărui măsuţe cumpărătorii şi vînzătorii se întîlneau pentru ca să îndeplinească formalităţile cerute de lege, fusese instalată masa lungă, pe care se rînduiseră castroanele aburinde, umplute cu mîncarea tradiţională, o tocăniţă de carne piperată, cu sos iute, sticlele, în care licărea vinul galben auriu şi mormanele de felii de pîine albă. Potrivit obiceiului, fiecăruia dintre noi, cei care ajutam la întocmirea certificatelor pentru vite, i se cuvenea o litră din vinul local cel mai de soi. Toţi cei care aveau dreptul să şadă la masa administraţiei, şi anume un ţăran foarte bătrîn, primarul obştei, care prezida, medicul veterinar, cîţiva dintre locuitorii mai vîrstnici ai comunei, secretarul comunal şi, în sfîrşit, noi, cărora ni se spunea, pe scurt, „tineretul[14], eram întotdeauna bucuroşi de această hrană simplă. Veneam cu toţii înfometaţi şi, din pricina căldurii, însetaţi şi datina acestor întîlniri cerea să ne străduim, cu cît mai multă ingeniozitate şi cît mai mult haz, să sporim canti- tatea de vin ce ne era pusă la dispoziţie ; trebuia de fiecare dată să izbutim să-l păcălim pe careva din adunare, silindu-l să mai facă cinste cu un rînd de vin, care în aceste cazuri era cumpărat de la dughenele tîrgului. M-am apropiat de masa în jurul căreia ceilalţi tocmai se aşezaseră, căznindu-mă să calc cît mai drept, dar n-am apucat să rostesc nici măcar un cuvînt de scuză pentru întîrzie- rea mea căci prietenii m-au întîmpinat zgomotos, strigînd care mai de care, cu voce voit umflată : „Ruşine, trădare, aşa nu mai merge !“ Şi, pentru ca larma să fie şi mai mare, unii dintre ei s-au apucat să bată darabana în masă cu cuţitele. Cei mai în vîrstă,

deprinşi cu astfel de purtări şi bănuind, pesemne, ce-avea să urmeze, s-au mulţumit să ridice capul şi să surîdă. împrejurarea care stîrnise pretinsa indignare a prietenilor mei era că eu, un leneş şi un singuratic bine cunoscut ca atare în tot comitatul, aveam îndrăzneala să apar la ora mesei ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat şi cu toate că ghişeul de care răspundeam rămăsese închis în tot cursul dimineţii. Unul dintre amici a sărit în picioare şi a exclamat :

— Ce-are să se întîmple pe viitor cu economia obştei din Wăngertsthuel, dacă se încetăţenesc asemenea obiceiuri, încît cuiva i se poate năzări să vină numai ca să se ghiftuiască şi pe deasupra să mai şi încaseze un gulden, în timp ce noi ăştialalţi am început să robotim dis de dimineaţă !

Dîndu-mi seama că atmosfera era ca întotdeauna la aceste tîrguri, am intrat în joc, cu toate că nu se potrivea deloc cu propria mea stare sufletească. I-am asigurat dect pe cei de faţă că eram, fireşte, dispus ca din amintitul gulden să mi se reţină zece crăiţari, mulţumindu-mă de astă dată doar cu nouăzeci. Declaraţia mea a fost de ajuns pentru ca să stîrnească o nouă explozie de strigăte, dar, întrucît între timp ne fuseseră umplute farfuriile şi prin urmare treaba cu bătutul în masă cu cuţitele şi furculiţele nu mai ţinea, au început să ciocănească zgomotos cu degetele în tăblia mesei. Pînă şi unii dintre bătrînii satului s-au lăsat antrenaţi şi, molipsindu-se probabil de la vacarmul din jurul lor, ciocăneau acum atît de tare cu degetele lor osoase, încît paharele zăngăneau ; s-ar fi putut crede că toţi mesenii se jucau de-a „Zboară, zboară...[11] între ciocăneli şi clinchet de pahare s-a închegat şi un fel de ritm, plăcut la auz, în care reveneau tot mereu aceleaşi cuvinte scandate : bandit, tîlhar, pungaş. Şi peste toate astea, însoţindu-le, se auzea mugetul vitelor, zumzetul şi murmurul tîrgului, a cărui tălăzuire înconjura din toate părţile insuliţa alcătuită din cortul administraţiei şi porţiunea de teren liber din

faţa lui, pluteau miasmele împrăştiate de vite, praful încins, mirosul de sudoare, care, toate laolaltă, se adunau în jurul nostru ca o pîclă înăbuşitoare. Veterinarul întîrzia întotdeauna la masă şi, tot întotdeauna, era foarte gălăgios în zilele de tîrg, ca şi cum acest fel de a se purta ar fi făcut parte din îndatoririle slujbei sale. Acum se îndrepta spre noi pufnind ; deşi se mai afla încă destul de departe, vedeam cum se lumina la faţă şi cum se zorea cu paşi mărunţi, ca să ajungă cît mai repede şi să piardă cît mai puţin din jocul de-a ciocănitul. Odată aşezat pe locul său, i-a şi dat, de altfel, un nou avînt, pomindu-se să strige „bandit, tîlhar, pungaş[11] cît putea el de tare cu vocea lui spartă de fumător înrăit şi folosind cu nădejde, ca pe nişte ciocănaşe, degetele arătătoare îndoite. Omul acesta gălăgios şi din fire blajin era oricînd dispus să facă haz de ceva. Privind în jur, întrebă cu o evidentă curiozitate, cine anume era ticălosul de astă dată. Comesenii m-au arătat cu degetul. Veterinarul s-a ridicat, a venit la mine şi m-a strîns în braţe, exclamînd :

— Iată ce înseamnă să ai sentimentul datoriei ! A dormit cinci minute prea mult, a pierdut căruţa, dar a mers ceasuri în şir prin arşiţă... pentru ca în cele din urmă să vină totuşi ! Asta înseamnă să fii zelos.

Sub privirile uluite ale celor de faţă, a apucat cele două hanapuri cu vin care îi erau mai la îndemînă şi care tocmai fuseseră umplute, mi-a umplut unul dintre ele, a ciocnit cu mine şi l-a golit pe celălalt dintr-o sorbitură, aşa încît a reieşit limpede că salutul exuberant pe care mi-l adresase fusese un simplu pretext ca să-i poată deposeda de o parte din tainul, oricum neîndestulător, de vin pe cei doi păgubaşi, care fuseseră în aşa măsură luaţi prin surprindere, încît rămăseseră muţi. Puse cu zgomot paharul la loc, pe masă, şi se înapoie la scaunul său, strănutînd, scuipînd şi bombănind cu glas tare cum că vinul ar fi fost prost.

Coala mare şi groasă de hîrtie ministerială, pe

care fiecare trebuia să confirme primirea guldenului, a făcut înconjurul mesei şi deoarece numele meu era de asemenea înscris pe ea şi nimănui nu-i trecea prin minte să economisească ceva din banii obştei pe socoteala mea, am iscălit şi eu, după care am donat cincizeci de crăi- ţari pentru fondul comun din care se cumpăra vin ; gestul meu a întrunit aprobarea tuturor, aşa încît am putut şi eu să iau loc la masă şi să mănînc împreună cu ei. Simţeam că mă trec friguri şi că vinul ce-mi fusese oferit de către veterinar şi pe care-l băusem tot pe loc din cauza atmosferei ce se crease îmi dădea acum o stare de deprimare letargică. M-am silit să mănînc repede şi mult, cu toate că n-aveam deloc poftă de mîncare. Cei din jurul meu au observat deodată că mişcăm anevoie mîna stingă, pe care o şi legasem strîns cu batista. Le-am spus că, în marşul meu forţat prin pădure, mă poticnisem de o rădăcină şi, alunecînd în josul unei pante abrupte, mă rănisem la mînă şi la picior. Explicaţiile mele au avut darul să stîrnească în egală măsură zeflemeli şi sfaturi sincer binevoitoare. Văzîndu-şi mai departe de mestecat, unii din meseni discutau, în acelaşi timp, amical despre primejdiile ascunse ale pădurii, mai ales despre riscul ca după o căzătură să te alegi cu un tetanos, în vreme ce alţii subliniau norocul nostru de a-l avea pe doctor la îndemînă. La auzul acestor cuvinte, veterinarul a şi spus foarte calm că după masă va vedea ce este cu mine şi că speră să mă vindece pe loc.

Vinul părea să întărească şi mai mult efectul arşiţei. Nu se zărea nicăieri nici un colţişor de umbră şi, chiar dacă cineva ar fi căutat refugiu în cort, şi-ar fi dat curî nd seama că înăuntru zăpuşeala era şi mai insuportabilă. Praful se depunea în cerc pe marginea farfuriilor de porţelan şi forma o pojghiţă la suprafaţa vinului. Şirul de oameni care, aşa cum se cuvine, înconjuraseră la o distanţă respectuoasă masa noastră, se desfăcea acum în grupuri indolente. La vreo zece paşi de masă, mai aproape de noi decît ceilalţi, stătea o

fetişcană secuie, de vreo şaisprezece ani, care ţinea de căpăstru doi măgăruşi şi ne privea ţintă cu ochii ei căprui. Sprijinindu-şi braţele de gîturile celor doi măgari, care stăteau cuminţi şi toropiţi, părea suspendată între ei, cu trupul uşor aplecat înainte şi cămaşa întredeschisă lăsa să se întrevadă pielea smeadă cu luciri de bronz. în spatele ei se aciuise o familie de români ; bunicul cu plete albe şi purtînd, în ciuda căldurii, un pieptar îmblănit şi împodobit cu cusături, şedea pe jos, înconjurat de fiicele mari sau de nurorile sale, care alăptîndu-şi pruncii — acoperiţi cu o basma, ca să-i ferească de bătaia soarelui — care legănîndu-i în braţe ; ceva mai încolo, în pantaloni de culoare deschisă din po- stav grosolan şi pe deasupra cămeşi largi, erau fiii săi, care, după ce aşezaseră la mijloc desăgile pestriţe pline cu ouă, stăteau tolăniţi alături, tăind felii de slană şi des- picînd cu mina căpăţînile roşii şi cărnoase de ceapă. Veniseră cu doi căluţi de munte care erau pironiţi faţă în faţă, fiecare cu capul proptit de gîtul celuilalt ; puteau sta multă vreme în această încleştare prietenească, dormind în acelaşi timp. Alături se afla căruţa unui ţăran sas ; oiştea era ridicată, roibul înalt şi zvelt, care tocmai îşi descărca băşica udului intr-un jet gros, era legat strîns de scara codîrlei, iar de gît îi atîrna o desagă cu nutreţ. Ţăranca şedea în căruţă, ocupînd în întregime bancheta de
piele. Ţinea braţele încrucişate şi în mîna dreaptă, neclintită. o umbrelă mare, din acelea folosite pe vreme de ploaie şi la umbra căreia dormea acum adine şi în siguranţă, fără ca umbrela să i se clatine măcar o singură dată în mînă ; bărbatul ei se întinsese comod în căruţă pe un strat de fîn. Cu excepţia acelora, puţini la număr, care-şi vedeau de treburi chiar şi în timpul pauzei de prînz, şi în afară de societatea adunată în jurul mesei noastre, unde veterinarul nu avea astîmpăr, toată lumea părea stăpînită de acel sentiment apăsător, ca de plumb, care ne năpădeşte fiinţa în toiul verii. Trebuie spus că masa noastră, aşezată la vedere,

atît sub ochii ţăranilor înstăriţi, cît şi sub ai celor săraci şi obidiţi, putea fi luată drept un semn, vizibil din toate direcţiile, al unor rînduieli încetăţenite de veacuri şi pe care nimeni nu se gîndea pe atunci să le schimbe. Purtarea firească a tuturor comesenilor, ca şi absenţa oricărei urme de ură din privirile îndreptate asupra noastră, priviri care trădau însă totodată o curiozitate inofensivă şi un respect de asemenea secular ar fi dat de înţeles într-un mod cît se poate de simplu oricărui observator dinafară că în aceste părţi şi în această obşte din Wăngertsthuel, rînduielile erau nemţeşti şi că aceasta era un adevăr de la sine înţeles, acceptat ca atare de toţi cei care se aflau pe teritoriul ei.

Nişte beţivi, care mergeau pe două cărări, au încercat să se abată pe la masa noastră, un flaşnetar s-a încumetat sfios să se apropie puţin, mai apoi au apărut şi doi schilozi, strecurîndu-se printre picioarele oamenilor şi vitelor. Dar veterinarul se pricepea de minune să-i întîmpine pe nepoftiţi de îndată ce îndrăzneau să se arate. Apuca bastonul pe care-l sprijinise chiar lîngă el, de scaunul pe care şedea şi, gesticulînd energic, dădea drumul unui potop de blesteme şi ameninţări, pe ţigăneşte, ungureşte sau româneşte. Toţi obişnuiţii tîrgului îi cunoşteau vocea, iar talentele sale de orator şi de cunoscător de oameni erau neobişnuite chiar şi pentru aceste părţi unde vorbirile erau atît de numeroase şi ochiul învăţat Să surprindă orice arătare străină. Ori de cîte ori se întîmpla însă ca negustori de vite să traverseze locul liber din faţa cortului, îi saluta şi schimba cu ei cîteva cuvinte ; aceasta părea să fie pentru el o necesitate şi, în funcţie de interlocutor, se întorcea cu totul sau numai pe jumătate spre el, vâzîndu-şi însă mai departe, cu toată seriozitatea, de mîncare şi de băutură. Ştia despre fiecare cu ce gind venise la tîrg şi ce preţ era dispus să plătească, acum vorbea idiş şi se mulţumea să agite furculiţa în chip de salut, în clipa următoare se exprima într-

o armeană ceremonială şi solemnă, punînd jos atît cuţitul cît şi furculiţa, pentru a avea libere ambele mîinii, cu care să facă gesturi de patriarh, pe urmă, după ce sorbea de cîteva ori din pahar, îşi relua locul întocmai ca la început şi. semnalîndu-ne cu un gest încărcat de înţelesuri un grup de bărbaţi elegant im- brăcaţi, care se plimbau încet pe cărările ce se formau în furnicarul omenesc, spunea : aceia sînt ofiţeri bulgari în haine civile, au venit cu siguranţă să cumpere cai pentru că se pregătesc de un nou război balcanic. Şi, ridicîndu-şi puţin pălăria, se grăbea să le adreseze cîteva cuvinte al căror tîlc părea să fie plin de voie bună, judecind după răspunsul surprins şi amabil al celor interpelaţi, care apoi se şi apropiau de masa noastră.

Isprăvind de rnîncat, veterinarul s-a ridicat de la locul lui şi, lepădînd pălăria mare de pai cu boruri largi, i-a pus-o în cap primarului, care tocmai aţipise puţin cu faţa sprijinită în palmele ambelor mîini. Priveliştea acestei pălării de pai deasupra obrazului lătăreţ al veterinarului era, oricum, destul de ciudată, dar ne deprinsesem cu ea ; însă în capul lunguieţ şi uscăţiv al bătrînului ţăran acest detaliu de îmbrăcăminte orăşenească părea cu totul şi cu totul bizar şi, deoarece îi acoperea aproape în întregime fruntea, înrămînd în chip neobişnuit capul, în- cepînd chiar de deasupra sprîncenelor, împrumuta nasului peste măsură de lung aspectul unui nas de marionetă de bîlci. Veterinarul se şterse de sudoare pe chelie şi, venind la mine, îmi luă locul pe scaun, în vreme ce eu am rămas în picioare în faţa lui, privind de sus la cica- tricîle sale de pe frunte şi din creştetul capului. începu să-mi palpeze mina stingă, apăsînd-o ici şi colo şi vorbind în acelaşi timp fără încetare. Spusele sale sunau cam aşa : Cum poate un om să cadă aşa de prosteşte, unde ţi-au fost ochii şi, în afară de asta, arată mai cu- rînd a lovitură decît a căzătură. Mîna este atît de umflată încît n-am cum să-mi dau seama ce-i stricat la os. Nu s-ar putea

vedea decît cu aparatul Rontgen, la oraş, dar pentru un fleac ca ăsta n-are rost să te repezi nu- rnaidecît la oraş. Părerea mea e că ţi s-au rupt meta- carpienele de la degetul mijlociu şi de la inelar, ceea ce la vîrsta ta e o adevărată plăcere. Dacă ai să bei zdravăn în după-amiaza asta, ai să dormi bine peste noapte, ceea ce este leacul cel mai sigur pentru oase rupte, bineînţeles că ar fi şi mai bine, dacă zgîrciţii ăştia ar da bere în loc de vin. Şi zici că ai putut să te ridici numaidecît după o căzătură atît de grea ? Ei, atunci chiar că n-ai păţit nimic şi, la urma urmei, dacă încheieturile nu se vindecă aşa cum trebuie, n-avem decît să le rupem din nou, asta se poate face de mai multe ori. S-a apucat pe urmă să ne povestească despre mai multe cazuri cu care avusese de-a face el însuşi : despre un argat care căzuse din şopronul de fîn şi în după-amiaza aceleiaşi zile îşi văzuse liniştit de cosit, pînă ce se descoperise după o bucată de vreme că, de fapt, îşi rupsese două coaste în cădere şi despre un bătrîn român, care de zeci de ani venea să-i taie lemnele în curte şi care într-o bună zi a sosit şchiopătînd, spriji- nindu-se pe două beţe în chip de cîrje şi, fără să stea pe gînduri, s-a apucat să taie lemne şezînd pe un butuc, deşi avea piciorul rupt, picior care, de altfel, se vindecase de minune, fără ca măcar să fi purtat un bandaj. M-a luat apoi cu el în cort, unde m-a uns pe dosul mîinii cu iod, din acela pe care-l folosea numai pentru „vite mari şi de soi“, mi-a făcut un bandaj în toată regula şi mi-a examinat şi piciorul, unde a constatat că situaţia se prezenta mult mai bine. Pe urmă m-a readus în mijlocul celorlalţi, atrăgîndu-le atenţia că sînt un invalid, care trebuie, într-adevăr, menajat, dar pe care se pot bizui la nevoie, în situaţii grave, cum ar fi, de pildă, acum cînd a sosit momentul să se intoneze un cîntec frumos şi cînd, în ce-l priveşte, el propune tineretului *Cîntecul transilvănean de vînătoare :* „Prin codrul sălbatic îi calc cerbului pe urme...“

Purtarea sa, puţin obişnuită la un german de vîrsta lui, mi se păruse ciudată şi cu alte prilejuri

asemănătoare, stîrnindu-mi de multe ori rîsul ; astăzi însă îmi displăcea de-a dreptul. Era adevărat că felul său brutal de a se purta mă îndîrjise să-mi stăpînesc şi mai mult durerea, ba chiar izbutisem s-o fac atît de bine încît, în timp ce mă consulta, am avut impresia că atît el cît şi prietenii mei erau conştienţi de efortul meu şi-l apreciau în tăcere. Fără a mai spune că, datorită bandajului îngrijit, mîna mea redobîndise un aspect civilizat, chiar oarecum impresionant, dîndu-mi un aer belicos, ceea ce deştepta în mine un sentiment de mulţumire. Dar în adîn- cul fiinţei mele eram bîntuit de atîtea întrebări şi nelinişti la care aş fi dorit să pot medita în tihnă, încît vioiciunea bărbatului de lîngă mine nu putea decît să mă scoată din sărite. De aceea, cînd m-a apucat de braţ ce- rînd cu insistenţă să cîntăm în cor şi gesticulînd din nou cu bastonul, pe care-l ţinea în cealaltă mînă, i-am mulţumit pentru ajutorul dat şi l-am întrebat, fără a-mi putea stăpîni întru totul tremurul buzelor, cît îi datorez.

— Ce este, mînzule ? — a strigat el de cîteva ori. Ai prea mulţi bani şi vrei să te descotoroseşti şi de cealaltă jumătate a guldenului ?

Singura mea datorie era să fiu cuminte şi să cînt laolaltă cu ceilalţi, ca să le arăt cum trebuie să se poarte un bărbat. A luat loc la capătul mesei, unde şedeam noi, cei mai tineri şi, în timp ce prietenii mei îşi făceau semn cu ochiul cum că veterinarul e un om grozav, m-a silit să mă aşez lîngă el şi s-a pornit să cînte în gura mare, înboldindu-mă cu cîte un ghiont prietenesc şi pe mine, care aproape că nici nu vedeam masa înaintea ochilor şi nu reuşeam să prind nici firul melodiei, nici pe cel al vorbelor. Reluat de zece sau paisprezece gîtlejuri tinere, cîntecul a ţîşnit în aerul luminos şi înfierbîntat, acoperind larma tîrgului, turuitul flaşnetelor, cîrîitul şi fîlfîi- tul papagalilor. Bătrînii satului au prins iar viaţă, primarul din capul mesei a dus mîna la tîmplă, mirat de ceea ce găsea acolo şi a ridicat pălăria

mare de pai, iar un zîm- bet candid, vesel, a luminat o clipă chipul fetişcanei care tot mai stătea sprijinită pe măgăruşii ei. O pojghiţă subţire de praf se aşternuse peste vinul încălzit, pe care oa- menii continuau totuşi să-l bea. Printre noi se aflau cîţiva care urmau să-şi înceapă sau să-şi reia la toamnă studiile la universităţi germane şi, prin urmare, aveau să plece curînd de pe meleagurile natale, împrejurare care I-a făcut pe veterinar să-şi dea la rîndul lui obolul la fondul pentru cumpărarea vinului, îndemnînd şi pe cîţiva ţărani să-i urmeze pilda.

în treacăt fie spus, principala îndatorire a medicului veterinar în ziua cînd se ţinea tîrgul era să vegheze ca nici o vită bolnavă să nu treacă dincoace de îngrăditură. De aceea, în zorii zilei şi în cursul dimineţii, adică la orele cînd cele mai multe vite erau minate încoace, îşi avea postul său fix instalat într-o gheretă de lemn, chiar lîngă intrarea în perimetrul tîrgului, de unde avea posi- bilitatea să urmărească, una cîte una, vitele aduse. De obicei, în faţa gheretei era o măsuţă, la care şedea cu un aer important şi pe care, alături de cele necesare scrisului, se aflau şi cele necesare fumatului, precum şi o sticlă de rachiu, pe care, de îndată ce soarele se înălţa pe cer şi se făcea mai cald, o înlocuia cu o sticlă de vin. Lăsînd privirea să-i alunece cînd încoace, cînd încolo, peste şirurile dese de vite şi de cai înghesuiţi unii în alţii, era în stare să cuprindă vreo treizeci de animale dintr-o singură contractare a pleoapei, iar dacă vedea ceva ce-i trezea bănuiala sau îi displăcea, poruncea vinovatului, în cuvinte jignitoare să facă cale întoarsă. Vitele respinse erau apoi cercetate mai îndeaproape de el, pe un teren viran, aflat la oarecare distanţă şi în acest timp lumea adunată trebuia să aştepte. Prin urmare, încă în timpul dimineţii i se întîmpla să bată de mai multe ori drumul de la ghereta lui pînă la locul viran şi înapoi, ceea ce, dată fiind căldura, pe oricare altul l-ar fi înfuriat, dar lui, care punea la bătaie toată

energia sa, îi făcea plăcere. Avea într-adevăr tendinţa să-şi aroge mai mult decît i se cuvenea potrivit cu slujba sa, nu contenea nici o clipă să-i dăscălească pe ţărani, să mustre şi să cicălească într-una şi în tot locul; de ce stă căruţa asta aşa şi nu altfel, de ce are bivolul o crustă de murdărie pe picioarele dindărăt, de ce femeia care ţine viţelul nu şi-a pus un şorţ, ca perii să nu i se lipească de cămaşă, de ce i s-a năzărit argatului să pocnească tocmai acum din bici sau ţăranului să aprindă un foc între căruţe. Aşa încît, aici, unde toţi şi toate îşi aveau prin tradiţie locul lor, el era singurul care dădea cu glas tare dispoziţii cu caracter poliţienesc şi totodată singurul de care oamenii şi lucru- rile depindeau în anumite cazuri, împrejurare ce sporea şi mai mult respectul de care se bucura. îl chemau cînd pentru că nişte argaţi unguri şi români se încăieraseră cu cuţitele şi el se grăbea spre locul cu pricina, gata să fie medic şi judecător în acelaşi timp, cînd la o femeie dintr-un sat îndepărtat de munte, pe care o apucaseră înainte de vreme durerile facerii. Era nelipsit oriunde se întîmpla ceva şi se poate spune că era mai mare peste tot tîrgul de vite şi, ca atare, deprins să vadă în toţi acei care veneau acolo nişte oaspeţi ai săi personali, pe care îi împărţea însă de la caz la caz în invitaţi şi bineveniţi, toleraţi sau nebăgaţi în seamă şi, în sfîrşit, în indezirabili, care trebuiau persecutaţi.

Acum, cînd şedea la masa tinerilor, adunatul propriu- zis al vitelor se isprăvise. Mai rar, cîte un întîrziat era adus de către unul din slujitorii comunali, pentru ca să înfăţişeze vitele sale medicului veterinar, care le cerceta scurt, dintr-o singură privire. Nimeni nu se mira că era atît de expeditiv, cu toţii îl auzisem de multe ori spunînd că era de-ajuns să vadă de la o sută de metri nasul vitelor sau mersul şi îmbrăcămintea însoţitorilor lor pentru ca să descopere o boală primejdioasă. Aşa încît putea acum să-şi vadă în tihnă de cîntat şi de băutură, iar cînd primarul şi secretarul comunal s-

au ridicat de la locurile lor, spunînd că pauza de prînz luase sfîrşit şi că trebuiau să fie redeschise ghişeele în dreptul cărora mulţimea începuse să se adune, a reuşit să-i convingă să nu dea drumul decît la jumătate din ele, deoarece oamenii se în-ghesuiau mai puţin la cumpărat decît alte dăţi şi să-i lase pe tinerii rămaşi astfel fără îndatoriri să-i ţină lui companie, el luîndu-şi obligaţia de a avea grijă ca tinerii să facă de serviciu pe rînd. Primarul şi bătrînii satului părăsiră masa, ducîndu-se după treburile lor, urmaţi de acei dintre tineri care reluau lucrul la măsuţele respective; veterinarul însă strînse în jurul său ceata credincioşilor săi şi intonă cu glas puternic : „Porniţi în văzduhul proaspăt şi pur...“

Din fericire, mă număram printre cei care trebuiau să lucreze. Puteam în sfîrşit să respir în voie, nimeni iu mă silea la nimic, oamenii care veneau la mine nu-mi cereau decît să le întocmesc un document bine scris şi eu mă străduiam să aştern literele cit mai frumos cu putinţă. Cu toate că în cort era foarte cald, mă lua cu frig, rănile de la mînă şi de la picior îmi pricinuiau o stare de slă-biciune şi de nervozitate, oboseala vinului îmi apăsa tîm- plele şi tot trupul mi-era scăldat de sudoare. Din cînd în cînd, căutînd umbra, muştele care roiau în jurul vitelor soseau biziind şi poposeau pe pana cu care scriam şi pe mîna mea, mă gîdilau pe ceafă şi pe obraji.

După un timp, mulţimea din dreptul mesei mele s-a rărit, m-am pomenit fără treabă şi am putut retrăi cu claritate întreaga întîmplare şi fuga aceea ruşinoasă... Am început să mă plimb încoace şi încolo prin cort, şchiopă- tînd ; simţeam o nelinişte în coşul pieptului, era ceva în neregulă, ca şi cum abia adineaori m-aş fi oprit din fugă, trebuia tot mereu să răsuflu adînc, să trag în piept aerul acela prost, iar şi iar... Tavanul cortului e încins şi miroase a cauciuc. Cine poate lucra în miros de cauciuc? Tocăniţa n-a fost bună... Era din carne de porc şi de vită, amestecată, dar carnea de porc

trebuie să fi fost stricată. Pe o căldură ca asta nu le dai oamenilor carne de porc, la ce bun să avem un veterinar, dacă nici la atîta lucru nu se pricepe ?

Băiete, acum trebuie să-ţi aduni gîndurile şi să nu mai tărăgănezi, că altminteri se închide tîrgul şi are să fie prea tîrziu. Trebuie să te hotărăşti să vorbeşti cu primarul, să fie trimişi toţi slujitorii comunali şi împreună cu ei tinerii ; tu însuţi, la drept vorbind, eşti un laş dacă n-o faci, interesele superioare trebuie să cîntă- rească mai mult... Flaşneta cînta din nou aceeaşi melodie de Brahms. Oare flaşnetarii au autorizaţie să cînte aici ? Şi cine le-o dă ?... Tu trebuie să te duci şi să le spui : trebuie răscolit tot tîrgul de vite, pentru ca să se dea de urma a trei ţigani, care arătă aşa şi pe dincolo. Exact unul dintre ei, cel care avea pletele mai lungi, ourta la urechea stingă un inel de argint, cît unghia de la degetul mare. Numai la cea stingă... Tu să le spui : astăzi una din ţărăncile noastre a fost atacată în pădure de trei ţigani, eu am scăpat-o din mîinile lor, ticăloşii aceia au avut neruşinarea să ne mai urmărească o bucată de drum şi să arunce în noi cu pietre. Să le spui : n-am căzut şi nici n-am alunecat, am fost lovit cu pietrele aruncate de ei... în orice caz, ai fi făcut o impresie mult mai bună dacă ai fi spus totul din prima clipă, aşa cum te hotărîseşi să faci în căruţa care te-a adus pînă aici, ar fi fost mai bine decît să soseşti cu atîta stîngăcie, atît de tîrziu, fără să rosteşti măcar o vorbă de scuză ; trebuia să le fi istorisit din prima clipă cum se petrecuseră lucrurile în realitate : că pe unul l-ai izbit de un copac aşa de tare că i-au trosnit coastele, că celuilalt i-a dat îndată sînge pe nas, iar celui de-al treilea i-ai sărit pe picior... Asta ar fi trebuit să le spui.

în clipa aceea, unul din amicii noştri, care nu mai era în stare să se ţină pe picioare, a fost adus în cortul care era cam de dimensiunile unei încăperi mari, din acelea în care obişnuiau să se adune peste zi familiile. A fost aşezat într-un colţ

călare pe un scaun, unde a şi început să verse, cu capul aplecat peste speteaza joasă. îşi făcu apariţia şi veterinarul, care spuse :

— în colţul ăla îşi varsă toţi măruntaiele. E mai bine decît s-o facă afară, în văzul lumii.

M-am întors spre el.

— Dar noi lucrăm aici ! Chiar şi fără ăştia, aerul este îngrozitor !

M-a privit mirat. După o clipă, a spus :

— Şi totuşi ! Iar dacă vrea careva să doarmă, n-are decît sâ se întindă în colţul celălalt. E loc berechet.

Pe urmă s-a făcut din nou nevăzut.

După o bucată de vreme, am culcat bolnavul pe jos, unde a zăcut nemişcat şi apoi a adormit. Am putut relua firul îndemnurilor şi mustrărilor ce mi le adresam mie însumi. Vezi, acum l-ai supărat pe veterinar, adică tocmai pe omul de care ai avea cel mai mult nevoie pentru acţiunea pe care vrei s-o întreprinzi. Pesemne că te-ai îmbătat şi tu. Ei, şi pe urmă ai ţinut morţiş să te convingi singur că nu trebuie să sufli nimănui nici o vorbă despre toată întîmplarea, pentru că i-ar putea fi neplăcut femeii şi s-ar putea să vrea ca nimeni să nu afle nimic. Treaba asta ţi-ai băgat-o singur în cap pentru ca să te cruţi pe tine însuţi, pentru că-ţi cam închipuiai ce întrebări ţi-ar putea pune prietenii şi întrebările nu-ţi sînt pe plac. îţi închipui că eşti în drept să păstrezi totul secret, pe cînd un bărbat în toată firea ar acţiona aşa cum o cer interesele superioare. Poţi admite ca întîmplarea să se repete ? Poţi admite ca liota asta rătăcitoare să se obrăznicească ? Nu crezi că e important ca cei trei ticăloşi, chiar dacă nu se cade să fie spînzuraţi, să fie cel puţin bătuţi pînă cer îndurare, treabă pe care am putea-o duce la bun sfîrşit chiar astăzi şi aici, la Wăngertsthuel, înainte de a-i preda autorităţilor ?

în clipa următoare m-am .pomenit afară, în faţa mesei lungi, pe care stăteau, în şiruri, sticlele. Trebuia neapărat să vorbesc cu medicul veterinar.

— Domnule veterinar — am îngăimat, căutînd să-l descopăr cu ochi nesiguri, orbiţi de lumina soarelui.

Am fost primit cu urale puternice, ca unul care venea împins de sete. Toţi cei doritori să bea erau primiţi cu bucurie şi, în cazul meu, bucuria părea să fie deosebit de mare ; nenumărate mîini s-au întins spre mine, m-au apucat, m-au împins pe un scaun, mi-au pus un pahar în mînă, paharul a fost golit şi pe urmă a fost din nou plin. A urmat un alt cîntec...

Veterinarul — de-abia acum mi-am dat seama că şedeam chiar lîngă el — mă privea cu ochi şireţi şi, în timp ce ceilalţi cîntau cît îi ţinea gura, a început să-mi vorbească în aşa fel încît nimeni altul să nu audă ce spune.

— Să nu-ţi faci sînge rău, tinere prieten, fiecare din noi îşi dă în petec odată şi odată, nu trebuie să ai remuşcări, nimeni n-are să afle nimic. Cînd eram de vîrsta ta, ei da, şi eu veneam la tîrgurile de vite de la Wängertsthuel şi scriam certificate, aşa cum faci tu acum. Ştiu, ştiu ce vrei să spui, tatăl tău nu e de acord, mai ales e împotriva alcoolului, el a fost toată viaţa un om cumpătat, încă de pe băncile universităţii, ei da, cu noi, oamenii mai de rînd, nu se prea amesteca el, avea dintotdeauna ideile sale proprii, dar să nu-ţi închipui că este un om lipsit de înţelegere ! în nici un caz nu trebuie să crezi una ca asta ! Ţi-o spun eu, noi îl respectam încă de pe atunci tocmai pentru că am ştiut de la bun început că are înţelegere pînă şi pentru cel mai nevrednic dintre noi şi de multe ori s-a întîmplat ca tocmai el să dea o mină de ajutor în situaţiile cele mai împuţite. Nu trebuie să te simţi cu conştiinţa încărcată faţă de el. De cîte ori unul dintre noi era la ananghie pentru datorii, cuvîntul de onoare, fel de fel de treburi din astea, tatăl tău îl salva, salva e cuvîntul cel mai potrivit, îl scotea la liman şi pe urmă dădea luni de-a rîndul meditaţii odraslelor înapoiate ale cîte unui bogătan ca să strîngă banii

care-i trebuiau celuilalt... îţi dai seama, unor copii înapoiaţi '... şi pentru un altul !... Bineînţeles, chiar pe toate n-are nevoie să le ştie, că nici un tată nu trebuie să ştie toate despre fiii săi. Nu te necăji. în viaţă totul se obţine prin luptă, ei da, şi te rog să mă crezi că mie mi-a mers atunci mult mai prost decît ţie acum... Avu un rîs adînc, prietenos : Pe mine m-a nimerit rău de tot, mi-a plesnit în- cheietura braţului. Ar fi trebuit să las să treacă mai multe luni de zile fără să am nici un duel, eu însă am reînceput după scurtă vreme. La drept vorbind, şi atunci ar fi putut fi mult mai rău. Ţăranul se apropiase din- tr-o parte, noi stăteam sub un copac, lîngă rîu, destul de aproape de aici... Piatra lui m-a nimerit în încheietura braţului, dar pot să-ţi spun că am luat-o din loc ca şi cum toţi diavolii iadului ar fi fost pe urmele mele. Şi pe la tîrgul de vite n-am mai călcat vreo trei ani şi mai bine...

Amintirea acelor clipe îl făcu să zîmbească din nou cu blîndeţe ; mă bătu pe umăr, ca pentru a-mi da curaj.

— Domnule veterinar... e vorba de cu totul altceva...

— Ştiu, ştiu. Ai căzut, ai alunecat în jos, la fel am spus şi eu atunci, am căzut, am alunecat, m-am ciocnit, şocul, şi cîte şi mai cîte. Dar înţelege că faţă de mine poţi fi sincer. Sînt trecut de şaizeci şi cinci de ani. Dacă mă întrebi astăzi cum arăta femeia aceea, am să-ţi spun că era frumoasă, cu siguranţă că era frumoasă — dar eu am şters putina, în definitiv eram încă foarte tînăr, ei da, iar dacă mă întrebi astăzi cum arăta, nu-mi mai aduc aminte decît foarte vag. poate chiar deloc...

— Domnule doctor — am bolborosit, foarte tulburat, situaţia este cu totul alta...

— Ştiu, ştiu, sînt întotdeauna alte situaţii. Eşti leit taică-tău. Şi el ar fi preferat să-şi muşte limba decît să dea în vileag o cît de mică părticică din fiinţa sa. întocmai ca şi taică-tău ! Şi, la drept vorbind, e chiar frumos să fii aşa...

— Domnule doctor, dar nu e adevărat că nu

vreau să vorbesc cu dumneavoastră despre asta. Dimpotrivă... Aveam de gînd încă dinainte să vă spun că toată istoria cu căzutul meu s-a petrecut în realitate altfel. Am... am ieşit din cort anume pentru ca să stau de vorbă cu dumneavoastră.

— Lasă, lasă, băiete, nu începe acum să-mi torni braşoave, că nu-ţi stă în fire. Doar nu te-am întrebat nimic... Nu cumva crezi că şezi lîngă un bătrîn care vrea să-ţi smulgă secretele tale, din curiozitate ! Nu, nu, spune mai bine : nu vreau să povestesc nimic, nimănui, nici chiar măgarului celui mai bătrîn, pentru că vreau să ţin totul pentru mine şi cu asta gata ! Aşa să spui, pentru că aşa ţi-e felul. Eu unul n-am vrut decît să te sfătuiesc să nu-ţi faci sînge rău.

— Bine, dar n-am nici un motiv să-mi fac sînge rău. Vreau numai să vă istorisesc despre ce este vorba.

— Lasă, lasă, nu vreau să aud nimic...

— înţelegeţi odată că trebuie să vă istorisesc, chiar dacă nu vreţi şi că am ieşit din cort anume pentru asta. Cred chiar că interesele superioare cer ca...

— Interesele superioare !... Pff !

Avea gura plină cu vin şi a fost nevoit să-l dea afară, stropind totul în jurul său. Pff ! Se izbi cu mîna peste genunchi şi se porni să rîdă şi să rîdă, capul i se roşise tot, iar el nu mai contenea să rîdă.

— Pff... ! «interese superioare», mai aveţi caş la gură, dar la cuvinte mari vă pricepeţi... Interese superioare... Ascultă, am să-ţi spun ceva, nu vreau să ştiu nimic despre toată istoria asta, absolut nimic, chiar dacă soarta a o sută de mii de oameni ar depinde de ea, dar cu tine vreau să mă tutuiesc, da, aşa vreau, pentru că văd că eşti soi bun şi nu se potriveşte ca eu să continui să-ţi spun tu, aşa cum făceam cînd erai copil, iar tu să mă iei cu dumneavoastră. Aşa că spune-mi Bert sau Berii, cum îmi zic prietenii mei.

Am ciocnit şi, pentru că el a golit pe loc paharul său, l-am băut şi eu pe-al meu. Proptindu-şi mîinile în genunchi, a reînceput să rîdă.

— Admirabil... de-a dreptul admirabil... vrea să-mi povestească o întîmplare împuţită, şi mi se răsuceşte, şi mi se zvîrcoleşte, şi se face alb pînă-n vîrful buzelor, ca şi cum n-ar mai avea picătură de singe în el, şi-o face pe grozavul cu «ieşit din cort» şi «interese superioare», ha... ha... Mîine am să fac în aşa fel încît să mă întîlnesc cu taică-tău cînd îşi face plimbarea, nici o grijă, nu vreau decît să-i spun că ai căzut în pădure şi că te-am dezinfectat şi bandajat... şi-am să-i spun că ştiu exact de ce rădăcină te-ai poticnit, pentru că şi eu am păţit la fel din pricina ei, cîndva... ha... ha... ha... ha...

Nu te mai puteai înţelege cu el. Rîdea într-una şi vorbea de unul singur, iar ochii lui, în jurul cărora se ţesea o pînză de zbîrcituri, avea în tot acest timp un licăr de o nemaipomenită blîndeţe şi de o fermecătoare şiretenie. După un timp, şi-a îndreptat brusc spinarea şi, deoarece băieţii voiau să cînte „Fraţilor, cînd n-am să mai beau“, a strigat :

— Nu, nu, e prea molcom şi prea trist, ăstuia îi vine rîndul mai tîrziu... Acum cîntăm «Şi-au pornit-o înspre sud...».

Cu toate că răguşise, a intonat cîntecul, sacadat şi bă- tînd în acelaşi timp cu ambele mîini tactul în tăblia mesei.

Nu mai răbdam să şed locului. Nu mă părăsise încă acea ciudată apăsare care mă împiedica să răsuflu în voie şi mă silea să trag tot mereu în piept aerul acela îmbîcsit, stătut. Am pîndit clipa prielnică şi m-am depărtat de masă, topindu-mă cu paşi înceţi în furnicarul omenesc ; mergeam sprijinit într-un baston pe care îl împrumutasem de la secretarul primăriei. îmi spuneam că plimbarea pe care o începeam acum putea fi folositoare pentru treaba pe care o aveam în vedere. Poate că în locul acela de lîngă sălcii, la marginea izlazului, unde ţiganii obişnuiau să-şi aşeze şatra, am să-i dibuiesc pe cei trei pe care-i căutam. Unul dintre ei era lesne de recunoscut de departe, pentru că avea

pielea mai deschisă şi părul cu nuanţe blonde. Era cel care rîdea şi care mai pe urmă răsărise cu un revolver. Pe urmă individul cu inelul... Bineînţeles, prilejul era cît se poate de bun !...
Puteam să-i descopăr fără să fiu văzut de ei, să mă îna- poiez în grabă la prietenii mei care şedeau în jurul mesei şi să vin cu ei, bineînţeles şi cu veterinarul... prietenii mei tocmai aveau starea de spirit potrivită, o treabă ca asta le-ar fi permis să mai vînture puţin vinul băut.

Orele după-amiezii erau înaintate şi semnele sfîrşitului zilei de tîrg se vedeau pretutindeni. Pînă foarte de curînd, totul părea că se adună şi se învîrteşte în jurul unui nucleu puternic, turmele mici de vite înghesuite în ţarcuri strimte, roiurile de muşte, căruţele cu oiştele ridicate, grumazurile proaspăt frecate şi lucitoare ale cailor. Doar cu cîteva ceasuri în urmă, oamenii circulau şi se mişcau cu treburi precise. Acum stratul cenuşiu de pe jos era presărat la tot pasul cu băltoace cafenii, de multe ori încă acoperite de spumă, lăsate de animale. Fumul şi aburii care pluteau în jurul dughenelor cu cîrnăciori şi băuturi aveau un miros înţepător. Ţăranii, inerţi, se adunau în grupuri, şedeau sau stăteau tolăniţi printre vitele cu capetele atîrnînd în jos. Din gloata celor de rînd, mulţi se îmbătaseră, ba chiar şi cîţiva schilozi zăceau la marginea drumului, care dormind, care îngăimînd cu limba împleticită vorbe fără noimă. Flaşnetele se mai domoliseră, melodia de Brahms era mereu reluată, dar numai cîteva măsuri, după care se întrerupea şi această curmare avea de fiecare dată un sunet jalnic. Femeia pe jumătate oarbă, care învîrtea manivela flaşnetei, se sprijinea clă- tinîndu-se de stîlpul de colţ al unei dughene. Inerţia sau delăsarea erau mai puţin vizibile în rîndul ţăranilor unguri. Aici cel puţin tineretul, flăcăii şi fetele, se pricepea să-şi treacă timpul veselindu-se, îl vedeai pe cîte unul c-o ridică în aer, ca la dans, pe o fetişcană voinică şi o răsuceşte de cîteva ori pe loc, de i se umfla fusta largă de caşmir

împodobită cu panglici late de mătase. Erau de prin părţile secuieşti şi bani prea mulţi de dat pe rachiu sau pe vin n-aveau ; veniseră însă în straiele lor de sărbătoare şi flăcăii făcuseră totuşi rost de o sticlă, pe care şi-o treceau unul altuia, ca să bea din ea. Purtau pantaloni ce erau în acelaşi timp şi fuste, albi şi în falduri, lăţi şi lungi pînă în pămînt, care îe ascundeau călcătura, dar o făceau să pară ocoşă ; mînecile erau delicate şi brodate, mai lungi decît braţul cu mînă cu tot, iar pieptarele lor viu colorate, din postav roşu cu petlişe negre, erau la fel de bătătoare la ochi ca şi broderiile bogate ale fetelor, cu care se potriveau de minune. Fetele cîntau :

Bim, bam, bam, rochia mi-au
boţit-o, Blănării pielea au peticit-
o, Un an întreg au tot petrecut,
Din cozi de fată blană şi-au făcut.

După vitele zdravene şi arătoase ale ţăranilor nemţi şi după caii lor de prăsilă, care fuseseră rînduiţi în şiruri lungi şi acum începeau să fie minaţi către casă, legaţi laolaltă în cete mai mari sau mai mici, urmau animalele mai mici de stat ale locuitorilor din satele de munte, cai şi boi scunzi, care slăbănogi, care cu burta rotundă, caraghios de balonată. Ţăranii români bătrîni şedeau în spatele căruţii, cu picioarele bălăbănindu-li-se şi cu mîinile împreunate, tăcuţi ca la biserică.

De astă dată, ţiganii păreau să fie împărţiţi în două cete mari. încă înainte de a trece pe malul celălalt al pîrîuluî, am dat peste doi dintre ei, bărbaţi cu bărbi negre, care încercau nişte cai amărîţi, călărindu-i încoace şi încolo şi izbind cu sete în ei cu nişte bice scuite, făcute din mai multe curele. De fapt, caii nici nu erau cai. ci nişte gloabe prăpădite. Erau nemaivăzut de slabi şi ţi se rupea inima, nu alta, cînd te uita la ei şi le vedeai ochii bolnavi, picioarele tremurînd de slăbiciune şi rănile deschise sau urît cicatrizate. Paşii lor hăituiţi şi

nesiguri trădau spaima şi loviturile de bici îi îmboldeau să încerce şi cîte un scurt galop ; bărbaţii, care călăreau fără şa şi fără căpăstru, agitînd braţele, smuceaunebu-
neşte de dîrlogii petrecuţi în jurul fălcii de jos acailor
şi fixaţi de botul lor cu ajutorulunui căluş delemn, aşa încît animalele, avîndcapeteletrase lateral, tindeau
tot mereu s-o ia drept înainte sau să facă cercuri, întoarceri, cotiri, ceea ce nu era deloc în intenţiile călăreţilor lor, dar era inevitabil, dat fiind felul în care-i minau. Mişcările erau însoţite şi de strigăte de îndemn sau de dojană, uneori de cîte un strigăt de triumf în care se desluşea multă bătaie de joc, ceea ce, dată fiind sălbăticia cu care biciuiau caii, era o mîrşăvie şi mai mare. Unul din ţigani sări jos de pe cal şi, stînd lingă el, îl lovi atît de tare cu piciorul în burtă încît se auzi un trosnet surd ; totodată, gesticulînd agresiv, găsi timp să strige cîte ceva în urma celuilalt călăreţ, care trecea în goană pe lîngă el. Nişte femei bătrîne şedeau la umbra sălciilor, trăgînd din lulele şi holbîndu-se cu ochi inexpresivi la joaca celor doi bărbaţi, pe care o socoteau necesară pentru ca animalele pe care le cumpăraseră .,să le ştie de frică stăpînilor“. Nimeni nu-i împiedica. Erau ţigani şi gloabele erau tocmai bune pentru ei, nu făcea să-ţi baţi gura pentru atîta lucru.

Ceva mai încolo, pe un dîmb, cîteva siluete feminine oacheşe, care făceau parte din aceeaşi ceată, dansau un fel de horă. Le era cald, călcau desculţe prin praful încins şi, urmărindu-le cum se apropiau unele de altele, fredonînd, cum se roteau, apoi iar se desprindeau şi, ră- sucindu-se brusc, o luau de la capăt, era limpede că ar fi preferat să înceteze, dar că de atîta căldură nu mai erau în stare nici măcar să hotărască singure ce să nu mai facă. Se mişcau mai curînd alene decît supunîndu-se ritmului, îngînînd însă toate constant aceeaşi melodie monotonă, adormitoare, ca şi cum fiecare

dintre ele ar fi fost convinsă că arşiţa pîlpîitoare şi necruţătoare a verii ar fi mai uşor de îndurat în tovărăşia celorlalte, decît de una singură. Aşa încît cîntau şi dansau în bătaia soarelui şi în ciuda lui. Cînd una dintre ele, care nu era nici frumoasă nici urită, nici tînără, nici bătrînă, a dat cu ochii de mine, mi-a făcut semn, lăsînd braţele încrucişate în jos şi apoi, ridicîndu-le iar cu o mişcare largă, fluturată. Şi totuşi mişcarea era discretă, chiar lipsită de orice urmă de vulgaritate, nedînd prietenelor ei niciun prilej s-o maimuţărească sau să-şi rîdă de ea.

Pentru ca să ajung în locul unde bănuiam că i-aş putea găsi pe cei trei pe care îi căutam, în cazul în care ar fi venit la tîrgul de vite, trebuia să trec pe lîngă hora femeilor şi să mai fac o bucată de drum şi pe malul celălalt al pîrîului. Am găsit un loc de trecere prin albia bolovănoasă şi am şi făcut cîţiva paşi în direcţia amintită. Pe urmă însă am cotit, abătîndu-mă de la drum. Pădurea cobora aici pînă foarte aproape de apă, aşa că nu mi-a trebuit mult ca să ajung pînă acolo. Stăpînit de un sentiment de aşteptare, în speranţa că mă voi putea reculege în tihnă şi în singurătate, am apucat-o pe o cărare care se strecura printre fragi. Am trecut de locul unde pînă de curînd, în zilele în care se ţineau tîrgurile de vite, îşi aveau postul de strajă faimoşii hoţi de cai ; o stîncă avînd o dublă ieşitură, unde-i aşteptau pe ţărani ca să primească de la ei „felelat“-ul sau „colacul[11], cu alte cuvinte un fel de dare anuală, în schimbul căreia hoţii se puneau chezaşi că acele vite nu vor fi furate de la păşunile din munţi. Acum locul era pustiu. în anii din urmă, jandarmii se arătaseră mai întreprinzători şi furtul de vite devenise o îndeletnicire mai puţin bănoasă, cei mai mulţi dintre foştii hoţi erau acum ciobani de nădejde.

Am ajuns într-un luminiş presărat cu clopoţei şi brăzdat de fîlfîitul păsărilor. De aici priveliştea se deschidea spre obor, la o adîncime destul de mare faţă de locul unde mă aflam. Am tras în piept aerul curat şi mi-am spus, căutîndu-mi singur scuze : în

clîpa în care doreşti, n-ai decît să te întorci şi să-ţi reiei cercetările. Abia văzut de sus, norul de praf care plutea deasupra tîrgului de vite, întinzîndu-se şi spre văile vecine, se arătă în toată mărimea lui. învăluia ca o pîclă marea de oameni, al cărei vuiet, înăbuşit din cauza depărtării, dobîndea un sunet grav. Din faţa oborului porneau două drumuri, dintre care unul mai scurt şi lat, o ţinea aţă pînă la primele case ale satului Wăngertsthuel, la vreo jumătate de kilometru de ieşirea din lunca, unde se şi isprăvea. Pe amîndouă drumurile vitele erau acum mînate spre case, în cete mici sau în şiruri lungi şi căruţele grăbite lăsau în urma lor turmele venite din satele depărtate ; forfota era mare şi pe pajiştea tîrgului. Febra plecării îi cuprinsese pe toţi. De unde au răsărit oare bivolii aceia care, văzuţi de aici, arată ca verigile unui lanţ negru întins pe jos ? De unde puzderia aceea de vite ? Să fi încăput într-adevăr toate în spaţiul acela neîndestulător, care mai este şi acum ticsit ? Bicele cu care erau minaţi boii pocneau ca nişte focuri de armă, vitele călcau zorite, unele aproape că alergau ; sute de tălăngi se chemau şi-şi răspundeau, însoţind convoiul care se mişca repede, dar mugetele prelungi trădau nerăbdare şi mînie. Soarele scădea treptat, făcînd loc umbrelor să crească, era ceasul cînd oamenii şi dobitoacele tînjeau deopotrivă după amurg — şi tocmai acum se stîmise tumultul, tocmai acum trebuiau să pornească la drum ! Erau aidoma unui popor rămas fără ţară, nevoit să fugă din faţa unui duşman ce se apropie ameninţător şi care ar pleca în noapte, ducînd cu sine turmele, vitele sfinte, simboluri ale liniş- tei şi statorniciei. Doar casele din Wăngertsthuel, ai căror pereţi spoiţi în galben şi în roşu se lăfăiau mîndri sub cupolele grădinilor de pomi fructiferi, rămîneau neclintite.

M-am aşezat pe jos. Frunzişul alunilor de deasupra capului meu îmi ascundea cerul, iarba de sub mine era proaspătă şi răcoroasă. Ochii mi se închideau, dar nu eram obosit; în adîncul fiinţei

mele ardea o flacără ascunsă, care lumina înzecit. Desluşeam aievea, într-o dulce nălucire, chipul acelei femei, obrazul şi gura, ceafa şi braţele. Acum nu mai ţineam deloc să-i prind pe cei trei indivizi ba simţeam chiar o uşoară teamă la gîndul că i-aş putea zări din întîmplare încă în cursul acestei zile şi m-aş vedea astfel constrîns să iau o hotărire neplăcută. Chiar ai de gînd să le ceri ajutor prietenilor tăi? Chiar ai de gînd să le istoriseşti toată întîmplarea ? îţi vor demonstra numaidecît cum poţi doborî de unul singur trei vagabonzi, cum le poţi face praf dinţii, da, da, au să-ţi arate... Eu am ajutat o femeie, este o treabă care ne priveşte numai pe noi doi, pe ea şi pe mine. Dacă voia, n-avea decît să anunţe autorităţile, să le spună tot, e treaba ei. Aveam eu oare dreptul să acţionez fără consimţămîntul ei ? Oho, poate dau chiar astăzi de ticăloşii aceia, sau poate altădată, poate reuşesc să-i bat măr, singur sau cu ajutorul altora, dar, oricum, va trebui atunci să născocesc un motiv, să găsesc un pretext...

Am stat culcat la umbra funzişului de alun, plutind între visuri tulburi şi veghe ; auzeam şi foşnetul firelor de iarbă, şi mişuiala furnicilor care se plimbau pe mina mea, iar gîndurile mele se roteau în cercuri din ce în ce mai mari. încercam să-mi închipui cum s-ar fi desfăşurat lucrurile dacă cel cu revolverul ar fi tras. Dacă ar fi nimerit-o. Nici nu trebuia să fie o rană gravă, putea să fie o rană uşoară, la umăr, dar după care ar fi trebuit s-o ţin de mină sau s-o duc în braţe şi să opresc sîngele, chiar acolo, între butucii de viţă. Dar dacă ar fi ucis-o. Totul, culoare, contur a pălit, s-a şters, s-a întunecat. Avusesem prilejul să arăt de ce sînt în stare. Că pot zdrobi dinţi, rupe coaste. Şi eu ce-am făcut ? Aluia căruia i-ai sărit pe picior, de ce nu i-ai strivit şi coşul pieptului ? — M-a cuprins o uşoară ameţeală, de pe urma vinului, învîrtejind imaginile ce mi se perindau înaintea ochilor. Iată, un bărbat spătos se îndreaptă spre mine, turbat de furie ; are buzunarul doldora de pietricele, le văd, ca şi cum

buzunarul ar fi de sticlă. Aud glasul medicului veterinar, rîsul lui de om greoi : „Fugi, fugi, cit poţi mai repede.“ Dar sînt incapabil să mă mişc, nu mă pot deslipi de pămînt, zac aici înfricoşat, nu mă pot ridica, nu pot striga, aud tălăngile vacilor, simt cum mişună furnicile, dar nu sînt în stare de nimic.

într-un tîrziu, coşmarul s-a destrămat. Bâtrînul meu dascăl obişnuia să spună : „Priveşte cît este de mare forţa asta... pe care noi vrem s-o zăgăzuim... şi de aci înainte are să fie şi mai copleşitoare/[4] Oare de ce vorbea el despre aceste lucruri pe un ton atît de profetic ? „Priveşte[44] — aşa spunea. Ar fi fost mai potrivit să vorbească despre ele, aşa cum ar face veterinarul, sună mai firesc. Aha, uite, veterinarul o ia la fugă atunci cînd vine ăla cu pietrele... la ce te poţi aştepta din partea lui ?... ar fi în stare s-o ţină tot într-o fugă de atunci şi pînă azi... De fapt, ce poţi face într-o situaţie ca aceea în care a nimerit el atunci ? Desigur, pot face faţă. El sau eu ! Din doi unul trebuie să cîştige. Şi trebuie să existe o posibilitate să te apropii de o femeie măritată, de pildă dacă bărbatul ei e bătrîn, sau urît, sau e, în general, un monstru.

Neavînd nici surori, nici fraţi, crescusem fără să cunosc intimitatea ce se ţese între ei şi nu eram deprins să mă port camaradereşte cu fetele de vîrsta mea. Natura se arătase binevoitoare cu mine, ajutîndu-mi trupul să se înalţe vînjos şi sănătos ; cît despre mintea mea, destul de înzestrată pentru a face faţă unei osteneli mai mari, pe lîngă cunoştinţele cu care mi se împuiase capul la şcoală, era bînuită de nălucirile unei imaginaţii ce se înflăcăra lesne şi nu-şi aflase deocamdată un ţel serios. Puneam mare preţ pe unele lucruri, printre care şi pe căsătorie ; puţinele amănunte care-mi ajunseseră la urechi cu privire la cazuri de adulter în lumea satului îmi păruseră întotdeauna că ţin de o anumită categorie de oameni, faţă de care nu se cădea să te arăţi peste măsură de sever, dar care trebuiau îndrumaţi şi,

într-o oarecare măsură, cicăliţi, prin pilda unor purtări fără de cusur, oameni în privinţa cărora se cuvenea să fim pînă la urmă bucuroşi, dacă plăcerile lumeşti şi şubrezenia preocupărilor spirituale nu aveau consecinţe şi mai grave. Iată însă că acum se închega pentru mine o imagine care se deosebea de gîndurile mele de pînă atunci, o imagine care, dacă o judecam cu indulgenţă, n-avea decît de pierdut. Pe de o parte, într-o confruntare de la om la om, orice superioritate îngăduitoare în ce priveşte diferenţierea socială se dovedea a fi o născocire fără consistenţă. Am încercat să mi-l închipui pe bărbatul acelei femei, gras, grosolan, bătrîn şi bolnăvicios, am încercat să făuresc pentru mine imaginea unei căsnicii nefericite. Pe de altă parte însă, un îndemn lăuntric, la fel de puternic, îmi spunea că s-ar putea ca bărbatul acela şi legătura dintre el şi femeia lui să fie în realitate cu totul altfel.

Totul în jur îmi părea acum trist. Soarele cobora spre piscurile munţilor, curînd avea să dispară în spatele lor. Atunci peste tîrgul de vite se va aşterne liniştea, praful şi aburii se vor risipi, va mai fi trecut o zi, o zi liberă.

Unul din slujitorii comunali tocmai străbătea oborul, bătînd în tobă şi dînd de ştire cu glas răsunător că ghişeele urmau să fie închise şi că cei doritori să mai capete un certificat trebuiau să se prezinte de îndată. Cît am stat sus, în luminiş şi mai mult încă după ce am coborît iar în vale, mi s-a părut că ocolul vitelor se micşorase simţitor, iarba strivită şi murdăria se vedeau pretutindeni cu ochiul liber, oamenii care amînaseră pînă în ultimă clipă încheierea învoielilor deveniseră dintr-o- dată şi ei foarte activi. Ivirea unor nori prevestitori de furtună împrăştia însă grupurile de întîrziaţi mai repede decît ar fi putut-o face apropierea serii ; toţi o luau la picior ca să se pună cît mai curînd la adăpost. Ne pîndea o rupere de nori, una din acele furtuni de o uimitoare violenţă nelipsite de la toate

tîrgurile de vite din Wăn- gertsthuel, care acopereau pajiştea cu o pînză groasă de apă şi umflau pîrîul preschimbîndu-l pentru scurtă vreme intr-un rîu năvalnic şi spumegînd. Iminentă, ploaia nesocotea rînduielile cu care ne deprinsese natura, deoarece ne obişnuisem să plouă pe la amiază, în vreme ce acum umbrele vineţii se şi aşternuseră pe versantul dinspre apus al dealurilor, iar razele piezişe ale soarelui îmbrăcau locurile într-o lumină aurie, străbătută de licăriri roşietice, care contrasta aproape ireal cu peretele întunecat de nori. Dunga lată a unui curcubeu şi cercul alb-argintiu al lunii ce se zăreau pe cer împrăştiau o vrajă stranie şi vesteau căderea serii. Lumina nefirească a văzduhului părea să deştepte în oameni, ca şi în animale, o senzaţie de nesiguranţă, de teamă. De aceea nici nu m-am mirat cînd, ajungînd în apropierea cortului, am văzut trecînd în goană mare o căruţă lungă, în care şedeau, înghesuiţi pe mai multe rînduri de bănci, prietenii mei împreună cu medicul veterinar. Se grăbiseră s-o ia din loc pentru a ajunge înaintea ploii la hanul din comună şi-mi lăsaseră vorbă la unul din bătrînii obştei să vin cît mai repede după ei. în faţa cortului stăteau primarul şi cîţiva din funcţionarii comunali, iar în penumbra dinăuntru l-am zărit pe secretarul comunal care strîngea registrele într-un cufăr, ca să poată încheia şi procesul verbal. M-au poftit prieteneşte să plecăm împreună, căruţa avea să sosească numaidecît.

în aşteptarea ei, am luat loc la o masă goală, de pe care unul din slujitori tocmai lua ultimul pahar ca să-l pună într-un coş. Tensiunea premergătoare ploii şi furtunii îmi dădea o stare plăcută ; aşteptam să se întîmple ceva nou, ceva peste măsură şi în afara oricărei măsuri; în locul arşiţei — şiroaie puternice şi dese, pîrîiaşe şi rîuleţe care vor săpa jgheaburi în ţarină, de-a latul şi de-a lungul şoselei, tunete ce se vor rostogoli printre creste şi se vor întoarce iar la noi. Cufundat în gînduri, nu mi-am dat seama că un ţăran se

apropiase de masă decît în clipa în care mi s-a adresat pe neaşteptate. Omul spunea că întîrziase cu încheierea învoielii pentru că vroise mai întîi să încerce la drum caii pe care se ho- tărîse să-i cumpere ; mă ruga să-i întocmesc totuşi acum certificatul. Glasul bărbătesc avea inflexiunile plăcute ale graiului vorbit în satul dogarilor, care în gura acestui ţăran dobîndeau un sunet nou, o notă de siguranţă şi seriozitate. În clipa în care l-am auzit am avut certitudinea că aşteptarea pe care o purtam de multă vreme în mine se împlinise în sfîrşit. Priveam ţintă spre locul unde oamenii se îngrămădeau, înghesuindu-se unii în alţii, împiedicîndu-se unii de alţii în graba lor de a părăsi tîr- gul. Şi, cînd a scăpărat cel dintîi fulger, mi s-a părut că lumina necruţătoare şi furtuna se prăvălesc peste mine din mai multe direcţii deodată : acolo, în faţă, doi oameni se îndreptau spre poartă, tîrîţi de vîrtejul mulţimii, striviţi de puhoi, li se vedeau doar pălăriile şi, în parte, umerii — dar nu era acela inelul din ureche, şi nu erau acelea pletele mai deschise la culoare, cu luciri roşietice ? Să mă fi înşelat eu ?

Fără să ridic ochii, am răspuns :

— Secretarul a apucat să închidă registrul.

Se vede cît de colo că ţăranului îi vine greu să se roage ; totuşi o face :

— Cumpăr caii de la un văr de-al meu, care-i de fel dintr-un sat mai depărtat, i-ar fi cam peste mînă să vină din nou încoace, pentru acte, ar fi tare bine pentru el dac-am putea isprăvi treaba astăzi.

Urmăresc din ochi cele două siluete, se văd foarte clar, dispar şi iar apar prin mulţime, dar poate că mă înşel, poate că sînt nişte persoane cu totul străine. Un glas pare că-mi spune, profetic, întocmai ca dascălul meu : „Priveşte, ai pornit pe urmele lor... Şi iată că nu vrei să-i prinzi..." Iar lîngă mine stă omul acesta, care este, fără putinţă de îndoială, bărbatul ei.

Brusc, mă cuprinde un zel întrucîtva servil. Mă ridic, observ în treacăt că omul încălţat în cizme

curate are o ţinută dreaptă, ca de militar, nu-l privesc în faţă, nu mă uit în ochii lui, mă mulţumesc să spun :

— Am să vorbesc cu secretarul să văd dacă se mai poate face ceva.

Vine după mine în cort, a răsărit din umbră şi cel care vinde caii, scotocesc în grabă prin cufăr ca să dau de formulare, scot la iveală registrul. Secretarul comunal bombăne :

— Ce este, ce-ţi veni ? Tocmai voiam să închid cufărul.

Dar eu am şi început să scriu. Caii au şase ani, bineînţeles, se cheamă Fitzko şi Betyar, bineînţeles, numele cumpărătorului Georg Trausch, Satul dogarilor, nr. 12, bineînţeles, bineînţeles, unde am mai auzit eu numele ăsta, toate îmi par cunoscute, auzite, trăite, poate într-o altă viaţă. Mă uit întotdeauna la cumpărător, o fac şi acum şi întîlnesc o privire liniştită şi limpede. Plec repede ochii, mă ridic în picioare, mă întorc spre secretar şi spun :

— Vă rog, iscăliţi... şi puneţi ştampila rotundă...

Ţăranul mi-e recunoscător. Spune :

— Veniţi cu mine, că a şi început să picure.

Ca un copil care se teme să nu fie lăsat singur, îl urmez, mă sui în căruţa lui, tună, caii sînt nervoşi, primarul mă zăreşte şi îmi strigă :

— Ei, ce s-a-ntîmplat, nu veniţi cu noi ?

îi răspund, însă bubuitul tunetelor îmi acoperă cuvintele, picăturile mari cad din ce în ce mai repede. Georg Trausch mină caii, croindu-şi drum prin omenirea îngrămădită lîngă poartă, pe urmă ieşim la drumul mare, şoseaua este liberă, caii se pot avînta în galop, căruţa huruie.

Un om aleargă cu paşi mari în faţa căruţii, îl ştiu, face parte din cercul nostru de prieteni, acum e ud pînă la piele şi şi-a suflecat pantalonii. Cînd mă zăreşte, îmi face semn cu mîna. E jurist, cu şase ani mai mare decît mine şi, de regulă, nu se osteneşte să stea de vorbă cu mine, acum însă îmi face semn prieteneşte. Trausch opreşte ca să se suie şi el. Ploaia îmi răcoreşte mîna ; are să moaie

bandajul, trebuie să ţin mîna sub haină. După cîtva timp, caii aleargă cu capetele sus şi cîlcînd săltat, cotesc, intră în curtea hanului şi se opresc sub un şopron cu acoperiş lat de ţiglă. Juristul face o remarcă prostească, care se vrea măgulitoare, la adresa cailor, pe care ţăranul îi mîngîie pe gît cu palma.

Am intrat toţi trei în han. Luminile erau aprinse, încăperea cea mare era ticsită de oameni, la o masă şedea „tineretul[44] cu protectorii săi ; tocmai cintau „Căci iat-o coroană...[44] Era un cîntec care îmi plăcea dintotdeauna, acum însă, sub înrîurirea vinului şi purtate de glasuri sparte care se avîntau în tremolouri plîngăreţe, pasajele sale înalte, de obicei atît de frumoase, se lăbărţau şi se izbeau parcă de pereţi. Mi-am dat seama că unii dintre prietenii mei se treziseră între timp, dar alţii erau beţi. Veterinarul dormea în capul mesei, rezemat de speteaza scaunului şi cu mîinile sprijinite în baston. La celelalte mese şedeau ţărani nemţi ; cite unul care băuse mai mult se mişca greoi şi încet, dar nu le stătea în fire să fie gălăgioşi sau să se poarte în aşa fel încît să atragă atenţia, doar după rîsetele care izbucneau ici-colo iţi puteai da seama că în seara asta erau puşi pe petrecere.

Am luat loc la o masă în cealaltă încăpere. Insoţin- du-şi cuvintele cu un gest al miinii plin de o distincţie firească, Trausch spuse :

— Este o cinste pentru mine să bem împreună un pahar, vă sînt îndatorat.

Se prea poate să-l fi privit atunci prea lung, căci ochii ni s-au întîlnit şi, voind parcă să dea un rost acestei întîlniri, bărbatul mi-a zîmbit încurajator, însă eu încă nu mă reculesesem. Trausch să tot fi avut la patruzeci de ani. Părul blond şi neted lăsa descoperită fruntea, a cărei piele arsă de soare era neobişnuit de mobilă şi în lungul căreia se trăgeau nişte cute, ce-i drept, aproape invizibile cînd tăcea stînd cu capul plecat, dar care atunci cînd ridica privirea, săltînd în acelaşi timp puţin sprîncenele groase, se desenau clar şi nu fără oarecare frumuseţe, accentuînd expresia însufleţită a feţei,

cînd începea să vorbească. Aceste cutişoare care, în treacăt fie spus, nu făceau deloc ca fruntea lui să semene cu a unui om în vîrstă, îndulceau întrucîtva impresia produsă de nasul drept şi subţire, de faţa bărbătească, uscăţivă, bărbierită cu grijă, de pomeţii puternici şi de bărbia energică ; de fapt, puneau în valoare fruntea înaltă şi făceau ca toată faţa lui să pară mai impunătoare. Mîinile bătătorite de muncă erau subţiri, dar pe dosul palmei răsăreau surprinzător nişte perişori aspri, care luceau metalic în lumina lămpii. Avea o faţă care îmi inspira încredere. Aş fi vrut să-i pot spune ceva deosebit şi care să fie în acelaşi timp potrivit cu împrejurarea, dar nu-mi veneau în minte decît cuvintele obişnuite, de mulţumire şi închinare care se rostesc la asemenea prilejuri. în sinea mea, recunoşteam că omul acesta, produs robust şi rafinat al unei spiţe pline de vitalitate, era întocmai bărbatul arătos pe care te-ai fi aşteptat să-l aibă femeia aceea şi am simţit un uşor sentiment de mulţumire la gîndul că nu era nici bătrîn, nici bolnav şi nici un monstru. Ţăranul se arăta bucuros că vînduse cu preţ bun un taur şi trei viţei şi că făcuse rost de nişte cai frumoşi, bucuria i se citea în cuvinte, ca şi în felul cum savura vinul, sorbindu-l pe îndelete şi starea lui în cele din urmă mi s-a transmis şi mie ; am început să stăm de vorbă, înconjuraţi de zumzetul glasurilor de la celelalte mese. Deodată un ţăran bătrîn a intrat în încăpere, a venit de-a dreptul la masa noastră şi, punîn- du-i mîna pe umăr, i-a spus lui Trausch :

— Vreau să vorbesc cu tine.

Trausch s-a ridicat, mormăind cîteva cuvinte de scuză şi s-a aşezat împreună cu bătrînul la masa alăturată ; pe faţă i se citea o curiozitate amestecată cu respect.

De îndată ce am rămas singur cu juristul, m-am simţit ca şi părăsit. Vecinul meu de masă nu luase aproape deloc parte la conversaţia noastră, mulţumindu-se să fumeze cu privirea aţintită în gol, aşa că n-aveam cum să reiau cu el firul întrerupt al vorbelor. Am tăcut deci amîndoi. Prin

uşa întredeschisă îl vedeam pe medicul veterinar care continua să doarmă, şezînd drept, sprijinit de speteaza scaunului tras mai la o parte de masă. Ce s-ar alege din mine, mi-am zis, dacă aş ceda fără nici o reţinere ispitelor acestor locuri bogate în vinuri ? Dacă m-aş lăsa tîrît de ele fără să le birui zi de zi, aşa cum fac aceşti ţărani prin trudă aspră şi cu sudoarea frunţii ? Sau prin osteneala minţii ? Dacă m-aş lăsa în voia plăcerilor, ca şi a tristeţilor şi m-aş mulţumi să spun : Asta este viaţa... în cel mai bun caz aş deveni un personaj, ca veterinarul. în cel mai bun caz. Căci pentru asta e nevoie de un trup puternic şi de un spirit rezistent, dar suplu ca oţelul. Nevoia mea de afecţiune mă făcea să am simpatie pentru omul acela în vîrstă care dormea în scaunul său. Uitînd fireşte de nătărăul care şedea lîngă mine, am rostit cu glas tare :

— Ce ciudat ! Veterinarului numai cînd doarme i se citeşte pe faţă seriozitatea, dar atunci e o mare seriozitate, care pune în umbră tot restul. Acum seamănă foarte Line cu Bismarck.

Holbînd la mine ochii săi nătîngi, vecinul meu spuse pe un ton dojenitor, continuînd să tragă nepăsător din ţigară :

— Aşa arată întotdeauna bătrînii cînd se îmbată... Şi, după un timp : Sînt curios cine are să şi-l ia belea pe cap la plecare ; sper că nu noi.

Apoi s-a ridicat de la locul lui şi s-a dus în cealaltă încăpere, unde s-a aşezat la masa prietenilor noştri.

Am rămas singur să-l aştept pe Georg Trausch, care îşi lăsase pe masă tabachera şi muştiucul din lemn de vişin. învîrtind paharul între degete ca să-mi mai trec vremea, şedeam cu spatele la masa de alături, aşa încît n-aveam cum să văd feţele celor doi ţărani. Dar, deoarece discuţia lor era destul de aprinsă şi tonul, pe alocuri, mai ridicat, puteam din cînd în cînd urmări ce spuneau.

Acum vorbea bătrînul :

— Fă cum vrei, nu te pot sili!

Trausch i-a răspuns :

— înţeleg dacă m-ai fi găsit mai devreme. Dar ţi-am spus că am făcut o bucată de drum pe şosea, ca să încerc caii. Acum nu mai are nici un rost. Unde-i martorul acela, cum arată, cum îl cheamă ?... Dacă nici măcar atîta lucru nu ştie...

— Ea spune că asta nu-i greu de aflat. Pînă mîine are să ştie.

— Poate că da, poate că nu. Pot eu să-i asmut pe jandarmi şi să-mi pierd ceasuri şi zile întregi umblînd pe la poliţie şi pe la tribunale acum, cînd muncile sînt în toi ? Unde mai pui că s-ar putea ca toate astea să nici nu ducă la nimic.

Bătrînul tăcu o bucată de vreme şi, cînd reîncepu să vorbească, glasul lui suna tăios, necruţător :

— Spune-mi de ce te temi, să ştiu şi eu. De ce stai pe gînduri şi nu faci nimic ?

— Nu-i vorba de teamă.
— Nu?
— Nu.
— Aşa, va să zică... bine ! Pentru că, să ştii, dacă te-ai teme de ceva, tot te-aş mai putea înţelege. Dacă, de pildă, ar exista o pricină ca ei să te duşmănească, ceva ce eu n-ar trebui să ştiu... Oricum, fii cu ochii în patru ! Nevasta te roagă să te înapoiezi numaidecît acasă, dacă s-ar putea, încă înainte de căderea nopţii.

S-au despărţit fără nici o altă vorbă şi Trausch, revenit la masa noastră, a întins mîna după tabacheră. Se schimbase la faţă. Ai fi zis că nu se poate hotărî dacă să mai întîrzie la han sau să pornească îndată spre casă.

— Cred că ploaia a încetat... Dac-am pleca acum... Apoi m-a întrebat : Vă duceţi cu ceilalţi, nu-i aşa ?

I-am răspuns afirmativ, adăugind că n-aveam în nici un caz intenţia să poposim în satul dogarilor, ci ne vom continua drumul. Vestea a părut să-l liniştească şi mai umplu un rînd de pahare. Pe urmă însă spuse, e drept, oarecum nehotărît :

— Ştiţi, la drept vorbind, v-aş pofti să veniţi cu mine, dacă vă face plăcere, să încercaţi caii cei noi.

— îmi face plăcere.

— O s-o luăm cu mult înaintea celorlalţi şi vă pot duce chiar pînă acasă la dumneavoastră. O să fie un bun prilej ca să-mi dau seama cum ţin caii la drum de noapte. Să ştiu ce să-i spun mîine argatului să facă.

— Cu multă plăcere.

Plăti vinul socotind că eram oaspetele lui şi îndată după aceea am şi ieşit în curtea hanului. Ploaia încetase într-adevăr, lăsînd peste tot numai băltoace, din care stropii ţîşneau în sus cu nemiluita ori de cîte ori trecea un atelaj îndreptîndu-se spre ieşire. încă nu se întunecase de tot, ultimele luciri purpurii se mai prelingeau pe vîrfurile copacilor şi pe acoperişul de ţiglă al şopronului, de pe care se scurgea apa ; aerul era proaspăt şi nu prea răcoros. De după zidurile

acoperite cu iederă se auzea ţîrîitul unor greieri întîrziaţi.

Ţăranii plecau cu toţii ; îşi pregăteau căruţele, îşi strigau unii altora vorbe de rămas bun şi se îndreptau spre

ieşire. I-am văzut şi pe prietenii mei, strînşi grămadă în faţa scării ; îi sprijineau pe aceia dintre ai loi* care erau înmuiaţi de pe urma băuturii, încercînd să-i convingă, cu duhul blîndeţii, să se lase urcaţi în căruţă.

— E printre ei vreunul care a venit astăzi pe jos, prin Grămmerichwald ? mă întrebă Trausch.

— Nu — i-am răspuns eu, toţi au venit cu căruţa.

Ţăranul nu se hotăra să plece. Privea în jurul său, cerceta cerul şi în cele din urmă spuse :

— Să aşteptăm pînă se întunecă de-a binelea. Şoseaua o să fie pustie şi o să putem mîna caii cît de repede.

Aşadar am intrat din nou în han unde în afara veterinarului nu se mai afla nici un client şi am avut impresia că acest lucru l-a bucurat pe Trausch. Prietenii îl părăsiseră pe medic în voia soartei, fiind, pesemne, încredinţaţi că se bucura de destulă autoritate pentru ca să poată cere la orice oră căruţa primăriei şi că nu aveau, prin urmare, de ce să-şi facă griji pentru el. Trebuie **să** fi fost în picioare de la patru dimineaţa, fără nici o clipă de linişte, tot timpul zorit, acum îl doborîse oboseala. La răstimpuri, buzele îi zvîcneau, lăsînd să treacă un sforăit.

Ni s-a adus iar vin şi ţăranul a umplut paharele cu o grabă vădită. Şedeam alături în încăperea doldora de fum, priveam medicul veterinar, care şedea nemişcat, priveam pisica ce se furişa pe sub mese, ne priveam unul pe altul. Aşteptam să treacă timpul. De ce nu plecam la drum pe lumină dacă tot ne apucă noaptea şi va trebui oricum să mînăm caii un timp destul de îndelungat pe întuneric ? De ce să fim neapărat ultimii ? De ce mă privise atît de stăruitor cînd îmi propusese să-l însoţesc ?

Nu încercam să-mi răspund la aceste întrebări. De cînd mă aflam în tovărăşia lui îmi interzisesem să mai gindesc. Cînd bea el, beam şi eu, cînd îşi amintea să zîmbească, încercam şi eu să zîmbesc,

cînd îşi aprindea ţigara, mi-o aprindeam şi eu cu acelaşi chibrit. Păstram însă pentru mine acele lucruri pe care n-aveam tăria să le rostesc. De ce am mîna bandajată ? Ei, un fleac. S-a întîmplat mai demult ? Da, cred că da, în orice caz, mie mi se pare că a trecut de atunci o veşnicie. Oare de ce nu pleacă bărbatul ăsta chiar acum acasă, de ce nu se duce chiar acum la nevasta lui ?

— Adineaori a fost socrul meu aici... Mi-a spus nişte treburi, zicea că trebuie să mă întorc numaidecit acasă.

— Bătrînul de adineaori e socrul dumitale ?

— Da, socrul meu.

— Trag nădejde că nu trebuie să te grăbeşti pentru că e cineva bolnav ?

— Bolnav ? Nici vorbă. Şi, de altfel, nimic nu ne împiedică să mai rămînem o vreme aici.

Bărbatul trage spre el urciorul cu vin şi, schimbi nd brusc subiectul, aduce vorba despre alte lucruri, despre tîrgul de vite, despre adunătura care mişună pe la aceste tîrguri, schilozi, cerşetori, ţigani.

— Nu pot să-i sufăr. Dumneata poate nu înţelegi... furia pe care o simt eu ! Dar te asigur că, dacă astăzi îmi iese înainte unul de-ai lor, îl sugrum cu mîinile mele sau îl fac una cu pămîntul.

Perişorii de pe dosul palmei au luciri metalice ; privirea dură a ochilor săi mă buimăceşte şi devin dintr-o- dată foarte împăciuitor ; mă pomenesc îngăimînd ce-mi vine la gură, că tot Dumnezeu i-a făcut şi pe oamenii aceia, au şi ei minte şi inimă la fel cu noi, suferă şi rîd şi sînt făpturile Domnului.

— Ha ! Dumneata nu-i cunoşti ! Ha, n-ai habar cit sînt de stricaţi şi de sălbatici. Părinţii nu se ruşinează de proprii lor copii, la ei nimeni nu ştie ce e ruşinea. Spui că suferă şi rîd, da ? Fură rizînd, sînt în stare de cele mai mari cruzimi rîzînd, îşi chinuiesc animalele rîzînd.

N-am cum să-mi dau seama ce imagini se ţes acum sub privirea neobişnuit de pătrunzătoare a ochiului său lăuntric, stimulat de exasperarea pe care o resimte ; dar văd că i s-a suit sîngele la cap.

Se stăpîneşte, vrea să schimbe iar vorba, trage adînc aer în piept şi spune :

— Ceva mai înainte am pomenit de proiectul unei căi ferate care să lege comuna asta atît de singuratică, Wăngertsthuel, cel puţin de oraşul cel mai apropiat...

Un timp, reuşeşte să rămînă la acest subiect, dar profită de cea dinţii tăcere pentru a reveni la ceea ce-l preocupă. Veniseră oare la tîrg toţi tinerii care obişnuiau să dea o mînă de ajutor la întocmitul certificatelor ?

— Am avut impresia că lipsesc unele feţe pe care eram deprins să le văd.

— ... N-a lipsit nimeni.

— Va să zică, erau toţi ?

Era atît de apăsat de grija nemărturisită ce-o purta în suflet, încît nu dădea nici un fel de semne că ar fi băut peste măsură, afară doar de exacerbarea mîniei sale şi de o anumită incoerenţă în gîndire ce-l făcea să pună tot felul de întrebări, scăpînd pe de altă parte din vedere lucruri care trebuiau să sară în ochi. Ii intuiam dureros tulburarea şi o trăiam, cel puţin în parte, odată cu el; martor al unui destin, nu puteam face nimic pentru a-l schimba.

în clipa în care ne-am ridicat de la masă ca să plecăm, am fost convins că ne paşte o primejdie. I-am privit umerii puternici şi mi-am spus că n-am să mă clintesc de lîngă el. Mi-a trecut prin minte că, purtîndu-mă astfel, îi făceam, de fapt, un serviciu femeii şi acest gînd mi-a insuflat atîta încredere încît, fără să-mi mai iau răgaz să chibzuiesc, n-am pregetat să mai primejduiesc şi pe un al treilea. La stăruinţele mele, ţăranul s-a învoit, fără tragere de inimă, să-l luăm cu noi şi pe veterinar. Cînd l-am trezit, ne-a privit clipind din ochi şi părînd foarte bucuros sâ ne vadă. A urmat întrebarea : „Ce mai bem acum ?“ şi, cum se arăta doritor să guste ceva mai deosebit, i-am dat să bea cîteva înghiţituri dintr-o sticlă cu rachiu de ierburi aromate, pe care a scos-o la iveală hangiul. I-a plăcut foarte mult, s-a scuturat puţin, şi-a îmbrăcat cu ajutorul nostru pardesiul său larg şi ne-a îngăduit să-l sprijinim pînă afară. I-am încropit un culcuş din fîn între rogojinile de pe părţile căruţei cu loitre, în aşa fel încît să poată sta întins, i-am pus sub cap, în chip de pernă, sacii de nutreţ şi o pătură şi, după ce s-a aşezat cum îi venea lui mai bine, am mai şi fixat scara de la spatele căruţei. A adormit încă înainte ca noi să fi apucat să prindem şleaul de crucea carului.

Era trecut de zece, luna se înălţase pe cer şi

împrăştia o lumină difuză care te ducea cu gîndul la ţinuturi sudice. Caii îşi încordau grumazul zvelt înaintind cu paşi lenţi, uniformi, dar cu aceeaşi călcătură elastică de animal sănătos pe care o avuseseră şi cînd tropăiau plăcut

mergînd la trap. Ţineau atît de mîndru capul şi coada încît nu-mi puteam lua ochii de la ei. Curînd după ce-am lăsat în urmă uliţa satului, am observat însă că Trausch, care şedea lîngă mine şi, întocmai ca şi mine nu-şi dezlipea decît cu greu ochii de la cai, întorcea acum capul cînd spre dreapta, cînd spre stînga, iscodind cu ochi pătrunzători costişele care mărgineau drumul de-o parte şi de alta. Cu toate că încerca să-mi ascundă această stare de pîndă, pretextînd diferite mişcări anume gîndite în acest scop, neliniştea lui mi s-a transmis şi mie. Dar, deoarece voiam să-l fac să creadă că nu presimţeam nici o primejdie, mi-am rezemat braţul drept pe genunchi şi fruntea în palmă, făcîndu-mi din mînă un fel de ochelari de cal şi am stat aşa nemişcat, renunţînd să mai văd faţa şi trupul bărbatului de lîngă mine. În acelaşi timp, eram şi mai atent ca să nu-mi scape nimic din ceea ce s-ar fi putut ivi cel puţin pe partea stîngă a drumului, care se aşternea drept, cu suişuri şi coborîşuri line şi care, odată intrat în pădure, a prins să freamăte şi să susure sub aripa vîntului, întocmai ca un pîrîu cînd curge printr-o trecătoare.

Aici întunericul era mai dens. De-o parte şi de alta, copacii alcătuiau un zid de nepătruns şi sub bolta înstelată umbrele lor se desenau şi mai întunecate în lumina scînteietoare a lunii. Am depăşit cîţiva drumeţi întîr- ziaţi, siluete răzleţe ce răsăreau din noapte topindu-se din nou în ea, ici-colo scăpăra un chibrit a cărui flacără albăstrie smulgea din întuneric ochii cîte unei vite minate spre casă. Pe urmă drumul a devenit pustiu, nu se mai zăreau decît ramuri, ramuri uscate de copaci bătrîni, care se întindeau de-a curmezişul şoselei. Chemarea înăbuşită a unei bufniţe, cuminte Fitzko, e-o bufniţă, nu-i nimic. Caii izbeau scurt şi tare pămîntul şi lăsau în urma lor o dîră de miros pătrunzător. Am făcut cîţiva kilometri fără să mai întîlnim nici ţipenie de om.

Pe urmă, brusc, a venit clipa hotărîtoare.

— Stai, stai — a strigat Trausch, sărind în picioare şi trăgînd caii înapoi ; pălăria i-a căzut de pe cap ros- togolindu-se în căruţă. Stai !

Caii s-au cabrat sforăind, dar eu apucasem hăţurile şi în clipa următoare ţăranul se şi afla în drum şi-i liniştea, gata, gata. Cînd a lăsat picioarele jos, Betyar s-a izbit cu zgomot de oişte.

De-a curmezişul drumului era un trunchi de copac, un par, nu foarte mare, un lemn rotund, care putea fi rostogolit. Ţăranul s-a aplecat şi a încercat sâ-l urnească din loc ; gîfiia :

•— Repede...

Aproape de noi o umbră s-a desprins dintre tufişurile de la marginea pădurii şi s-a apropiat fără nici un zgomot. Aici, unde locul e descoperit şi e mai multă lumină, umbra a prins consistenţă, e o făptură cu chip şi trup, care ridică rugător braţele.

— Gheorghe — glasul plîngăreţ, cu intonaţii străine, este al unei femei bătrîne care se milogeşte. Gheorghe...

— Aha, aici îmi eşti... bine că vii... bine că eşti aici... O loveşte peste mîna care se întindea spre el, ca pentru a încerca să-l mîngîie pe cap şi o apucă brusc.

— Să dai copacul la o parte !

Femeia încearcă să se smulgă din strînsoare, se smuceşte, dar nu reuşeşte, se apropie iar de el, mlădiindu-se, zvîrcolindu-se ; încearcă să-i prindă privirea, să-l domolească, să-l îmblînzească cu o mîngîiere. Şopteşte :

— Gheorghe, Gheorghe... n-ai adus nimic.

— Ascultă, femeie — izbucneşte ţăranul cînd îi vede faţa bătrînă atît de aproape de a lui, iar glasul sugrumat pare că răzbate tot mai greu, de la mare adîncime, ascultă, unde ţi-e băiatul... pe unde umblă ? Azi dimineaţă a fost în Gămmerichwald, azi dimineaţă a atacat-o pe nevasta mea !

Speriată, femeia s-a dat înapoi :

— Nu ştiu nimic... nimic... Nu mi-au spus nimic.

— Să nu minţi !

— Poate, dar mie nu mi-au spus nimic... mi-au dat un răvaş pentru tine... ţine, eu nu ştiu să citesc... nu ştiu...

— Unde-i băiatul, vreau să-l văd ! Vreau să pun mina pe el!

I-a smuls biletul din mînă, l-a rupt şi a aruncat bucăţelele de hîrtie.

O clipă privirea femeii a alunecat către hăţişul de la marginea pădurii; biiguie :

— Nu e aici, nu ştiu unde e.

— Cu asta s-a zis, odată pentru totdeauna ! — spune bărbatul. Dă copacul la o parte !

A înşfăcat-o de păr şi o tîrăşte după el; femeia ţine ochii închişi şi ţipă.

— Să dai copacul la o parte !

O îmbrinceşte, femeia se prăbuşeşte peste copac şi începe să se tîrască prin nisip, încet, ca buimacă, miş- cîndu-se în cerc, întocmai ca un animal, apoi se opreşte şi în clipa următoare începe să se lovească cu pumnii în piept ţipînd într-una, îşi descheie cămaşa, dezvelindu-şi trupul jalnic.

— Nu vrei să faci ce ţi-am spus ?

întrebarea sună cumplit de ameninţător. Făptura ei jalnică n-a deşteptat în el nici o urmă de milă, groaza, ei nu l-a îngrozit. O loveşte peste obraz atît de tare încît femeii îi piere pentru o clipă glasul ; pe urmă însă izbucneşte într-un ţipăt prelung, ascuţit, se trinteşte la pămînt în faţa cailor, un trup sfrijit, în ochi i s-au aprins luciri pîlpîitoare, loveşte cu o furie turbată petecul de pămînt pe care zace, ca scoasă din minţi, îşi înfundă mîi- nile în nisip... şi scoate un răcnet strident, prelung, gîl— gîitor.

Citesc pe faţa lui Trausch scîrba. I-a întors spatele femeii şi vrea să-şi vadă de drum. în clipa aceea, dinspre tufişuri se aud, una după alta, două detunături. Trausch se răsuceşte, prinde de mijloc femeia şi o izbeşte trosnind de copac, apoi urcă în

căruţă dintr-un salt şi mi se prăbuşeşte pe genunchi.

Caii au pornit în galop. N-a mai fost nici un copac care să-i oprească. Nu pot face nici o mişcare cu degetele de la mîna stingă, dar ţin strîns hăţurile, stau în picioare în faţa banchetei de piele şi privesc drept înainte. Numai de-ar ţine roţile... Caii nu înţeleg de ce trebuie să gonească în halul acesta şi, pe măsură ce sînt mai înfricoşaţi şi mai uluiţi de propria lor iuţeală, galopează şi mai repede. Ajungem în locul unde drumul coteşte şi trecem cu bine.

între timp Trausch s-a aşezat la locul său şi acum îmi ia hăţurile din mină. Mă întorc să privesc înapoi, însă dau cu ochii de veterinar care tocmai se ridică în capul oaselor, împiedicîndu-mă să văd dincolo de el. Ţinînd distrat în mînă pălăria ţăranului, întreabă :

— S-au speriat caii ? Ce-a fost asta ?

— Ho, Fitzko, ho...

Caii au încetinit din nou pasul, din trupurile lor ies aburi, în faţa noastră se deschide valea peste care pluteşte o negură străvezie.

— Da — răspunde Trausch, punîndu-şi pălăria. Da, s-au speriat. Nişte prostovani care veneau de la tîrg n-au avut de lucru.

Se şterge pe frunte cu dosul palmei, o dată şi încă o dată, tuşeşte, a răguşit din pricina iritaţiei. Veterinarul priveşte în jur, cască, ridică gulerul de la palton şi se lungeşte din nou. Habar n-are de tot ce s-a întîmplat.

Pentru mine lumea se prăbuşise. Ostrovuri vrăjite răsăreau ca şi pînă acum printre flăcările nopţii, dar la ţărmurile lor pîndea o scîrbă inertă şi fără seamăn, freamătul lor purta în el spaime şi o violenţă brută. îmi simţeam mîna fierbinte mirosind a piele de vită.

Trausch tăcea. Nu şi-a dat seama că drumul nostru era pe sfîrşite decît atunci cînd ne-au răsărit în faţă gardurile vii care împrejmuiau

livezile cu viţă de vie ale satului dogarilor. Atunci a strunit caii să meargă mai încet şi a început să-mi istorisească, pentru ca să mă împace şi pentru ca să se dezvinovăţească. Simţea nevoia să se destăinuie, dar în acelaşi timp din cuvintele sale răzbătea speranţa că de-aici înainte va putea, în sfîrşit, respira în voie, că, după ce ani de zile avusese parte de o asemenea năpastă ticăloasă, va putea, în sfîrşit, să se simtă liber. Socotelile au fost încheiate, a spus el şi a repetat de mai multe ori.

— Acum ai putut vedea şi dumneata cum sînt lepădăturile astea. Şi-ai înţeles de ce n-am pornit spre casă mai devreme. Mă aşteptasem să încerce ei ceva. Şi nu-i place nimănui să fie văzut în astfel de împrejurări. Dar dumneata sînt sigur că n-ai să-mi dai dreptate, bineînţeles că nu... Vezi dumneata, la mijloc e un păcat al meu vechi de douăzeci de ani... Pe atunci femeia arăta altfel...

Arăta altfel... Focurile de revolver, stîrnite parcă de ţipetele monstruoase care se curmaseră brusc îmi răsunaseră în urechi întocmai ca două detunături scurte şi, după explozia de brutalitate a lui Trausch, nu mă în- doisem nici o clipă că femeia aceea hîdă murise în urma izbiturii. Tremurasem cu hăţurile în mînă, în vreme ce femeia zăcea răsturnată de-a curmezişul trunchiului de copac.

Acum nu mai simţeam nimic, în afară de silă şi spaimă.

— Să-ţi spun cum a fost... Eram la cîmp într-o zi, cînd m-am pomenit cu ea, se furişase fără s-o simt, vine şi-mi spune : copilul meu e fiul tău ! Dă la o parte broboada, mi-l arată, îmi arată părul blond, ochii. Mirosea a rachiu... era beată... şi a început să mă aţîţe şi să mă batjocorească, să mă jignească... şi pe urmă iar să mă aţâţe... Dumneata eşti încă foarte tînăr, iartă-mă că ţi-o spun, eşti foarte tînăr, dar trebuie să înţelegi că există un soi de copii pe care omul nu-i vrea, de care n-are nevoie. în sfîrşit, pe atunci nu eram însurat, eram tînăr, aşa că i-am dat bani... Era în stare să înghită

banii nu altceva. Iar eu mă lăsam înduioşat, în împrejurări din acestea îţi trec fel de fel de gînduri prin minte, îţi spui : biata fată, poate că ai ei se poartă urît cu ea şi, uite.aşa, îi dădeam şi de-ale gurii, şi bani, că toţi din neamul ei erau nesătui ; le dădeam mai ales în zilele de tîrg ; avea obiceiul să mă aştepte cînd veneam de la iarmaroc... Ei, şi pe urmă m-am însurat. Nevasta mea e mult mai tînără decît mine, e bine ca femeia să fie mai tînără decît bărbatul, pentru că femeia trebuie să aibă respect faţă de el. Tocmai de aceea, cu toate că sînt om cu stare, am luat de nevastă o fată mai săracă. Respect, asta trebuie!... Nu-ţi închipui ce-a urmat, şantajul, ticăloşia, neruşinarea, toate astea pentru că îmi jurasem să fac în aşa fel încît nevasta mea să nu afle nimic. Le-am dat bani. Le-am dat, cu timpul, cîţiva viţei. Dar de trei tîrguri încoace gata, nu le-am mai dat nimic ! Băiatul s-a făcut mare, n-are decît să muncească, unde mai pui că e ţigan. Atunci au început să mă ameninţe...

— Sînt sigur că nevasta dumitale ar fi avut înţelegere, iar jandarmii te-ar fi apărat...

Ţăranul a rămas pe gînduri un timp mai îndelungat. Pe urmă, în timp ce caii înaintau încet, s-a tras mai aproape de mine şi mi-a spus, întrucîtva ruşinat :

— Ar fi avut înţelegere... se prea poate. Vede pe uliţă un individ murdar şi ce-şi spune ? Asta e fiul bărbatului meu. Ar fi avut înţelegere... dacă avea şi ea copii. Dar pînă acum n-am avut parte de ei... şi ştii cum se întîmplă, la început îţi ţii gura, pentru că astea nu-s lucruri despre care să vorbeşti, iar mai tîrziu îţi ţii gura mai departe...

Norii acoperiseră luna. Adierea uşoară a vîntului cobora din vii aducînd miresme ; în depărtare, fulgere răzleţe aprindeau zările. Ţăranul de lîngă mine vorbea şi vocea i se schimbase :

— Focurile trase de fiul acela proveneau dintr-o armă pe care tot eu i-am dat-o. E un revolver vechi cu două focuri şi cu care nu trage bine.

Pe măsură ce-l ascultam pe Trausch, care-mi vorbea de nevasta lui, aveam din ce în ce mai puţin sentimentul că era femeia cu care făcusem cunoştinţă chiar în ziua aceea, mi se părea că vorbeşte de o persoană cu totul străină. în schimb, închipuirea mi-o readucea, din cînd în cînd, înaintea ochilor, ca o plăsmuire de vis.

Omorîsem o făptură omenească. E drept că mai întîi fuseseră focurile de revolver, care ar fi putut să ne nimerească, pe ţăran, pe mine, pe veterinar, caii. Cu toate astea, un lucru era sigur, cineva murise, şi eu eram amestecat în toată istoria asta, fusesem de faţă, minasem caii. Din nou certitudinea prezenţei veterinarului îmi inspira siguranţă, faptul că mîna lui se odihnea, prin somn, pe cizma mea, era ca un semn ce amintea de o existenţă senină şi scutită de ameninţări. Faţă de ţăranul de lîngă mine resimţeam dimpotrivă o bruscă ostilitate, în sinea mea mă răzvrăteam contra lui şi tăcerea mea se încărca de atîta mînie şi mustrare încît am fost ispitit să nu mai ascult ce spunea, ba chiar să-i cer să oprească imediat căruţa, să mă pot da jos. Omul acesta mă poftise să merg cu el „dacă vă face plăcere să încercaţi caii cei noi...“, însă de fapt se aşteptase să aibă de-a face cu aceia care-l storceau pînă la sînge. Nu fusese sincer cu mine. Pesemne că la fiul lui se gîndea atunci cînd mi-a spus : dacă-mi iese azi înainte unul din ei, îl sugrum cu mîna mea sau îl fac una cu pămîntul. La urma urmei, chiar aşa de tînăr nu eram încît să mă las tîrît, fără nici o împotrivire, în nişte istorii de pe urma cărora să am conştiinţa încărcată. Am simţit o sudoare rece pe spinare.

Trausch nu părea să întrevadă nici o consecinţă, nici un fel de alte complicaţii. Da, desigur, mai puteau încerca să se lege de el, poate au să-l pîndească iar, după ce se va ţine iarmarocul, însă are să fie precaut şi cu ochii în patru. Un lucru însă era sigur, de „martorul făptaş“ scăpase. Martorul făptaş.

— Domnule Trausch — i-am spus eu atunci căutînd, fără vlagă şi cu prea puţină experienţă, cuvintele care să-mi exprime indignarea, domnule Trausch, ai fost incorect faţă de mine. Trebuia să-mi spui ce te aşteaptă. Ai omorît-o pe femeia aceea...

Am fost nevoit să mă opresc pentru că mi se pusese un nod în gît, îmi venea să izbucnesc în plîns ca un copil şi simţeam că n-am să mă pot abţine dacă nu tac pe loc ; de la o clipă la alta, toată stăpînirea de sine, păstrată de-a lungul întregii zile, mi se spulberase ; febra, durerile, efectul căldurii, ca şi al vinului, mă copleşiseră ; ardeam tot şi mi-era tare ruşine.

— Dacă ţi-e milă de ea... da, desigur, şi mie îmi este, dar numai dacă mă gîndesc la ea cum era cu mulţi ani în urmă, cu foarte mulţi ani.

Milă ? Milă de ea — pînă atunci nici nu mă gîndisem la asta. Ceea ce simţeam eu era groază şi oroare şi multe alte lucruri. Mă ruşinam la gîndul că putuse să-mi ia cuvintele drept o mărturisire de milă ; poate îşi închipuia chiar că mă tem de autorităţi.

— Femeia aceea nu a fost cu adevărat o fiinţă omenească. Şi nici n-am vrut s-o omor, mai mult ca probabil nici n-a murit. Dar chiar dacă, în clipa aceea, aş fi simţit dorinţa s-o omor, tot aş fi fost în legitimă apărare. Nu e legitimă apărare cînd eşti atacat şi se trage în tine ?

Judeca pe îndelete, cîntărindu-şi cuvintele. Eu nu eram cu nimic amestecat. Să anunţ autorităţile ? Cred că e bine să procedez aşa ? Da, se poate, dar oricum nu e necesar să hotărîm chiar în clipa asta, mai avem timp. Dacă o fac însă, înseamnă că nevasta lui are să afle tot şi ar fi păcat să afle...

— Nevasta mea crede că ea e de vină că n-avem copii şi plînge foarte des din pricina asta. Eu îi spun într-una că e din vina mea. Acum, dacă ar vedea băiatul, ar fi sigură că de la ea ni se trage. Şi cred că ar muri cu zile... Am nişte nepoţi, sînt

băieţi buni, gospodăria are să le rămînă lor, dacă n-o să avem copii ; trudim pentru ei ca şi cum ar fi copiii noştri. Numai că între mine şi nevastă-mea lucrurile stau cu totul şi cu totul altfel, pentru că noi ne-am căsătorit din dragoste ; ne iubim.

Pe urmă mi-a mulţumit din toată inima pentru sîn- gele rece de care am dat dovadă la primejdie, reuşind să pornesc caii şi, mînîndu-i, avusesem mare noroc că nu ne răsturnaseră în şanţ. Faptul că se simţise dator să-mi mulţumească în felul acesta simplu m-a mişcat din nou. Mi-am întors faţa, ca să nu observe, iar el a continuat să şadă, abătut şi cu privirea aţintită în gol.

Uruitul roţilor şi tropăitul copitelor aveau acum un sunet schimbat ; mi-am dat seama că intrasem pe uliţa mare a satului şi înaintam pe un teren mai bătătorit. Drumul ne întîmpina, desfăcînd braţele sale late şi luminate, luna aprindea scîntei pe acoperişurile caselor al căror ceas de odihnă era străjuit de ferestre întunecate. Am ajuns curînd în dreptul unei porţi lăsate anume deschisă şi caii au cotit, pătrunzînd într-o curte mare. Un argat somnoros ne-a ieşit în întîmpinare pe una din uşile casei.

Trausch i-a poruncit ce să facă. în timp ce vorbea cu el, îşi plimba privirea de la casă la şopron şi la grajduri, ca şi cum ar fi vrut să se convingă că nimic nu se schimbase în răstimpul cît lipsise el. Urmărindu-l pe cînd se foia în preajma căruţii, mi s-a părut însă că desluşesc pe chipul lui umbra unei nelinişti crescînde. Ceea ce nu l-a împiedicat să stăruie din nou şi cu căldură în invi- taţia ce mi-o adresase de a-l urma în casă şi de a mai bea un pahar de vin în tovărăşia lui cît timp va adăpa argatul caii. După aceea va porni bucuros mai departe, să ne ducă pe amîndoi cît mai degrabă la casele noastre.

— De ce n-am aştepta în curte pînă adapă caii ?

Trausch culese cîteva paie de pe faţa medicului veterinar care continua să doarmă şi se mulţumi să spună :

— Pe dînsul n-are rost să-l trezim.

Apoi urcă treptele ce duceau în pridvorul cu verdeaţă ; stăpînit de un sentiment nelămurit de aşteptare, m-am pomenit urmîndu-l, ascultător. încăperea luminată de o lampă cu petrol părea să fi adunat între pereţii ei tot zăduful acelei zile, ceea ce-l făcu pe Trausch să lase deschisă uşa ce da în pridvor. M-a îndemnat să iau loc în timp ce el însuşi a ieşit pentru o clipă, chipurile să aducă vin. Ştiam însă prea bine că se dusese să dea bineţe nevestei sale, căci cîtă vreme n-o va fi văzut şi nu va fi schimbat cîteva vorbe cu ea nu avea să fie în stare să-şi înfrîneze acea nelinişte amestecată cu teamă ce pusese stăpînire pe el. într-adevăr, dintr-o altă încăpere ce da şi ea spre pridvor, au ajuns pînă la mine vocile amîndurora; după felul cum vorbeau ai fi zis că se grăbesc şi, cînd Trausch a venit dintr-acolo, adu- cînd urciorul cu vin şi paharele, i se citea pe faţă că fusese nevoit să curme o convorbire pe care ar fi dorit să o continue. încercînd cu tot dinadinsul să înveselească atmosfera, dădu de ştire pe un ton glumeţ :

— Am trezit-o pe nevastă-mea, îşi pune ceva pe ea şi pune de-o omletă. Cum îl cunosc eu, veterinarul are să se trezească dintr-o clipă în alta şi are să-i fie foame.

Mobila era veche, moştenită de mai multe generaţii; curată şi bine întreţinută, te îmbia să rămîi şi să nu dai ascultare ticăitului şi bătăilor ceasornicului din perete. Trausch umplu paharele şi spuse, încurcîndu-se în propriile sale vorbe :

— S-a făcut tîrziu, tîrziu de-a binelea, pentru că aproape o treime din drum am mers la pas. Aşa se întîmplă cînd oamenii au multe să-şi spună.

Ridică mîna în care ţinea paharul şi marginile de sticlă se ciocniră cu un uşor clinchet.

— Beau în cinstea dumitale, care ai avut bunătatea să-mi ajuţi cu mult sînge rece.

îi vedeam de foarte aproape ochii mari, strălucind de simpatie şi recunoştinţă ; captivate şi captivante, brazdele mişcătoare de deasupra

sprîncenelor intraseră în acţiune.

— Dacă n-aş fi izbutit să împing la o parte copacul cu piciorul...

Retrăia cele întîmplate, eu însă aproape că nu-l auzeam, căci pîndeam cu înfrigurare zgomotele ce veneau din altă direcţie, întorcînd din cînd în cînd capul pentru a privi afară, în pridvor. Era pasul ei, îl auzeam apro- piindu-se pe pardoseala de scînduri, mersul ei uşor, unduitor. Pe urmă am zărit-o. îşi trăsese pe ea o cămaşă, peste care se încinsese cu un şorţ ; părul drept, pieptănat cu cărare, era descoperit; pe braţ purta o bucată de pînză de în, iar în mînă ţinea farfurii care străluceau de curate ce erau. Ajunsă în dreptul uşii, aruncă o privire înăuntru şi ochii noştri se întîlniră. Privi înăuntru şi încăperea se lumină dintr-odată, oglindind seninătatea chipului ei ; iar eu eram mic şi neînsemnat, foarte departe de ea şi stăteam nemişcat.

A avut o clipă de uimire, nu se aşteptase ca tocmai eu să fiu oaspetele bărbatului ei. Apoi se întoarse şi se depărtă.

— De ce nu vii ? Intră ! — a strigat în urma ei bărbatul.

Dar femeia se făcuse nevăzută şi poate că zgomotul uşii ce se închidea acoperise acel „îndată" pe care parcă îl desluşisem, dar nu puteam fi sigur. Simţeam doar că încăperea era încă plină de prezenţa ei şi că eu eram la fel de mic şi de departe ca mai înainte.

Ţăranul povestea ceva pe îndelete, apăsînd pe cuvinte; se liniştise. Scoase briceagul, îl puse pe masă, ăsta e hambarul, mută paharul mai aproape, pe urmă şi cutia de chibrituri, asta e livada şi asta trifoiştea, aici trebuie să începem să drenăm şi să plantăm noua bucată de vie.

Din curte se aude zgomot de paşi, care suie scara de lemn, se apropie şi iată-i că sînt aici. Au intrat trei jandarmi înarmaţi şi s-au oprit, stînd alături, chiar în locul unde, cu puţin înainte, stătuse femeia. Unul dintre ei făcu cîţiva paşi pînă

la masa noastră şi spuse :

— Am prins o şatră de ţigani care cărau cu ei multe lucruri furate şi cadavrul unei ţigănci bătrîne. Cînd v-aţi întors de la tîrg ? N-aţi văzut nimic suspect pe drum ?

Ţăranul se ridicase în picioare, nu se grăbea cu răspunsul :

— Unde au fost prinşi ?

M-am ridicat şi eu ; îmi spuneam că va veni îndată femeia, cu faţa de masă şi farfuriile, ca să pună masa şi să ne dea să mîncăm omletă.

Jandarmul continuă :

— Ţiganii spun că femeia a fost omorîtă de un ţăran din satul vostru.

Trausch nu luase încă nici o hotărîre ; plimbîndu-şi privirea de la unul la altul, întrebă :

— De multă vreme au fost prinşi ?

O clipă, ochii săi i-au căutat pe ai mei.

— Dumneata de ce eşti bandajat la mînă ? mă întrebă unul din cei doi care rămăseseră lîngă uşă şi făcu de asemenea cîţiva paşi spre noi.

— Bandajul mi l-a făcut veterinarul încă înainte de prînz, pentru că mă rănisem la mînă — îi răspunsei.

Se vedea cît de colo că bandajul fusese făcut mai de multă vreme şi avusese timp să se şi murdărească. Primul jandarm, care pusese pînă atunci întrebările, face un gest către camaradul lui, ca pentru a-i spune : de ce pui întrebări prosteşti ? De ce te bagi în treburile astea dacă nu te pricepi la ele ? — Întorcîndu-se din nou spre stăpînul casei, îi spune pe un ton rece şi măsurat :

— Domnule Trausch, unul din şatră, un băiat cu părul blond, care e fiul moartei, zice că te cunoaşte bine şi că dumneata eşti cel care, acum două ore, a omorît -o pe maică-sa.

în clipa aceea mi s-a părut că aud un pas uşor tra- versînd tinda şi dînd să intre în pridvor. M-am plesnit cu dreapta peste genunchi, m-am lăsat să cad pe scaun şi am izbucnit într-un rîs puternic, cu

toate că în realitate mă aflam foarte departe de aici, iar făptura mea se purta ca şi cum ar fi fost străină de mine. Am exclamat rîzînd :

— O treabă ca asta lasă urme !

Simţeam cum cresc pe măsura lucrului pe care îl aveam de îndeplinit, cum mă întrec pe mine însumi, aşa cum se întîmplă uneori cu marii oratori şi artişti care se depăşesc pe ei înşişi. Ridicîndu-mă din nou în picioare, redevin serios şi le vorbesc jandarmilor, stînd înăuntrul cercului de lumină din jurul lămpii.

— Domnilor — le spun eu, domnilor, nu ştiu prea bine ce anume vă interesează şi despre ce este vorba, dar de vreme ce, ca să vă aflaţi aici, a trebuit să treceţi mai întîi prin curte, poate că aţi văzut că argatul încă n-a isprăvit de grijit caii ; am sosit de la tîrg doar de cîteva minute, pentru că am cam întîrziat la han şi am pornit de acolo ultimii. Caii cu care am venit sînt animale tinere, care fac drumul acesta în cel mult o oră. Vreau să spun că acum două ore mai eram încă la han sau poate stăteam de vorbă sub şopronul unde se trag căruţele, pentru că şi acolo am mai întîrziat o bună bucată de vreme.

M-au ascultat cu luare aminte şi, la drept vorbind, poate că nici nu-mi venea atît de greu să cresc, deoarece mai marele lor ştia foarte bine de unde să mă ia, aveam spatele acoperit de o familie respectabilă căreia nu i se putea imputa nimic, pentru fiecare cuvînt al meu stătea chezăşie un tată influent. Citeam pe feţele lor că erau dispuşi nu numai să dea crezare spuselor mele, dar şi să aibă cea mai deplină încredere în însăşi persoana mea, doar era cît se poate de evident că vorbeam ca unul care nu aveam nici un amestec. Continui :

— De la han pînă aici am mînat repede şi fără nici o oprire, am depăşit pe drum mai mulţi oameni care rămăseseră în urma celorlalţi şi cîtva timp am venit chiar în galop, pentru că ni se speriaseră caii, dar în tot acest timp nu s-a întîmplat nimic deosebit, care să ne atragă atenţia.

— Spun unii că ar fi auzit două focuri de armă. Blondul zice că ar fi tras ca s-o apere pe maică-sa.

—-Noi n-am auzit nimic. Şi veterinarul ar fi trebuit să le audă, dar n-a spus nimic.

— Domnul veterinar era cu voi ?

— Veterinarul era cu noi. Acum doarme, dar mai este încă aici.

Trausch se şterge pe frunte cu dosul palmei şi spune cu glasul său plin şi moale :

— Văd că aveţi o zi foarte plină, e şi firesc să fie aşa în zilele de tîrg. N-aş vrea să vă răpesc din timp, dar la un pahar de vin tot vă poftesc şi vă rog să nu mă refuzaţi.

Se duse să mai aducă nişte pahare, pe care jandarmii le goliră stînd în picioare şi mulţumind.

După ce au plecat, Trausch se închise în sine şi căzu pe gînduri. Stătu un timp nemişcat, cu capul plecat. Apoi puse deodată mîna lui dreaptă pe stînga mea bandajată, pe care o ţineam pe tăblia mesei şi era atîta căldură în gestul său, încît eu, care mai tremuram încă tot de încordare după întîlnirea cu jandarmii, am simţit că-mi recapăt sîngele rece şi că mi se ascut iar toate simţurile, ca nu cumva să scap din vedere vreun semn, să nu nesocotesc nici una din temerile care mă tulburaseră şi mai înainte, dar care pe el nu păreau să-l nelinişteasca în aceeaşi măsură. Aveam din nou sentimentul că sîntem ascultaţi, că frunzele mari de viţă care foşneau împrejurul împletiturii de şipci făcuseră deodată urechi, urechi care auzeau bine şi erau înfricoşate. Ţăranul spuse :

— M-ai salvat, trebuie să-ţi mulţumesc a doua oară. Nici nu găsesc cuvintele potrivite ca să te fac să înţelegi că mi-ai salvat întreaga fiinţă — poate că a fost în joc onoarea mea, poate altceva, n-aş putea să spun... Dar simt cu toată puterea că dumneata ai fost omul care m-a ferit de primejdie.

Atunci a intrat în încăpere şi femeia ; îşi schimbase îmbrăcămintea, avea o altă broboadă şi o cămaşă largă, în cusături bogate ; puse pe masă o tavă de lemn pe care se aflau farfurii şi tacîmuri.

— Bună seara.
— Bună seara.
Ţineam mîna ei într-a mea şi am rămas aşa, faţă în faţă, fără să ne putem desprinde mîinile.
— Vă cunoaşteţi ? Cum aşa ? a exclamat bărbatul ne- înţelegînd.
— E... ştii, cel de azi dimineaţă... el este.
Erau prea copleşitoare fericirea şi mîndria, apropierea chipului ei, sunetul glasului ei ; mi-am simţit propria nimicnicie şi m-am ruşinat; am dat drumul mîinii ce-o ţineam într-a mea şi mi-am reluat locul pe scaun ; femeia s-a dus după treburile ei.
Trausch m-a bătut pe umăr, apoi a început să măsoare camera în lung şi în lat cu paşi mari.
— Dumneata ai fost acela !
Mă măsura cu privirea din creştet pînă în tălpi, de parcă abia acum şi-ar fi dat seama că aveam braţe puternice şi eram vînjos.
Prin părţile noastre, femeile nu obişnuiesc să şadă la masă cu bărbaţii, de aceea nici acum nevasta ţăranului nu stătea cu noi, ci doar venea şi pleca, aducînd de-ale mîncării şi toate cite ne erau trebuincioase. Dar făcea în aşa fel încît să mai strecoare pentru mine, printre îndatoririle ei de gazdă primitoare, şi cîte o întrebare sau cîte o vorbă mai glumeaţă, iar farfuria mi-o punea ea însăşi dinainte, întinzînd braţul ascuns sub mîneca bogată şi încreţită, de un alb strălucitor. Citeam în privirea ei o întrebare nerostită ; de cîteva ori am surprins-o lăsînd ochii în jos, aşternînd parcă o umbră de gravitate peste lucirea buzelor ce se mişcau.
Ţăranul nu vedea însă nimic din toate acestea. Cînd am rămas iar singuri în încăpere, mi-a spus emoţionat :
— îţi sînt pentru a treia oară îndatorat. Beau paharul acesta în cinstea dumitale, pentru că m-ai ajutat ca femeia mea, care mi-e dragă, să rămînă nevătămată, la fel de curată cum era şi pentru că m-ai ferit de ruşinea ca propria mea odraslă, pedeapsa ce mi-a fost sortită din cer sau din iad,

să mi-o batjocorească.

A tăcut deoarece intrase iar femeia. Atunci a părut să-şi dea seama că nu-mi luam ochii de la ea şi poate că a fost de-ajuns o singură privire de-a mea ca să mărturisească şi să dea în vileag toate cîte le simţeam, acele lucruri ce nu pot fi exprimate nici cu ajutorul cuvintelor, nici prin gesturi, acele lucruri tainice, care nu trebuie să iasă la lumină. Dar omul din faţa mea întrunea deopotrivă toate cele şapte însuşiri care fac ca un bărbat să fie cu adevărat bărbat, căci ajunge ca natura să-i fi ştirbit una singură din ele pentru ca să fie osîn- dit să-şi ducă viaţa la marginea acelora de-o seamă cu el ; vreau să spun asprimea şi blîndeţea, dorinţa de a domina şi generozitatea, împătimirea şi puterea de a lua în seamă fără vrăjmăşie patima celuilalt, în sfîrşit, harul de a se lăsa călăuzit în fiecare împrejurare de cea mai potrivită din aceste însuşiri. De aceea omul din faţa mea mi-a luat în păstrare taina cu respect şi m-a înţeles mai bine decît mă înţelegeam eu însumi. Ziua aceea răscolise şi în el multe lucruri pe care le ţinuse zăvorite în adîncul fiinţei sale ; era, oricum, din soiul acela de oameni stăpîniţi de nevoia nepotolită de a se împlini alături de o altă fiinţă, jumătatea lor mai bună, de aceea şi apărase ani de-a rîndul cinstea casei sale, ferind-o de orice ameninţare, îngăduind acelor făpturi întunecate să-l hăituiască şi să-l şantajeze în zilele de tîrg. Aşa încît acum m-a privit din nou cu luare aminte, părinteşte, a desluşit pe faţa mea semnele adolescenţei, mai contopite cu cele ale copilăriei decît cu semnele, mai coapte, ale bărbăţiei, a văzut încheieturile mîinilor mele late şi ciolănoase. Şi m-a întrebat cu o ciudată gravitate în glas :

— Credeai că am o nevastă mult mai în vîrstă ?

Femeia sta în picioare lîngă masă, rîsul ei se voia întreg, dar o nelinişte răzbătea din el. Bărbatul ridică mîna şi o puse cu blîndeţe pe braţul ei, era aceeaşi mînă cu care zdrobise de trunchiul de copac făptura aceea negricioasă.

Mîncarea, pe care mă chinuiam s-o înghit, îmi veni pe gură.

— Ce-i cu dumneata ? — spuse ea, venind repede către mine. Eşti alb la faţă.

în spatele mesei se afla un pat pe care m-au lungit ; urechile îmi vîjîiau, mi se părea că aud de departe un vuiet de ape.

în clipa aceea a intrat în încăpere medicul veterinar, îşi pusese pe cap pălăria de pai cu borurile largi boţite şi ridicase gulerul pardesiului. Nici n-a apucat să ridice mîna de pe clanţă, că a şi exclamat cu voce mult mai puternică :

— Aha... ce văd ! Omletă... şi, de băut, ce bem ? Mi-a aruncat o privire şi a continuat : Da, da, asta-i febră, pentru că băiatul are încheieturile rupte. S-a dat astăzi de-a berbeleacul în pădure !

Luă loc la masă şi trase o farfurie spre el. Auziţi ce-au povestit jandarmii. I-am văzut cînd coboram din trăsură şi am stat de vorbă cu ei. Ţiganca aceea, care se vîntura pe toate drumurile împreună cu fiul ei blond, a fost omorîtă pe şosea. Bine că s-a zis cu ea, o căutau de şase luni fără să poată pune mîna pe ea, pentru că, împreună cu băiatul ei, l-au omorît pe Sim, ţesătorul din Reichesdorf, ca să-l jefuiască.

— Chiar aşa ? — întrebă Trausch nesigur.

— Da, da, e lucru dovedit. Eu îi ştiam bine pe amîn- doi şi băiatul era un individ brutal, primejdios.

Ordinea legiuirilor omeneşti fusese repusă în drepturi, o ucigaşă fusese ucisă, atîta tot. Sînt lucruri care-ţi lasă un gust foarte rău !... M-am ridicat de la locul meu, m-am îndreptat încet spre uşă, am ieşit în galeria descoperită şi, de acolo, în curte.

— încotro, încotro ? — a strigat în urma mea veterinarul.

Dar ţăranul a spus :

— Lăsaţi-l că nu se simte în apele lui.

Cămaşa albă a ţărăncii se mişca în dreptul

hambarului. A trecut sub acoperiş, răsărind din nou de cealaltă parte a îngrăditurii, acolo unde luna o lumina din plin, şi s-a îndreptat spre livadă. Am pornit încet pe urmele ei şi am ajuns-o tocmai sus, în fundul grădinii cu pomi. Stătea sprijinită de gard, lingă un măr. A apărut mirată cînd m-a văzut.

— Ţi-e mai bine ?... Am venit să culeg mere pentru masă...

Şi lăsă să-i cadă din mînă cîteva fructe, care se rostogoliră în fundul coşului.

Cred că am încercat să o ajut să rupă merele de pe crengi, dar ceea ce a urmat a fost o clipă de vrajbă nebunească, atît de bruscă şi de dureroasă încît am simţit cum se rup toate zăgazurile genunilor întunecoase din fiinţa mea, încă înainte de a fi apucat să rostesc cuvintele ce-mi palpitau pe buze.

— Ce este ? — a bîiguit femeia, speriată de izbucnirea năvalnică şi de dorinţa aprigă ce crescuse în mine, însă fiecare răspundere îşi făureşte propriile ei legi, i-am căutat în tăcere gura şi i-am întîlnit-o. Cînd buzele noastre s-au atins, femeia a lăsat să-i cadă braţele, tîrîtă în- tr-un vîrtej atît de fierbinte şi atît de ameţitor, încît era firesc ca inima ei să înceapă să zvîcnească. Bătea, mărturisind din ce în ce mai răspicat şi din ce în ce mai răvăşită că ascultase şi cele spuse de bărbatul ei, cînd băuse în cinstea mea şi cele ce vorbisem cu jandarmii şi că acum, cînd mîndria îi fusese rănită şi încrederea zdruncinată, simţea nevoia să lepede din suflet povara chinuitoare a îndoielilor. însă în clipa următoare dulcea împlinire făgăduită de acea străfulgerare de fericire s-a destrămat, femeia şi-a desprins trupul de al meu şi am deslusit în ochii ei atîta cumpănire şi putere de stăpînire, o privire atît de pătrunzătoare şi deschisă s-a revărsat asupra mea, încît a deşteptat şi în mine dorinţa nestăvilită de a nu fi mai prejos decît ea şi de a răspunde la blinda

dojană a mîinii care mă mîngîia pe frunte, înfruntând şi în această împrejurare încercările tainice şi chinuitoare ale zilei (tu tot atîta tărie ca acest om stăpîn pe sine.

M-am supus, nenorocit ca un naufragiat, care este convins că şi-a pierdut întreaga avuţie, dar simte totuşi pămîntul sub picioare. Am pornit spre casă, păşind încet alături şi am înţeles o dată mai mult şi pe deplin ce înseamnă durerea şi ce înseamnă ispita, iar amintirea tăriei ei mi-a fost călăuză de-a lungul acestui drum spre liman.

Am intrat în cameră şi am spus :

— E timpul să plecăm.

La masa ţăranului nu m-am mai aşezat. Dar el şi medicul veterinar erau prinşi într-o discuţie foarte serioasă. Ţăranul tocmai îl întrebase :

— Domnule doctor, ce părere aveţi despre ceea ce a spus Luther, că femeia căreia bărbatul nu-i poate face un copil n-are decît să se apropie într-ascuns, dar cu ştirea bărbatului, de un altul, poate chiar de fratele bărbatului, păstrînd în văzul tuturor legătura căsniciei, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat ?

Medicul, care mesteca pe îndelete, clătină din cap, gînditor.

— Sînteţi om cu carte şi aş vrea să vă aflu părerea, mai cu seamă că Luther spunea că, la nevoie, lucrul se poate face şi fără ştirea bărbatului...

Veterinarul răspunse pe un ton paşnic :

— Ei, unui om mare, care a scris atît de mult, i se poate întîmpla să mai scape şi cite o vorbă cu dublu înţeles. Depinde cum o înţelegi. Şi, pe urmă, să nu uităm că era un foarte vechi obicei al germanilor. Se lumină brusc la faţă şi trînti cu glas tunător şi pe un ton glumeţ:

— Nu cumva ? Te pomeneşti că-ţi cauţi un frate ?

Ţăranul rămase însă serios şi, în tăcerea care se lăsase în cameră, spuse după un timp :

— Nici nu-mi pot închipui... Apoi, pe chipul lui

brăzdat se aşternu o gravitate solemnă, ca şi cum s-ar fi aflat la biserică : Afară doar dacă ai de ispăşit un păcat...

Veterinarul puse jos cuţitul şi furculiţa şi depărtă puţin scaunul de masă, pentru ca să poată rîde în voie ; pe urmă se porni să rîdă atît de tare încît răsuna întreaga încăpere :

— Ascultă, prietene, căieşte-te şi îndreaptă-te ! Mai ştii, o-i fi vreun şmecher şi jumătate !

Ţăranul vorbi atunci cu liniştea omului singur, deoarece era la fel de singur ca bolovanii răzleţi rătăciţi într-o vie şi pe deasupra făcea parte dintr-o lume mai aspră decît a noastră :

— Eu, unul, n-aş putea ! Nici una, nici alta... Nu m-aş putea învoi să-mi ispăşesc păcatul... iar pe frate l-aş tăia cu securea !

Am ieşit cu toţii în curte. Femeia stătea lîngă poartă şi, cînd am trecut cu căruţa prin faţa ei, am salutat-o din goana mare, apoi ne-a înghiţit întunericul. Veterinarul şedea lîngă mine şi, cînd aţipea puţin, trupul i se legăna încetişor. Ţăranul amuţise.

Mi-am adunat atunci gîndurile şi am simţit, cu recunoştinţă, că apatia apăsătoare care pusese stăpînire pe mine se destramă şi că-mi redobîndesc limpezimea minţii. Am înţeles că ţăranul era un om osîndit, deoarece efectul urmează cauzei, deoarece un păcat cere mereu alte ispăşiri şi deoarece atunci cînd nu sîntem în stare să ne înfrîngem mîndria devenim robii unor îndemnuri ne

mărturisite. Am văzut aievea chipul tinerei sale neveste şi am înţeles chinul care ne aşteaptă, neştiut de bărbat, de părinţi, de fraţi şi surori şi de prieteni, chinul de a trăi bizuindu-ne doar pe noi înşine şi fără a putea cere vreun ajutor, o viaţă tainică de adîncă singurătate şi pe care nu o poţi înfrunta decît, mi-era de-a dreptul ruşine să duc gîndul la sfîrşit, decît dacă ai inima curată. Am înţeles cît de mult preţuia creşterea aspră pe care o primisem, deoarece nu poate fi înălţare, răbufnire sau descătuşare, fără ca mai întîi să fi fost o zăgăzuire şi numai dintr-un trunchi ce nu se înconvoaie cresc şi se desfac ramurile minţii şi ale voinţei. Căci nimic nu se uită. Doar simţămintelor puternice şi adînci le e hărăzită iertarea, înaintam prin noapte.

Ţăranul a oprit căruţa sub castanul din piaţă. Apoi a făcut calea întoarsă, în timp ce eu îl însoţeam pe veterinar pînă în dreptul casei sale. Veterinarul a descuiat poarta, mi-a întins mîna, m-a privit cu ochi împăienjeniţi de somn şi mi-a spus :

— Dragul şi tînărul meu prieten... Pe urmă, de sub bolta porţii : Să nu-ţi faci sînge rău...

Am rămas singur în mijlocul pieţii, urmărind cu privirea căruţa singuratică ce se depărta, silueta lui Trausch, care se desprindea palid pe fundalul ogoarelor, luminate la răstimpuri de străfulgerări. Dar peretele de nori nu s-a căscat, ca să-l înghită cu cai cu tot, la lumina unor fulgere. Nu, i-a fost dat să moară abia după cîteva luni. Cînd l-a nimerit pietroiul aruncat din tufişurile de la marginea pădurii, lucra la cîmp. I-a zdrobit zgîrciul gît- lejului şi nu s-a aflat niciodată cine aruncase piatra.

Asta s-a întîmplat în primăvara următoare, în „vinerea cernerii[41], adică în vinerea din săptămîna cînd florile de viţă îşi scutură praful şi nimeni nu are voie să se apropie de butuci.

Falsul vin de Malvasia

în tîrguşorul Birtan, unde mi-am petrecut o parte din copilărie, trăia un bătrîn dascăl cu apucături ciudate, domnul Traugott Bogner. Locuia într-o casă încăpătoare cu un singur cat şi, deoarece de felul său nu era sociabil, deoarece nu avea copii şi era de ani de zile văduv şi pensionar, înclinaţia lui spre excentricitate se accentuase cu timpul, iar gospodăria sa căzuse în paragină. Cloştile îşi făcuseră cuibar în cutia pianului ; alături, caprele erau priponite de dulapul păstrat din moşi-strămoşi, iar cîinele îşi avea culcuşul pe masa de scris. La ferestre a- tîrnau rochile defunctei sale soţii, peste care se aşternuse un strat de praf şi de păienjeniş, pălării vechi de paie şi fel de fel de boarfe, printre care şi o seamă de saci cu nuci. Era de ajuns să cîntăreşti în mînă unul din saci, ca să te cuprindă mirarea văzînd cît de uşor este şi, auzind cum se rostogolesc fructele uscate, cînd într-o parte cînd într-alta, să înţelegi trăsătura cea mai caracteristică a bătrînului. Zgîrcenia sa. Nucile nu mai aveau miez. Cît fuseseră bune, Bogner nu apucase să le mănînce sau să le dăruiască. Şi nici nu le vînduse. La Birtan nu s-ar fi găsit nimeni care să-i dea bani pe ele, pentru că livezile rodeau din belşug în fiecare an.

Bătrînul sfîrşise prin a fi aproape la fel de surd pe cît erau de seci nucile sale. Infirmitatea nu l-a împiedicat să se lase însă în voia pornirilor sale şi să-şi vadă de treburi pînă la sfîrşitul vieţii. Avea mania să se judece într-una cu ţăranii cărora le arenda moşia sa destul de întinsă şi, în această privinţă, dădea dovadă de o tenacitate plină de patimă. Era fascinat de avocaţi şi de tribunale şi nu de puţine ori i se întîmpla ca în această ambianţă să aibă izbucniri înspăimîntătoare de mînie. În schimb, duminicile putea fi văzut

îndreptîndu-se spre biserică, în haine curate şi impecabil bărbierit ; în redingotă şi cu ţilindrul de sub care i se zărea părul cărunt, era imaginea însăşi a demnităţii.

S-ar putea spune că bătrînul Bogner nutrea neîncredere faţă de semenii săi, ba chiar îi ura. Dar în acelaşi timp s-ar cuveni măcar amintit că firea sa bizară vădea şi unele trăsături neaşteptate, datorită cărora cusururile sale deveneau uneori mai puţin supărătoare. Ca să nu amintim decît de obiceiul lui de a se îndeletnici cu repararea ceasurilor, care părea să trădeze o fire blajină. Fără să rostească nici un cuvînt, lua în primire ceasurile pe care oamenii obişnuiau să i le aducă după slujba de duminică şi, de îndată ce prindeau din nou să ticăie, le înapoia, tot fără a scoate o vorbă, dar cu o expresie de mulţumire întipărită pe faţă. Redingota lui avea nişte buzunare în adîncurile cărora putea să vîre, fără să bată la ochi, două deşteptătoare de mărime obişnuită. Bineînţeles că în pofida zgîrceniei sale, nu primise niciodată nici măcar un crăiţar drept răsplată pentru plăcerea de a repune în funcţiune ornicele concetăţenilor săi. Şi nu iubea numai ceasurile, ci şi muzica. E drept că de la moartea soţiei sale încetase de a mai face muzică la el acasă ; era însă nelipsit de la repetiţiile orchestrei Concordia, care reunea pe cei mai harnici dintre iubitorii de muzică de prin părţile acelea ; ■cu prilejul unor concerte, i se încredinţaseră chiar partituri solo. Cîntă la fel de bine la mai multe instrumente şi, datorită acestei îndemînări, era de neînlocuit. Deşi altminteri avea auzul nesigur, cînd cîntă nu-i scăpau nici chiar nuanţele cele mai fine. Era un fapt de neînţeles, •care-i făcea pe membrii orchestrei să vorbească despre ■o înzestrare cu totul ieşită din comun. însufleţiţi de o •solidară mîndrie de concetăţeni, obişnuiau să intoneze la prilejuri festive *Marşul primăverii,* pe care

Traugott Bogner îl compusese în tinereţe. Era o bucată muzicală în genul marşurilor militare austro-ungare, parafrazarea mai multor melodii ardeleneşti şi a imnurilor celor trei seminţii care trăiau în Transilvania. Nimic din ceea ce făcea farmecul muzicii militare austro-ungare nu-i lipsea acestei compoziţii ; nici pasajele trîmbiţate cu o forţă dominatoare, nici mişcarea despletită, legănată a trioului, care antrena şi umerii în unduirea ei... nici cuceritoarea soliditate, evocatoare a traiului tihnit şi îndestulat de tîrgoveţ, nici reverberaţiile vibrante ale entuziasmului, nici tînguirea strunită în cîntec şi nici modulaţiile pline' de o dulce graţie. După obîrşia şi felul ariei prelucrate, instrumentele îşi cedau unul altuia întîietatea în neaşteptate treceri de la un timbru la altul, cînd iscînd ecouri ale jocului popular românesc plin de vioiciune şi ale fluierului ciobănesc, cînd împrumutînd suspinul taragotului unguresc pentru a însoţi melodia cu înfloriturile unui cîntec kurut, cînd însăilînd în ea, înăbuşit şi tărăgănat, vocile tinerelor noastre săsoaice, aşa cum pot fi auzite duminica, pe înserat, cînd se plimbă braţ la braţ, în sus şi în jos, pe uliţele întunecoase ale satului, lăsînd[1] să răzbată în cîntecele lor aşteptarea nelămurită ce le tulbură firea.

Originalitatea cu care melodii familiare fuseseră reluate într-o împletire evocatoare şi totodată nouă, îmbogăţite şi ornate cu cele mai bizare întorsături, verva spontană care prezidase la împreunarea strînsă a unor elemente disparate şi potrivnice, siguranţa cu care fusese iscodită, cînd cu gingăşie, cînd cu ingeniozitate, simţirea celor trei popoare — toate acestea dăduseră aici un rod’ minunat. Trilurile săltăreţe ale clarinetului păreau că zburdă şi se încrucişează deasupra melancolicei reverii a cornului de vînătoare, bashornului şi trompetei, purtînd în ele, aidoma chemării originare a bucuriei, toate sunetele satului şi ale munţilor la un loc. Cînd i se cînta

marşul, Bogner alegea pentru sine cornul său, dacă se- adăugau şi instrumentele de coarde, viola ; era însă şi el de părere că învălmăşeala aprinsă, zumzăitoare, sclipitoare a clarinetelor alcătuia miezul întregii compoziţii şi îşi mărturisise în mai multe rînduri părerea de rău că nu avea forma gurii potrivită pentru a cînta la acest instrument. Dealtfel nici nu existau decît doi suflători în stare să execute bine acel pasaj la clarinet şi anume fratele bătrânului Jurcuţ, mai-marele faimosului taraf din Preta şi fiul lui Bobo, hingherul din Birtan. Pe aceşti doi lăutari îi ascultase el de multe ori cîntînd la horele românilor şi cadenţele lor sprinţare ca argintul viu îi stăruiseră în auz, atunci cînd, potrivit propriilor sale cuvinte, „descrisese nunta, la care papricaşul unguresc dăduse bi-necuvîntarea sa slăninii săseşti şi mămăligii româneşti[14].

Popularitatea marşului dăinuia de decenii, dar nu sporise simţitor preţuirea de care se bucura Bogner. Ori de cite ori venea vorba despre sfadele lui cu arendaşii, oamenii nu se sfiau să amintească de năravurile sale respingătoare, de lăcomia lui, de firea sa arţăgoasă şi răzbunătoare ; îl dispreţuiau pentru că trăia în murdărie şi în neorînduială. Cum însă oamenii, îndeosebi cei cu mai puţină carte, se simt îndemnaţi să atribuie semenilor lor, oare se abat de la canoanele obişnuite, şi unele însuşiri ieşite din comun sau de-a dreptul supranaturale, era firesc ca şi despre Bogner să se creadă că ar fi înzestrat cu puteri misterioase ; asta în pofida aversiunii pe care o deştepta chiar dacă n-ar fi fost atît de muzical şi nici atît de îndatoritor în privinţa ceasurilor. într-adevăr, către sfîrşitul vieţii lui se încetăţenise credinţa că, în anumite momente, Bogner ar fi în stare să întrevadă viitorul. îţi puteai da foarte bine seama cînd anume se deştepta în el această putere, căci, în astfel de clipe, obişnuia subit să se frece cu palma mîinii pe obraz şi pe bărbia netedă, ca şi cînd ar fi avut mustaţă şi barbişon ; apoi, fără

a se adresa cuiva anume, mormăia cîte o propoziţiune scurtă, în care prevestea lucruri neîmbucurătoare. Aşa de pildă, odată, în timp ce aşeza viola în cutie, fiind gata îmbrăcat şi cu pălăria pe cap, spuse : „Curînd nu vor mai putea cînta toţi la concerte, pentru că vine un război[44]. Aceste cuvinte au fost luate în seamă, mult mai mult decît toate spusele sale de pînă atunci, dintre care destule se şi adeveriseră.

Locuiam de puţină vreme la Birtan, cînd într-o seară membrii orchestrei Concordia i-au făcut tatălui meu o serenadă, cu care prilej au cîntat şi *Marşul primăverii.* Tata auzea această bucată pentru prima oară — şi sigur că nici nu-i ajunsese încă nimic la ureche cu privire la ciudatul ei autor ; a mulţumit de la fereastră cu glas tare şi, fiind cucerit de elanul şi de uluitoarea inventivitate a compoziţiei, al cărei efect fusese de altfel sporit de antrenul muzicienilor şi al ascultătorilor ce se strîn- seseră între timp, a spus şi cîte ceva cu privire la seva viguroasă a bucăţii cîntate şi la înţelesul pe care i-l desluşea el în ce priveşte traiul în comun al celor trei popoare.

în zorii zilei următoare, către orele şase, cînd toţi ai. casei mai dormeau încă şi doar slugile apucaseră să se- trezească, Bogner a ciocănit în geamul de la bucătărie. Cînd fata în casă a deschis fereastra, a depus pe pervaz, spre uluirea ei, o sticlă. A spus că sticla conţine un vin vechi, străin care, dacă nu este băut îndată, trebuie păstrat, potrivit regulilor, în nisip uscat şi la loc rece. Apoi a dispărut.

Adunaţi în jurul mesei la micul dejun, am privit cu toţii cu uimire darul atît de matinal al domnului Bogner destinat tatălui meu. Sticla, care să tot fi conţinut trei litri ; era de un cafeniu opac şi avea pereţii mult mai groşi decît îi au de obicei vasele atît de mici. în canelu- rile circulare de la baza şi de la gura sticlei se strînsese nisip cenuşiu, care nu putea fi desprins cu degetul. Ceara cu care fusese sigilat dopul se ciobise şi, cu excepţia por-

ţiunilor plesnite, care lăsau să se vadă culoarea roşie, căpătase nuanţa cenuşie a nisipului. Drept la mijlocul sticlei elegant arcuite, era lipit un bilet, pe care se puteau citi cuvintele ,.Vin vechi de Malvasia“, alcătuite din litere cu înflorituri, pălite de vreme. Dedesubt era scris de altă mină, pesemne la o dată mai tîrzie : „Dăruit la 1827?‘ Nu reieşea cît de vechi va fi fost vinul în acel an.

în Birtanul nostru, renumit pentru vinurile sale şi unde, la oricare din vecini te-ai fi dus, puteai găsi pivniţa plină pînă la tavan cu cele mai bune soiuri, apariţia neaşteptată a unui vin de viţă străină şi pe deasupra atît de vechi era cu atît mai surprinzătoare. Oamenii mari s-au bucurat, iar noi, copiii, ne-am înveselit, ca şi cînd sticla ar fi conţinut cine ştie ce bunătăţi la care am fi rîvnit de multă vreme şi din care ne-ar fi fost îngăduit să gustăm. Şi toate astea numai din pricina denumirii „vin de Malvasia“, care tuturor le sugera ceva ieşit din comun. Pe mine, unul, gîndul mă ducea la nişte vechi tunuri de corabie şi la cabine strimte, în care se urzeau planuri misterioase. Vinul avea desigur o tărie fierbinte, care îndemna la fapte îndrăzneţe. Chenarul ferestrei şi razele soarelui de dimineaţă alunecau acum licărind pe peretele sticlei ; cu siguranţă că tot astfel se oglindiseră cîndva în el valurile mării şi ţărmuri îndepărtate mărginite de palmieri. Era un vin care avea cu siguranţă o

istorie aventuroasă, pentru că o licoare nobilă începe prin a fi furată de piraţi şi abia după aceea ajunge pe mesele oamenilor cinstiţi, din care pricină îi şi creşte atît de mult preţul încît îndeobşte numai principilor le este dat să bea din ea. L-am auzit pe tata spunînd că nici el nu avusese pînă atunci prilejul să guste dintr-un vin atît de vechi ; nu făcea, bineînţeles, nici o legătură între sticlă şi piraţi, dar înclina parcă şi el să creadă că sticla avusese o soartă agitată pînă ce sfîrşise prin a nimeri în inima meleagurilor transilvănene, pe masa parohului din fosta reşedinţă a episcopilor saşi, unde datinile erau păstrate cu stricteţe. Şi, de vreme ce, potrivit datinii, a refuza darul ar fi însemnat o jignire, tata hotărî să-l primească ; deoarece era convins de valoarea lui, avea să-l păstreze pînă ce se va ivi un prilej nimerit. întreaga familie a fost de faţă, cind sticla sigilată a fost îngropată în nisip, cu gîtul în jos, într-un ungher al pivniţii. Atunci a zvîcnit în mine pentru prima dată dorinţa sfielnică de a bea din acest vin şi de a descoperi cu ce anume obişnuiau să-şi bucure inima piraţii de odinioară.

Duminica următoare, după slujbă, tata a intrat în vorbă cu Bogner. Bătrînului îi displăcea ca cineva să-i mulţumească şi nu izbutea să se dezbare de o ciudată stînje- neală. A povestit totuşi atunci că vinul de Malvasia ar proveni din Grecia, că, după bătălia de la Navarino din pragul iernii anului 1827, optzeci de astfel de sticle i-ar fi parvenit pe căi anevoioase de contrabandă baronului austriac Dachauer, despre care se ştia că trăise o bună bucată de vreme la Birtan, că ele i-ar fi fost trimise de nişte prieteni greci pentru că Dachauer luase parte vreme îndelungată la luptele lor pentru neatîrnare şi se distinsese cu prilejul unor fapte de arme împotriva forţelor mai numeroase ale sultanului, printre altele şi la apărarea localităţii Missolonghi. Douăzeci din aceste sticle ar mai fi existat în timpul revoluţiei ungare de la 1848 ; trupele rebelilor apropiindu-se şi

baronul, ca fost ofiţer de ulani din armata imperială, fiind nevoit să se pună la adăpost, el le-ar fi dăruit tatălui lui Bogner, cu care era prieten şi de la care Traugott Bogner, la rîndul său, moştenise ce mai rămăsese din ele. Aşadar sticla noastră cafenie şi pîntecoasă avea intr-adevăr un trecut. Cît despre numele lui Dachauer, tata nu trebuia să facă eforturi deosebite ca să-l memoreze ca reper isoric sigur,, deoarece avusese prilejul să-l audă pomenit în destule rînduri, amintirea baronului fiind încă vie în povestirile confraţilor săi întru vînătoare. Acum sticla zăcea în ascunzătoarea ei din pivniţa întunecoasă, aşteptînd, ca să spunem aşa, prilejul de a fi golită.

Pe vremea aceea, prietenul meu cel mai bun era un băiat voinic şi voios din fire, pe care-l chema Marz ; un meditator ne pregătea pe amîndoi în vederea primelor examene de gimnaziu. După ceasurile tăcute de învăţătură ne scoteam pîrleala născocind fel de fel de jocuri, pentru care existau la Birtan locuri cît se poate de prielnice. într-adevăr, vechea biserică-cetăţuie se înălţa din mijlocul pilcurilor de căsuţe primitoare, pe o măgură cu pantă lină şi împreună cu străvechea clădire a bisericii parohiale, cu cele şase turnuri, cu bastioanele şi cu întreita împrejmuire a zidurilor exterioare înalte, putea fi zărită din orice punct al tîrgului, dominînd frumosul ţinut păduros, ca şi cînd natura însăşi ar fi aşe- zat-o acolo. Iar dealul cetăţii era locul nostru consacrat de întîlnire şi de joacă, legat de ţelurile pe care mi le propuneam.

În spatele uşii metalice meşteşugit lucrate, ale cărei zăvoare, nouăsprezece la număr, se încuiau cu o singură cheie, se afla o încăpere a bisericii care pe noi nu ne interesa. Din vremea Reformei şi pînă în cel de-al optulea deceniu al secolului trecut, aici fuseseră înmormîntaţî bătrînii episcopi ; era domeniul rezervat lor, iar noi ne fream să-l călcăm. Zăceau sub pietre funerare masive, pe care erau înfăţişaţi, gravi şi solemni, în

veşmintele cinului lor. Multora dintre aceşti bărboşi de piatră le lipseau nasurile, care fuseseră retezate la o incursiune a kuruţilor. înconjurate de blazoane, îngeraşi, porumbei cu ramură de măslin în cioc, lei cu lacăte la gură, pelicani, araci de viţă, spade şi ancore, unele din aceste chipuri încremenite fuseseră înzestrate de sculptori cu ochi în- trucîtva măriţi, poate în dorinţa de a sugera înţelepciunea pătrunzătoare şi atotcuprinzătoare a defuncţilor ; efectul artistic astfel obţinut era că morţii păreau şi mai morţi, ceea ce era inert — şi mai inert. Tocmai de aceea interiorul bisericii ni se părea lugubru şi ori de cîte ori ne duceam acolo, escaladam din cîteva salturi repezi scara în spirală, care pornea de lîngă galeria pentru orgă şi duceau la catul de sus. Acolo, în podul bisericii, unde se încrucişau curenţii de aer, ne simţeam în siguranţă. Ne căţăram în grindiş după cuiburi de vinderei sau ne lăsam să alunecăm în scobiturile în dreptul cărora, jos, în biserică, arcurile butante ale naosului şi ale navelor laterale se prijineau pe piloni şi răscoleam molozul în căutarea unor frînturi de arme sau a altor asemenea o- biecte misterioase. De multe ori însă ne simţeam îndemnaţi să părăsim înalturile bătute de vînturi ale turnurilor şi galeriilor pentu răcoarea umbroasă a unui tunel. Se spunea că ar exista un pasaj subteran ce ar lega de sacristie subsolul casei parohiale de la poala dealului ce- tăţii, iar în pivniţa noastră încăpătoare, unde altădată episcopii obişnuiau să păstreze vinurile adunate din ze- ciuială şi unde se mai găseau încă şi acum cîteva din acele butoaie uriaşe, noi dădusem peste un loc de unde bănuiam că ar începe pasajul subteran şi ne apucasem să-l curăţăm de moloz.

Numai că tot aici se afla şi sticla cu vin de Malva- sia. Ori de cîte ori ne opream din lucrul cu sapa şi tîr- năcopul la lumina firavă a luminărilor, privirea ni se anina de grămăjoara de nisip care ocrotea singura băutură ce se putea găsi în pivniţa noastră. Ne uitam la ea cu deplină candoare, fără

a bănui că, pe măsură ce o priveam, stîrneam şi învioram tot mai mult duhul care sălăşluia înăuntrul ei. La drept vorbind, amîndoi furăm luaţi prin surprindere în ziua cînd Marz, ca mînat de o vrajă lăuntrică, a întins mîna şi a apucat sticla. „Dă-te încoace, bătrîne urs cafeniu de pivniţă", a zis el, „să-ţi alungăm noi somnul de iarnă."

Trebuie să spun că treaba cu care ne îndeletniceam în acea încăpere boltită şi întunecoasă era plină de risc. Tot răscolind pămîntul sau ciocănind zidul, era cu neputinţă să nu facem din cînd în cînd zgomot ; ne puteam pomeni în orice clipă cu careva dintre slujitori, înainte ca noi să apucăm să stingem luminarea şi să ne pitim dintr-un salt după butoaie. De fapt, ne aflam într-o permanentă stare de nelinişte, mereu la pîndă, tră- gînd cu urechea în toate părţile. încaltea acum pur şi simplu tremuram de încordare. Ne-am aşezat pe grinzile groase de reazăm şi, învîrtind fără încetare sticla, am apropiat flacăra mică de sigilul de ceară, pentru ca să-l muiem şi să-l putem desprinde cu briceagul, fără a-l strica. Dar, îndată ce primele pricături s-au scurs fîsîind, ne-am dat seama că lucrul nu era cu putinţă, aşa încît ne-am mulţumit să vătămăm cît mai puţin dopul însuşi, cu gîndul că, îndată ce vom astupa la loc sticla, vom netezi şi inevitabilele plezniturî şi rupturi din stratul de ceară roşie şi îl vom freca cu nisip.

A durat destul de mult pînă ce am izbutit să destupăm sticla. Dar într-un tîrziu, tocmai cînd aşteptarea noastră febrilă părea că se schimbă într-o oboseală tîmpă, dopul a cedat tragerii lente, s-a urnit şi a alunecat afară fără zgomot, ca şi cum conştiinţa încărcată i-ar fi impus şi lui cea mai mare precauţie. Mai întîi unul, apoi celălalt, am dus sticla la gură şi am sorbit din ea. N-am bătut decît puţin, aşa încît am astupat-o la loc fără multă vorbă, ne-am îngrijit ca totul să fie în bună regulă şi am pus sticla tot acolo unde stătuse şi pînă atunci.

Nu mai era chip să rămînem în pivniţă, n-

aveam as- tîmpăr. Am urcat în goana mare dealul cetăţii şi, ajunşi în podul bisericii, ne-am căţărat prin nişte locuri unde pînă atunci nu ne încumetasem. Să ne fi întrebat însă cineva despre gustul şi aroma vinului, n-am fi fost în stare să dăm un răspuns potrivit ; nici măcar culoarea nu i-o văzusem. Căci prima sorbitură din vinul vechi de Malvasia se scurge atît de repede, încît omul nici n-are răgazul să-i simtă savoarea, fiind mai tulburat de alte gînduri : că la un astfel de vin nu se ajunge decît după mari ocoluri şi destule greutăţi; că cel ce bea din el gustă dintr-o licoare pe care în trecut o beau doar piraţii, iar astăzi numai domnii cei mai de seamă şi că asta îi dă un sentiment înălţător de bucurie. în sfîrşit, că simte cum, asemenea îndemnurilor altor pofte, doar mai vîrtos decît acelea, o pornire de nestăvilit pune pe dată stăpînire pe întreaga fiinţă : ca să se încredinţeze, omul vrea neapărat o *a doua* înghiţitură, că prima a fost intr-adevăr straşnică, aşa cum îi păruse aievea.

Cînd pomeneşti de tunuri vechi de corabie, îţi vin nu- maidecît în minte acele icoane afumate de pe pereţii cabinei, care obişnuiesc să dea semne ciudate ori de cîte ori se trage cu tunul sau se iscă vreo primejdie de orice fel. Mai mult chiar, culorile acestor icoane trebuie să fie pe alocuri destul de vii şi strălucirea lor să răzbată intactă de sub stratul negricios de murdărie pentru ca să mai poată cuceri şi cîte o inimă aspră, deşteptînd în ea fiorul evlaviei. în ce ne priveşte pe Marz şi pe mine, e puţin probabil ca acea unică sorbitură să ne fi apropiat, cumva de cele cereşti. Ştiu însă că ne chinuia teama că odată şi odată tot se va descoperi că băusem în ascuns din vin pentru a ne răcori după osteneala săpatului şi mai ştiu că în rugăciunea de seară am început să strecor rugă-mintea ca totul să se sfîrşească cu bine. Am cercetat în mai multe rînduri sticla şi ne-am convins că, de fapt, arăta la fel ca şi înainte. Am izbutit în mai multe rînduri să înăbuşim îndoiala ce

încolţise în noi. în cele din urmă însă vasul acela în formă de ulcior, venit de pe alte meleaguri, sensibil ca o vioară de preţ şi tăinuit ca o nestemată păzită cu ardoare, a stîrnit în noi o poftă dezmăţată.

Ştiam că nu trebuie să pătrundă aer în vin, aşa că ne-am gîndit să înlocuim vechiul dop, pe care-l găurisem, cu un altul ; Marz a adus o bucată potrivită de plută, sus- ţinînd că, în privinţa vechimii, nu putea fi cu mult mai prejos decît dopul original. Am ascuns sticla sub pulpana paltonului şi ne-am dus pe dealul cetăţii, unde aveam lumină mai bună şi nu riscam să fim surprinşi în timp ce făceam schimbarea.

În spatele bisericii era un vechi turn de strajă, cu patru laturi, încastrat în zidul cel mai de sus al fortificaţiilor, în aşa fel încît intrarea dinspre terenul acoperit cu bălării din spatele bisericii se făcea la nivelul solului, în vreme ce ziditura de temelie ajungea pînă la curtea interioară a cetăţii, mult mai jos. Era o construcţie masivă impresionantă, frumos proporţionată, care se mlădia către vîrf într-o curbură lină pînă la o platformă descoperită ce-i făcea înconjurul şi a cărei balustradă de lemn sprijinea în stîlpii ei puternici acoperişul zvelt cu patru versante. Pe cît de arătos şi de bine întreţinut părea turnul văzut din afară, pe atît de dărăpănate şi neprimitoare erau încăperile sale rînduite una deasupra celei-lalte. Foarte rar se nimerea să vină cineva aici. Podeaua era acoperită cu vreascuri vechi, iar prin unghere dădeai peste coroane mortuare uscate, cu panglicile ofilite de vreme. Scara de lemn care ducea sus, străpungînd de-a dreptul tavanul boltit, avea trepte butucănoase şi strîmbe, cioplite din lemn de stejar şi din loc în loc se căscau nişte goluri, care făceau suişul anevoios. Era locul cel mai potrivit pentru a deschide din nou sticla. Dacă ne aşezam pe una din treptele de sus, ne puteam ascunde în catul de deasupra de îndată ce s-ar fi apropiat cineva. Ne-am instalat, aşadar şi,

profitînd de situaţie, am procedat cu oarecare premeditare rece, începînd prin a savura cea de-a doua înghiţitură. Au urmat a treia, a patra şi apoi, la răstimpuri potrivite, a opta şi a noua înghiţitură. încăperea în care ne aflam era la parterul turnului şi servise drept capelă pînă se terminase construirea bisericii ; pe tavan şi pe pereţii care nu lăsau lumina să străbată decît prin nişte ambrazuri înguste, se puteau desluşi urmele unei zugrăveli de o vioiciune neobişnuită. Data din perioada cea mai înfloritoare a picturii medievale bisericeşti din Transilvania, şi anume de la începutul secolului al cincisprezecelea, cu alte cuvinte, era anterioară Reformei, de unde şi denumirea mai curentă a turnului, căruia oamenii îi spuneau „turnul catolic". Pe unul din pereţi era zugrăvită o mulţime de pelerini în haine pestriţe, cu pălării roşii şi basmale albe, ascultînd ce le spunea un personaj a cărui siluetă era scăldată în lumină. Alături — Mîntuitorul, tronînd pe globul pămîn- tesc, un episcop, care ţinea în mînă o cîrjă impunătoare şi un bărbat cu sabia scoasă din teacă. Felul în care erau rînduiţi pelerinii, ţinuta lor evlavioasă şi îmbrăcămintea mai deosebită aminteau de tablourile vii, închipuite de tinerii din Birtan în iarna trecută pe canavaua unor cîntece populare bine cunoscute. Aminteau mai ales de cîntecul „Acesta este îndemnul neîndoios al Domnu- lui...“, în timpul căruia Martin Torner, care urma să plece la război, îşi lua rămas bun de la Hildi, ţinînd-o de mînă, sub privirile reculese ale celorlalţi actori, scăldaţi în lumina trandafirie a focului bengal şi care, în faţa primejdiei iminente, păreau să încuviinţeze într-o înfrăţire fără reţineri legătura de dragoste care, de altfel, şi exista între Martin şi Hildi.

Ceva mai încolo, privirea era reţinută de silueta unei sfinte, înfăţişată într-un veşmînt larg, ce flutura în jurul ei. O siluetă bărbătească sumbră ţinea un arc aţintit asupra inimii ei. Prin părţile noastre, Hildi trecea drept fata cea mai frumoasă,

dar sînt sigur că Suzi a lui Thellmann, dogarul din Hinterbach, ar fi fost la fel de frumoasă dacă s-ar fi îmbrăcat vreodată într-un veşmînt larg ca acesta, care să-i lase mişcările libere. Toată lumea ştia cîte îndurase Suzi pe vremuri pentru că era gîdiloasă. Atît de gîdiloasă, încît nu putea nici să dea mîna cu un băiat, nu voia să înveţe să danseze şi, îndată ce se pornea dansul, se desprindea în fugă din cercul prietenelor şi se ascundea într-un ungher. A înghiţit însă atîtea bătăi de la tatăl ei încît în cele din urmă a devenit o dansatoare desăvîrşită ; şi nu era deloc adevărat că ar fi recăzut în vechea ei meteahnă şi ar fi fost mereu tristă şi sfioasă la petreceri ; dimpotrivă, avea o voioşie sănătoasă şi părea că nu se mai satură de zbenguială, rîzînd din buze şi din ochi, toată numai veselie şi graţie.

De cealaltă parte a uşii, erau zugrăvite fel de fel de instrumente de tortură, nuiele, cruci şi bice ; după ele, se vedea o femeie care de asemnea ar fi putut fi Suzi, pentru că avea părul la fel de blond ca al ei, doar că era totuşi mult mai în vîrstă şi destul de plinuţă. Se ţinea încovoiată şi o mulţime de oameni de tot soiul erau îngenunchiaţi în faţa ei ; alături, un înger cîrlionţat se postase în calea unei săgeţi ce zbura spre femeie, protejînd-o. Femeia era împlinită, lată în umeri şi solidă, se vedea cît de colo că era vînjoasă ; asta se vedea şi la văduva ţăranului Fock, care avusese cîndva o gospodărie lîngă pădurea dela Şoarş Odată nişte oameni fără căpătîi, tîlhari pripăşiţi de prin alte părţi, au dat foc hambarului său pe cînd el însuşi dormea înăuntru şi, cînd omul, cu hainele arzînd pe el, a încercat să se salveze, l-au împins tot mereu înapoi, în flăcări ; atunci, ce-i drept, femeia nu-l mai putuse ajuta, în schimb, ea însăşi se apărase cu atîta destoinicie, încît pe trei dintre ei izbutise să-i azvîrle în flăcări tocmai în clipa în care se prăbuşea şarpanta acoperişului şi îi ţinuse acolo, cu o cange lungă, pînă ce se prăpădiseră în chinuri, alături de Fock. Pe peretele opus, ceva mai încolo, pluteau nişte figuri drăgălaşe cu pălării

înalte amintind de podoabe de cap ale tinerelor ţărănci, iar dedesubt îngeraşi, în veşminte de culoarea aurului roşu, cu colerete scrobite, aducînd a nuferi ; toţi laolaltă înconjurau Mântuitorul. Sfîntul Gheorghe călare, în armură de fier şi pe cap cu un coif foarte arcuit, înfigea cu ambele mîini lancea într-un duşman, care însă nu se mai vedea bine. Călăreţul semăna cu bătrînul Friedrich Hirscher, despre a cărui înmormîntare se vorbise atît de mult. Hirscher avea şapte fii şi, cînd îi sunase ceasul, îi adunase, împreună cu toţi prietenii, în casa lui şi-i ceruse preotului să-i citească ultima rugăciune, ca şi cînd ar fi şi murit. Preotul se învoise cu mărinimie, coşciugul împodobit cu flori era pregătit alături de pat şi cu toţii cîntaseră imnuri religioase şi înălţaseră rugăciuni evlavioase, după care, din fericire, Hirscher se însănătoşise şi mai trăise cîţiva ani buni, timp în care folosise coşciugul pentru păstrarea fasolei uscate. Urmau două siluete înalte, zugrăvite în plină mişcare ; una din ele arăta spre o banderolă fîlfîitoare, ornată cu o inscripţie. Apoi se vedea un sfînt în faţa unei estrade aşternute cu un covor de un verde reavăn presărat cu flori roşii. Purta un veşmînt prins cu o cataramă de aur, ridicase mîinile într-o atitudine de extaz şi o pasăre micuţă zbura spre el. Pruncul din poala Mariei avea picioruşe groase şi puternice, din acelea despre care ţăranii mai cred pînă în zilele noastre că sînt un semn de sănătate. Alături de Maria era zugrăvit un ştergar cu ciucuri, la fel cu cele pe care le folosim şi noi, iar în faţa ei îngenunchiau cei trei crai de la răsărit cu darurile lor bogate. Pe bolta tavanului însă nu era zugrăvită decît o singură icoană mare, a Mîntuitorului. Avea mîna dreaptă ridicată într-un gest povăţuitor, iar în stînga ţinea evanghelia deschisă.

Aşadar, prin toată această bogată zugrăveală se urmărise preamărirea Mîntuitorului, care acordă victoria la capătul luptei. Rînduiala şi diversitatea celor înfăţişate fuseseră bine gîndite, iar penelul

care plăsmuise personajele şi scenele de proporţii şi întinderi diferite fusese călăuzit deopotrivă de minte şi de o simţire puternică. Numai că menirea cea dinţii a zugrăvelii, aceea de a înfrumuseţa un lăcaş de pioşenie, se pierduse aproape cu desăvîrşire. Vara, ca şi iarna, vîntul pătrundea în încăpere prin golul uşii. Cosaşii care tăiau iarba pe terenul dintre zidurile de împrejmuire, ca şi zidarii, care erau chemaţi în răstimpuri pentru unele lucrări de restaurare a bisericii, obişnuiau să aprindă în turn cîte un foc, la care îşi încălzeau mîncarea. Ciupite de funingine, picturile ajunseseră în faza ultimă şi rapidă a degradării. în încheiere pot spune însă că aici am golit, netulburaţi de nimeni şi de nimic, un sfert din sticla cu vin de Malva- sia. Şi mai pot spune că acest vin prilejuieşte într-adevăr o desfătare care nu se aseamănă cu nici o alta. Cînd îl bei, nici nu-ţi dai seama că este o băutură atît de aleasă. Nu simţi o fierbinţeală bruscă sau care să-ţi împrăştie scîntei în tot trupul, nici un buchet foarte aromat şi nici nu poţi spune că vinul e dulce sau aspru la gust. Pătrunde în sînge pe nesimţite. Dar îţi dă atîta putere de viaţă încît ai sentimentul că trăieşti în acelaşi timp totul, trecutul ca şi clipa de faţă, infinitul ca şi imediatul. Am băut cît am băut, pe urmă am umplut sticla cu apă de la fîntînă, am astupat-o, aşa cum ne pusesem în gînd s-o facem de la bun început şi am dormit cîteva ceasuri la umbra tufişurilor de soc de pe costişa de la poalele zidurilor. în clipa în care ne-am trezit, ne-a şi părut rău că nu băusem mai mult din conţinutul nesubţiat al sticlei.

A trecut o bună bucată de vreme pînă ce s-a ivit prilejul ca sticla să fie deschisă pentru a treia oară. într-adevăr, în zilele ce au urmat, după ce săpasem atît de adînc în pivniţă, încît galeria sta să se surpe, am ajuns la concluzia că totuşi nu din locul acela putea să pornească pasajul subteran şi am umplut la loc groapa cu pămînt. Pe urmă am născocit alte jocuri, după cîteva săptămîni am fost

trimişi la gimnaziul din Sighişoara şi, odată cu plecarea din casa părintească, vinul de Mal- vasia şi-a pierdut farmecul ispititor. Cînd se întîmpla să ne mai amintim de el, se trezea însă şi temerea că fapta noastră pripită va avea, în cele din urmă, consecinţe neplăcute.

Dar înainte de a putea istorisi aici cum, după mulţi ani, vinul de Malvasia a fost scos la lumină datorită firii primitoare a tatălui meu şi a fost turnat în cupe sub privirile nerăbdătoare ale unor bărbaţi pe care el dorise să-i cinstească în acest fel şi, mai ales, cum s-a făcut simţit efectul băuturii, socot că este nimerit să amintesc o mică întîmplare din trecutul acestui vin. Este o întim- plare despre care nimeni dintre noi nu avusese cunoştinţă şi pe care eu însumi n-am aflat-o decît după cîteva decenii de la un localnic bine informat. în definitiv, un vin de Malvasia nu este ca un riesling, la care totul e simplu şi merge strună, care poate ti prost şi atunci oaspetele face o plecăciune gazdei, spunînd : „Cer iertare dacă v- am jignit“, sau bun, cît să nu te facă de ruşine şi să poţi respecta obiceiul de a nu da afară în timp ce şezi la masă. Vinul de Malvasia nu acţionează direct şi clar, ca cele mai multe vinuri. Nu este ca Fetească din Cocleţi, bună la gust şi cu un buchet plăcut, dar care, de la un moment dat şi fără ca omul să-şi dea seama, nu-i mai prieşte şi încă în aşa măsură încît el se porneşte s-o facă tare de tot pe grozavul şi nu-ţi mai rămîne decît să te minunezi că o astfel de băutură poartă un nume atît de nevinovat ; nu este nici ca vinul roşu de Cocleţi, care te doboară chiar de la a doua căniţă, aşa că nu mai ai de ce-ţi face griji c-or să te supere puricii în timpul nopţii. Nu seamănă nici cu majoritatea vinurilor de Mo- sella, din care apuci să bei trei sau patru pahare pînă să-ţi dai seama că s-a făcut de vecernie şi că în acest timp te-ai tot îmbărbătat spunînd : „Şezi binişor, gîtlejule, că vine o udătură zdravănă !“ ; nici cu vinurile de Rin, din care unele te încing atît de tare, de nu mai simţi gerul, însă datorită cărora se întîmplă ca

pînă şi unii oameni cu scaun la cap şi meşteri în arta plăcută a taifasului să înceapă să cînte mai curînd decît era de aşteptat sau, dimpotrivă, să se închidă într-o muţenie desăvîrşită. Nu aduce nici cu vinurile din Valea Lungă sau Proştea Mare, despre care pînă acum nu s-a auzit că ar fi fost vreodată luate drept ceai şi care sînt atît de curate încît ar putea fi primite fără nici o grijă în casa parohială, dacă n-ar avea, pe de altă parte, cusurul că pînă şi carul cu fîn trebuie ferit din calea acelora care au ostenit bînd din ele. Chiar şi acel rege al băuturilor, care este tăria de Birtan, te doboară cu prea multă violenţă pentru ca să-l poţi asemui cu vinul de Malvasia. Pentru tăria aceea nu se foloseau decît struguri de pe costişa cu cea mai bună viţă, celebra „Spinarea domnilor“ ; strugurii erau culeşi foarte tîrziu şi atîrnaţi pe sfori în cămară, pînă ce se uscau de tot, devenind ca stafidele, iar zahărul din ei ieşea la iveală ca un strat subţire de mucegai. Pe urmă erau amestecaţi cu must din cel mai tare şi în parte gata fermentat, operaţie ce se făcea de obicei în cantităţi foarte mari ; mustul începea din nouă să fiarbă şi aşa se năştea acea băutură dulce şi groasă ca untdelemnul care, de cînd luase fiinţă Birtanul, în secolul al doisprezecelea, nu fusese niciodată pusă în vînzare, pentru că nu are preţ şi pentru că birtănenii înţeleg s-o păstreze pentru ei înşişi. Tuturor acestor vinuri le lipseşte însă tocmai însuşirea cea mai de seamă a vinului de Malvasia : nesiguranţa. O nesiguranţă care nu exclude o legătură strînsă, ba îngăduie chiar o înţelegere frăţească şi o frumoasă armonie, însă numai pînă în clipa cînd, sub o formă oarecare, se produce marea surpriză. O nesiguranţă de felul aceleia pe care o resimţim în prezenţa unui om sau a unui animal, de pildă, a unui cal de rasă, pe care l-am îndrăgit şi care ni se dezvăluie tot mereu cu alte trăsături, aşa încît nu putem niciodată să ne încredem pe deplin în el. A bea vin poate fi o desfătare, dar poate fi şi un viciu. A bea vin de Malvasia este însă un joc. Şi, ca toate jocurile, stîr-

neşte o emoţie tulbure, despre care nu se ştie la ce va duce în cele din urmă. Acelaşi lucru se putea spune şi cu privire la sticla noastră.

Căci iată, baronul Dachauer, acel luptător pentru libertatea Greciei şi mai tîrziu ofiţer de cavalerie în rezervă, stabilit în Birtan, care, aşa cum vă amintiţi, a fost cel dintîi proprietar transilvănean al vinului nostru de Malvasia, se căsătorise cu o unguroaică, fiica baroanei văduve Ddbrokoz şi se alesese curînd cu un fiu, pe care ţinea foarte mult să-l crească bine. Iată însă că neînţelegerile ce se cuibăriseră în căsnicia baronului se înăspreau pe măsură ce băieţelul părea să îndreptăţească tot mai mult speranţele ce şi le punea în el şi deveneau deosebit de sîcîitoare mai ales în timpul deselor vizite pe care obişnuia să li le facă bătrîna doamnă Dobrokoz. Bunica şi mama cocoloşeau băiatul în fel şi chip, aproape că nici nu-l lăsau să iasă din încăpere pentru a-l feri de cea mai
mică boare de aer ; şi, amintindu-i neîncetat că este de viţă nobilă, îi îngrădeau în aşa măsură contactul cu ceilalţi copii de prin partea locului încît băieţelul îşi pierdu curînd orice siguranţă de sine în raporturile cu tovarăşii de joacă, iar echilibrul său sufletesc fu zdruncinat. Conflictul s-a ascuţit şi mai mult dată fiind intenţia bunicii de a pregăti băiatul în vederea intrării în rîndurile preoţimii catolice. Baronul ar fi preferat orice altă profesiune, desigur, în primul rînd cariera militară, aşa încît era dispus să facă orice sacrificiu pentru a pune capăt în viitor vizitelor bătrînei Dbbrokoz. însă toate mijloacele folosite de el pînă atunci dăduseră greş, iar între timp legătura dintre el şi soţia sa se destrămase aproape cu desăvîrşire. Odată, pe cînd cele două femei erau plecate în nordul Ungariei, unde se aflau domeniile familiei lor, baronul s-a destăinuit viticultorului Bogner, prietenul şi partenerul său de vînătoare. Acesta l-a îndemnat să ceară ajutorul preotului român din Aţei, despre care se spunea că

s-ar pricepe să facă minuni şi c-ar fi fost de folos în unele cazuri foarte încurcate. Baronul i-a urmat sfatul şi, ştiut fiind că baroana suferea de colici la stomac, dar că, pe de altă parte, nici nu se dădea îndărăt de la o băutură aleasă, i-au fost trimise în decursul vremii vreo treizeci de sticle cu vin grecesc de Malvasia, pe care popa le descîntase întîi la locuinţa lui Dachauer. S-au înţeles de asemenea că în fiecare duminică părintele avea să introducă, într-un anumit punct al obişnuitei litanii, o rugăciune menită să întărească efectele băuturii, primind în schimb de fiecare dată cîte un galben. Ca prieten ce se afla, Bogner a vegheat ca înţelegerea să fie respectată întocmai şi, într-adevăr, printre monotonele invocări latineşti săptămînale, pe jumătate cîntate, pe jumătate spuse, preotul nu omitea niciodată să strecoare următoarele cuvinte :

> Zum, zum, Dbbrokoz, zum Vorbe rele, sfadă mare, Te lasă baierele, nu ţii la drum Daniil între lei a stat Dar de Domnul n-a uitat.
> Domnul minuni tot mai face, Puţinul în mult poate preface.

Datorită acestei cuvioase intervenţii, precum şi vinului descîntat, baroana, îngrijită de fiica ei, a fost nevoită să-şi amine tot mereu plecarea la Birtan. Cînd te lasă baierele, nu ţii la drum. Crizele de care suferea nu erau puternice şi nici primejdioase, doar că se repetau cu fiecare sticlă. Fără îndoială că motivul pentru care baroana nu socotea nimerit să întreprindă o călătorie lungă cu diligenţa era firav ca o şuviţă, dar pentru năpăstuitul de Dachauer însemna foarte mult şi se agăţa de el ca de un odgon cu ajutorul căruia putea fi smus din viitoare şi scos la liman. Cu una peste alta, cele două femei au lipsit trei ani. Mai tîrziu, cînd baronul a divorţat, tribunalul din Sighişoara a audiat toate persoanele ce avuseseră vreun amestec oarecare în această tărăşenie şi

familia Dobrokoz a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să-l înfăţişeze pe Dachauer drept un ticălos. Atunci a ieşit la lumină şi istoria cu colicii intestinali provocaţi soacrei prin descîntec, istorie care altminteri ar fi rămas neştiută de nimeni.

Nu are nici un rost să mai stăruim asupra acestor în- tîmplări. Dacă totuşi le-am amintit în treacăt, am făcut-o pentru că de cele mai multe ori nu ne dăm seama că în viaţă lucrurile se leagă adesea între ele şi în chip felurit. În Transilvania sînt foarte numeroşi ţăranii saşi, români sau maghiari, care cred în puterea unor ciudate leacuri sau apărătoare împotriva bolilor, cred în vrăji şi în des- cîntece. Dacă aceste eresuri ale lor n-ar însemna decît părerea, dezminţită de legile naturii şi de experienţă, că între unele lucruri ar exista o legătură cauzală, cu alte cuvinte, dacă n-ar însemna decît că oamenii obişnuiesc să ia drept adevăr ceva ce, după oarecare cercetare, se do- vedeşte a fi neadevărat, — dacă aşa ar sta lucrurile, n-ar mai fi avut nici un rost să ne pierdem vremea scriind despre aceasta şi ne-am fi putut îngădui fără grijă să trecem cu vederea şi ghinioanele conjugale ale baronului Dachauer. Credinţele amintite sînt însă numai un înveliş, sînt expresia aparentă a unei nealterate înţelegeri in- tuitive, primare şi subtil sensibile a faptului că, în viaţă, există încrengături adînci şi întinse, ce scapă ochiului nostru ; sînt presimţirea unor legături reale, dar care cu greu pot fi desluşite. Ţăranii ştiu bine că nici un cuvint, curat sau spurcat, nu se iroseşte pe lumea asta, fără să fi lăsat mai întîi o urmă ; îşi amintesc acest lucru mai des decît o fac orăşenii. Şi mai ştiu că, la orice înghiţitură de vin, faptul că băutura e curată sau e tulbure cîntăreşte tot atît de greu cît şi cuvintele ce o însoţesc.

E bine ca şi noi să ne amintim de această înţelegere simplă, dar adîncă, a implicaţiilor supranaturale atunci cînd turnăm vin de Malvasia în cupe care, aşa cum se cuvine, se aşază bine în căuşul mîinii şi a căror atingere este plăcută

buzelor. într-adevăr, cine nu crede că între o sticlă cu vin vechi de Malvasia, de pildă, şi mari evenimente istorice ar putea să existe o legătură cauzală, acela nu se va alege cu mare lucru din această istorisire. E un om pierdut, pentru el însuşi ca şi pentru lumea înconjurătoare. Oricît de conştiincios şi de stimabil s-ar dovedi în profesiunea sa, eventual ca director al unei centrale telefonice dintr-un mare oraş sau în orice altă funcţie ce l-ar pune în contact cu lumea largă, pe dinăuntru va rămîne tot ca ciuperca aceea măruntă, zgîrcioasă şi zbîr- cită, pe care pînă şi bunul aducător de ploaie Dumitru a socotit-o atît de neînsemnată încît a trecut-o cu vederea şi n-a stropit-o, drept care zgîrciul s-a făcut otrăvitor. O făptură de soiul acesta, care nu merită să iroseşti pentru ea nici măcar apă, e bine s-o ocoleşti cînd vrei să petreci o seară plăcută schimbînd gînduri alese. Altminteri s-ar putea să se ţină scai de tine şi să nu te mai poţi descotorosi de ea.

în orice caz, domnii a căror vizită tatăl meu dorise s-o cinstească erau alt soi şi ca făcuţi pentru vinul de Malvasia. Cinci la număr, din seminţii diferite, erau însă cu toţii printre cei mai aleşi din neamul lor ; bărbaţi chipeşi, cu purtări plăcute, conştienţi de propriile însuşiri, dar cu măsură, doar atît cît să îndreptăţească o seninătate şi o voioşie firească şi cuceritoare. Sosiseră într-o frumoasă zi de vară cu camionul, un mijloc de transport care pe vremea aceea mai era încă o raritate la Birtan şi se înfăţişaseră la tatăl meu. Erau generalul Baussnern, sas din Transilvania şi comandant adjunct al corpului de armată transilvănean, un ungur, colonelul grof Miko, un croat şi un român, maiorii Bojitic şi Vecerdea şi, în sfîr- şit, un locotenent de husari, al cărui accent austriac era mai pronunţat decît al celorlalţi. Purtau cu toţii uniforma armatei austro-ungare ; tatăl meu nu-l cunoştea decît pe generalul Baussnern, de care-l legau amintiri din copilărie, dar după puţin timp stăteau toţi de vorbă cu însufleţire.

Oaspeţii erau în trecere şi pe deasupra şi grăbiţi ; ispitiţi de frumuseţea locurilor, intenţionaseră să facă doar un mic ocol, urmînd să-şi continue îndată călătoria. S-a vorbit despre podgorii, despre pădurile întinse şi bogate în lemn, s-a făcut o plimbare pe dealul cetăţii şi le-a fost arătate vechile întărituri, mormintele episcopilor, uşa cu nouăsprezece zăvoare şi toate cîte mai erau de văzut.

Vremea era minunată şi se nimerise să fie şi o zi de sărbătoare pentru întreaga obşte din Birtan. Către amiază urma să se ţină adunarea asociaţiei agricole judeţene, cu care prilej avea loc şi o întrecere a gimnaştilor tineri, aşa încît văzduhul însorit răsuna de tarafurile din satele vecine, dinspre care se apropiau încolonaţi bărbaţii şi tinerii atleţi ; străzile erau ticsite de oameni pregătiţi sufleteşte de sărbătoare şi numeroase căruţe cu cai treceau în grabă. Priveliştea dealurilor plantate cu viţă de vie îi făcuse pe ofiţeri să întrevadă posibilitatea unui popas plăcut ; dar nu se aşteptaseră să dea în piaţa tîrgului peste o mulţime atît de veselă şi pestriţă, cu steaguri, porturi naţionale, cai frumoşi şi femei şi fete gătite de sărbătoare. în această atmosferă s-au simţit atraşi de o seamă de lucruri care de obicei nu le stăteau în fire şi au trăit împreună cîteva momente încîntătoare de înţelegere amuzată şi de blîndă îngăduinţă, momente din acelea care au intervenit din cînd în cînd de-a lungul secolelor de istorie bogată în peripeţii şi învăţăminte politice a popoarelor Transilvaniei.

— De ce n-au nasuri episcopii ? — a întrebat colonelul Miko.

— Pentru că, în secolul al optsprezecelea, ungurii, adică mercenarii kuruţi, le-au luat cu ei în pungile lor de tutun.

— Ce-i cu zgîrieturile astea de pe poartă ? — a întrebat Vecerdea.

—■ Sînt urmele lăsate de o ţeapă de la

buzduganul lui Vlad al IV-lea, voievodul acela al Valahiei căruia com- patrioţii voştri îi spun „Dracul“, cînd a bătut în poartă, cerînd în zadar să fie lăsat să intre.

Au rîs şi şi-au văzut mai departe de plimbare. Au zăbovit apoi în faţa covoarelor persane care împodobeau stranele, prăzi preţioase din timpul năvălirilor turceşti, precum şi a vechilor potire din sacristie, ascultînd ce li se istorisea despre trecuta faimă şi înflorire a meşteşugului giuvaergeriei printre saşii din Transilvania, care făceau atît hanapurile din care obişnuiau să bea regii Poloniei, cît şi vasele folosite de marii padişahi pentru spălături rituale la ceasul rugăciunii. Pînă şi locotenentul urmărea cu luare aminte lămuririle ce li se dădeau, fapt cu atît mai surprinzător cu cît uzanţele încetăţenite printre tinerii ofiţeri cereau ca ei să vădească o lipsă sistematică de interes faţă de orice era în afara propriei lor sfere restrînse de preocupări şi prea puţini dintre ei erau în stare să atenueze aceast atitudine cu un dram de detaşare autoironică. Mînat de o sete de cunoaştere, pe care nu se sfia s-o arate, locotenentul a pornit să cerceteze pînă şi cotloanele cele mai îndepărtate din spatele zidurilor împrejmuitoare şi a ţinut cu tot dinadinsul să escaladeze scara „turnului catolic[11], spre care se îndreptase cu paşi siguri, de parcă ar fi cunoscut locurile. Era inevitabil să urmeze ceea ce a urmat. Ajuns pe treapta pe care şe- zusem cîndva Marz şi cu mine, cînd băusem din vinul de Malvasia, locotenentul s-a întors, s-a uitat în jos la ceilalţi, şi a spus :

— Tatăl meu s-a jucat adesea pe aici. Mi-a povestit şi despre vechile zugrăveli de pe pereţii acestui turn.

Cînd se făcuseră prezentările, nu înţelesesem bine numele husarului. Acum aflam că era din familia Dachauer. La auzul acestui nume, am simţit cum cresc în mine temeri tulburi. Tata s-a luminat însă la faţă, ca şi cînd i-ar fi trecut prin

minte un gînd îmbietor şi în clipa următoare l-am şi auzit spunînd :

— înseamnă că sînteţi nepotul acelui baron Dachauer care a luat parte la luptele pentru libertatea Greciei. Atunci sînteţi şi cel mai în drept să beţi din vinul pe care i l-au dăruit cîndva strămoşului dumneavoastră tovarăşii săi de luptă greci.

Restul a urmat de la sine. Foarte curînd ne aflam cu toţii la noi acasă, aşteptînd sticla fabuloasă cu o poftă pe care vorbele glumeţe nu făceau decît s-o stîrnească şi mai mult. Pe mine tata m-a trimis să aduc sticla din pivniţă, socotind necesar să-mi şi descrie locul unde se afla.

Pe măsură ce înaintăm în vîrstă, ne împlinim la minte şi ne amintim adesea cu plăcere şi cu ruşine de slăbiciunile noastre din trecut şi de prilejurile cînd nu am fost la înălţime ; este o încercare de care nimeni nu e scutit şi se poate spune că răstimpul dintre al doisprezecelea şi al şaptesprezecelea an de viaţă se numără printre anii graşi în ce priveşte abundenţa unor astfel de amintiri. Vinului trebuia în cele din urmă să i se facă de petrecanie ; era un destin care-l pîndea foarte de mult, după unele calcule istorice circumspecte cel puţin din ziua cînd avusese loc bătălia de la Navarino ; un destin ineluctabil, care, pas cu pas şi ceas de ceas, devenise din ce în ce mai iminent, pînă cînd s-a împlinit în acea zi de 28 iunie 1914, între orele unsprezece şi douăsprezece ale amiezii, în casa noastră. Eram acum mult mai matur decît atunci cînd băusem pentru prima şi pentru a doua oară din vinul de Malvasia, totuşi nu îndeajuns de călit pentru a face faţă cu sînge rece îndatoririi ce-mi revenea şi, în general, rolului pe care eram chemat să-l joc faţă de mine însumi, ca şi faţă de ceilalţi.

Nu mă simţeam deloc în largul meu cînd am luat cheia de la pivniţă şi am început să cobor treptele ce duceau într-acolo ; mi se perindau prin minte felurite perspective neîmbietoare şi mă

stăpînea un sentiment apăsător. Eram un emisar sfîşiat de îndoieli. Mă temeam ca nu cumva vreunul din musafirii noştri să descopere că sticla mai fusese destupată, ceea ce ar fi aruncat o lumină urîtă asupra spuselor tatălui meu ; sau ca nu cumva acesta să-şi dea el însuşi seama că se făcuse o potlogărie, ceea ce — fie că ar căuta să afle amănuntele, fie că n-ar face-o — le-ar strica în orice caz cheful musafirilor săi şi ar naşte îndoieli cu privire la buna gospodărire a casei sale. În sfîrşit, nu era exclus ca Marz şi cu mine să nu ne fi priceput atunci să umblăm cu sticla şi vinul să se fi oţetit. Oricum, nu-l puteam pune în încurcătură pe tata, aşa încît am adus sticla, după ce mai întîi am curăţat-o în grabă de nisip. Am izbutit să nu mă las tulburat de exclamaţiile de încordare şi de uimire ale celor de faţă şi să înfig repede în dop tirbuşonul, stricînd atît de temeinic învelişul de ceară al sigiliului, încît a plesnit şi s-a desprins, ceea ce însemna că nu mai puteau fi văzute eventualele deosebiri între porţiunile picurate mai devreme pe peretele de sticlă cafenie şi cele mai tîrzii. Cu tirbuşonul încă înfipt în dop, vasul a trecut apoi din mînă în mînă, fă- cîndu-le tuturor o impresie atît de puternică, încît din acea clipă am fi putut să le dăm orice de băut fără ca lucrul să mai aibă vreo importanţă. Mi-am dat seama că partida era cîştigată şi m-a năpădit un sentiment de bucurie.

A început turnarea vinului. Era apos, uşor tulbure şi destul de deschis la culoare, cam aşa cum ar arăta conţinutul unui pahar dacă peste un rest de suc de zmeură s-ar fi turnat apă, lichidul căpătînd astfel o nuanţă roşie- tică palidă, cu particule solide plutind prin el.

— Straşnic ! au exclamat cu toţii.

— Aşa arată întotdeauna vinul vechi — a precizat contele Miko.

După ce a fost umplută prima cupă, au urmat la rînd celelalte şi foarte curînd a venit şi clipa cînd fiecare şi-a putut lua de pe tavă paharul său, urmînd să înceapă ceremonialul băutului.

Atunci s-a auzit o bătaie la uşă şi un nou oaspete şi-a făcut apariţia.

Văzîndu-l, tata a părut surprins de ciudata coincidenţă. Cît despre mine, am rămas de-a dreptul uluit şi cu desăvîrşire descumpănit cînd mi-am dat seama cine era omul care se oprise în prag şi privea acum în jurul său cu un zîmbet afabil şi stînjenit.

Noul venit, al cărui zîmbet nesigur se ştergea treptat la vederea grupului de ofiţeri, cedînd locul unei expresii grave, nu era nimeni altul decît Traugott Bogner.

Aha, singuratecul obştii, zgîrcitul ! Aha, morocănosul, a cărui inimă nu cunoscuse în viaţă decît un singur ceas de exuberanţă, atunci cînd, plecînd urechea la cîntările acelor meleaguri, desluşise în ele *Marşul primăverii* şi care acum se mulţumea să stea pitit printre grămezile sale de nuci seci şi rochii prăfuite, uneltind împotriva acelora cu care se judeca ; aha, individul acela sinistru care ducea o existenţă secretă de pirat în mijlocul concetăţenilor săi cumsecade şi harnici — iată-l aşadar aici. Presimţise că se bea din vinul său şi venise, atras de o forţă tainică, pentru ca să mai zmulgă măcar o singură înghiţitură din licoarea dăruită de el ! Avea să ia loc pe un scaun, avea să-şi avînte peste masă privirea de uliu şi musafirii, care nu erau bîntuiţi de nici un fel de îndoieli, aveau să afle de la el amănuntele care le scăpaseră : culoarea vinului nu este cea bună... dopul nu este cel original... s-a turnat apă în vin...

Tata l-a primit pe Traugott Bogner cu cuvintele : „Ai sosit chiar la momentul potrivit !“ şi l-a prezentat apoi ca fiind omul căruia i se cuveneau mulţumirile tuturor celor de faţă. Oaspeţii au înţeles că s-ar afla în prezenţa unui cetăţean de vază al tîrgului, iar lui Bogner, în pofida auzului slab, nu i-a fost greu să desluşească esenţialul din expresia feţelor şi din gesturile lor şi să găsească astfel cuvintele cele mai potrivite pentru a răspunde primirii însufleţite ce i se făcuse. Refuzînd să-şi facă vreun merit din faptul

că dăruise tatălui meu vinul şi plimbîn- du-şi de la unul la altul privirea ochilor săi albaştri şi blajini, a înălţat capul cu o mişcare plină de nobleţe, care impunea respect şi a spus, arătînd spre pahare :

— La aducerea acestui vin în ţară au fost părtaşe mai multe seminţii care trăiesc în această monarhie, deoarece pe vremea aceea graniţa dinspre Balcani era închisă din pricina deselor molimi de ciumă şi era păzită cu străşnicie. Contrabandiştii români au trecut vinul peste Carpaţi. Nişte ţigani l-au ascuns în căruţele lor şi l-au dus mai departe. Grănicerii unguri au descoperit ascunzătoarea şi au dat sticlele în păstrarea direcţiei pentru obiecte nereclamate de proprietari, care avea sediul la Sibiu. Cancelaria imperială transilvană de la Viena a trebuit să intervină, la cererea baronului Dachauer, căruia vinul de Mal- vasia i-a fost în cele din urmă predat în schimbul plăţii unei însemnate amenzi.

— Are să ne placă cu atît mai mult — a comentat contele Mikd.

A fost umplut un pahar şi pentru Bogner, acesta însă l-a refuzat, spunînd cu modestie :

— Nu obişnuiesc să beau vinuri vechi, de felul meu nu mă împac bine cu băuturile mai de soi. — După care s-a adresat tatălui meu : La drept vorbind, domnule paroh, am venit numai pentru a vă înştiinţa grabnic de ceva.

Apoi a coborît glasul şi nu s-a mai putut înţelege ce spunea.

— Domnul Bogner a sosit adineaori de la Dumbrăveni, unde a fost pentru nişte treburi ale domniei sale. Glasul tatălui meu lăsa să se înţeleagă gravitatea spuselor sale : Acolo oamenii sînt foarte tulburaţi. S-a aflat dintr-o depeşă oficială că prinţul moştenitor, împreună cu soţia sa, au fost împuşcaţi astăzi la Sarajevo.

Cu greu se poate descrie schimbarea bruscă ce-a intervenit în starea de spirit a celor prezenţi. Generalul Baussnern trăsese din nou sticla spre el, o ţinuse ridicată o bucată de vreme, contemplînd-o

cu un zîmbet gîn- ditor, apoi o pusese la loc şi acum tocmai se ştergea maşinal pe tunică, ca şi cînd s-ar fi căznit să desprindă un grăunte îndărătnic de nisip. Auzind cele spuse de tata, l-a privit scurt. Cum adică ? Oare a înţeles el bine ? Colonelul Miko apucase să se întoarcă spre cei doi maiori, părînd că vrea să le spună cu un aer încurajator : „Domnul acesta bătrîn n-are decît să bea sau să nu bea, după cum îi este voia, noi însă am face bine să nu lăsăm vinul să răsufle." Gestul sprinţar a fost curmat. Musafirii tatălui meu n-ar fi fost nişte bărbaţi adevăraţi dacă vestea adusă de Bogner n-ar fi deşteptat în ei toate acele simţiri pe care o astfel de situaţie le impunea în chip firesc. Mînia, ce se iscă întreagă şi nu face deosebiri, sentimentul onoarei rănite a unui mare imperiu, dar în acelaşi timp şi compasiunea omenească faţă de cei morţi. Numai că privirea pe care Baussnern i-o aruncase tatălui meu în acea primă clipă, cînd spusele acestuia îl luaseră prin surprindere, fusese mult mai plină de înţelesuri decît cuvintele pe care generalul le rostea acum. Iar pe feţele lui Bojicic şi Ve- cerdea se aşternuse o umbră de consternare şi de adevărată îngrijorare, netălmăcite în cuvinte. Fuseseră crescuţi în spiritul îndeplinirii loiale a datoriei, însă pentru fraţii lor de singe împuşcăturile de la Sarajevo însemnau o chemare spre zorii libertăţii.

Este tot atît de adevărat pe de altă parte că oaspeţii n-ar fi făcut cinste uniformei armatei imperiale austro- ungare şi rangului lor dacă ar fi lăsat vinul în pahare. Aşa încît stăpînului casei i-a revenit îndatorirea de a găsi o punte de legătură şi, deoarece prin însăşi profesiunea sa eclesiastică, tata era deprins să înfăptuiască asemenea treceri, a izbutit şi de această dată. Generalul Baussnern a preluat apoi ştafeta. S-a sculat în picioare şi a ridicat paharul în cinstea acelor care şi în ceasurile grele ce aveau cu siguranţă să urmeze, nu vor precupeţi nimic pentru a-şi face datoria.

Au ciocnit cu toţii şi au golit paharele.

Cuvintele de preţuire n-au răsunat la fel de puternic cum s-ar fi întîmplat în alte prilejuri, dar nimeni nu a fost dezamăgit. Vinul, ce-i drept, nu avea un gust pronunţat, dar contele Miko şi-a asigurat comesenii că vinurile vechi nici nu au gust de vin, ci mai curînd de băutură de leac, din acelea pentru care trebuie să existe o denumire în latineşte, cu alte cuvinte, au gust de medicament. De mirare era însă faptul, a mai spus el, că vinul îşi păstrase relativ bine aroma, care se datora pesemne acţiunii unor specii deosebite de eteruri formate în interiorul sticlei şi se întărise mult în timpul îndelungatei şi neîntreruptei sale conservări.

Bojichc şi Vecerdea au ascultat cu toată seriozitatea lămuririle date de Miko, iar tatăl meu i-a dăruit husarului sticla, care mai era încă pe jumătate plină. Locotenentul spuse că avea de gînd să o arate mai întîi camarazilor săi la cazinoul ofiţerilor din Sibiu şi apoi s-o păstreze în amintirea veşnică a bunicului său. S-au ridicat să plece ; din întîmplare, dar şi din pricina stângăciei lui Bogner, s-a nimerit că i s-a dat întîietate. Aşa încît bătrînul, în redingota sa lungă pe care nu obişnuia să o poarte decît atunci cînd se ducea la tribunal, la biserică sau la înmormîntâri, a ieşit cel dintîi din casa parohială, urmat de general, al cărui piept strălucea de decoraţii şi apoi de ceilalţi ofiţeri.

Mulţimea însufleţită, care se adunase de sărbătoare în piaţa tîrgului, aflase între timp despre nefericita întîmplare de la Sarajevo şi acum dădea glas spontan şi răspicat simţămintelor ce o agitau. Moartea perechii princiare era deplînsâ, asasinatul stîrnea indignare. Imaginea familiei domnitoare catolice era însă umbrită de amintiri neplăcute, atît din istoria mai îndepărtată, cît şi din cea apropiată ; de aceea, pe măsură ce se vorbea mai mult despre acela care fusese moştenitorul tronului, numele lui şi el era tot mai inexorabil implicat în aceste amintiri şi se făceau auzite tot mai răspicat glasurile acelora care, gîndind dincolo de destinul unui singur om, se

întrebau cu privire la soarta întregului stat, înălţat pe temelii şubrede şi cu privire la aceea a numeroaselor popoare din cuprinsul său. Prinţul n-a ţinut cu germanii din Ungaria şi din Austria. Nu avea o părere bună despre noi. Cu ai săi vorbea întotdeauna numai limba cehă... Pînă la urmă l-au ucis chiar prietenii săi, cei pe care el însuşi şi i-a pregătit...

Simţeam cu toţii că ne aflăm în pragul unor evenimente neobişnuite, poate chiar în pragul Jnei încercări în urma căreia aveau să se aleagă de o parte oamenii pe care te puteai bizui, iar de cealaltă cei pe care nu te puteai bizui, aveau să se despartă cei buni de cei răi.

Privirile atleţilor şi ale fetelor tinere, ale bărbaţilor ca şi ale femeilor, erau aţintite asupra oamenilor în uniformă, care se îndreptau spre camion.

Aşadar, gîndeau ei, lucrurile au ajuns atît de departe. Armata, prevăzătoare, a şi intrat în acţiune. Dumnealor îndeplineau, cu siguranţă, o misiune importantă de cercetare a terenului, veniseră, pesemne, să se convingă dacă Birtanul mai era potrivit pentru a fi garnizoană, ca pe vremuri şi dacă dealul bisericii mai putea servi şi astăzi ca punct de sprijin strategic.

Careva spuse :

— Ala e generalul Baussnern, un sas din Transilvania ! „Ura !“ au strigat cîţiva dintre atleţi — „Ura !“ au strigat şi tinerele fete gătite. Poate că glasurile lor a redeşteptat în sufletul lui Baussnern amintiri din primii ani de copilărie, cînd părinţii îl duceau şi pe el la sărbătorile săteşti ; în orice caz, a dus mîna la chipiu mulţumind oamenilor adunaţi. Şi : „Ura !“ — cuvîntul a răsunat purtat de glasuri pline bărbăteşti şi primele flori au fost aruncate cu sfială.

Infanteristul şofer s-a repezit la botul camionului cu manivela şi a început să învîrte uite, pînă ce a pornit motorul. Ofiţerii şi-au ocupat locurile. Alături de şofer şedea Dachauer, cu sticla la

picioarele sale. Piaţa vuia de urale ; uşile maşinii s-au închis ţăcănind destul de tare şi claxonul a răsunat scurt lîngă o ceată de copii care căscau gura. O ploaie de buchete s-a revărsat asupra maşinii şi ofiţerii şi-au luat rămas bun, ducînd palma la chipiu sau fluturînd mîna.

în clipa aceea, generalul şi-a aţintit privirea asupra bătrînului paracliser, care stătea chiar lîngă maşină şi al cărui chip îi era cunoscut de cînd cu vizitarea bisericii. Ordonă să i se facă semn infanteristului, se ridică de la locul său, se dădu iar jos şi întrebă paracliserul :

— Spune-mi, te rog, pe-aici unde se duce omul la nevoie ?

Cel întrebat îi răspunse pe îndelete :

— Cel mai simplu este să mergeţi la şcoală, chiar în spatele clădirii principale. Dar vă rog, la stînga, acolo unde se duc profesorii. La dreapta e pentru fetiţe.

Generalul se puse în mişcare. Porni de-a dreptul spre latura opusă a pieţii, urmărit de privirile tuturor. Da, se duce la poştă, mai trimite o depeşă. „Dealul cetăţii potrivit ca punct de sprijin ! u — sau ceva asemănător. Cînd generalul ajungea în dreptul lor, oamenii se descopereau şi îi ofereau flori, pe care începea prin a le refuza şi sfîrşea prin a le lua ; în scurt timp, adunase atît de multe, încît nu le mai putea ţine în mînă şi era nevoit să le ducă pe braţ.

Nişte ţărani, de fel din Dupuş, care de-abia sosiseră, mai stăteau încă laolaltă într-un grup compact. Cînd au văzut că generalul vine de-a dreptul spre ei, s-a produs o mişcare în rîndurile lor, era limpede că voiau ca mai marele lor să se poarte cumva într-un fel deosebit cu acest prilej. într-adevăr, omul a făcut un pas înainte şi i s-a adresat generalului ca la raport în armată :

— Domnule general, noi sîntem din Dupuş. Sînt comandantul pompierilor voluntari. Am servit în regimentul doisprezece obuziere. Cînd va veni

momentul, noi, cei din Dupuş, vom şti ce avem de făcut.

în răspunsul său, Baussnern se arătă binevoitor, dar scump la vorbă. Mulţumirile sale fură însă acoperite de sunetele puternice ale unei fanfare. Erau ţăranii şi at- leţii din Richiş care coborau uliţa pietruită, îndreptîn- du-se spre piaţa tîrgului şi vesteau birtănenilor sosirea lor cu o melodie pe care aceştia o cunoşteau foarte bine : *Marşul primăverii.*

Dar nici nu apucară să răsune primele acorduri ale cîntecului că şi colonelul Mikd părăsi maşina. Porni pe urmele lui Baussnern şi dispăru, întocmai ca acesta, în curtea şcolii.

Cei doi maiori priviră în jur, mai zăboviră puţin şi apoi se urniră şi ei, apucînd-o în direcţii diferite. Dintre toţi, cel mai bine se comportă Dachauer. Pentru a putea coborî mai uşor din camion, avu mai întîi grijă să aşeze sticla pe scaunul şoferului, apoi îşi aprinse o ţigară şi numai după aceea porni agale către hanul „Steaua de aur“, adică tocmai spre colţul cel mai îndepărtat al pieţii.

Nu se mai zărea niciunul dintre ei. Mulţimea, care simţise nevoia să dea frîu entuziasmului său, amuţise. Tăcerea stînjenită a persistat şi după ce domnii ofiţeri şi-au făcut din nou apariţia şi s-au adunat iar în maşină.

Nici un „Ura !“

Nici o mînă fluturată.

După toate semnele de bucurie de mai înainte, doar o linişte apăsătoare. Şoferul a pornit din nou motorul, învîrtind manivela. Nu observase că Dachauer pusese sticla pe scaunul său şi, cînd a închis uşile maşinii, a az- vîrlit manivela înăuntru, la întîmplare, găurind peretele de sticlă. Zăngănitul produs de mica izbitură a fost auzit în întreaga piaţă, unde mulţimea încremenise, ca fas- cinată. Oamenii au văzut cum locotenentul a luat sticla şi a scos-o afară pe geam --- pentru că un ofiţer de husari nu cară cu el cioburi, chiar dacă mai conţin o rămăşiţă din vinul cel mai de soi — şi

l-au văzut pe Traugott Bogner apropiindu-se de maşină şi preluînd vasul spart din care se scurgeau picături. O, această stare de apatie şovăielnică şi mută era de nesuportat! Măcar de s-ar fi întîmplat ceva. Măcar de s-ar fi învrednicit locotenentul să-l pună la punct în auzul tuturor, pe infanterist pentru
că nu băgase de seamă. Intr-adevăr, iată-l că se ridică. Dar nu ca să suduie. Locotenentul zîmbea. Stînd drept în picioare şi sprijinindu-se uşor cu mîna de parbriz, privi spre tinerele fete şi spre femeile strînse în piaţă şi le strigă :

— Ei, ce s-a întîmplat ! Nu mai e rost de nici o floare — pentru mine şi pentru domnul general ?

Da ! Ba da ! Cum să nu ! I-a răspuns o explozie de rîs sonor pe mai multe voci. Oamenii s-au îmbulzit în jurul camionului. A început să plouă cu flori superbe, de toate culorile. Stînd încă în picioare, locotenentul izbuti să prindă din zbor cei mai frumoşi trandafiri. Motorul duduia cu năduf şi zgomotos. Maşina se clinti din loc, lu- necînd încet printre oamenii care rîdeau, strigau, jubilau. Ofiţerii zîmbeau şi salutau. S-au deDărtat ca nişte învingători pe drumul mărginit de-o parte şi de alta de o mulţime însufleţită şi gătită de sărbătoare.

în locul unde se aflase pînă mai adineaori camionul stătea acum bătrînul Bogner. Privea în urma lor, frecîn- du-şi bărbia netedă ca şi cum ar fi avut un barbişon ; pălise în aşa hal încît te băga în sperieţi şi murmura în- tr-una :

— Prin urmare, tot din celălalt vin de Malvasia au băut...

Dar nimeni nu-l înţelegea. Nu-i păsa nimănui de bătrîn, nimeni nu se gîndea că vinul acela despre care vorbea el, aşa diluat şi tulbure cum era, fusese oricum un vin al libertăţii, adus în ţară prin contrabandă de pe meleagurile zbuciumate ale Balcanilor, un vin ce aparţinuse unor eroi care se luptaseră pentru neatîrnare şi iz- bîndiseră. Nimeni nu-l lua în seamă. Plini de încredere şi bărbăţie, cei din jur presimţeau viitoarele asalturi,

atacuri şi victorii, în vreme ce el, cuprins de o spaimă subită, se gîndea la retrageri şi la ambuscade, se gîndea la baiere slăbite, care te silesc să o iei repede la picior. Şi deodată izbucni cu glas tunător şi rostogolindu-şi ochii : „Zun, zum, Dbbrokoz, zum !“ Ridică mîna în care ţinea sticla, făcu un salt mare şi izbi cu toată puterea sticla de caldarîm, aşa încît se sparse în nenumărate cioburi, iar în locul acela apăru o băltoacă. Fusese cel dinţii dar pe care-l făcuse după zeci şi zeci de ani. Şi darul

se întorsese la el. Buzele îi zvîcneau, trupul îi era scuturat ca de un plîns fără lacrimi ; în starea aceasta s-a dus acasă. Şi astfel se încheie povestea falsului vin de Malvasia. S-ar cuveni cel mult să adăugăm că ofiţerii pe care mulţimea adunată în ziua aceea avusese ciudata inspiraţie de a-i petrece atît de sărbătoreşte şi atît de călduros, s-au dovedit cu toţii la înălţimea aşteptărilor generalului Baussnern. încă din al doilea an de război nici unul din ei nu mai era în viaţă.

Irozii

în preajma Crăciunului, ne duceam cu copiii din sat în pădure să adunăm cimişir. încărcăm coşuri mari şi o porneam iar spre casă cît puteam de repede, pentru că cei mai în vîrstă, cărora le plăcea să-şi rîdă de noi, ne împuiau atît de mult capul de poveşti cu lupi şi urşi încît pînă la urmă le intra şi lor frica în oase. Şi dacă mai întîi nu ne încumetam să facem drumul înapoi fără să-i avem printre noi şi pe băieţii mai voinici, pe urmă o luam la picior spre sat cu toţii, fără deosebire, întrebîn- du-ne unii pe alţii : Da' tu de ce alergi aşa ? — Ţi-o fi frică, te pomeneşti ?

De cimişir aveam nevoie ca să împodobim sfeşnicele mari de lemn cu care ne duceam la liturghia de dimineaţă în prima zi de Crăciun. Fiecare dintre noi se străduia să-şi meşterească un sfeşnic, care să fie mai mare şi mai greu decît al celorlalţi.

Dar despre altele vreau eu să povestesc aici, căci, la drept vorbind, datinile pe care le urmam în răstimpul dintre Crăciun şi Bobotează nu se deosebeau prea mult de cele ale altor obşti din Transilvania. Şi noi cîntam la liturghie „Domnul nostru este aidoma unei cetăţi...", urmărind în acelaşi timp pîlpîitul luminărilor din sfeşnicele de Crăciun şi avînd grijă ca nici o picătură de ceară să nu se prelingă pe hainele de sărbătoare, pe care trebuia să le păstrăm curate. Toate acestea se petreceau la fel ca în alte locuri şi nu despre ele vreau să istorisesc — ei, da — de fapt acum sînt un ţăran bătrîn şi poate că nu mă mai pricep să povestesc cu iscusinţa unui om tînăr.

Organistul satului nostru era bătrînul Modjesch. Ai mei se aveau bine cu el, deoarece Modjesch era văr cu bunicul, aşa că tata ţinea

peste iarnă în grajdul lui un bivol fără nici o plată. Doar hrana i-o duceam noi.

Bătrînul Modjesch cînta bine la orgă şi liturghia de dimineaţă îl prindea întotdeauna treaz. Bătrînul Exner era şi mai în vîrstă decît el. Era cel mai în vîrstâ din satul nostru şi degetele îi tremurau cînd începea să des- pătureasca încet batista albastră, pe care o ducea apoi la nas cu amîndouă mîinile. Să tot fi avut atunci nouăzeci de ani, pentru că la o sută a şi murit.

Exner locuia lîngă pîrîu şi cînta la corn în biserică. De la o vreme, obiceiul ca paracliserii să cînte în timpul slubjei la instrumentele lor, însoţind corul, se pierduse. Pînă atunci insă aşa făcuseră întotdeauna, cîntînd laolaltă cu orga şi cu cîntăreţii. Singurul pe care-l supăra faptul că se renunţase la acest obicei era Exner şi, întru- cît era foarte bătrîn, se prea poate ca parohul din acea vreme să fi ţinut seama de vîrsta lui, îngăduindu-i să cînte şi pe viitor cum făcuse şi pînă atunci. Aşa a şi rămas. Parohul a murit, au murit şi următorii doi parohi aleşi de obşte, dar Exner a continuat să cînte la corn în timpul slujbei.

Cînd a fost vorba să vină episcopul în inspecţie în satul nostru, parohul s-a dus la bătrînul Exner şi i-a spus că poate ar fi mai nimerit ca, de astă dată, să lase cornul, căci sfinţia sa episcopul este el iubitor de muzică şi desigur că s-ar bucura să-l asculte, la fel de bucuros ar fi şi decanul, dar în privinţa domnilor mireni care aveau să însoţească episcopul sînt unele temeri că n-ar fi prea cunoscători în ale muzicii.

La rîndul lui, Exner a spus că, atunci cînd un episcop al saşilor poposeşte într-o parohie, este întocmai ca şi cum un mareşal viteaz s-ar întîlni cu soldaţii săi şi că el, Exner, doreşte să-i facă oaspetelui o bucurie. Oricum,, e destul de întristător că în anii din urmă paracliserii au dat uitării vechiul şi bunul lor obicei.

Exner a cîntat aşadar la corn şi în prezenţa

episcopului, care l-a ascultat cu plăcere. Pe atunci, bătrînul mai izbutea încă să scoată tonuri diferite şi avea suflu bun. Episcopul a stat de vorbă cu el şi Exner i-a istorisit despre episcopii de pe vremuri, care se prăpădiseră prea de timpuriu, cînd nu împliniseră decît şaizeci sau şaptezeci de ani, numai şi numai pentru că avuseseră de îndurat tot felul de supărări şi jigniri din pricină că erau nemţi. Iar Preasfinţia Sa a spus că pînă şi domnilor mireni le plăcuse cum cîntase Exner.

După aceea, l-am ascultat de multe ori cîntînd la corn. îi venea însă din ce în ce mai greu, iar la sfîrşit nici nu mai reuşea să scoată sunete diferite. Parte din clapele instrumentului se rupseseră, parte nu se mai închideau, iar pentru tonul de sus nu-i mai ajungea suflul. Drept care cîntă un singur ton, pe care îl relua însă de mai multe ori, cu toate că obosea foarte tare, vinele de la tîmple i se umflau sub piele ca nişte tubuleţe albăstrii şi faţa i se congestiona. Pe atunci eram convins că ceea ce cîntă el era tonul cel mai jos cu putinţă pe lumea asta. Nu de puţine ori s-a întîmplat ca Exner, adîncit în muzica lui, să mai sufle de cîteva ori, cu toate că pastorul se şi afla în amvon şi începuse să dea citire pasajului din scriptură. Asta se întîmpla de obicei la marile sărbători cînd ordinea liturghiilor era alta şi bătrînul pierdea şirul. Şi apoi nu trebuie uitat că între timp surzise rău de tot.

Dar despre altele voiam eu să povestesc. Pentru că, din cîte ştiu eu, datinile sînt aceleaşi în toate satele noastre, după cum şi oamenii sînt cam la fel. Butucul de Crăciun ardea în vatra noastră întocmai ca şi în alte vetre ; în noaptea Anului Nou, vitele din satul nostru glăsuiau la fel sau poate ceva mai bine decît cele din alte sate ; iar atunci cînd, în prima zi a anului, în timp ce clopotele băteau de amiază, noi înfăşuram în paie trunchiurile pomilor ca să fim siguri că vom avea rod bogat la toamnă, o făceam întocmai aşa cum se făcea şi prin alte părţi, rostind aceleaşi cuvinte

intrate în obişnuinţă.

Aveam totuşi în satul nostru ceva ce nu mai exista în alte sate. Obiceiul de a juca în fiecare an o piesă de Crăciun. Asta voiam eu să istorisesc. Şi anume, întocmai aşa cum mi s-a întipărit în minte de cînd cu cea dintîi reprezentaţie pe care mi-a fost dat s-o văd. Desigur, atunci n-aveam decît şapte ani şi multe lucruri le-am uitat între timp. Dar, în măsura în care mi-l amintesc, vreau să redau textul, pentru că de atunci l-am mai auzit de cîteva ori.

Reprezentaţia trebuia să înceapă la orele opt. Cînd ne-am dus la şcoală, se şi strînseseră toţi în sala mare. Era acolo şi parohul, şedea lîngă nevastă-sa şi alături
de bătrînul Exner, care ţinea mîna după urechea dreaptă, ca o pîlnie mare, cu toate că în sală domnea liniştea şi nimeni nu scotea o vorbă. Mama s-a aşezat lîngă domnul epitrop, iar eu m-am aciuat mai către fundul sălii, în rîndul din spatele flăcăilor, unde şedeau şi ceilalţi copii, îi aveam în faţa mea pe Getz al lui Thellmann şi pe Pitz al lui Schuller, iar mai încolo şedea Altknecht — toţi flăcăi mai răsăriţi decît noi.

Scena era ascunsă privirilor de o perdea. învăţătorul Salmen, care se îngrijea an de an de pregătirea reprezentaţiei, nu isprăvise repetiţia generală. Noi, cei din sală, aşteptam în tăcere, în schimb, în spatele perdelei domnea o mare agitaţie. Salmen se plimba nervos de la un capăt al scenei la altul.

— Ce vă spuneam eu ?! Sînteţi cei mai tineri şi v-aţi dat cel mai puţin silinţa ! Aveţi pretenţia să fiţi îngeri ? Las’ că veniţi voi după sărbători la şcoală şi-am să vă tăbăcesc fundul de-o să mă ţineţi minte ! Nu vedeţi că oamenii s-au şi strîns în sală ? Credeţi că aşa vă merge ?... Ia să vedem, înc-odată !...

A urmat o strofă rostită în cor.

—- Întîiul păstor ! — a strigat învăţătorul

Salmen, S-a auzit o voce tinerească, după care l-am recunoscut pe Andrees Schunnen :

Vino-n codru,
frăţioare, N-o să fie
frig prea tare...

— Al doilea pastor ! — a răcnit Salmen.

Misch Krausen, pe care de asemenea l-am recunoscut după glas, a recitat :

Da, frate, am auzit Că
pe-aicea ai venit Pe-
aste pajişti ne-ntîlnim,
Puţin numai să
dormim...

— Greşit ! Total greşit ! — a intervenit învăţătorul, corectîndu-l.

Parohul s-a întors către nevastă-sa şi i-a spus :

— S-a făcut opt şi jumătate !

— Ce spuneţi, sfinţia voastră ? s-a amestecat în vorbă bătrînul Exner, îndreptîndu-şi pîlnia spre paroh.

— Spun că e opt şi jumătate ! — vorbi acesta cu glas tare pentru ca să se facă înţeles de vecinul său vîrstnic. în clipa aceea şi-a făcut intrarea organistul Mo- djesch, silindu-se să calce cît mai sigur şi apăsat. Purta cojocul de sărbătoare şi privea cu un aer demn în jurul său. Cu siguranţă că apucase să bea destul de mult pînă la acea oră de vreme ce călca atît de apăsat. S-a aşezat la pian şi a deschis cu zgomot capacul.

Pe urmă s-a tras perdeaua. Toţi cei care aveau să joace erau rînduiţi în semicerc, regele şi păstorii, îngerii şi husarii, înţelepţii şi Iosif, preotul şi Maria, iar în mijloc se afla corul. Tot în mijlocul scenei stătea şi învăţătorul Salmen ; avea în mînă un beţişor cu care îi dădu lui Modjesch semnalul de începere. Organistul intonă atunci melodia pe care o cîntam la fiecare Crăciun :

Quem pastores laudavere Pe carele păstorii mult îl lăudară...

şi toţi cei aflaţi pe scenă şi-au unit glasurile cu sunetele pianului ; cîntecul nu răsunase niciodată la fel de frumos în biserică. Dar asta a fost doar introducerea. Căci pe urmă domnul învăţător i-a dat regelui Irod beţişorul, a făcut un pas înainte şi a ţinut o cuvîntare. Era bucuros, a spus, că poate înfăţişa consătenilor această piesă, ■deoarece a fost nevoie de multă dăruire, trudă şi osteneală pentru ca treaba să fie dusă pînă la capăt. Dar iată c-a sosit momentul, oamenii şi-au dat toată silinţa să înveţe textul, pînă şi copiii, îngeraşii, ştiau acum totul pe de rost, fuseseră cuminţi şi se străduiseră din răsputeri, iar acum se vor împărtăşi cu toţii din bucuria acestei •strădanii. Căci frumosul obicei de a juca acea piesă anume în această zi dăinuia de sute de ani. Şi faptul avea însemnătatea lui. într-adevăr, se împlineau opt sute de ani de cînd ne aflam pe meleagurile Transilvaniei şi, dacă în acest răstimp de veacuri n-am fi jucat asemenea piese, dacă n-am fi fost strîns uniţi şi nu ne-am fi ajutat între noi şi dacă n-ani fi durat biserici şi cetăţi, atunci am fi pierit fără nici o glorie la capătul primilor zece ani după venirea noastră aici. Tocmai de aceea aveam să jucăm odată mai mult piesa în această zi.

Pe urmă, corul a cîntat o strofă în care se aduceau laude lui Dumnezeu şi pe care am uitat-o. Corul era alcătuit din elevele şi elevii din clasele mai mari, gătiţi în hainele lor de sărbătoare ; fetele aveau cozile prinse cu fundiţe colorate şi îşi ţineau batista strînsă între palmele mîinilor împreunate cu evlavie.

Cînd au isprăvit ei, a fost rîndul regelui Irod. Era fiul bătrînului Modjesch şi unul din cei doi bărbaţi mai voinici din sat, celălalt era fierarul; oamenii îl porecliseră Modjesch-Ploton, pentru că la oaste ajunsese pînă la gladul de plutonier, de

aceea îl şi juca pe Irod. Purta un frac negru, pantaloni şi ciorapi albi şi trei decoraţii pe piept. Mai întîi, medalia de trăgător de elită, pe care i-o dăduseră la militărie, pe urmă cea cu care se alesese anul trecut, cînd cu adunarea pompierilor din ocolul nostru, iar pe a treia i-o dăduse domnul spiţer, care o moştenise de la un unchi general şi se spunea că, dacă domnul spiţer s-ar îndura s-o vîndă, ar primi trei sute de guldeni, numai că dumnealui nu voia. Irod purta pe cap o coroană încrustată cu perle şi pietre preţioase. A făcut un pas înainte şi, stând drept şi ţeapăn, aşa cum şade bine unuia care a fost cîndva plutonier şi acum este rege, a început să spună :

O, înaltă fericire Care
mie mi s-a dat, Căci a
tronului mărire Pacea îmi
aduse-ndat ! Bine-mi stă
în mînă sceptrul Şi
coroana-mi şade bine Am
păşit acum cu dreptul,
Rîde inima în mine.

A venit pe urmă lîngă rege întîiul husar, adică Sim de lîngă gîrlă. Era într-o uniformă garnisită cu multe galoane de poleială şi panglicuţe şi, după ce a salutat, a spus :

Mărite rege, mare-n onoare, Cel ce supuşii mult îl cinstesc, Domnia să-ţi fie o lungă cărare Oştenii-ţi urează, ce-n veci te slujesc

Regele i-a răspuns :

Ascultaţi deci rînduiala, Supuşii mei — copii şi taţi, Datoria să v-o faceţi, Grijile le lepădaţi. Fiţi cu inima deschisă, Cum se cade la supuşi, S-o simţiţi arzînd în

piept. Faceţi loc să trec acuşi.

Husarul, iar odată cu el şi regele, s-au tras de o parte, iar ceilalţi s-au dat în lături, făcînd loc păstorilor să iasă în faţă. Aceştia aveau căciuli miţoase şi înalte, bîte lungi şi îmbrăcămintea de zile mari — cizme, pantaloni de culoare închisă, cămaşă albă cu cusături, cravată colorată la gît. Andrees Schunnen, care, aşa cum am mai spus, era întîiul păstor, a zis :

Vino-n codru, frăţioare, N-o să fie frig prea tare Pe-aste pajişti ne-ntîlnim, Puţin numai să dormim.

La care al doilea păstor i-a răspuns :

Bine-ai venit, deci, frate Şi-n ce spui tu ai dreptate Că pe-aste pajişti ne-ntîlnim Puţin numai să dormim.

Amîndoi s-au întins pe jos, au închis ochii şi îngerii şi-au început îndată cîntarea :

Deşteptaţi-vă, deşteptaţi-vă, păstori ! îngerii din cer cuvîntă, imnuri de mărire cîntă. La Betleem dar alergaţi, căci acolo o s-aflaţi în scutece-nveşmîntat pe Dumnezeu întrupat.

îngerii înşişi purtau obişnuitele lor scufiţe, şorţuleţele colorate de fiece zi şi cămăşuţe cu mîneci largi, bufante şi arătau tare frumos. Ca să cînte mai cu putere, li se alăturaseră cîteva fete tinere, care se mîndreau cu podoabele lor de cap. Am zărit-o printre ele şi pe fiica hangiului nostru, Lepatschek. Ai ei aveau purtări de orăşeni, nu erau de la ţară. La drept vorbind, erau venetici, căci nu trăiau decît de patruzeci de ani printre noi, fiind de fel din Boemia.

Fata se numea Martha şi n-am văzut-o

niciodată cu părul întins şi împletit într-o coadă, că era prea mîndră ca să umble aşa. Maică-sa îi făcuse o rochiţă de înger, cu aripi albe şi fără mîneci, aşa încît i se vedeau braţele pînă sus. Ceilalţi îngeri stăteau potoliţi în timp ce cîntau, ea însă ridica braţele către păstori, cu siguranţă că aşa o învăţase maică-sa. Era frumos la vedere, pentru că fata era plinuţă şi l-am auzit pe Getz al lui Thell- mann, care şedea chiar în faţa mea, cum îi spunea lui Pitz Schuller că nu se aşteptase ca Martha hangiului să fie aşa un boboc de fată, un adevărat înger. Altknecht s-a amestecat, spunîndu-le să înceteze vorba şi flăcăii au tăcut.

Păstorii tocmai se ridicau de pe jos ; au scuturat praful de pe cămeşile lor curate şi întîiul păstor a rostit întrebător :

Scoală, frate, dormi tu
oare ? Sun' un glas ca o
chemare ; Parcă stă să se
destrame Toată lumea-
aceasta mare. Din înalte
slăvi aud Glas frumos de
serafim, Haide, scoală
mai degrabă, La drum,
frate, s-o pornim.

Al doilea păstor s-a arătat şi mai înfricoşat :

Frate, află că şi eu
Voci prin somn am auzit. Teamă mi-e că
în curînd Necaz mare-a fi ivit.

Pe urmă a fost din nou rîndul îngerilor, care le-au vestit cîntînd marea bucurie ce s-a înfăptuit pentru toată suflarea şi i-au îndemnat să nu se teamă, căci ei, îngerii, cîntau tocmai pentru că se născuse Messia. La auzul acestei ştiri, păstorii se sfătuiau între ei şi hotărau să plece spre Betleem ca să vadă cu ochii lor minunile Domnului. Şi al doilea păstor a spus :

Frate, chiar aşa vom face, într-acolo s-o

pornim, La un loc cu ceata sfîntă Mari
minuni să preaslăvim.

Iar corul :

Zoriţi, hai, păstori, de vreţi Pruncul
drăgălaş să-l vedeţi.

după care începea descrierea drumeţiei la care s-au încumetat păstorii, iar cînd a venit momentul să cînte „Iat-acum că-n iesle l-au găsit, / Pe puternicul ce tuturor a dăruit, / Mîngîiere, linişte şi pace, / Şi lumii-ntregi doar bine face...“, învăţătorul Salmen apucase să suie pe scenă un scaun, care a fost aşezat chiar în mijloc şi pe el a luat loc Maria cu pruncul. Maria era vecina noastră, doamna Roth, în fustă cu falduri şi cu o pieptănătură şi~un batic de toată frumuseţea. Pruncul Isus, pe care-l legăna în poală, era o păpuşă mare, care aparţinea fiicei parohului. Pe urmă s-a arătat şi Iosif, care a înaintat pînă în faţă de tot; purta un şorţ de piele şi ţinea în mînă un ciocan cu care a bătut un cui în grinda din colţul stîng al scenei, încît cu toţii am înţeles că este dulgher.

Corul îşi vedea mai departe de cîntarea lui :

Ca să sugă, ia în poală
Copilaşul mult iubit —
Pruncul e-însă atît de
mare Cum nu s-a mai
pomenit...

După ce i s-au închinat micuţului Mîntuitor şi după ce l-au slăvit, păstorii au luat-o din loc, înapoindu-se la oile lor şi au ieşit în faţă cei trei magi. Purtau pantaloni albi, mantale albe, scufii de noapte şi pomeneau într-una despre steaua nouă ce-o văzuseră :

Nouă stea, nouă lumină peste cer a apărut,
Semne că rege evreimii falnic azi i s-a născut.

Apoi sfătuindu-se între ei :

Paşii, hai să ne-ndreptăm spre Ierusalim, Pe
Messia nou-născutul cum se cade să-l slăvim.

Şi, întorcîndu-se către Modjesch-Ploton, i-au spus :

Plecăciune dinainte-ţi, mare rege strălucit
Să-ţi aducem ţie ştire făr' zăbavă am venit, O
lumină cum nu-i alta-nspre aici ni s-a aşternut
Semn că regele Iudeii mîndru-n lume s-a născut.

Insă vestea n-a părut să-l bucure pe rege, care i-a întrebat:

Cum ?! E oare cu putinţă rege nou să fi-apărut ?
Iară voi, să-i daţi cinstire, drum atîta aţi bătut ?!

Magii l-au asigurat că era întocmai aşa şi că voiau să-i aducă cinstire regelui nou născut, dar spusele lor l-au înfuriat iar pe Modjesch :

Inima se frînge-n pieptu-mi de-acest gînd de necrezut,
Că alăturea de mine un alt rege s-a născut... şi, zicînd acestea, le-a poruncit husarilor să aducă pe careva dintre preoţi, pentru ca să afle de la el adevărul adevărat. Cînd au adus preotul, acesta a cercetat scrierile sfinte şi a întărit zvonul adus de înţelepţi, cu toate că nu prea putea vorbi desluşit, fiindcă era Tom al lui Bornei, căruia, deşi tînăr, îi lipseau aproape toţi dinţii. Avea douăzeci şi şase de ani şi, pînă de curînd, avea toţi dinţii în gură, dar într-o noapte — cînd ducea nişte vînători la gară cu căruţa lui — îl pălise o durere de măsea şi atîta trăsese de ea, încît sfîrşise prin a şi-o scoate

singur. Vînătorii, care băuseră destul de mult, se prăpădiseră de rîs şi unul dintre ei, un conte, îi făgăduise cîte doi guldeni de fiecare dinte pe care şi-l mai scoate. Cînd au ajuns la gară, Tom Bornei a desfăcut pumnul în care strînsese între timp dinţii şi nobilul i-a pus în palmă, la lumina lunii, 50 de guldeni, cu care Tom a plătit operaţia ce i-au făcut-o tatălui său la Sibiu, unde i-au retezat o bucată de stomac, după care a bolit vreme îndelungată, pînă cînd s-a înzdrăvenit atît de bine, încît putea din nou să meargă în urma plugului.

Tom Bornei i-a spus lui Modjesch-Ploton că acum s-a ivit un cîrmuitor care va fi peste tot norodul, iar Mod jesch, la rîndul lui, le-a poruncit magilor să-şi dea toată silinţa să descopere unde se află pruncul, deoarece el însuşi doreşte să i se închine.

Corul s-a pornit atunci să cînte :

Strîns-au chinga şi
călare După stea ei s-au
tot dus, Pin' găsiră pe
Maria Ce-l veghea pe
prunc Isus.

Magii s-au îndreptat către Maria, fără însă a se uita la ea şi primul a grăit :

Ascultaţi dar ce vă spun, luaţi aminte, oameni buni,
Steaua nouă pentru noi vine-n semn de mari minuni.

Al doilea a grăit:

Steaua-i asta, ăsta-i locul,
S-a-mplinit aici sorocul.

Şi al treilea a grăit :

> Steaua-i asta, şi-i argintie, Să intrăm dar cu bucurie.

Pe urmă toţi trei au lăsat puţin capul în jos, pentru că acum nu mai trebuiau să se uite după stea, de vreme ce însemna că se aflau înăuntru şi îşi desfătau privirea cu pruncul Isus, iar primul mag a grăit din nou :

> Fii, Marie, lăudată Şi cu aur înzestrată.

Al doilea mag s-a aplecat spre ea :

> Ia, Marie, de bun venit Tămîie de la Răsărit.

Cînd a fost rîndul celui de-al treilea, i-a dăruit smirnă şi a spus :

> Iată-aici şi smirna mea Care sper că-ţi va plăcea.

Maria le-a mulţumit la toţi trei :

> Dragi domni buni, vă mulţumesc Pentru daruri. Le primesc. Dumnezeu eu prisosinţă Vă va da pentru credinţă. Iar tu, Iosif, dragul meu, Pruncul adu-mi-l aci Să-mi ajuţi să-l cîntăresc Domnul te va răsplăti.

Atunci s-au amestecat şi îngerii, care i-au povăţuit cîntînd pe magi să nu se înapoieze la Irod, „căci Irod, om hain şi pizmaş, / Pruncului îi e vrăjmaş“.

Magii n-au mai stat pe gînduri.

> Voia Domnului ni-i lege, Drum spre casă ne-om alege.

Acum îngerii l-au sfătuit de bine şi pe Iosif :

Iosife, nu-i timp de stat
Pe Maria ia de-ndat
Şi fugiţi în pripă dară
în a Eghipetului ţară, Căci Irod, om hain şi pizmaş Pruncului îi e vrăjmaş.

Auzindu-i, Iosif s-a apropiat de Maria :

Ia, Mărie, pruncul iute Şi înspre Eghipet du-te,

a apucat-o de mînă, ea s-a ridicat de la locul ei şi el a dus-o încetişor, împreună cu copilul, trecînd prin faţa lui Irod, au coborît scăricica pe care se ieşea din scenă şi s-au aşezat lîngă perete, pe două scaune pregătite anume pentru ei şi asta a fost fuga în Egipt.

Cînd s-a văzut înşelat de magi, care se înapoiaserâ în ţările lor de la soare-răsare pe alt drum, fără să mai treacă pe la el, regele a poruncit :

Luaţi aminte, deci, husari,
La cruzimi nu fiţi avari,
Toţi copiii sub doi ani
Piară ca nişte guzgani.

Întîiul husar a răspuns :

Gata sîntem de-ascultare
Vom porni în fuga mare Vom tăia, vom sugruma, Nici un prunc nu va scăpa.

La fel de supus s-a arătat şi al doilea husar :

Nu sîntem leneşi, nu pregetăm
De poruncă ascultăm, Nu-i copil ca să-l cruţăm Viaţa să nu i-o luăm.

Apoi soldaţii s-au dat puţin îndărăt şi şi-au reluat locurile în semicerc, alături de ceilalţi.

Irod a străbătut de două ori scena în lungul ei,

cu paşi mari, după care soldaţii s-au desprins din nou venind în faţă :

> Copiii de neam mărunt şi cei de soi Cu toţii zac, răpuşi de noi.

Vestea l-a bucurat pe Irod :

> Al iudeilor nou rege, precum s-a zis, Cu siguranţă se-află printre ei, ucis.

în sfîrşit, a venit iar în faţă preotul, adică Tom al lui Bornei, care, în treacăt fie spus, era nepotul bătrînului Exner. Mai tîrziu avea să moară trăznit în plin cîmp, dar eu mi-l aduc aminte foarte bine, mai ales îmi amintesc de palmele sale, care erau atît de răpănoase încît putea să aprindă pe ele chibrituri.

Avea de spus cît putea el de limpede :

> Jocul înţelepţilor s-a sfîrşit acum
> Să socotim dar totul că-i cu bine,
> Să poată fi tot omul mulţumit,
> Spre a-ncheia aşa cum se cuvine.
> Cu asta, basta — nu mai faceţi
> caz Că am greşit şi noi p-ici pe
> colea — Alt-dat' mai bine-om
> învăţa Deci, noapte bună ! Să-
> ncheiem aşa.

Am ieşit cu toţii din sală într-o tăcere deplină — mai întîi domnul paroh cu familia dumnealui, după el bătrînul Exner şi epitropii, apoi familia spiţerului, a hangiului Lepatschek, pe urmă ţăranii gospodari, ţărancele, apoi argaţii, slujnicele şi, la sfîrşit de tot, noi, copiii. Doar domnul învăţător Salmen a mai rămas, ca să stingă lampa.

Afară am găsit-o pe mama care mă aştepta; pînă mi-am pus căciuliţa, m-a mîngîiat pe păr şi am văzut

că mai avea încă ochii înlăcrimaţi ; a fost tare frumos, a spus ea — şi avea dreptate. Căci trebuie să spun că, mai tîrziu, cînd m-au luat la oaste, am mai fost pe la teatru şi prin alte părţi, am văzut de cel puţin trei ori *Wilhelm Tell,* dar nici o piesă nu mi-a plăcut atît de mult ca *Irozii* care se jucau în fiecare an în satul de unde sînt eu. Iată, despre acest lucru am vrut să istorisesc.

Perpetuum mobile

Am avut prilejul să cunosc destul de mulţi oameni care, în ceasurile lor de răgaz, se îndeletniceau cu descoperirea unui perpetuum mobile. Unul, îndeosebi, dintre ei trudea cu o dăruire demnă de toată admiraţia la construirea unei maşini care, dacă mă gîndesc bine, tocmai asta voia să fie. în ce mă priveşte, am nutrit întotdeauna cea mai mare stimă pentru acest om, care, în pofida tuturor încercărilor eşuate, se întorcea tot mereu la colile sale de hîrtie înnegrite cu cifre scrise îngrijit şi la schiţele sale ordonate, reluînd totul de la început. Deoarece nu prea sînt priceput în treburile astea, rămîn, de fapt, şi astăzi convins că, dacă i-ar fi fost dat să trăiască ceva mai mult, ar fi izbutit în cele din urmă în încercările sale.

în privinţa unchiului meu Franz, lucrurile stăteau însă altfel. încă de tînăr, avusese de suferit de pe urma unor mari descoperiri de tot felul. Pe cînd lucra ca referent la ministerul transporturilor de la Budapesta făcuse o invenţie care simplifica într-o măsură nemaipomenită circulaţia. Ministrul se arătase foarte bucuros şi-l trasferase în cadrul direcţiei feroviare din oraşul său de baştină, pentru ca să-şi poată vedea aici netulburat de invenţiile sale. „Din cînd în cînd, am să vă convoc, ca să mă ţineţi la curent cu mersul treburilor dumneavoastră/

De atunci, unchiul Franz a tot aşteptat, ceas de ceas, o telegramă din partea ministrului. Era oricînd pregătit de plecare. Pe veranda căsuţei sale se afla în permanenţă o valiză şi, în ea, puse la păstrare, nişte costume de schimb, două cămăşi de frac şi trei sticle de vin roşu. El însuşi nu bea niciodată, îi stăruia însă nestrămutat în minte gîndul că vinul roşu este un lucru de care nu te

poţi lipsi în nici o călătorie. La valiză nu s-a prea umblat, căci unchiul Franz a aşteptat zeci de ani sosirea telegramei.

Iată însă că într-o bună zi, de Paşti, a inventat un perpetuum mobile. Nu s-a gîndit el prea mult la urmările faptului, pur şi simplu aşa se brodise şi a fost foarte bucuros de această întîmplare.

Pe vremea aceea locuiam la ţară. Băieţii din sat obişnuiau să vină la noi în ziua a doua de Paşti, cînd umblau cu udatul. A doua zi era rîndul fetelor. Pregăteam de obicei două pînă la trei sute de ouă vopsite, pe atunci nu costau mult, era o treabă straşnică şi ne apucam de această muncă plăcută cîteva zile mai înainte.

Intr-un an s-a întîmplat ca părinţii noştri să fie ne- voiţi să plece neapărat de acasă tocmai de sărbători. Unchiul Franz şi-a anunţat sosirea şi intenţia de a ne lua pe noi, copiii, sub oblăduirea sa, profitînd de atmosfera tihnită de la ţară pentru a avea mai mult spor în strădaniile minţii sale. La drept vorbind, propunerea era surprinzătoare, deoarece nu mai venise niciodată în vizită la noi. Dar, la urma urmelor, aveam pe doamna Exner, o femeie tare cumsecade şi pe cele două slujnice ca să ne poarte de grijă. Iar nenea Franz era de felul său un om cu care te puteai înţelege uşor. Nu exista nici un motiv pentru a-i respinge propunerea.

Părinţii mei erau plecaţi cînd a sosit el ; noi ne apucasem de vopsit ouă, aşa încît i-am dat bineţe cu degetele mînjite, albastre, roşii, verzi şi galbene şi treaba asta l-a încîntat. S-a aşezat pe canapea, urmărindu-ne cu o privire atentă şi plină de bunăvoinţă. În scurt timp ne cîştigase pe deplin încrederea.

— Am auzit, că ai făcut odată o descoperire pe vremea cînd locuiai la Budapesta — a spus fratele meu.

— Da — a răspuns unchiul Franz, vorbind cu glas foarte tare şi izbindu-se peste genunchi, în

timp ce ochii îi străluceau. N-am apucat s-o duc pînă la capăt, n-a fost aplicată, dar timpul încă nu-i pierdut. Chiar acum lucrez din nou la un memoriu.

Ne strînsesem în semicerc în jurul său şi inima ne zvîcnea în piept.

— Uite cum stau lucrurile, copii. în regatul nostru, cel mai mult se circulă cu trenul între Viena şi Budapesta. Unii pleacă la Viena, pentru că au treburi acolo, alţii vin la Budapesta, pentru că au treburi aici. S-a calculat cu exactitate, că de la Viena pleacă spre Budapesta cam tot atîtea persoane ca de la Budapesta spre Viena. Vouă asta nu vă spune nimic ?

Am lăsat ochii în jos foarte încurcaţi şi am zîmbit, prefăcîndu-ne că reflectăm.

— Da — a exclamat unchiul Franz, a cărui faţă blîn- dă se transfigurase, exprimînd o fericire deplină. Da, vă daţi seama ? Este oul lui Columb ! Şi totuşi tuturor le scapă, la prima vedere. Tocmai aici intervine descoperirea mea ! Un dispozitiv de comunicare, care să simplifice traficul... „Eu pe locul tău — tu pe locul meu[1]-. Ei, da, sînteţi încă prea tineri ca să puteţi înţelege cum vine treaba asta.

Vopseam ouăle stînd în jurul unei mese mari. Culorile străluceau la lumina lămpii aprinse şi noi umblam tot mereu la ulcelele noastre cu vopsea şi la castroanele pline cu ouă.

Ridicîndu-se de la locul său, unchiul Franz ne-a spus:

— Ei bine, pentru că văd că vă interesează invenţiile, am să vă arăt un perpetuum mobile pe care am de gînd să-l pun la punct aici. A ieşit din încăpere şi a revenit îndată, tîrînd după el două cufere, din care a scos o mulţime de minunăţii. Sticlărie foarte frumoasă, curată şi transparentă, tuburi mari şi mici, drepte şi îndoite, o găleată arătoasă de sticlă, dopuri de plută şi o instalaţie din sticlă, în formă de pîlnie, cu tubuleţe înguste — care de care mai atrăgătoare.

— Deocamdată ştiinţa n-a studiat îndeajuns presiunea de pe fundul unui vas plin cu lichid. Cu presiunea asta se pot face o sumedenie de lucruri.

în timp ce vorbea se apucase să adune la un loc toate acele obiecte pe care le scosese la iveală ; în vîrf, deasupra găleţii pîlnia, alături tuburile îndoite cu capetele în sus. Pe urmă a adus o oală cu apă. S-a urcat pe un scaun şi a turnat apa din oală în pîlnie.

— Ce vedeţi ?

Priveam ţintă, cu răsuflarea oprită, dar nu vedeam nimic deosebit.

Astăzi, dacă stau şi mă gîndesc, îmi dau seama că apa din pîlnie trebuia să ajungă, pe o cale oarecare, în găleată, de acolo să se ridice, prin forţă proprie, în tuburi, iar din acestea să se scurgă din nou în pîlnie. Totul alcătuind un circuit permanent, neîntrerupt.

Cocoţat pe un scaun, în picioare, unchiul Franz ne vorbea :

— Firişoarele de apă cele mai firave vor da la iveală energii nebănuite. Apa, odată acumulată, nu se mai scurge. Se ridică din nou în tuburi. Reapare tot mereu. Ce se evaporează e bun evaporat, n-are cine ştie ce importantă... Ei, acum vedeţi ? Vedeţi ?

în apă pluteau nişte firicele colorate, al căror rost era să ne arate direcţia curgerii ; asta ne amuza foarte tare. Dar, afară de asta, nu prea era mare luciu de văzut. Cînd turna apă în pîlnie, nivelul creştea, restul timpului rămînea neschimbat.

— Uitaţi aici tuburile îndoite ! Cu ajutorul lor mă folosesc de presiunea laterală. Este şi ea importantă ! Bineînţeles, nu tot atît ca cea de pe fundul vasului, în privinţa căreia stau bine... Dar oricum, destul de importantă. Va trebui să mă mai ocup de ea...

Tot vorbind, zîmbea misterios şi nu părea cîtuşi de puţin stînjenit de faptul că instalaţia nu funcţiona. A coborît încetişor de pe scaun şi pe urmă, fără nici o legătură cu cele de pînă atunci,

ne-a spus :

— Uitasem... şi doar sînt cîteva ceasuri bune de cînd am sosit... V-am adus ceva... este în buzunarul paltonului.

Şi a ieşit din cameră.

Mărturisirea neaşteptată ne-a bucurat peste măsură. Un neastîmpăr brusc a pus stăpînire pe noi. Fratele meu purta la el un mic ou de găină, foarte nostim, a cărui formă neobişnuită fusese toată ziua un prilej de încîntare pentru noi. Acum sări în picioare, agitînd mîna în care ţinea oul ; în clipa următoare se şi suise pe scaun şi, imitînd întrucîtva gesturile unchiului Franz, întinse mîna făcută pumn deasupra pîlniei, strigînd : „Oul lui Columb !“ în aceeaşi clipă, micul ou alunecă în pîlnia de sticlă. Pleosc ! Uşa se deschise şi unchiul Franz răsări în prag. Tot sîngele ni se scurse din obraji. Spăsit, fratele meu s-a lăsat să lunece jos de pe scaun. Unchiul Franz a ridicat ambele mîini, în una ţinea o pungă uriaşă ; era mut de uimire, privea la aparat, la oul cel mic din pîlnie şi deodată răcni din răsputeri : „Merge, merge !“ — A izbit în masă cu mina dreaptă : „Merge!“ — Ulcica în care era vopsea roşie s-a răsturnat, vopseaua s-a prelins peste punga plină cu bomboane, dar unchiul nu vedea nimic din toate astea ; continua să izbească în tăblia mesei cu pumnul înroşit, împroşcînd picăturile în toate părţile şi striga într-una, entuziasmat : „Merge ţ“

Eram martorii unei clipe măreţe. Am privit scurt punga, dar pe urmă ne-am străduit s-o dăm uitării, căci nutream un respect mult prea mare faţă de invenţia unchiului şi eram foarte surexcitaţi.

într-adevăr, instalaţia funcţiona. Apa se ridica în tuburi de la sine, curgea în pîlnie peste oul cel mic şi, nemaiavînd pe unde să se scurgă de-a dreptul în jos, o lua pe ocolite prin micile tuburi laterale, curgea în oală şi minune ! — se ridica din nou în tuburile lungi şi îndoite. Curgea vîrtos şi firicelele multicolore pluteau sprintene.

Aveam pe atunci şase ani şi astfel de lucruri erau cu desăvîrşire de neînţeles pentru mine. Am mai spus, de altfel, că nu le înţeleg mai bine nici astăzi, deoarece nu sînt deloc înzestrat în această privinţă. De curînd, am rugat două persoane demne de încredere să-mi explice şi mie toată istoria asta ; sînt persoane care, la timpul lor, au urmărit-o îndeaproape — şi care astăzi nu dau prea multă crezare cuvintelor mele...

Iată cum au decurs lucrurile pe urmă : unchiul Franz a plecat chiar în aceeaşi noapte. Era într-o stare de adevărată exaltare. Ne-a interzis să mîncăm bomboanele, pentru că substanţa cu care vopseam ouăle era otrăvitoare. A demontat instalaţia şi a împachetat-o din nou.

— Poate că va trebui să plec chiar mîine la Budapesta.

în ziua următoare a făcut o demonstraţie a aparatului său la sediul uniunii meşteşugarilor. Asistenţa era alcătuită din trei ofiţeri de stat major ieşiţi la pensie, doi foşti preoţi de ţară, un bătrîn dascăl, un meşter tăbăcar şi un pălărier. Cu toţii au fost entuziasmaţi. Unchiul Franz ar fi vrut să invite şi un tehnician de la direcţia căilor ferate, dar ceilalţi l-au sfătuit să n-o facă.

— Trebuie să păstrezi secretul... orice specialist ar putea să te plagieze...

Ba, unul dintre ofiţerii de stat major şi-a ieşit de-a dreptul din fire :

— Dacă te prosteşti în halul ăsta, îţi crăp capul cu sabia. Trebuie să fii foarte prudent.

Stînd apoi de vorbă între ei, îşi spuneau unul altuia :

— Noi am ştiut întotdeauna că are stofă... doar s-au văzut destule genii cărora le mai lipseşte cîte o doagă.

Iată însă că a treia zi de Paşti ne-am pomenit din nou cu unchiul Franz. De atîta surexcitare, scăpase din mînă oul cel mic chiar la a doua demonstraţie. încercase cu alte ouă, dar niciunul nu se mai dovedise a fi oul lui Columb.

Era o zi foarte frumoasă şi însorită, noi şedeam în faţa casei, aşteptînd să vină oamenii. Slujnicele străbă- teau în grabă mare toate uliţele satului, luîndu-i la rost pe ţăranii care veneau să ne aducă ouă. Nu le mai rămăseseră multe, deoarece de sărbători puseseră la bătaie tot ce aveau în cămări, dar cîte ceva tot se mai găsea. Ţăranii aduceau ouăle, unchiul le cerceta, apoi clătina din cap şi spunea :

— Cumpărăm numai ouă mici.

Un timp, oamenii n-au spus nimic ; se mulţumeau să ne întrebe pe noi, copiii :

-— De fapt, la ce vă trebuie ouăle ? Doar a trecut Paştele !

Fratele meu le răspundeau

— Inventăm o maşină.

Răspunsul le plăcea, era limpede că ştim despre ce este vorba şi că ne ajutăm unchiul, aşa cum se cuvine, în cele din urmă însă şi-au pierdut răbdarea. Au început să-i prevină pe cei care deschideau poarta grădinii, dînd să intre ; le strigau :

— Ei, nu vă mai osteniţi pînă aici, ăştia nu cumpără ouă, doar spun că vor să cumpere...

Văzînd cum stau lucrurile, unchiul Franz a hotărît ca din clipa aceea să cumpere toate ouăle aduse, fără să mai ţină seama că sînt sau nu potrivite pentru scopurile sale.

Hotărîrea lui a dat roade. Şi, deoarece românii încă nu-şi sărbătoriseră Paştele, iar ştirea despre cumpărarea unui mare număr de ouă s-a răspîndit cu iuţeală pînă în satele de munte din împrejurimi, oferta a crescut neîncetat.

Trebuia să umblăm cu multă grijă cu aceste obiecte mărunte : le-am dus în sufrageria spaţioasă şi mai întîi le-am aşezat în stive pe canapeaua cea mare, pe urmă am făcut cîteva grămezi înalte în colţul de lîngă sobă, în cămară, în dormitor şi, în cele din urmă, chiar pe covorul din salon. Se înserase, dar noi mai aveam atîta de lucru încît nici nu ştiam cum o s-o scoatem la

capăt. Ouăle care ni se păreau mici erau fierte şi pe urmă unchiul Franz le lăsa să cadă în pîlnie. Era neobosit. Şi zîmbea tot timpul. Spunea într-una :

— Dac-am putea şti ce greutate ar trebui să aibă.

De fapt, era vorba despre volum. Oricum însă, totul a fost în zadar.

A intrat doamna Exner, femeia aceea de treabă şi ne-a văzut cît eram de obosiţi ; de obicei ne culcam încă de la ora şapte, iar acum trecuse de zece.

— Pot duce copiii la culcare? — a întrebat ea îngrijorată. Unchiul Franz tocmai se căznea să scoată din pîlnia de sticlă un ou care, pe lîngă că nu era răscopt, mai şi plesnise ; făcu un semn ,cu mîna, de parcă ar fi vrut să spună :

— Prostii ! inventatorii nu dorm ! Zise apoi :

— Te rog să ai grijă să fie tot timpul apă clocotită pe sobă.

Nu ne-am lăsat doborîţi de oboseală şi am continuat să muncim cît ne ţineau puterile, sortind, alegînd şi con- trolînd ouăle. Eram îmbujoraţi la faţă. La urma urmelor, luam parte la o operă măreaţă.

La miezul nopţii, uşa a fost dată de perete şi ne-am pomenit cu părinţii noştri. Tocmai isprăvisem de aşezat grămada de pe sofa. Cînd i-am văzut, ne-a pierit graiul de uimire. Ei da, urmau să se înapoieze de abia peste o săptămînă, dar le ajunsese la urechi ştirea despre invenţia cu pricina şi, din clipa aceea, nu-i mai răbdase

inima să fie departe de noi. Cînd a văzut cu cită rîvnă munceam, mamei i-au dat lacrimile ; ne-a mîngîiat pe creştet şi a spus :

— Trebuie să mergeţi numaidecît la culcare.

S-a petrecut atunci un lucru foarte ciudat. Nu voiam deloc să ne ducem la culcare şi aveam sentimentul că unchiul Franz era învinuit de ceva pe nedrept. Fratele meu a spus :

— Am inventat un *perpetumobile,* dar nu mai merge decît cu ouă mici.

În noaptea aceea, am avut un somn foarte neliniştit. Părinţii au venit în cîteva rînduri în camera noastră să ne acopere, deoarece ne dezveleam într-una. Şi, pentru că nu cunoşteau bine toată rînduiala ,şi nici nu se străduiseră peste măsură să şi-o întipărească în minte, au spart enorm de multe ouă tot bîjbîind la lumina palidă a luminărilor.

Cînd ne-am trezit a doua zi dimineaţa, unchiul Franz plecase. N-am avut răgazul să-i simţim lipsa. Trebuia să numărăm ouăle îngrămădite în toate încăperile. Erau 5 780. Fără a le mai pune la socoteală pe cele care au fost găsite sub canapea şi în spatele dulapului de stejar, atunci cînd s-a făcut curăţenie mare în casă.

Pe unchiul Franz nu l-am mai văzut de atunci decît o singură dată, foarte pe fugă, deoarece, la puţină vreme după aceea, ne-am mutat într-o altă localitate, foarte departe. La moartea sa, a rămas după el o crescătorie de păsări, cea mai bine gospodărită şi cea mai mare din tot comitatul.

Organistul

înainte de război am urmat cursurile facultăţii de drept dintr-un oraş nu prea mare din Transilvania. îmi aduc aminte cu plăcere de anii aceia de studenţie, mai cu seamă de Ordinul fosilelor pietrificate la a cărui înfiinţare am fost părtaş şi în cadrul căruia colegii mei jurişti, maghiari şi nemţi, lucrau împreună într-o cordială înţelegere. îmi aduc aminte cu plăcere de acei ani, cu toate că s-au numărat poate printre cei mai nefericiţi din viaţa mea. Starea de nefericire era, de altfel, condiţia primă şi unică pe care ordinul o impunea celor ce voiau să facă parte din el.

într-o primă etapă, întrunirile noastre săptămînale începeau de obicei de joia. Aveam între 22 şi 26 de ani, eram prin urmare încă foarte tineri şi plini de viaţă : dînd frîu liber bucuriei lor de a trăi, maghiarii cîntau şi dansau în sunetele unei muzici lăutăreşti, dar în străfundurile lor erau cu toţii nefericiţi şi, ca atare, membri de nădejde ai ordinului. Doar că aveau nevoie de un răstimp mai îndelungat decît ne trebuia nouă, nemţilor, ca să se pregătească pentru şedinţa festivă ce se ţinea sîmbăta. în felul acesta, încă de vineri seara deveneau accesibili binefacerilor pietrificării şi, la drept vorbind, nu s-a în- tîmplat niciodată ca solemnitatea şedinţei festive să fi fost tulburată de vreun act de nedisciplină şi de încălcarea acelei armonii letargice prescrise de ordin. Şedinţa festivă avea de obicei loc într-o micuţă cafenea din piaţa oraşului. Taraful ţigănesc cînta şi chelnerii se strecurau plini de respect pe lîngă masa noastră. înţelegeau micile noastre semne făcute din cap sau cu mîna şi ştiau că nu le era în nici un caz îngăduit să tulbure liniştea.

„Marea tăcere[11] începea la orele unsprezece

fără cinci, avînd drept preludiu „Ultima dregere a glasului[11] executată în cor. Apoi ne adînceam într-o muţenie solemnă. Ritualul era strict şi interzicea chiar şi comunicarea prin gesturi sau schimb de priviri.

într-o seară s-a întîmplat ca Mărci baci, aprodul tribunalului, să se apropie de masa noastră. Necunoscîn- du-ne obiceiurile, ne salută voios şi zgomotos. Eram cu toţii în bune relaţii cu el; ni se adresa tuturor cu „domnule doctor[14], strîngea în locul nostru semnăturile profesorilor care ne erau trebuincioase şi, la sfîrşitul semestrului, se alegea cu un bacşiş de la fiecare din noi.

Membrii ordinului se aflau într-o stare de pietrificare avansată şi prezenţa lui Mărci baci era cît se poate de supărătoare. Pe de altă parte însă, era vorba de un bărbat mai vîrstnic şi însurat, cu care aveam relaţii amicale, se cuvenea deci să fim politicoşi cu el. Văzîndu-l cît de vesel şi de volubil era din fire, ne-am dat seama că omul n-avea nici cea mai mică aptitudine pentru a face parte din ordinul nostru. Totuşi, ca să nu ne stricăm cu desăvîrşire seara şi ca să-i facem o plăcere, i-am decernat pe loc titlul de membru de onoare. Adine mişcat, se puse vîrtos pe băut ca să ne ajungă din urmă şi, după cîtva timp, declară că înţelege întru totul esenţa şi ţelul strădaniilor ordinului şi făgădui să nu tulbure tăcerea şi să se adîncească în sine însuşi, în măsura în care se va pricepe s-o facă. Aşa încît am putut să ne reluăm şedinţa întreruptă.

Se scurse astfel aproape o oră, după care Mărci baci simţi că nu mai poate răbda. îşi ceru scuze şi ne întrebă dacă nu credem că ar fi mai rezonabil să facem o partidă de cărţi. Ne-am dat atunci seama că încercarea noastră dăduse greş şi că ne stricasem definitiv noaptea, aşa încît am început o partidă cu el. Era un jucător prudent şi meticulos ; pînă în zori cîştigă opt guldeni.

Ieşirăm în aerul proaspăt, fără să fi gustat din acea stare de extenuare şi de indiferenţă paradisiacă, la care ne străduiam să ajungem de fiecare dată. Dinspre dealul cetăţii cobora un vînt răcoros, care încerca să ne învioreze ; sufla drept în ochii noştri înroşiţi, redîndu-le capacitatea de a desluşi mai bine cele ce se aflau în jur. Privirile noastre căutară statuia ecvestră care se înălţa chiar în centrul pieţii, printre copaci şi avea darul să ne insufle sentimentul că ne aflam într-o aşezare de graniţă, într-un avanpost. în spatele statuii se ridică o faţadă impunătoare, întretăiată de piloni puternici, coarde de piatră şi muchii ornate, ce se avîntau spre înalturile cerului într-o mişcare nestăvilită, cuceritoare. O biserică frumoasă, în stil gotic, construită de nemţi şi sub bolta căreia nu mai răsunase de două sute de ani o predică germană.

Mărci baci şi-a luat rămas bun cu o profunzime de cuvinte. Părea insensibil la vraja ce emana de la masa întunecată de piatră în lumina dimineţii ; urmărind cu privirea pe aceia cărora apucase să le strîngă mîna şi spri- jinindu-şi făptura scundă şi îndesată de grilajul parcului, continuă o bună bucată de vreme să dea din mîini şi din buze, stăpînit de zelul său oratoric. în cele din urmă, se urni şi el. Avea un fel amuzant de a merge, cu paşi mici şi repezi ; o pornise drept de-a curmezişul spaţiului vast din faţa lui, îndreptîndu-se spre portalul bisericii şi silueta sa se vedea din ce în ce mai rotundă şi din ce în ce mai măruntă ; ai fi zis că mai are foarte mult de mers pînă să ajungă la ţintă. Era însă atîta hotărîre în înaintarea lui încît m-a uimit ; m-am grăbit să-l ajung din urmă.

— încotro mergeţi ?

— Mă duc întotdeauna la biserică ! — mi-a strigat el fără să se abată din drum. Ţinea braţele depărtate de trup, ca şi cum şi-ar fi menţinut echilibrul pe o sîrmă şi, cînd ajunse la portalul cu cadru de piatră, îl împinse cu putere şi dispăru în interiorul misterios.

Ori de cîte ori mă aflu într-o biserică de altă confesiune decît aceea căreia îi aparţin, nu mă pot dezbăra de un simţămînt apăsător de stinghereală, asemenea aceluia care ne cuprinde cînd ne lăsăm tîrîţi de o curiozitate nelalocul ei şi sîntem prinşi asupra faptului. Era mult prea devreme, o oră cu totul nepotrivită pentru a merge la biserică şi am încercat să-l reţin pe Mărci baci cu cîteva vorbe bine simţite. Nu dădu semn că m-ar fi auzit şi se topi în scorburile negre ale liniştii depline ce domnea în marea şi impunătoarea încăpere. Umbra solemnă era străpunsă numai de lumina flăcării nestinse şi de licărul lăptos din faptul zilei, care intra prin ferestrele înalte, înaintam bîjbîind de-a lungul stranelor şi pereţilor, pînă ce, într-un tîrziu, un chibrit a scăpărat de după un pi- lastru gros, destul de departe de locul unde mă aflam şi

timp de o clipă am întrezărit răsărind din întunecime capul rotund al aprodului, cu părul pieptănat spre spate. Cînd am ajuns în dreptul lui, am văzut că stătea întins în pasajul din spatele pilastrului, cu picioarele proptite de nişa din peretele opus. Aici se afla o statuie de sfînt, înconjurată de nenumăratele buchete de flori, alese şi îngrijite cu dragoste, care împrăştiau o mireasmă puternică.

— De obicei vin la biserica asta — mă lămuri simplu Mărci baci, căznindu-se, în timp ce vorbea, să găsească poziţia cea mai nimerită pe podeaua tare.

Aici nu se mai vedeau lespezile late şi reci, care trimiteau zgomotul paşilor pînă în înalturile bolţii. Aici, în dreptul nişei, era o porţiune pătrată de lemn îmbietor, aproape moale, pe care genunchii credincioşilor o neteziseră şi o lustruiseră de-a lungul veacurilor, iar stîl- pul o ferise de curenţii de aer.

— Sînteţi catolic ? — l-am întrebat eu neliniştit.

— Nu, sînt reformat! — Lăsîndu-şi privirea să lunece în susul ferestrei înalte, mormăi cîteva cuvinte pe care abia le-am putut desluşi. „Dar sînt foarte tolerant... într-adevăr tolerant..."

Pe urmă închise ochii şi se prefăcu că doarme.

Probabil că liniştea ce emana de la el m-a impresionat adînc. Fără prea multă tragere de inimă, m-am întors pregătindu-mă să plec. Mă aştepta un drum lung şi eram foarte dornic de somn. Din vălmăşagul neliniştitor de forme abia întrezărite, se desprindea o eufonie delicată, pe care aveam impresia că o pot mîngîia cu degetele. Oboseala mă copleşi. N-am mai stat pe gînduri, mi-am aşternut pardesiul alături de aprod, m-am întins cu faţa spre stîlp şi am adormit pe loc.

Cred că zăcusem astfel două sau trei ore cînd am tresărit şi m-am trezit. Mă aflam într-o încăpere necunoscută, lumina zilei se revărsa prin ferestrele înalte, deasupra mea şi de jur împrejurul meu vedeam numai aur şi argint, cununi, statui, tăblii de marmoră, iar în faţa mea, la nici şase paşi de unde mă aflam, o grădină cu

flori nenumărate, de toate culorile şi parfumate. Trandafiri roşii şi albi, lalele, o puzderie de flori înconjurau

JGO

chipul Maicii Domnului şi, cînd mi-am ridicat spre el privirea, văzduhul s-a umplut de un vuiet crescînd, care se izbea de pilastrul de piatră, se prelingea de sus ca o miere groasă şi se căţăra de-a lungul ferestrelor, agăţîn- du-se zăngănind, de micile ochiuri de geam. Un răpăit înfundat de tobe se rostogolea sub boltă, cornii bubuiau, sunetele ascuţite ale violinelor se fugăreau deasupra abu- rilor cu miresme intense, despicîndu-i în fîşii mişcătoare, care se încolăceau la nesfîrşit unele în jurul altora.

Eram îngrozit de-a binelea şi o sudoare rece îmi bro- bonise fruntea, cînd, deodată, l-am zărit pe Mărci baci ; şedea alături de mine, cu spatele sprijinit de stîlp, cu mîinile încrucişate ; faţa lui lăbărţată şi rotofeie era luminată de un surîs fericit:

— Nu-i aşa că-i frumos ?

Treptat, memoria mi-a revenit şi bătăile inimii s-au liniştit. Am închis ochii, am inhalat parfumul florilor, continuînd să zac nemişcat simţind că mă durea umărul şi că oboseala nu-mi trecuse. Sunetele se strecurau spre mine tiptil, zburdau în sus şi în jos, legănîndu-mă ca nişte valuri binevoitoare. „E adevărat, îmi spuneam eu în sinea mea, ...e adevărat că ieri am băut mult, că oberul a reţinut ceasul, portofelul şi bastonul meu şi că nu întrevăd nici o posibilitate de a le răscumpăra de la el. E adevărat că am căzut la examenul pe care încă de acum un an ar fi trebuit să-l dau... Am desluşit un zumzet, o harababură febrilă de voci nenumărate, care se chemau, se contraziceau, se acopereau unele pe altele ; dintr- odată nu mai simţeam aroma petalelor de tranda- firi, mirosea înecăcios a covoare de cafenea prăfuite, a fum de ţigară şi a vin stătut. Iar printre stîlpi nu mai pluteau razele limpezi şi jucăuşe ale soarelui, ci răzbă- tea lumina orbitoare a unor lustre vulgare.

Chemarea sonoră a trîmbiţelor aduna glasurile în- tr-un tot, sporindu-le puterea şi silindu-le să

înalţe pe mai multe voci o rugă, prin care cereau îndurare.

„Nu încape nici o îndoială, asta este o muzică bisericească serioasă, mi-am spus eu, la care nu mă pricep deloc. Examenul este o chestiune cu totul personală, care nu priveşte pe nimeni altcineva în afară de mine. De altfel, acest lăcaş a fost înălţat de nemţi, aşa încît am tot dreptul să mă aflu aici, de vreme ce sînt obosit.“ Timp de cîteva clipe, aceste gînduri îmi dădură o senzaţie de independenţă. Am închis ochii, încercînd să re-găsesc urmele unor vise frumoase. Orga cea mare vuia, şuvoiul nestatornic al violinelor se zbătea deasupra con- trabaşilor, cornii bubuiau, trîmbiţele ţiuiau. Am simţit cum întreaga dezolare a stării de fosilă pietrificată mi se punea ca un nod în gît.

în timp ce răsuna finalul impresionant al coralului, Mărci baci s-a ridicat zîmbitor, a scuturat praful de pe haină, şi-a potrivit cravata uzată şi şi-a netezit părul cu un pieptănaş.

Se făcu linişte. Ieşirăm la iveală de după stîlp. Biserica era pustie, cu excepţia unor paşi singuratici sus, în galerie. Ne-am grăbit să ieşim, am străbătut parcul amenajat în jurul bisericii şi ne-am bucurat să regăsim agitaţia şi freamătul unei zile obişnuite. Căruţele hurdu- căiau pe caldarîmul stricat, oamenii treceau grăbiţi şi vorbeau cu glas tare. Aprodul aruncă o privire în direcţia statuii călăreţului, pe ale cărui membre vînjoase poposiseră porumbei şi întrebă cu un aer de mulţumire :

— Nu-i aşa că a fost frumos ? — Simţi cum devii sfînt... eu mă duc acolo tot mereu...

Pe urmă ne-am strîns mîna cu căldură şi ne-am dus fiecare într-ale noastre.

Noaptea aceea a fost de două ori însemnată prin urmările pe care le-a avut. Mai întîi acum ni se întîmpla mai des să facem cîte o partidă de cărţi cu Mărci baci, iar în al doilea rînd, am luat obiceiul de a mă duce din cînd în cînd să dorm în

biserică. Asta se întîmpla de cele mai multe ori în serile cînd jucam cărţi cu Mărci baci şi venea şi el cu mine, dar uneori mă duceam de unul singur. De altfel, tot atunci am început să frecventez iar cursurile şi să mă consacru studiului dreptului administrativ. Aici se găsesc adunate la un loc toate mărunţişurile şi amănuntele de jurisprudenţă şi vai de acela care este osîndit să le cunoască.

După cîteva luni — între timp venise toamna — l-am sărbătorit pe prietenul meu Polio Sândor, care-şi luase de curînd doctoratul. Sărbătorirea a durat două zile şi trei nopţi. în ce mă priveşte însă, am părăsit petrecerea încă de la primele ceasuri ale celei de-a treia nopţi, pentru că eram obosit. Dacă mă gîndesc bine, aceea a fost ultima şedinţă a ordinului fosilelor pietrificate care a decurs netulburată şi după toate regulile.

Cum se desfăşurau aceste şedinţe ? în această privinţă n-ar fi multe de spus ; cine a cunoscut măcar o singură dată senzaţia pe care o poate avea un om tînăr şi sănătos, dar ostenit şi sleit, cînd se îndreaptă spre culcuşul său, fără nici o altă dorinţă decît aceea, covîr- şitoare, de a dormi, mă va înţelege. Pe scurt : membrii ordinului trăiau din această dorinţă şi o cultivau, socotind că este năzuinţa cea mai neprihănită ce poate pune stăpînire pe un om. Ţi-ai depăşit pentru a zecea oară nevoia de somn şi starea de beţie. Eşti treaz. Dar nu vrei să vorbeşti, pentru că buzele te dor cînd le mişti şi pentru că eşti prea obosit ca să deschizi gura. Pentru trupul tău chinuit orice mişcare este un efort, doar mîna mai duce încet ţigara la buze. Simţi cum te cuprinde fericirea la gîndul unei camere curate, unei perne pufoase şi albe. Savurezi din plin această fericire şi îţi imaginezi ce vei simţi în clipa în care te vei strecura în aşternutul proaspăt. Se crapă de zi, un cîine o zbugheşte de-a curmezişul străzii în salturi mari, îl urmăreşti cu surprindere şi te apuci cu mîinile de cap. Mai există aşa ceva ?... Viaţă ?...

Mişcare ?... Ai senzaţia că ai stat nemişcat luni de zile.

Iată starea de spirit cu ispitele ei inefabile. Odată prinsă în mrejele ei, făptura pare să dobîndească proporţii mai mari decît în realitate. Cea mai mică clintire a unui deget este importantă prin rigiditatea ei. Faţa este impasibilă, omul tot... împietrit.

Petrecerea în cinstea lui Săndor a fost ultima şedinţă reuşită de care-mi amintesc. Ne-am adîncit atunci în noi înşine şi am stat aşa ore în şir, la capătul cărora eu unul am plecat, vlăguit. Picioarele mele istovite se urneau anevoie la fiecare pas. Cînd am ajuns în cele din urmă în spatele pilastrului, Mărci baci se şi afla acolo. Lumina lunii umplea catedrala, pătrunzînd pînă în galeria corului.

— Bine că aţi venit, domnule doctor — îmi spuse el, ...nu reuşesc să adorm şi nu ştiu ce am...

Mi-era cu neputinţă să stau la taifas cu el şi am încercat să adorm numaidecît. Dar n-a trecut mult timp şi am simţit că vecinul meu mă zgîlţîie.

— Vă rog să-mi ţineţi puţin de urît, nu reuşesc deloc să adorm...

Compătimindu-l, m-am ridicat în şezut. Scoţînd din buzunar un pachet de cărţi de joc, Mărci baci începu să le amestece şi să le împartă. Razele lunii băteau drept pe micile cartoane, răspîndind o lumină de plină zi.

— Deschid — se grăbi el să anunţe.

Imprudenţa lui m-a surprins, deoarece aveam în mînă toate atuurile.

— Contrez.

— Recontrez.

— Recontrez şi dublez — de şase ori !

— Cerb ! — spuse el, fără să stea pe gînduri ; era o mişcare care reprezenta de opt ori valoarea unei mişcări obişnuite.

La rîndul meu, am spus calm : „Brici[41] ; mişcarea conta de şaisprezece ori.

— Chiar aşa, cu una-cu două, n-o să mă trageţi pe sfoară, domnule doctor !

Deschise, dar trei levate au fost de-ajuns ca să-l dau gata. Trandafirii răspîndeau un parfum suav şi o boare călduţă, binefăcătoare umplea încăperea. Am mai jucat patru partide, toate pierdute de Mărci baci. Se scotoci prin buzunare, scoase la iveală carnetul său de însemnări, un caieţel simplu, de culoare neagră, rupse din el o filă şi, întorcîndu-se în aşa fel încît lumina dinspre fereastră să cadă pe ea, scrise cu litere mari, în maghiară : Bun pentru 8 guldeni 48 de crăiţari — Remenyik Mărton, aprod la facultatea de drept. Un refuz l-ar fi jignit, aşa încît am acceptat bonul şi l-am vîrît în buzunar. Ne-am culcat din nou.

— Oberul de la cafenea primeşte bonurile mele — rosti el după o scurtă pauză. Puteţi plăti cu el.

— Asta e bine — i-am răspuns eu şi, fără să vreau, mi-am adus aminte de portofelul şi ceasul meu.

Eram pe punctul să adorm, cînd vecinul meu şi-a schimbat iar poziţia, aşezîndu-se.

•— Aveţi multe datorii ?

— Da.

— Cît?

— Cam o sută douăzeci—o sută treizeci de guldeni.

— Ioi, ioi, asta-i tare mult !

înţelese pesemne că ţineam morţiş să adorm, aşa încît încetă să mai vorbească.

îmi mai amintesc şi acum încîntarea pe care mi-a prilejuit-o orga în dimineaţa următoare. Desluşeam în sunetele ei toate acele instrumente vesele, melodioase, pe care după nume nu le ştiam, dar ale căror triluri şi zbenguieli îmi plăceau mai presus de orice. Melodiile erau voioase, prietenoase şi am mai stat vreme îndelungată cu ochii închişi, cu toate că eram de mult treaz. Mi se părea că văd aievea un şuvoi puternic de apă ţîşnind dintr-o stîncă, un izvor în munţii Transilvaniei şi brusc m-am simţit îmboldit să beau neapărat din apa lui. De cerul gurii se anina mireasma pădurilor din jurul satului meu natal şi aveam înaintea ochilor cîmpurile întinse sub tipsia de un albastru intens a cerului însorit de toamnă, îmi trecu prin minte că, la urma urmei, dreptul administrativ nici nu era o îndeletnicire prea neplăcută şi, gîn- dindu-mă la bucuria părinţilor dacă aş reuşi să trec examenul, m-am hotărît pe loc să mă duc acasă, să mă culc două ore şi pe urmă să nu-mi mai las răgaz nici pentru mîncat, nici pentru fumat pînă nu voi fi citit de două ori în întregime partea întîi din legea breslelor.

Aveam o senzaţie minunată de plutire, totul părea să tindă spre înălţimi ca într-un zbor uşor purtat de aripi de înger. De sus, din galeria corului, un susur şi un şopot se prelingeau pe

bănci, stîrnind grăunţii delicaţi de praf de pe stranele medievale şi rotindu-i apoi într-un dans pestriţ în bătaia soarelui ce intra prin ferestre.

M-am ridicat, mi-am luat pardesiul şi m-am uitat la Mărci baci. Ţinea mîinile împreunate şi nu mai avea acel zîmbet fericit pe care i-l cunoşteam.

— Mărci baci ! S-a făcut tîrziu ! Au să vină credincioşii şi au să ne găsească aici...

Expresia feţei sale era alta decît cea obişnuită. L-am apucat de mînă şi m-am speriat îngrozitor. Am azvîrlit cît colo pardesiul, am străbătut în fuga mare biserica, am suit în goană treptele şi m-am pomenit faţă în faţă cu un domn în vîrstă cu barbă albă.

— Domnule organist ! Domnule organist !

Mă înecam, sunetele se încălecau, se poticneau scîr- ţîind, se curmau.

— Jos în biserică e un om bolnav !

Domnul bătrîn se puse în mişcare, tîrşindu-şi picioarele. Nu întrebă nimic, nici unde, nici cum. Coborî scara şi se duse de-a dreptul la stîlpul şi la nişa noastră. Ajuns acolo, se aplecă şi nu pierdu multă vreme cerce- tînd, ci se îndreptă aproape imediat şi mă trimise pînă la tutungeria din apropiere, care avea telefon. Nu văzusem încă niciodată un mort, aşa încît am dat fuga în stradă cît puteam de repede. Cinci minute mai tîrziu a şi sosit Salvarea. Maşina încăpătoare s-a oprit în faţa portalului, un medic tînăr a intrat, însoţit de cîţiva bărbaţi care aduceau o targă. Cînd l-au ridicat pe Mărci baci şi l-au aşezat pe brancardă, i-au căzut din buzunar cărţile de joc, împrăştiindu-se pe jos. M-am aplecat iute, le-am strîns şi le-am băgat în buzunar, căci oamenii cu targa apucaseră să se îndepărteze şi ceva mă îndemna să nu-i pun cărţile de joc la loc în haină, cu toate că erau ale lui.

— Cum de s-a nimerit să-l lovească apoplexia tocmai aici, în biserică ? — mă întrebă medicul.

— Poate că venea aici ca să se roage... — am spus- eu, simţind că roşesc.

Apoi maşina a plecat. Am rămas alături de

organist, în faţa portalului. Razele calde ale soarelui semănau scîntei în barba albă a bătrînului. Lăsîndu-şi privirea să rătăcească printre copacii din parc, spuse mai mult pentru sine decît către mine :

— Acum n-are să mai vină...

Uimit de vorbele sale, am îndrăznit să-l întreb :

— Ii cunoşteaţi obiceiul ?

— Chiar foarte bine — răspunse bătrînul, alegîn- du-şi încet cuvintele. Venea de două, cel mult trei ori pe săptămînă, de şase ani încoace. Eu nu pot dormi

dimineaţa şi orele matinale sînt şi acelea cînd îmi place cel mai mult să cînt la orgă. în zilele în care venea el, începeam întotdeauna cu un ceas mai tîrziu, ca să nu-l trezesc. De multe ori era neplăcut şi obositor... să aştepţi atîta vreme, în biserica neîncălzită... fără să te mişti. Cînd cînţi nu-ţi mai dai seama de nimic. în urmă cu cîţiva ani a mai fost unul, a venit cîteva săptămîni la rînd, pe urmă a emigrat... Se pare că în America... Acum nu mai sînteţi decît dumneavoastră...

— Iertaţi-mă, domnule organist — am intervenit eu, încurcat, vă rog să mă iertaţi, dar vine iarna... şi, oricum, eu nu mai rămîn aici decît două luni, îmi dau examenul şi plec din oraş... De cîte ori am venit, mi-a plăcut foarte mult... şi am fost intr-adevăr foarte impresionat... dar trebuie să mă scuzaţi...

Dădu de cîteva ori din cap în semn că înţelege ; privea melancolic sau, în orice caz, grav. Pe urmă îmi zîm- bi, îmi întinse mîna şi spuse :

— Dumnezeu să vă aibă în pază !

După care se depărtă cu paşi lungi, tîrşiţi şi dispăru, în spatele monumentului.

De atunci n-am mai călcat în biserica aceea. A venit anotimpul rece şi apoi locul mi se părea lugubru, pentru că, ori de cîte ori treceam prin piaţa oraşului şi vedeam biserica, îmi aduceam aminte de Mărci baci. După două luni am părăsit oraşul. Aveam conştiinţa împăcată, ba pot chiar spune că mă simţeam fericit. Printre prietenii mei nu mai treceam însă în nici un caz drept un reazem de nădejde al ordinului fosilelor pietrificate.

Lupta dreaptă

Strămoşii saşilor transilvăneni au fost aduşi în ţară de către regii unguri în veacul al doisprezecelea „ad re- tinendam coronam“, pentru sprijinirea puterii regale. Acest legămînt, întărit cu pecete şi înscris pe stindard, însemna înainte de toate îndatorirea de a apăra ţinutul ce le fusese încredinţat, „pămîntul crăiesc*, dimpreună cu alte obligaţii de bună gospodărire şi de luminare cul- turală. Potrivit normelor de drept ale vremii, ţinutul în care saşii aveau autonomie teritorială, politică şi bisericească era socotit proprietatea coroanei. Aşa se face că Transilvania cuprindea pe atunci două feluri de teritorii, cu două feluri de legiuiri. Era mai întîi comitatul unguresc, de mai mare întindere, cu o nobilime ungară ce se bucura de un statut privilegiat şi o pătură de şerbi din tată-n fiu, lipsită de drepturi. Şi mai era enclava „pămînt.ului crăiesc" liber al saşilor, unde nu exista iobăgie în vreme ce nobilii năzuiau să-şi extindă privilegiile feudale asupra acestui teritoriu, voievozii numiţi de regele ungar în Transilvania deveneau cu timpul puternici şi de sine stătători. în ochii saşilor, cel cu care încheiaseră nemijlocit înţelegerea era regele, care-şi avea reşedinţa departe ; îl cinsteau ca pe ocrotitorul lor suprem şi aşteptau de la el să-i ferească de samavolnicia nobililor şi a principilor din Ardeal. Secole de-a rîndul au fost nevoiţi să-şi apere libertatea împotriva nobilimii şi a voievozilor, care se perindau prin acele părţi.

Cînd s-a zvonit în sat că voievodul Transilvaniei, La- dislau, avea să se abată iarăşi pe la aşezările coloniştilor germani, ţăranii şi-au căinat din adîncul inimii soarta şi totodată pe aceea a sărmanului rege. Căci, după ce poruncise să fie pus în lanţuri şi-i răpise coroana sfîntului Arpăd, voievodul

primise legămîntul de credinţă al nobililor, iar acum pustia ţara, sporindu-şi puterea, pe măsură ce se mistuiau în foc tot mai multe colibe şi se surpau tot mai multe ziduri şi arătîndu-se din ce în ce mai crud, pe măsură ce se încredinţa că regele va fi curînd dat uitării.

în zarva şi frămîntarea ce se iscă neîntîrziat, ţăranii vîrstnici îşi spuseră părerea că, de astă dată, omul temut nu va trece cu vederea — aşa cum făcuse pînă atunci — satul ascuns în inima pădurii, departe de drumurile bătute, ci dimpotrivă se va năpusti asupra lui cu toată străş- nicia, îl va prăda şi-l va nimici. Lucrurile se vor petrece astfel, gîndeau ei, pentru că pofta lui de jaf a fost cu siguranţă puternic stîrnită de faima cailor lor, întrucît de cîteva zeci de ani încoace se făcuse mare caz de aceste animale, fapt pentru care aveau să plătească acum. Au hotărît deci să urmeze sfatul purtătorului lor de cuvînt, Henning, care era şi cel mai mintos dintre ei, şi să mîne herghelia spre miază-zi, anume pînă la Sibiu, ca să nu cadă în mîinile duşmanului şi ca orăşenii, de îndată ce se vor încumeta să-i stea împotrivă voievodului care se apropia cu iuţeală, să aibă cu ce-şi spori călărimea şi să-l poată înfrunta şi în afara zidurilor.

Iscodind cerul cu privirile, văzură cu bucurie că norii mari aducători de zăpadă se buluceau deasupra crestelor muntoase. Fără să mai pregete, se apucară cu înfrigurare să cureţe grajdurile, să presare podelele cu praf vechi adunat din podul bisericii şi să şteargă orice fel de urme. La puţină vreme după ce caii, cu coamele fluturînde şi tropăind zgomotos, au părăsit drumul mare însoţiţi de zece tineri călări, a şi început să ningă şi n-a mai contenit toată noaptea, aşternînd o pătură groasă, scorţoasă şi deasă de zăpadă.

în după-amiaza zilei următoare, s-au şi înfiinţat cavalerul Szegfor, Gyula Sziklosz cel Tînăr din neamul Kanilor, Gyeta din stirpea celor cu numele Tiirje, La- dislau Borza şi Ştefan Gutkeled ; erau întovărăşiţi de zece cumani dintre lefegiii voievodului. Izbiră cu buzduganele în uşi şi cumanii

năvăliră în odăi. Dar în odăi nu mai era nici ţipenie de om, iar în ogrăzi — nici urmă de vietate.

Ajunşi în locul acela unde uliţa mare cotea scurt în susul văii, apucînd-o spre pădure, se opriră dintr-odată şi văzură în faţa lor, pe dealul ferit, biserica întărită,, turnurile şi bastioanele ei late ; iar pe galeria descoperită a turnului ce străjuia intrarea zăriră ciţiva bărbaţi înarmaţi ; de după zidurile de împrejmuire răzbătea pînă la ei mugetul vitelor.

Se porni din nou să ningă cu fulgi mari şi prinse a se însera. Ca să nu mai piardă vreme, Ladislau Borza se apropie în trap domol, lepădă spada în zăpadă şi scoase cu stînga coiful, în semn că vine cu gînd paşnic, ca să i se vadă faţa şi ca nu cumva să fie primit cu arbaleta, cu pietre sau opărit cu smoală. Înălţîndu-şi glasul către cei din turn, ceru în cuvinte alese să i se îngăduie să intre şi să aibă o întrevedere.

Puntea fu coborîtă, fu ridicată tăblia porţii celei mari şi Henning ieşi în faţa zidurilor spre a întîmpina oaspetele. Nu socoti cu cale să se apropie prea mult, ca să nu fie nevoit să-l salute de jos pe cavalerul care se ţinea drept în şea, aşa încît porunci ca trei vlăjgani să treacă în fugă puntea, să apuce calul de căpăstru şi să-i ajute străinului, împovărat de o armură grea, să descalece.

— Vin în numele voievodului care cîrmuieşte această ţară !

— Regele cîrmuieşte ! — răspunse Henning scurt, ■după care îl pofti totuşi pe noul venit să intre şi-l călăuzi printre ziduri, pe lîngă grămezile înalte de fîn şi de paie.

— V-aţi îngrijit din belşug de toate !

— Putem ţine fără bai şi trei ani — îi întoarse vorba Henning, deşi ştia că nutreţul abia dacă ajungea pe cinci luni.

Se aşezară apoi faţă în faţă într-una din încăperile turnului.

— Porunca voievodului este să-l primiţi după datină. Se află cale de o oră de aici şi vă aşteaptă.

— După ştirea noastră, numai regelui nostru

sîntem datori să-i ieşim în întîmpinare. Numai el are dreptul să ne poruncească. Vine oare voievodul din însărcinarea regelui ?

Ladislau Borza surise, păstrîndu-şi însă privirea serioasă. Slujea de multe luni în suita noului stăpîn.

— Voievodul asta cere ! Pe drept sau pe nedrept, nu e treaba mea. îi veţi ieşi înainte cu ţăranii călare...

■— Nu avem cai.

— S-a dus vestea despre herghelia voastră !

— Caii ni s-au prăpădit de ciumă mai acum cîtăva vreme.

— Ştiţi ce înseamnă să veniţi fără cai şi să nu daţi cinstirea cuvenită ?

— Am auzit şi noi de întîmplarea cu cei treizeci de ţărani cărora voievodul a poruncit să li se reteze picioarele. Dar ştim şi ce înseamnă să-l întîmpinăm cu cai.

— De aceea v-aţi gîndit că e mai bine să nu aveţi ?

— Dacă i-a secerat molima şi alţii nu putem cumpăra cîtă vreme mai bîntuie boleşniţa prin iesle...

Ladislau Borza înţelese cum stau lucrurile şi consimţi să guste din vin. Nu goli însă decît un singur ulcior, apoi se ridică, mulţumi şi plecă, spunînd că voievodul va aştepta cinstirea cuvenită pînă la amiaza zilei următoare, dar că după aceea va pătrunde fără altă zăbavă în cetate.

Nici n-au apucat bine călăreţii să iasă din sat şi cetatea a început să răsune de tînguirile femeilor, în vreme ce bărbaţii s-au adunat în biserică şi au stat îndelung la. sfat. S-au împărţit curînd în două tabere, ale căror păreri se băteau cap în cap. Unii socoteau că ar trebui să-i ceară îndurare voievodului, să-i mărturisească adevărul şi să aducă înapoi caii; de altfel, spuneau ei, ştiindu-l cît era de aprig şi puternic, lucrul cel mai înţelept ar fi fost să-i iasă înainte de bună voie şi să-i dăruiască jumătate din herghelie.

Cealaltă tabără îşi punea nădejdea în ziduri şi în

arme şi voia să ţină piept voievodului. Susţinătorii ei s-au împuţinat însă pe măsură ce, la ceasurile nopţii, tot mai mulţi oameni pripăşiţi de prin alte locuri sau fugiţi din calea voievodului veneau să bată la poarta cetăţii, rugind să fie lăsaţi să intre. Ajunşi aici, după ce străbătuseră pădurile pe poteci neştiute, aduceau vestea că cetele voievodului ocupaseră toate satele învecinate, că numărau peste patruzeci de mii de oameni şi că voievodul, care, împreună cu însoţitorii săi apropiaţi, se aciuise într-o moară singuratică, hotăra dări de război după cum i se năzărea şi fără nici o măsură şi nu se zgîrcea nici la cruzimi. După ce stătură la sfat o bună bucată de vreme, se dumiriră că nici calea luptei, nici cea a plecăciunii, cum vădise întîmplarea cu cei treizeci de ţărani schilodiţi, nu putea sfîrşi bine ; doar rugile fierbinţi şi o minune cerească ar mai putea abate de la ei prăpădul. Aşa încît s-au înţeles să amîne hotărîrea pe dimineaţa următoare, urmînd ca pînă atunci să se roage cu toţii cerului să-i ocrotească şi, îndurîndu-se de ei, să le lumineze cugetul.

Amintita schilodire a ţăranilor arătase însă că voievodul pretindea să fie cinstit ca un rege şi totodată că în ochii săi ţărani liberi erau numai acei care se ridicau deasupra gliei, nu rămîneau cu tălpile lipite de ea ; ca dovadă, ei trebuiau să i se înfăţişeze purtaţi în cîrcă de un animal, nu doar ţinîndu-se de propriile lor picioare. De aceea, dimineaţa s-au făcut auzite glasuri care cereau ca, în lipsa cailor, oamenii să încalece pe vite sau să le înhame pe acestea la căruţe şi să-i iasă voievodului în cale cu un convoi impunător de care sau de călăreţi.

Luă atunci cuvîntul meşterul fierar Michael Kramp, care dintotdeauna fusese socotit om cu judecată şi nete- mător ; n-ar strica, spuse el, să încerce să se lase purtaţi pînă la voievod în hîrdaie de vin şi ciubăre de apă. La urma urmelor, de hîrdaie se puteau oricînd descotorosi fără să-şi bată prea mult capul din pricina lor ; vitele însă cu greu

s-ar îndura oricare din ei să le lase de izbelişte şi pe deasupra s-ar mai şi împiedica de ele.

Domnii cei pîntecoşi de la oraş se lăsau uneori purtaţi în acest fel la adunările sfatului sau la baie ; era un obicei ales.

în împrejurarea în care se aflau, ţăranii trebuiau să întîmpine voievodul într-un chip deosebit şi demn. Tar dacă s-ar întîmpla cumva ca cinstirea adusă de ei să nu fie bine primită, încă mai puteau alege chiar atunci, la faţa locului, între împotrivire şi umilinţă.

N-aveau răgaz să chibzuiască pe îndelete. Soarele se înălţa pe cer şi, odată cu el, creştea şi descumpănirea, care, cel puţin în rîndul femeilor, se schimbase într-o adevărată deznădejde. La drept vorbind, deznădejdea i-a şi împins pînă la urmă să se împrăştie cu toţii în mare grabă, pentru ca să pregătească fără a mai zăbovi convoiul ce avea să iasă din cetate.

Un alai lung părăsi satul, coborînd în vale unde, odată ajuns pe teren neted şi descoperit, se rîndui.

în fruntea convoiului, în picioare în primul hîrdău imens cărat de doi ţigani, venea purtătorul de cuvînt al ţăranilor, Henning, în zale grele. Pe lîngă el alergau patru vlăjgani, care urmau să-i schimbe cu rîndui pe ţigani. Veneau apoi ţăranii, în şiruri de cîte patru. Că- rătorii potriviră prăjinile în toartele de fier şi ţăranii se urcară încruntaţi în hîrdaie.

Erau trei sute patruzeci de ţărani şi fiecare din ei stătea în picioare în vasul său, purtat de alţi doi inşi. Erau în armuri, aveau paveze, suliţi şi săbii, unii din ei şi arbalete. Convoiul înainta repede pe întinderea sclipitoare. Zăpada scrîşnea sub călcătură şi soarele se aş- temea orbitor pe cîmpia albă. Ţăranii îşi îndemnau că- rătorii cu strigăte puternice, iar armele lor se izbeau de pereţii ciuberelor, bocănind înfundat. Era un alai cu totul neobişnuit, care înainta prin liniştea înconjurătoare.

Iscoadele l-au vestit pe voievodul Ladislau de apropierea ţăranilor.

Incălecă şi ieşi în faţa morii, aşteptînd acolo, în mijlocul prietenilor săi, sosirea convoiului.

Cînd primele lectici s-au ivit printre sălciile ce stră- juiau pîrîul, pe faţa voievodului prinse a se citi o mirare. Şi, pe măsură ce se adunau şi răsuflarea întretăiată a cărătorilor înfierbîntaţi împrăştia nori mici şi repezi, iar bocăneala se înteţea, voievodul încremeni de-a dreptul de uimire. Iar atunci cînd Henning se opri în faţa lui şi-l salută cu cuvinte neşovăitoare, cerînd îngăduinţă pentru norodul acelor locuri, cînd văzu cum se închide în jurul său cercul mare de ciubere albe, în care stăteau în picioare bărbaţi înarmaţi, cu o ţinută demnă şi o căutătură serioasă, voievodul izbucni într-un rîs puternic şi, împreună cu el, porniră a rîde toţi nobilii unguri care-i alcătuiau suita.

Unde vă sînt caii ?... Te pomeneşti că vă stă în obicei să înhămaţi butii la plug ?... Pămîntul vi-l îngrăşaţi cu balegă de hîrdău ?... Voievodul avu destule de întrebat, dar în cele din urmă făgădui să se arate mărinimos, după care şuşoti o bucată de vreme cu cavalerii lui şi apoi dădu de ştire prin Gyeta de Tiirje că era gata s-o ia din loc neîntîrziat dacă obştea îi va da 500 de vedre de grîne, 300 de vin şi 10 galbeni florentini. Asta însemna puţin pentru el.

Henning păli. Ii aminti voievodului de drepturile întărite în scris, îndeosebi de hrisovul cu litere de aur dat de regele Andrei, odihnească-i Cel de sus în pace osemintele. Nici un om cu judecata limpede nu şi-ar îngădui să îngreuneze după bunul său plac îndatoririle statornicite pentru tot norodul şi pentru fiecare obşte în parte, dară-mi-te, ca în cazul de faţă, să le sporească pînă peste putinţa oamenilor. Cît despre el însuşi, care se întîmpla să fie conducătorul mult încercaţilor ţărani, cu toate că ştia de glumă şi era bucuros să afle voievodul în toane bune, ruga să i se răspundă fără nici o şagă.

Gyula Sziklosz, Ştefan Gutkeled, Druget, Bebek, Czu- ■dar, Kont şi Ladislau Borza se strînseră cu toţii în jurul purtătorului de cuvînt al ţăranilor şi

stăruiră pe lîngă el, apoi făcură cale întoarsă şi din nou stătură la sfat şoptit cu voievodul.

Acesta rămase însă neînduplecat ; un răgaz de o singură zi — atîta le îngădui ţăranilor năpăstuiţi ca să poată chibzui cum să facă rost de cele cerute de el.

Atunci ţăranii se răsuciră în ciuberele lor, argaţii şi vlăjganii se întoarseră şi ei, aşa încît voievodul nu mai vedea acum decît o mulţime de spinări. Henning fu purtat în grabă mare pînă la podeţ şi o dată ajuns acolo, aflîndu-se, prin urmare, din nou în fruntea convoiului, dădu cu glas puternic porunca de plecare. Hîrdaiele începură pe dată să bocăne, armele şi zalele să zăngăne şi se auzea foşcăitul şi plescăiala zăpezii strivite care începea să se topească.

Voievodul izbucni din nou în rîs, dădu pinteni calului şi îl ajunse pe Henning :

— Cam cum vă închipuiţi voi c-o să luptaţi aşa ? întrebarea fusese mai curînd strigată şi se îmbujorase tot la faţă de tare ce rîdea.

— Duşmanii se tem de noi...

— Un turnir ! Pe toţi sfinţii, vrem un turnir, o luptă dreaptă între cete !

între timp, se apropiaseră şi ceilalţi şi se strînseseră în cerc în jurul grofului, jucîndu-şi caii în frîu :

— Cine voieşte să se măsoare cetele între ele ?

— Felul nostru de a lupta este foarte temut ! — spuse Henning, care simţea broboane de sudoare mustind la marginea coifului.

— Să-l aflăm şi noi ! — îi strigară ceilalţi drept răspuns, schimbînd priviri între ei şi rîzînd atît de tare, încît mai-mai să cadă de pe cai.

— Un turnir ! Un turnir !

Voievodul nu-şi mai încăpea în piele de atîta nerăbdare şi neastîmpăr.

— Ştiţi — spuse Henning, că sfinţii părinţi Inochen- tie şi Eugen, precum şi preacinstitul Celestin au oprit încăierările de acest fel din pricina sălbăticiei şi fărădelegii lor...

— Vă este teamă ! — strigă Druget dispreţuitor.

Henning îl privi îndelung şi tăcu un timp. Apoi se întoarse către voievod şi-i vorbi mai departe acestuia în felul său potolit.

— Sigur este că la fiecare pas pe care-l facem se cuvine să chibzuim la ceea ce spun poruncile sfinte.

— Dacă ieşiţi învingători, vă scutesc de bani, de vin şi de grîne.

Privirea lui Henning alunecă peste cîmpuri şi o clipă urmări zborul gălăgios al ciorilor care treceau pe deasupra răchitelor.

— Sîntem ţărani liberi şi de aceea în drept să luăm parte la întrecerile cavalereşti ale nobililor. Numai că ţăranul munceşte, nu se îndeletniceşte cu plăcerile boiereşti. E drept că felul nostru de a lupta este primejdios, dar nici nu l-am încercat vreodată în joacă...

— Vă este teamă ! — strigă din nou Druget, care întoarse calul şi se îndepărtă.

Ladislau Borza însă îi făcu semn cu capul lui Henning, îmbărbătîndu-l :

— Are să vă ierte de dările de război ! — spuse el.

Nimic din toate acestea nu-l tulbura pe Henning. Stătea drept în picioare în hîrdăul său, cu faţa către voievod şi-i vorbea de parcă n-ar fi auzit nimic :

— în pofida tuturor lucrurilor, sînt gata să vă înfrunt în luptă ! — întrebarea este dacă doriţi un turnir şi cîte perechi porunciţi să fie... sau dacă socotiţi că o luptă dreaptă numai între doi oameni este mai plăcută şi mai înveselitoare.

În cele din urmă, s-au învoit să-şi măsoare puterile într-un duel cu lănci boante, potrivnicul trebuind să fie doborît din şa (sau din hîrdău). I-au mulţumit lui Henning pentru propunerea făcută şi l-au rugat să numească unul din oamenii săi şi să nu se ostenească el însuşi ; asta deoarece le-ar face plăcere să se desfete în tovărăşia lui, urmărind cele ce aveau să se petreacă şi totodată să mai afle de la el cîte ceva cu privire la acest ciudat fel de a lupta.

Printre cei din alaiul voievodului se număra la vremea aceea unul, Smaragd de Zsambok, fiul unei veneţi- ence şi al renumitului Aynard de Zsambok. Era un aventurier, care-şi făcuse din încăierările de felul acesteia o meserie şi trăia din prada cu care se alegea de la cei învinşi. Tocmai dormea în moară, căci aşa îi stătea în obicei — nu era treaz decît atunci cînd era rost de mîn- care, de băutură şi de luptă. La chemarea celorlalţi se înfăţişă, dar se grăbi să întrebe de răsplată, întrucît nu rîvnise niciodată să cîştige un ciubăr de apă. Află deci cu bucurie că voievodul, Mihail Katisz, Gyeta Tiirje şi Ladislau Borza făgăduiau să-i dea fiecare cîte un galben învingătorului.

între timp, Henning se sfătuise cu ţăranii şi se în- voiseră cu toţii cînd meşterul fierar Michael Kramp se oferise să lupte. Aleseră dintre argaţi, ca să-l poarte, pe cei doi ţigani mai vînjoşi şi mai dibaci, le făgăduiră drept răsplată cîte doi porci îngrăşaţi şi cîte o pereche de cizme, după care îl rugară pe Henning să dea de ştire că erau gata de luptă.

O ţarină netedă ca în palmă, fără urmă de muşuroaie de cîrtiţe, se întindea pînă departe în faţa morii. Se îndreptară cu toţii într-acolo rînduindu-se pe patru laturi mari ; pînă şi lefegii voievodului se adunară grămadă ca să urmărească această luptă puţin obişnuită.

Smaragd de Zsambok înaintă călare în spaţiul liber, salută cavalereşte către toate cele patru laturi şi îşi struni calul. Atunci se avîntară înăuntru ţiganii, călcînd sprinten, în cadenţă şi fără zgomot şi purtîndu-l pe meşterul fierar, care îi salută la rîndul lui pe cei de faţă, pe îndelete şi cu demnitate.

Crainicii suflară în goarne şi făcură strigare cu glasuri puternice, care răsunau în văzduhul zilei de iarnă, dînd de ştire că luptătorii fuseseră cercetaţi, că îndeplineau cerinţele întrecerii cavalereşti şi că lupta avea să înceapă. Cîţiva lefegii aduseră lăncile. Luptătorii cobo- rîră pocnind vizierele. Smaragd de

Zsambok luă în primire lancea lungă, o cumpăni cu dreapta, o aşeză în poziţie de atac şi dădu pinteni calului.

Meşterul făurar vîrî minerul lancei între braţ şi piept, ca într-un cleşte, îl apucă strîns cu dreapta sa osoasă, se răsuci puţin spre dreapta, se acoperi cu pavăza şi îşi aşteptă potrivnicul.

Calul lui Smaragd se apropia vijelios, în salturi mari. Cînd nu mai avea de străbătut decît vreo treizeci de paşi, ţiganii iscară o larmă grozavă, răcnind din răsputeri şi scoţînd sunete ciudate. în acelaşi timp, Michael Kramp începu să izbească repede şi cu aprindere în hîrdău cu marginea de jos a pavezei ; se stîrni un răpăit surd şi puternic, de parcă toboşarii unei oştiri întregi ar fi început să bată toba pentru paradă. Calul lui Smaragd se ridică pe picioarele dinapoi, se cabră şi nu mai vru să ştie nici de împunsătura pintenlor, nici de strînsoarea coapselor, nu mai ascultă nici de îndemn, nici de sudalmă. Făcînd o larmă asurzitoare, cei doi ţigani, ducînd pe umeri hîrdăul uriaş, înghesuiră atunci calul, silindu-l să joace în frîu fără încetare, pînă începură să-i curgă balele, iar călăreţului mai-mai să-i iasă ochii din cap de furie. Meşterul fierar însă ridică lancea şi în două rînduri lovi din răsputeri cavalerul peste grumaz, înainte ca el să apuce să se ferească după pavăză ; apoi îi înfipse vîrful lăncii între gît şi colanul armurii şi, pînă să se dumirească, îl săltă în sus şi-l trînţi cu zgomot în zăpadă, în timp ce calul o lua la fugă.

— Vă mulţumesc pentru cele arătate — spuse voievodul. V-am iertat de grîne, de vin şi de arginţi. Dar drept ar fi să-mi daţi optzeci de boi.

— Cum e cu putinţă ? Scutirea rostită e scutire hotă- rîtă !

Speriat, Henning aminti de cuvîntul dat şi de rîndu- ielile cinstite. Ladislau Borza strigă şi el peste capetele celorlalţi :

— Scutirea rostită rămîne hotărîtă !

— Am cerut eu ceva din cele de care i-am scutit ? — întrebă voievodul privind crîncen în jurul său.

— Da ! — răspunse Borza, în timp ce Henning căuta cuvinte ca să dea temei spuselor sale.

Atunci se iscă o învălmăşeală. Voievodul trase spada şi se întoarse către Borza. Oamenii care se aflau mai departe de ei, şi în primul rînd lefegiii, crezură că era vorba tot de înfruntarea ce avusese loc. începură de aceea să strige : „Răzbunare pentru Zsambok ! “ şi se năpustiră asupra ţăranilor, doborîndu-i la pămînt. Zarva era mare, argaţii şi ţiganii neînarmaţi strigau şi fugeau care încotro. însă Ladislau Borza, Gyula Sziklosz, Gutkeled, Druget, Bebek, Czudar şi Gyeta de Tiirje îl luartî pe Henning în mijlocul lor, îi strigară pe ţărani, iar pe lefegiii le dădură o mînă de ajutor. Astfel luă sfîrşit în- adunară pe lîngă ei şi-i potoliră. Apoi, cu toţii laolaltă, înfruntară voievodul, a cărui ceată se împuţină văzînd cu ochii. în cele din urmă, voievodul o luă la goană ; mînîndu-şi calul pe sub răchite şi stîrnind o ploaie de zăpadă, trecu dintr-un salt pîrîul îngheţat şi se făcu nevăzut.

Ţăranii îşi adunară morţii, îi aşezară în hîrdaie şi lefegiii le dădură o mînă de ajutor. Astfel luă sfîrşit întreaga întîmplare şi se puse capăt primejdiei. Oamenilor le-au trebuit doar cîteva zile ca să-şi dea seama că lupta dreaptă hotărîse totul. Norodul se răsculă pretutindeni, aşa încît, la înapoierea cailor de la oraş, regele apucase să fie eliberat şi ţara se îndrepta spre vremuri mai liniştite.

între Barineşti şi Ruda, se despica un drum de ţară care o apuca 9pre poziţiile noastre. După ce se răsucea de cîteva ori, escalada o colină măruntă, de unde pe vreme frumoasă puteau fi deslusite cahlele pestriţe ale mănăstirii lipoveneşti Fîntîna Albă, cu zidăria ei strălucitoare pe care înfloreau, din loc în loc, lucrături în piatră, rotunde ca portocalele, pitite în firide mici şi care, văzute prin lunetă, păreau nişte gămălii strălucitoare. Tranşeele noastre începeau chiar în spatele colinei, iar adăpostul meu, înjghebat din scînduri prinse în cuie, era aproape lipit de primul aruncător de mine din secţiunea noastră, la cinci paşi de refugiul servanţilor.

Iarna era în toi şi ostilităţile încetaseră deocamdată. Eram înconjuraţi din toate părţile de un ocean de zăpadă şi pe front domnea liniştea. Ofiţerii stăteau mai tot timpul la Costişa, unde se afla punctul de comandă al regimentului ; acolo aveau hrană caldă, dormeau în paturi adevărate şi petreceau cum nu se poate mai bine. Numai eu, care eram cel mai tînăr dintre toţi, trebuia să dirijez lucrările de amenajare a poziţiilor noastre şi de aceea nu puteam sta acolo împreună cu ceilalţi. Ba, uneori, îmi venea să cred că fusesem cu desăvîrşire dat uitării. Trăiam de unul singur printre spinările lin unduitoare ale colinelor de zăpadă şi se întîmpla ca săp- tămîni de-a rîndul să nu schimb nici o vorbă cu vreunul din camarazii mei.

Nu se ştia cît timp va dura acalmia de pe front. Nu puteam fi siguri nici dacă România va accepta condiţiile de prelungire a armistiţiului şi va cere să se iniţieze tratative de pace sau dacă nu vom fi cumva nevoiţi să reîncepem bătălia în vederea căreia ne pregăteam. în cazul în care ordinul nu ar

fi fost revocat între timp, însemna că într-o zi anumită, la orele nouă ale dimineţii, urma să înlăturăm obstacolele de sîrmă ghimpată instalate de duşman şi să pregătim prima linie în vederea asaltului infanteriei, fixat pentru orele zece şi cincisprezece.

N-am apucat atunci sau poate am omis să mă informez mai îndeaproape cu privire la menirea şi la rosturile ofiţerilor de propagandă prezenţi la acea dată în sectorul nostru. Cred că le revenea datoria de a supraveghea respectarea acordului pe care se întemeia armistiţiul. Printre prevederile acestui acord se număra şi interdicţia de a amenaja poziţiile existente şi de a aduce întăriri. Totul trebuia să rămînă întocmai aşa cum fusese la încheierea înţelegerii.

în fiecare dimineaţă, într-un punct anumit al sectorului, barierele mobile erau date în lături şi, prin deschiderea astfel făcută, sania care îl aducea pe ofiţerul român de propagandă pătrundea în interiorul poziţiilor noastre.

Aici era întîmpinat camaradereşte de ofiţerul nostru de propagandă, locotenentul Hickisch, un neamţ de felul lui din Boemia. îşi strîngeau mîinile, schimbau cîteva cuvinte amabile, apoi Hickisch îşi ospăta musafirul în adăpostul său amenajat sub un pod. Beau pe săturate, după care oaspetele era suit în sania pregătită în acest scop şi plimbat la nimereală în spatele poziţiilor noastre. Cei doi ofiţeri se înţelegeau între ei în limba franceză.

— După cum vedeţi, domnule căpitan, la noi nimeni nu se gîndeşte să amenajeze poziţiile. Oamenii noştri speră că armistiţiul va fi prelungit şi pacea încheiată curînd — o pace care, aşa cum sper cu toată convingerea, va aduce împăcarea dintre naţiunea dumneavoastră şi popoarele Austro-Ungariei.

Căpitanul român obişnuia să zîmbească politicos la auzul acestor cuvinte.

Avem, prin urmare, motive temeinice ca să

lucrăm numai în timpul nopţii ; se muncea în tăcere şi din greu; nu trebuia să se audă nici cea mai mică bufnitură de tîrnăcop şi le interzisesem oamenilor mei pînă să şi tuşească. Pămîntul reavăn pe care îl răscoleam în răstimpul dintre orele opt seara şi orele patru în zori era apoi împrăştiat în mare grabă de-a lungul tranşeei şi acoperit cu zăpadă. Cînd se lumină de zi, totul în jur era alb şi nimic nu dădea de bănuit. (Dealtfel, adversarii noştri procedau la fel. Eu însumi urmărisem de pe un colnic două baterii româneşti care-şi ocupau poziţiile.)

După ce isprăveau inspecţia zilnică în liniile noastre, cei doi ofiţeri plecau să dea o raită şi în sectorul românilor. Era rîndul lui Hickisch să fie ospătat şi plimbat cu sania. Dacă, în timpul acestor plimbări, vreunul din cei doi domni şi-ar fi exprimat dorinţa de a cerceta mai îndeaproape un lucru sau altul, ar fi dat dovadă de lipsă de tact. Atît în liniile noastre, cît şi în cele ale adversarului preferau să lase alegerea rutei în seama vizitiului ; iar vizitiul primea dinainte instrucţiuni.

Hickisch nu se înapoia întotdeauna singur din aceste excursii. Cîteodată aducea de dincolo ofiţeri pe care-i poftea la un pahar de vin şi, în astfel de ocazii, trimitea sania şi după mine, ca să-l ajut să primească oaspeţii români, cu care ne înţelegeam destul de anevoios. Hik- kisch se pricepea însă admirabil să prezideze astfel de agape frugale improvizate şi avea idei atît de ingenioase încît la aceste reuniuni, care se prelungeau adeseori pînă în zori, domnea întotdeauna o atmosferă plăcută, de bună înţelegere. Desigur, în raporturile noastre cu ofiţerii taberei adverse aveam grijă să fim cît mai politicoşi ; totodată însă ne aflam în permanenţă, şi unii şi alţii, sub imperiul unei stări de spirit ciudate, care nu ne îngăduia să uităm, nici chiar o singură clipă, că pînă foarte de curînd ne înfruntasem într-un duel înverşunat de artilerie şi că nu era exclus ca peste puţine zile să ne măsurăm din nou puterile cu nelipsita înfierbîntare

a bătăliilor. Eram conştienţi de situaţie şi datorită acestui lucru ospitalitatea noastră dobîndea o nuanţă specială. Bucuroşi că, în lungile ceasuri ale serii petrecute împreună, duşmanii ne erau prieteni, ne arătam îndatoritori faţă de ei, ne îmbiam unii pe alţii cu ţigări ; între noi domnea o înţelegere fără greş, ca între oameni legaţi prin amintirea unor ceasuri de destindere împărtăşită şi de voie bună fără reticenţe, pe care nimic nu ar mai putea-o tulbura. Cum, în restul timpului, trăiam foarte izolat, eram bucuros ori de cîte ori aveau loc aceste reuniuni. De multe ori chiar, iscodeam cu privirea din vîrful unui colnic zările înecate în zăpadă, doar-doar voi vedea a-propiindu-se sania lui Hickisch, trimisă după mine.

Odată am părăsit tot aşa tranşeea, pîndind ipotetica venire a săniei. La nici o sută de metri de barajele noastre de sîrmă ghimpată se aflau cele ale românilor, unde se zăreau siluetele încremenite ale santinelelor, încotoş- mănate în mantalele lor lungi din blană albă. între poziţiile lor şi ale noastre era o porţiune de teren plină cu dărîmături ; de sub învelişul de nea ieşeau la iveală bucăţi de zid, aici un coş de casă, dincolo, printre uluci dărăpănate, o poartă care se căsca fără rost spre golul alb din jur, mai încolo o frîntură de scară, rămasă în picioare în această pustietate fără urmă de vegetaţie şi ale cărei trepte alungite, asemenea unor perne burdu-şite cu zăpadă, nu duceau niciunde. Citisem pe hartă că numele aşezării era Sf. Onofrei. Mi-am lăsat privirea să rătăcească peste aceste vestigii, cînd, deodată, atenţia mi-a fost reţinută de o tăblie neagră, răsărită peste noapte pe zidul de deasupra unei pivniţi ce făcuse cîndva parte dintr-o casă. Intrarea largă a pivniţei era încă în stare bună şi, din mijlocul grămezilor de moloz acoperite de un strat de zăpadă, tot peretele din faţă al clădirii ciu-ruite de proiectile se înălţa aproape intact, cu tocurile de la ferestre şi de la uşă alcătuind o privelişte de o măreţie dureroasă. Pe tăblia fixată în cîrlige de fier se putea însă citi de la mare

distanţă o inscripţie, ale cărei litere fuseseră trasate apăsat, cu creta ; cineva scrisese pe ea *Cafe International.*

M-am întîlnit cu plutonierul Gutzku, care se plimba pe lîngă tranşee, în lumina orbitoare a soarelui.

— Cînd a apărut firma aceea ?

— Azi dimineaţă, domnule elev-ofiţer.

— Ofiţerul de propagandă are vreun amestec ?

— Are, domnule elev-ofiţer. Cică să fie un loc unde oamenii să poată să se cunoască mai bine între ei, prietenii ca şi duşmanii. Dai o coroană şi capeţi două păhărele de rom.

Cafe International era împărţit în două. Prima parte, amenajată chiar în pivniţă, era rezervată ofiţerilor. Co- borai la intrare cîteva trepte, treceai de o uşă cu geam
şi ajungeai în sala propriu-zisă, care era destul de vastă. O sobă rotundă, ce răspîndea o căldură dogoritoare, scaunele, două mese, un butoiaş cu rom şi o seamă de pahare alcătuiau întreg mobilierul cafenelei, care consta din această unică încăpere. într-adevăr, o pătură astupa locul pe unde s-ar fi putut trece în celelalte încăperi ale pivniţei. De altfel, pereţii fuseseră în întregime căp- tuşiţi cu prelate de cort şi bucăţi de pături bătute în cuie, iar ordonanţa care făcea de serviciu aici vorbea atît de sugestiv despre droaia de şobolani care mişunau prin gangurile întunecoase încît nimeni dintre noi nu se simţea ispitit să dea la o parte pătura pentru a pătrunde şi în celelalte încăperi ale pivniţei. Totuşi, a venit şi ziua în care am făcut acest lucru ; din povestirea ce urmează se va vedea cum s-a întîmplat de l-am făcut şi cum, datorită lui, un diferend în care camarazii mei şi cu mine eram foarte tare implicaţi a luat o întorsătură salvatoare, ca şi cum împrejurările ar fi fost îndrumate de o mînă nevăzută.

încăperea rezervată trupei se afla sus, la nivelul fostului parter, în spatele zidului de care am amintit şi consta dintr-o baracă de scînduri,

înjghebată în pripă. Deoarece însă ostaşii dormeau peste zi, fiind osteniţi de truda din timpul nopţii şi deoarece în cazul lor exista un risc şi mai mare ca să se ia la harţă între ei sau să-şi dea drumul la gură, ca. fiind lipsiţi de experienţă şi mărginiţi, să spună unele lucruri ce nu trebuiau să ajungă la urechea adversarilor, baraca nici n-a fost de fapt, dată în folosinţă ca loc de întîlniri internaţionale şi a fost utilizată doar ca magazie şi ca adăpost pentru ordonanţe.

în perioada ce a urmat, *Cafe International* a găzduit cîteva agape de felul acelora pe care le organiza mai înainte Hickisch în adăpostul său. Puneam să fie chemaţi cei patru ţigani din secţia mea de aruncătoare de mine. Ne cîntau la vioară melodii ungureşti ; românii cîntau romanţe ; Hickisch ţinea discursuri pe franţuzeşte şi, la răstimpuri, se pornea să urle cît îl ţinea gura un cîntec ostăşesc german. Cu alte cuvinte, prea mult nu vorbeam noi cu oaspeţii noştri, fără a mai pune la socoteală faptul, oricum lesne de înţeles, că tactul ne impunea să ocolim anumite subiecte, cum ar fi politica sau problemele militare, de care aminteam cu multă băgare de seamă şi numai în linii generale.

Nu găsesc cuvintele potrivite pentru a descrie cit de pătrunşi eram cu toţii de statutul de sanctuar al acestui loc de popas permanent cufundat în penumbră. La urma urmelor, ne aflam în cel de-al patrulea an de război şi nu mai năzuiam, de fapt, decît la pace ; aşa încît atunci cînd ne întreceam în purtări cavalereşti cu ofiţerii taberei adverse, o făceam şi din convingerea că atît vorbele noastre, cît şi însăşi existenţa acestui teritoriu neutru reprezentat de cafeneaua noastră, erau deosebit de importante. Aveam sentimenul că o fărîmă din sarcina grea a încheierii păcii se sprijinea şi pe umerii noştri şi că fiecare dintre noi era dator să fie părtaş, nu doar cu bunele sale intenţii, la aleasa îndeletnicire de a împăca între ele popoarele învrăjbite. Buna noastră înţelegere şi liniştea păzită

cu atîta grijă au sfîrşit însă prin a fi tulburate ; totul s-a datorat unei întîmplări nefericite, a cărei cauză reală poate fi numai cu greu desluşită în vălmăşagul unor împrejurări misterioase şi de nepătruns.

Mă aflam într-o zi la *Cafe International* cînd m-am pomenit cu Gutzku, care venise după mine. Ofiţerii nu prea obişnuiau să treacă pe aici dimineaţa, aşa încît puteam să-mi văd în tihnă de corespondenţă ; mi-era mai plăcut s-o fac în această încăpere modestă, unde soba încălzea însă mai bine decît în adăpostul meu. Gutzku dădu buzna înăuntru şi îmi raportă, nedumerit şi foarte tulburat de cele ce văzuse, că unităţi străine pătrunseseră înăuntrul poziţiilor noastre, e drept, fără să tragă nici un foc şi, pe cît se pare, fără intenţii ostile. Aşa şi era : la un kilometru depărtare de unde ne aflam noi, spre miazăzi, prin urmare dincoace de barierele noastre de sîrmă ghimpată, se bulucea o grămadă de oameni; ne-am putut da seama că erau ruşi, să tot fi fost o sută sau o sută douăzeci la număr. Cînd am ajuns în dreptul lor, am aflat şi noi ceea ce apucaseră să le spună tunarilor noştri, care-i descususeră între timp : că erau infanterişti, că luptaseră în cadrul unei unităţi româneşti şi că acum, după ce Rusia încheiase pacea, voiseră să părăsească frontul şi să se îndrepte spre patrie, dar că foştii lor aliaţi încercaseră să-i oprească, şi chiar cu forţa.

Prădaţi şi în zdrenţe cum erau, ruşii se refugiaseră în liniile noastre, unde se iscă pe dată o foială şi o tîr- guială care arătau şi mai limpede la ce ananghie se aflau noii veniţi. Rostind vorbe care pentru noi n-aveau nici un înţeles, se rugau de soldaţii noştri să le dea pîine, fiind gata să le dăruiască în schimb puţinele efecte militare ce le mai rămăseseră după ce fuseseră dezarmaţi; aveau trebuinţă şi de încălţăminte şi de tutun. Cît despre ofiţerii lor, îşi scoseseră la mezat caii, printre aceştia şi un roib pentru care cereau optzeci de coroane, cu toate că preţuia cu siguranţă de

cincizeci de ori pe atît.

Le-am interzis slovacilor şi ungurilor mei să facă vreun tîrg şi le-am arătat ruşilor pe unde s-o apuce ca să nimerească pe teritoriul ţării lor, la nord-est de Cernăuţi, înconjuraţi de oamenii mei, care-i cercetau plini de curiozitate, s-au urnit pe dată, în mare grabă şi fără nici un fel de pregătiri. S-a nimerit însă ca, tocmai cînd au ajuns în dreptul bucătăriei noastre de campanie, să fie gata şi supa. Raţiile trupei nu ţineau de saţ ; pe deasupra, pînă şi turta de mălai era proastă, pentru că făina era încinsă ; cu toate acestea, tunarii n-au avut nimic împotrivă ca supa să le fie împărţită ruşilor. Aşa încît oamenii aceia amărîţi au trecut pe rînd prin faţa cazanului, iar bucătarul umplea ochi linguroiul şi le dădea supă fierbinte.

— Aveţi grijă să nu se frigă !

— N-are ce să le strice, îs îngheţaţi bocnă — mă lămuri Gutzku, care umbla de colo colo printre şirurile neorînduite de oameni, avînd grijă ca nu cumva să se găsească unii care să încerce totuşi în grabă să facă niscai tîrguri.

Ruşii îşi cufundau cîteva clipe nasurile turtite fie în strachină, fie de-a dreptul în linguroi, înghiţeau zeama de legume din cîteva sorbituri zdravene şi se zoreau s-o ia îndată din loc fără să mai arunce o privire în urma lor. Celor cîtorva ofiţeri li s-a servit supa mai la o parte de trupă. După ce au isprăvit de mîncat, s-au apropiat, şi-au spus pe rînd numele şi ne-au strîns mîna, mulţu- mind. Necunoaşterea limbii împiedica orice altă înţelegere între noi.

După un timp, toate aceste figuri străine se făcuseră nevăzute.

Să tot fi trecut de atunci vreo două-trei ziie, cînd m-am pomenit cu un soldat venit de la Costişa, care mi-a adus calul, odată cu ordinul colonelului de a mă înfăţişa neîntîrziat la comandamentul regimentului. După ce m-am bărbierit, am încălecat şi am pornit în mare grabă. Soarele scălda în depărtare Fîntîna Albă, zăpada sclipea şi, către

apus, zăream şiragul albăstrui al Carpa- ţilor, a căror privelişte m-a însoţit, încîntîndu-mă, de-a lungul întregului drum.

— Te-am chemat pentru că astăzi este ziua mea de naştere — mi-a spus colonelul. N-ar fi fost un eveniment de luat în seamă dacă n-aş fi aflat că mîine se nimereşte să fie ziua de naştere a lui Szilăgyi al nostru şi că el le-a făgăduit mai de mult ofiţerilor că-şi va sărbători aniversarea la Cernăuţi. Aşa stînd lucrurile, i-am cerut maiorului Szilăgyi îngăduinţa de a mă alătura iniţiativei sale, asumîndu-mi, fireşte, partea mea de îndatoriri, ca unul din sărbătoriţi. Plecarea e peste o oră.

Am pornit vreo douăzeci de ofiţeri, unii călare, alţii în sănii, spre staţia cea mai apropiată şi am ajuns la Cernăuţi tîrziu seara şi foarte bine dispuşi. La cafeneaua *Habsburg* au alăturat cîteva măsuţe pentru a încropi o masă lungă, în jurul căreia am început să degustăm băuturi alese şi să stăm de vorbă, fără să ne pese prea mult de celelalte persoane aflate în local. Prezenţa unui mare număr de militari îşi pusese pecetea asupra oraşului, care, după ce cunoscuse în două rînduri ocupaţia adversă, părea că vrea acum să guste cu un ceas mai devreme bucuriile unei păci binevenite. De cînd încetaseră luptele, cea mai mare parte a populaţiei fugite se înapo- iase şi, judecind după frumoasele şi elegantele apariţii ce puteau fi văzute la mesele învecinate, printre cei reveniţi se aflau numeroase femei. Fanfara cînta melodii focoase şi un sentiment de plăcută destindere punea treptat stă- pînire pe noi, în timp ce ne obişnuiam cu lumina festivă, foarte puternică, ce scălda marea încăpere. Toate acestea erau deajuns pentru a ne transpune într-o stare sufletească ce ne îndemna să presimţim ispita tainică a unei posibile aventuri îndărătul fiecărei impresii noi.

Se făcuse cam zece cînd o maşină se opri în faţa cafenelei şi două femei intrară, însoţite de trei ofiţeri, asupra cărora se aţintiră toate privirile, deoarece uniformele lor se deosebeau mult de ţinuta noastră de campanie. Erau ruşi. în local nu

era nici o masă liberă şi clienţii înghesuiţi îi urmăreau cu o curiozitate făţişă pe noii veniţi, care se opriseră în spaţiile înguste dintre mese căutînd cu privirea un loc. Nici un chelner nu le veni în ajutor. Bărbaţii purtau tunici cu fireturi, din acelea care, în vremurile aproape uitate, vibrante şi pestriţe ale păcii, erau nelipsite din echipamentul de paradă al militarilor ; aşteptau cu un calm detaşat. Farmecul deosebit şi discret al celor două femei părea însă uşor tulburat de situaţia oarecum stînjenitoare. Această impresie l-a şi îndemnat pe locotenentul Kălmăn Olnok să se ridice brusc de la locul său, fără să mai ceară permisiunea colonelului. Urmase pe vremuri un semestru la universitatea din Petersburg şi vorbea limba acestor străini. Se îndreptă spre ofiţerul care se afla cel mai aproape.

Cutare şi cutare, spuse el. Sîntem ofiţerii unui regiment de artilerie de cîmp. Ne dăm seama că vă aflaţi în încurcătură şi am fi bucuroşi dacă aţi accepta să luaţi loc la masa noastră, unde ne putem strînge puţin.

Invitaţia a fost bine primită.

— Am accepta cu aceeaşi bucurie, chiar dacă ar exista destule locuri la alte mese — veni răspunsul. Sîntem încîntaţi că mica noastră neplăcere ne dă prilejul să facem cunoştinţă cu dumneavoastră.

Au urmat prezentările, scîrţîitul scaunelor mutate, zornăitul pintenilor ; în cele din urmă, am izbutit cu toţii să ne aşezăm, conversaţia s-a legat şi, cu toate că eram nevoiţi să vorbim limbi diferite, atmosfera s-a închegat în jurul unui nucleu puternic de bună dispoziţie. Doi dintre ofiţeri, pe care, datorită înfăţişării lor schimbate şi ţinutei impecabile, nu-i recunoscusem din prima clipă, au mărturisit că se număraseră printre acele făpturi nefericite şi jalnice care, cu cîtva timp în urmă îşi puseseră la mezat caii şi înfulecaseră hămesiţi supa oferită de unitatea mea. Cu sprijinul locotenentului Olnok, care se dovedea a fi un tălmaci priceput, au făcut destul de mare caz de acest motiv de recunoştinţă, atrăgînd astfel atenţia colonelului şi a

maiorului Szilăgyi. Cei doi sărbătoriţi au mai comandat un rînd de băuturi din cele mai bune, iar eu m-am pomenit în centrul atenţiei comesenilor, ţinta unor elogii glumeţe : ba că sînt în stare să scot la iveală ca prin farmec şi în orice clipă cea mai hrănitoare dintre supe ; ba că-mi permit s-o fac pe generosul pe spinarea soldaţilor mei, care rabdă de foame şi că merg atît de departe cu dărnicia încît ospătez sectoare întregi ale oştirii adverse. Stimulat de acest joc de ze- flemeli binevoitoare, m-am pornit să istorisesc cîte ceva din felul de viaţă ce se încetăţenise de la o vreme în poziţiile noastre ; am descris stilul magistral în care-şi în-deplinea îndatoririle ofiţerul de propagandă Hickisch, pe care ceilalţi încă nu-l cunoscuseră ; în sfîrşit, am pomenit despre acel *Cafe International* care răsărise ca prin minune, desprinzîndu-se din orbita războiului. Unul dintre comeseni a fost în măsură să adauge spuselor mele amănuntul că denumirea Sf. Onofrei fusese dată de localnicii ortodocşi, români şi ucraineni în cinstea sfîntului creştin Onuphrius. Pînă la distrugerea aşezării, trăiseră însă acolo şi numeroşi locuitori de origine germană, din care cauză austriecii se obişnuiseră să folosească denumirea germană a localităţii : Onefreit. Cum era de aşteptat, ofiţerii au adoptat pe loc expresia „Halta Onefreit", deoarece în mai toate sectoarele frontului, în spatele liniilor, existau halte speciale de învoire, ştiute de toţi militarii, unde puteau obţine fără bani, sau în schimbul unei sume neînsemnate, un ceai, o cafea sau orice altă băutură. Toţi cei de faţă şi-au propus să vadă cu ochii lor, şi cît mai curînd cu putinţă, ciudatul lăcaş despre care venise vorba. Mai cu seamă cei doi ruşi, care nu de multă vreme rătăciseră, profund abătuţi, printre dărîmăturile de la Sf. Onofrei, erau încîntaţi la gîndul că acum ar putea reveni acolo fără grijă şi că n-ar fi exclus ca în acel loc de comuniune paşnică să se întîlnească şi cu unii ofiţeri români, pe care fie că avuseseră prilejul să-i aibă alături în aceeaşi unitate, fie că-i cunoscuseră de cînd cu recentele neînţelegeri dintre ei. Iscată

sub semnul umorului, această idee i-a şi determinat pînă la urmă pe cei doi ofiţeri — care se numeau Vasili Stepanovici Kla- pov şi Fiodor Asekritov — să se înapoieze împreună cu noi la Costişa. Muzica încetase demult, celelalte mese se goliseră, dar ei au rămas la masa noastră pînă în pragul zorilor, cînd ne-am urnit şi noi spre gară. Cel de-al treilea ofiţer ne părăsise de o bună bucată de vreme, înso- ţind cele două femei, ca un ocrotitor statornic.

Odată ajunşi la Costişa, am luat-o de la capăt cu sărbătorirea celor două aniversări, de astă dată însă fără ca ofiţerii de stat major cu pricina să mai ia şi ei parte. În schimb ai fi zis că ruşii prinseseră rădăcini printre noi. Am stat împreună de dimineaţă pînă în ceasurile serii şi, tot aşa, de cînd s-a înserat pînă s-a luminat iar de zi, de bună seamă şi pentru a le da oaspeţilor prilejul de a se mai întîlni odată cu toţii. Lucrurile nu se legau însă, pentru că tot mereu unul se nimerea să doarmă cînd altul era treaz. Pe nesimţite, s-au format astfel, şi dintre noi, două grupuri. De fiecare dată cei care eram treji ne străduiam ca rusul care, la rindul său, se întîm- pla să nu doarmă, să se simtă cît mai bine printre noi.

Intr-un tîrziu, colonelul îşi făcu apariţia în sala de mese. Expresia feţei sale era de nepătruns, în timp ce ochii săi păreau că sfredelesc norii de fum şi alunecă peste grămezile de sticle. Se adresă cînd unuia cînd altuia dintre cei de faţă, folosind tonul moderat şi totodată categoric cu care ne deprinsese. Mie mi-a spus : „După ce-ai să te înapoiezi acum în sectorul tău, ca să-ţi vezi iar de treburi, să mi-l trimiţi pe plutonierul Gutzku, am nevoie de el la cancelarie pentru vreo două zile..“ Ştiam că un astfel de ordin trebuia executat fără altă amînare, era timpul să-mi reiau lucrul, aşa încît peste numai cinci minute mă şi aflam în drum spre poziţiile noastre. De astă dată însă nu mai călăream de unul singur, mă însoţea locotenentul Harsány, care tocmai se întorsese dintr-o permisie

mai lungă şi urma să se familiarizeze cu felul cum era amenajat sectorul, pentru ca ulterior să mă în-locuiască definitiv. Eram bucuros de tovărăşia acestui bun camarad, care avea să mai îndulcească monotonia traiului meu cotidian şi, dorind să-l fac să se simtă cît mai curînd la largul său, l-am dus chiar din prima seară la *Cafe International.* Nimerisem însă o seară fără vizitatori. Se apropia data fixată pentru reluarea luptelor în cazul în care armistiţiul n-avea să fie prelungit. Am presupus că, din acest motiv, ofiţerii din tabăra adversă începuseră să rărească vizitele lor la Cafe-ul nostru. Dar chiar în ziua următoare ne-am putut convinge că ne înşelasem.

în după-amiaza acelei zile, Harsâny şi cu mine ne-am îndreptat din nou paşii spre acel refugiu cald pe care ni-l oferea încăperea de la subsol. La un moment dat, l-am lăsat pe Harsăny s-o ia înainte şi m-am oprit într-u- nul din adăposturile trupei, deoarece aveam de dat un ordin. Toată treaba a durat mai mult decît intenţionasem eu, aşa încît am pornit în urma lui abia după un sfert de ceas. Sufla un vînt aspru, tăios ca briciul, care spulbera zăpada şi şuiera pe lîngă urechi. Am străbătut în mare grabă fîşia îngustă de teren care ducea la arun-cătoarele noastre, am sărit peste bariera de sîrmă ghimpată în punctul unde acest lucru era mai lesne de făcut şi am alergat spre casa ruinată. Cînd am ajuns în dreptul intrării, am zărit şase ofiţeri români venind dinspre poziţiile lor. Se aflau destul de aproape, dar frigul mă pătrunsese mult prea tare ca să-i mai aştept ; m-am mulţumit să-i salut amical şi am coborît în fugă treptele.

Nu mă aşteptam la priveliştea care m-a întîmpinat. Am zărit un ofiţer îmbrăcat în uniforma cavaleriştilor români, pe jumătate sprijinit de un scaun şi cu partea superioară a trupului prăvălită pe măsuţa joasă, unde zăcea nemişcat. Tăblia mesei era mînjită toată cu sînge. Pe o bucată de hîrtie se vedeau resturi de mîncare şi un pistol militar ; alături, pe podeaua de lut — o sticlă cu

pereţii groşi, care fusese golită. Harsâny îşi făcea de lucru cu mortul.

Primul meu gînd a fost că lăcaşul fusese pîngărit de o faptă înspăimîntătoare. M-am grăbit să-i vin în ajutor lui Harsâny, care voia să ridice trupul greoi, apucîndu-l din subsuori pe la spate şi să-l întindă pe jos, lîngă masă. Fruntea cavaleristului, pe care se prelingea sînge, mai era caldă la atingere, nici membrele n-apucaseră să-i în- ţepenească. Faptul acesta m-a ajutat să mă smulg repede din starea de buimăceală pricinuită de uluitoarea întîm- plare şi să încerc, timp de cîteva clipe şi, desigur, cu slabe speranţe, să reţin viaţa care se scurgea din trupul lui vînjos. Eram amîndoi atît de preocupaţi de efortul de a-l salva, încît mintea noastră nu mai funcţiona decît în etape ; de abia în clipa în care au răzbătut pînă la mine glasurile ofiţerilor români ce se apropiau mi-am dat seama într-o străfulgerare de situaţia în care ne aflam. Nu cunoşteam împrejurările în care acest ofiţer din tabăra adversă îşi pierduse viaţa, dar era limpede că lucrul se petrecuse în urma unui act de violenţă şi fără ca vreunul din camarazii săi să fi fost de faţă. Totul depindea de răspunsul la întrebarea dacă era vorba de un omor sau de o sinucidere. I-am făcut semn lui Har- săny, care m-a înţeles pe loc şi, dintr-o mişcare puternică, am proptit iar mortul de scaun şi de măsuţă, în poziţia în care fusese găsit. Pe urmă am încremenit cîteva clipe în aşteptarea celor ce aveau să se întîmple.

Cei şase ofiţeri români au intrat rîzînd şi vorbind. Pe doi dintre ei îi mai întîlnisem tot aici, dar timpul petrecut împreună fusese prea scurt pentru ca să-mi pot forma o părere temeinică despre ei. în schimb, unul din camarazii lor din această seară, pe care de asemenea avusesem prilejul să-l cunosc, îmi displăcuse chiar de la prima noastră întîlnire. îl socoteam bădăran şi prefăcut.

Lucrurile s-au desfăşurat chiar de la bun început altfel decît de obicei — poate tocmai din pricina prezenţei acestui om, poate din cauza

felului iscoditor în care ne-am privit. Oricum, nu s-au făcut nici un fel de prezentări, cu toate că atît Harsány cît şi alţii veneau aici pentru prima oară. Camaradul meu şi cu mine, care ne nimerisem să fim la faţa locului înaintea noilor veniţi, ne-am retras de partea cealaltă a mesei, descoperind astfel mortul şi am aşteptat în tăcere.

Pe chipurile ofiţerilor români se întipări o durere adîncă. Pesemne că mortul fusese un prieten foarte îndrăgit. L-au ridicat şi atunci am putut să-mi dau seama mai bine că fusese un bărbat încă tînăr şi chipeş, doar sîngele coagulat din loc în loc îi sluţea trăsăturile. Glonţul pătrunsese pe lîngă nas şi rămăsese înfipt în cap.

M-a cuprins brusc un sentiment de consternare. Mi-am dat seama dintr-o dată că Harsány, care stătea în picioare lîngă mine, se făcuse alb ca ceara şi fruntea i se brobo- nise de sudoare. Recunoscusem pistolul care se mai afla încă pe hîrtia de pe masă, lîngă resturile de mîncare : era al lui Harsány. Traiectoria puţin obişnuită a glontelui, ca de altfel şi împrejurarea că omul mîncase cu puţin înainte, făceau să pară improbabilă ipoteza sinuciderii. Cine are de gînd să-şi pună capăt vieţii nu începe prin a lua o gustare. în timp ce camarazii mortului apropiau chipul acestuia de fereastra îngustă a pivniţei prin care se filtra lumina ştearsă a amurgului, iscodeam din ochi încăperea, încercînd să leg lucrurile între ele ; privirea mi se anină din nou de silueta uscăţivă a lui Harsány, care părea să tremure de frig în mantaua lui cu falduri şi puţin prea largă pentru el şi mă năpădi teama ca nu cumva moartea acelui ofiţer să fi fost pricinuită de vreun gest neîndemînatec al camaradului meu. Teama era a*ît de stăruitoare, încît o clipă am avut impresia că inima a încetat să mai bată şi nu m-am mai putut desbăra de această senzaţie. Lucrurile trebuie să se fi petrecut în felul următor : Harsány intră în vorbă cu ofiţerul străin, se înţeleg doar cu greu ; ca să faciliteze conversaţia recurg la mînuirea unor

obiecte ; Harsăny îi arată mecanismul pistolului său ; de felul lui, nu este îndemînatic şi pistolul se declanşează.

în primele clipe noii veniţi s-au ocupat exclusiv de camaradul lor. După ce s-au încredinţat că murise, au aşternut pe jos o pătură pe care l-au culcat, acoperindu-i apoi trupul cu o manta. Noi am fi putut părăsi încăperea în acest răstimp, dar nu ne-am gîndit s-o facem. în împrejurările date, desigur că eram puşi în imposibilitatea de a compătimi din toată inima şi fără reticenţe cu soarta tînărului cavalerist; fără să fi schimbat între noi nici o vorbă în această privinţă, adoptasem o atitudine defensivă. Dealtfel, n-aveam nici un drept asupra mortului, ceea ce nu ne împiedica să fim totuşi impresionaţi de destinul lui. Mă întrista gîndul că o viaţă tinără fusese sortită să se stingă aici, pe teren neutru şi tocmai într-un moment cînd pe front domnea cea mai deplină acalmie. Cînd au întins pe jos mortul, am citit pe chipul lui Har- săny o milă neprefăcută. înnobilată, expresia feţei sale dobîndi o nuanţă aproape impercetibilă, de îngăduinţă sau, poate, de iertare, pe care mai avusesem prilejul s-o constat la el. Judecind după fotografiile de familie pe care mi le arătase în decursul timpului, văzusem în ea o trăsătură caracteristică a familiei aristocratice maghiare. Dar, în clipa de faţă, această aplecare milostivă a firii sale mă înfuria, îmi părea cumva legată de neîndemî- narea lui şi, în orice caz, cît se poate de nelalocul ei acum, cînd domnii din tabăra adversă, isprăvind cu mortul, îşi îndreptau cu evidentă hotărîre atenţia asupra noastră. S-au postat în tăcere în faţa uşii, tăindu-ne astfel calea de ieşire şi ne-au privit întunecat.

Am făcut un pas înainte şi le-am spus în limba germană :

— Domnilor, vă rog să luaţi la cunoştinţă

părerea noastră de rău pentru moartea camaradului dumneavoastră. Compasiunea ne îndeamnă să ne întrebăm ce motive, care poate că nu vă sînt necunoscute, l-au putut determina pe acest nefericit să se sinucidă.

Cuvintele mele n-au primit nici un răspuns, se prea poate să nu fi fost înţelese. Dar adversarii noştri începuseră să şuşotească între ei şi lucrul în sine era jignitor. Din frânturile de fraze pe care izbuteam să le desluşesc, în timp ce deliberau cu o aprindere reţinută, am înţeles că luaseră în discuţie ipoteza sinuciderii pe care însă au respins-o după scurt timp. „Nu, nu !“ au spus în limba lor, aici nu avem de-a face cu o sinucidere.

Pe mine mă văzuseră intrînd cu cîteva clipe înaintea lor, erau prin urmare convinşi că nu aveam nici o legătură cu moartea camaradului lor. începură din nou sâ şuşotească, aţintindu-şi totodată privirile asupra lui Har- săny.

Acestuia i se sui sîngele la cap, se înroşi la faţă, începu să tremure şi strigă cu voce prea tare :

— Protestez... protestez în numele tuturor militarilor...

O clipă glasul i se înecă, dar izbuti să-şi recîştige sîn- gele rece şi reluă, de astă dată pe un ton mai stăpînit şi mai ferm :

— în numele armatei austro-ungare, protestez împotriva bănuielii că aş fi ucis acest om !

Era o stîngăcie din partea lui. Deocamdată nici nu se pomenise de o atare învinuire. Firesc era ca tulburarea camaradului meu să trezească bănuieli.

Dar nici el nu primi nici un răspuns.

Uzanţele cereau ca cei ce veneau la halta Onefreit să nu aibă la ei arme ; fiind nou venit, Harsăny nu era la curent şi din neştiinţă încălcase regula. Unul din ofiţeri se desprinse din grup, se apropie de masă şi, arătînd cu degetul pistolul, rosti cîteva cuvinte pe un ton întrebător.

— E al meu — spuse Harsăny. E pistolul meu.

Cînd am intrat, ofiţerul şedea la masă şi mînca dintr-o conservă. Am schimbat cîteva vorbe. După vreo zece minute, am pus pistolul pe masă şi am ieşit să văd dacă ordonanţa nu pregătise ceva lemne de foc. Cînd m-am înapoiat, l-am găsit mort.

Nu ştiu dacă spusele camaradului meu au fost înţelese, deoarece n-au stîrnit nici o replică. Dar, pe măsură ce tăcerea se prelungea, creştea şi animozitatea dintre cele două tabere. Cu toate că, pînă acum, nimeni n-o spusese răspicat, eram de fapt prizonieri şi, din clipa în care duşmănia avea să fie dată pe faţă, ne vom afla în situaţiei de a înfrunta un adversar de trei ori mai numeros.

Iată însă că acela dintre ei care-mi displăcuse de la bun început, se desprinse de ceilalţi şi părăsi încăperea. Pesemne că i-au dat vreo însărcinare, mi-am spus eu ; să aducă arme şi oameni, ca să le fie mai lesne să se năpustească asupra noastră ; sau poate să vină cu un interpret, ca să putem fiecare să înţelegem vorbele celorlalţi. Dacă spiritul care se încetăţenise între aceste ziduri va fi respectat, se va face o anchetă ; dacă însă ura i-a orbit pe aceşti oameni, înseamnă că fără să stea prea mult pe gînduri ne vor socoti ucigaşii camaradului lor şi se vor considera îndreptăţiţi să-l răzbune. în acest caz, vor voi desigur să ne captureze şi să ne lege fedeleş, pentru ca apoi să ne execute sau să ne predea unui tribunal militar de-al lor, care să ne condamne.

Deocamdată ostilităţile nu fuseseră deschise, dar un singur cuvînt ar fi fost de ajuns pentru a stabili definitiv şi irevocabil rolurile fiecăreia dintre părţi. Să presupunem că le-am vorbi în termenii următori : Domnilor, vă asigurăm că nu avem nici un amestec în toată această tristă întîmplare şi ne permitem să vă salutăm — şi că ne-am îndrepta apoi cu paşi siguri spre ieşire ; atunci cu siguranţă că zarurile ar fi aruncate. Dacă ne lăsau să trecem, totul era în regulă. Dacă ne opreau, nu ne mai

rămînea decît să înşfăcăm cîte un scaun şi să ne batem.

— Cîte gloanţe mai sînt ? — am întrebat cu voce scăzută, privind arma de pe masă.

— Nu era decît unul — îmi răspunse Harsány.

Răspunsul mi s-a părut a fi o dovadă în plus a stîn- găciei camaradului meu şi fără îndoială că m-ar fi înciudat şi mai mult dacă prietenia ce i-o purtam n-ar fi vibrat tocmai atunci cu atîta putere. Într-adevăr, oricît ar părea de ciudat, ne deprinsesem să fim cu atît mai exi- genţi faţă de el cu cît era preferatul nostru ; se deosebea de noi printr-un sentiment exacerbat al onoarei, din « are eauză refuzam să-l vedem comportîndu-se altfel decît în chip exemplar şi îi pretindeam adesea mai mult decît stătea în puterile sale. Dar în aceste clipe, cînd ne aflam faţă în faţă cu un adversar, îl urmăream cu nedumerire şi nelinişte.

Să fie oare atît de răvăşit pentru că e efectiv implicat în moartea violentă a locotenentului ? Sau pentru că-i este cu neputinţă să îndure bănuiala ofiţerilor adverşi ? Şi oare el, cu sensibilitatea lui, mai aleasă şi mai gingaşă decît a altora, va consimţi la o eventuală rezolvare prin forţă a conflictului ? La urma urmelor, dacă am alege maniera belicoasă şi ne-am croi drum spre ieşire, bănuiala împotriva lui tot ar rămîne în picioare şi desigur că o atare perspectivă e inacceptabilă pentru el. Numai că, în acest caz, n-ar avea nici un rost să mă încaier cu ceilalţi, pentru ca pe urmă să-l părăsec aici de unul singur.

îmi treceau prin minte fel de fel de gînduri, care se băteau cap în cap. Mă simţeam îndemnat să mă încumet să le vorbesc adversarilor noştri fără reticenţe, ca între camarazi, să încerc să găsesc tonul nimerit care ne-ar permite să ajungem la o dezlegare amicală. Dar, în acelaşi timp, mă muncea gîndul că orice cuvînt rostit va aduce în discuţie, negreşit şi fără multe ocolişuri, cauza morţii şi îmi dădeam seama că nu-mi era îngăduit să grăbesc cu

de la mine putere lămurirea întregii tărăşenii, fără să cunosc mai întîi punctul de vedere al lui Harsány. Nu ştiam dacă va voi să se comporte ca un om de onoare, recunoscîndu-se vinovat de moartea locotenentului sau implicat în ea, sau dacă va alege să tacă şi să tăgăduiască, înţelegînd poate că trebuie să apere astfel prestigiul armatei.

Aşteptam aşadar să văd cum aveau să se desfăşoare lucrurile fără a-mi stoarce creierul pentru a găsi, cu sau fără voia adversarilor, o cale de ieşire din încăperea în care ne aflam ; eram în orice caz hotărît să nu-l las aici pe Harsány, chiar dacă s-ar fi împotrivit. Se scurse astfel o bună bucată de vreme. Harsány şi cu mine ne aşezasem lîngă măsuţă ; eram bîntuit de simţăminte schimbătoare şi sumbre, care mă făceau să înclin cînd către potrivnicii noştri, cînd către prietenul meu. Dacă întindeam mîna, puteam să apuc pistolul. Dar amîndoi ţineam mîinile sub tăblia mesei şi cinci perechi de ochi pîndeau pînă şi cea mai mică mişcare a noastră.

Se întunecase.

Cineva aprinse două lumînări, care erau lipite pe tăblia mesei şi pe speteaza unei bănci. Vijelia de afară năvălea în pivniţă, făcînd să pîlpîie micile limbi de foc şi zgîlţîind păturile atîrnate pe pereţi. De atîta zbatere şi vuiet încăperea întunecoasă se răcise şi părea acum mai neprimitoare decît era de fapt, de-a dreptul lugubră, din cauza şuieratului strident al vîntului, care mătura pe afară tavanul pivniţei şi şuiera printre dărîmături. Har- sány privi mica băltoacă de sînge ce se lăţea pe masă, privi hîrtia cu resturi de mîncare şi se chirci tot. Poate că i se făcuse rău, nu suporta aerul închis, nici priveliştea sîngelui şi a cadavrului care zăcea într-un colţ al încăperii. În definitiv, de abia în ajun se înapoiase dintr-o permisie de cîteva săptămîni. Poţi să ştii ce anume îl făcuse să se dezveţe în acest răstimp de traiul de pe front ?

De ce nu venea odată ofiţerul care plecase ?

Nerăbdarea noastră era încordată la maximum. încăperea era plină de ură, o ură sfredelitoare şi mută. Aşteptam fără să putem întreprinde nimic şi această aşteptare ne măcina nervii.

Să-i strigăm pe ai noştri ?... Cu siguranţă că dormeau, zăceau tolăniţi prin adăposturi sau îşi spălau rufele ; ar fi fost nedemn din partea noastră şi, pe deasupra, n-ar fi avut nici un rost, căci tot nu ne-ar fi auzit nimeni. Un lucru era însă sigur : dacă voiam să ştim în ce ape ne scăldăm, trebuia să întreprindem ceva, nu mai puteam să tărăgănăm multă vreme. Odată cu înapoierea mesagerului lor, situaţia şi raportul de forţe nu se puteau modifica decît în defavoarea noastră.

Mă ridicai în picioare, urmat de Harsány. Un căpitan de cavalerie făcu un pas spre noi.

— Ordonanţa, domnilor ?

— întreabă unde este omul de serviciu — am spus eu.

— Eu i-am spus să plece... îndată după ce am venit, i-am spus că, dacă vrea, poate să se ducă să-şi spele rufele, că nu e nevoie de el aici...

— Conserva, domnilor ?

Da, asta îmi trecuse şi mie prin minte. Carnea era din aceea tăiată în bucăţele, ca din conserve, iar pe masă se mai vedea dîra circulară de grăsime lăsată de fundul cutiei.

— întreabă unde este cutia de conserve care trebuia să fi fost aici.

Căpitanul de cavalerie repetă, apăsînd pe cuvinte :

— Conserva, domnilor ?

Lui Harsány îi tremurau buzele :

— Habar n-am... Pe mine toate astea nu mă privesc !... Şi glasul lui prinse putere, lăsînd să răzbată o notă de mînie : Nu permit să-mi puneţi întrebări !... Aici nu sîn- tem la şcoală... înţelegeţi ce spun ?

Aşa, da ! Puteam să mă bizui pe el ! Era dispus să se apere ! Să se împotrivească bănuielilor !

Cei patru se urniră în direcţia mesei şi puseră mîna pe scaune. Harsány se aplecă, reuşise să tragă spre el cu piciorul sticla cea groasă trîntită pe podea şi acum o ridica ameninţător deasupra capului. Devenise dintr-odată îndrăzneţ şi agresiv. Eu apucasem pistolul de ţeavă, gata să lovesc în orice clipă.

— Domnilor... domnilor ! — interveni împăciuitor căpitanul de cavalerie. Stătea cel mai aproape de noi şi deocamdată nu făcuse rost de nici o armă.

— Domnilor...

Pînă acum, m-am străduit să descriu acea întîmplare fără să omit absolut nimic, pentru ca totul să pară la fel de adevărat şi de viu ca atunci cînd am trăit-o şi cum o păstrez şi astăzi încă în amintire. Fireşte, cei ce stăpînesc meşteşugul povestirii procedează altfel decît mine, eu nu fac decît să istorisesc lucruri pe care le-am trăit. Ei se pricep să construiască o naraţiune potrivit regulilor arhitectonicii şi economiei ; numai că, în viaţă, lucrurile se petrec şi se leagă între ele după nişte legi ale lor şi la voia întîmplării, iar în privinţa acesteia din urmă, am avut deseori prilejul să mă conving, ca de altfel şi în acea zi despre care a venit vorba aici, că este dovada unei forţe călăuzitoare mai presus de noi şi pe care nu o putem cuprinde cu mintea.

Intr-adevăr, numai printr-o pură întîmplare sticla şi pistolul nu s-au prăvălit asupra craniului căpitanului de cavalerie şi o clipă lucrurile au fost pe muchie de cuţit ; a fost o pură întîmplare că n-am apucat să fim loviţi cu scaunele şi că luminarea pe care eu am răsturnat-o cu bună ştiinţă, nu s-a stins, cu toate că eu tocmai asta urmărisem ; camera să fie cufundată în beznă — deoarece pentru camaradul meu şi pentru mine siluetele adversarilor se conturau clar pe fundalul uşii de

sticlă şi pe dira de lumină provenită din reverberaţia zăpezii, în vreme ce ei, care stăteau cu spatele la uşă, nu puteau vedea nimic pe întuneric. A fost o pură întîmplare că în clipa aceea a ajuns pînă la noi zgomotul unor glasuri, la auzul cărora am tresărit. Colegii mei de regiment veneau agale în tovărăşia celor doi oaspeţi, pentru a le arăta acestora halta Onefreit, faimosul *Cafe International.*

Colonelul intră cel dinţii. Am ridicat de jos luminarea, am aprins alte două şi am raportat cele întîmplate. încăperea era acum ticsită de oameni, numai colţul în care fusese aşezat cadavrul rămăsese liber. Se aflau aici opt dintre ofiţerii noştri, cei doi ruşi şi ofiţerul de propagandă Hickisch, cu care făcuseră cunoştinţă pe drum, convingîndu-l să li se alăture.

Colonelul se apropie de ofiţerii români. Urmară prezentările reciproce. Baranyay traducea în franceză ceea ce spunea colonelul, în timp ce Kâlmân Olnok îşi reluase rolul de tălmaci pe lîngă ruşi, punîndu-i la curent cu voce coborîtă pe Vasili Stepanovici şi Fiodor Asekritov. Românii erau politicoşi şi tăcuţi. Se vedea că personalitatea colonelului nostru îi impresionase.

— Domnilor — spuse acesta, aşezîndu-se băţos la masă, în timp ce Hickisch se posta lîngă el, vreau să sper că cele întîmplate aici vor fi elucidate curînd. Presupun că aţi şi întreprins cîte ceva în acest scop şi, totodată, nu. mă îndoiesc că, procedînd astfel, n-aţi pierdut nici o clipă din vedere îndatorirea de a respecta pacea inviolabilă a acestui teren neutru.

Cuvintele sale au fost traduse. Adversarii noştri au aprobat şovăielnic din cap.

Harsány istorisi apoi cum decursese întîlnirea sa cu locotenentul şi încheie solemn :

— îmi dau cuvîntul de onoare că nu am cunoştinţă de nimic în legătură cu moartea acestui

ofiţer.

Acum, cînd îmi redobîndisem calmul, datorită prezenţei camarazilor mei de regiment şi puteam judeca în linişte, mi-am rememorat temerile mele de la început şi m-am convins eu însumi că, de fapt, era greu de crezut că Har- sány ar fi fost vinovat de moartea nefericitului ofiţer. Am luat cu toţii la cunoştinţă declaraţia lui, întărită prin cuvîntul de onoare şi, începînd din acea clipă, întrebările colonelului s-au succedat fără oprire şi în termeni oficiali, ca şi cum ar fi fost conforme cu o procedură judiciară şi
trebuiau în orice caz formulate, deşi situaţia în sine era clară. Pe urmă, însă, m-au cuprins din nou îndoielile şi sînt sigur că cei mai mulţi dintre camarazii mei au cunoscut atunci aceleaşi şovăieli şi gînduri contradictorii. Căci Harsány continua să fie la fel de tulburat, în ciuda prezenţei camarazilor noştri de arme ; mai mult chiar, starea lui nu putea decît să dea de gîndit tocmai acelora dintre noi care-l cunoşteam mai îndeaproape. Nimeni nu îndrăznea să pună la îndoială cuvîntului lui. Asistam în tăcere. Cu siguranţă însă că unii dintre cei de faţă nu excludeau posibilitatea unui omor prin imprudenţă şi se întrebau dacă nu cumva oricare dintre ei, nimerind într-o situaţie atît de neobişnuită, n-ar prefera să tăgăduiască o faptă care ar trăda nepricepere în mînuirea armelor şi ar fi de-a dreptul ruşinoasă pentru un ofiţer şi n-ar decide să ţină seama de prestigiul general şi să procedeze aşa cum era limpede că proceda şi Harsány în momentul acela. Cît despre mine, eram încă foarte tînăr şi mi se părea de la sine înţeles că, atunci cînd aveam de a face cu reprezentanţi ai unei armate străine, trebuia să le prezentăm imaginea consacrată şi exemplară a ofiţerului ireproşabil ; ca atare, socoteam că orice faptă individuală care ar tulbura această imagine model

trebuia ştearsă fără urme şi prin orice mijloace. Gîndeam deci că în scurt timp colonelul îşi va lua rămas bun în termenii politicoşi cuveniţi şi că vom părăsi cu toţii încăperea, urmînd ca Hickisch să continue cercetările în ziua următoare, în înţelegere cu adversarii noştri şi presupunînd că ar mai exista şanse de a face lumină în toată această istorie. De aceea cînd colonelul îmi puse şi mie unele întrebări, am răspuns fără să stau pe gînduri şi, de asemenea pe un ton ridicat, că eram pe deplin încredinţat de nevinovăţia lui Harsány. Totodată, am reuşit să strecor în treacăt informaţia că unul din ofiţerii români plecase de o bună bucată de vreme de la *Cafe International,* avertizînd astfel colonelul că, din clipă în clipă, puteau sosi întăriri pentru partida adversă, situaţie în care presupuneam că tratativele aveau să fie pur şi simplu întrerupte şi că vom fi nevoiţi să recurgem la forţă.

Mă cam înfierbîntasem, aşa încît am fost bucuros să surprind cuvintele de îmbărbătare pe care ofiţerul de propagandă, care stătea chiar în faţa mea, i le-a şoptit lui Harsány, strecurîndu-i odată cu ele îndemnul indirect, dar deliberat, ca şi de aici înainte să nege totul cu fermitate. Spre surprinderea mea, Harsány i-o luă în nume de rău. îi aruncă o privire pătrunzătoare şi slobozi cu glas înăbuşit o înjurătură ungurească grosolană, pe care nu m-aş fi aşteptat niciodată s-o aud din gura lui.

Trebuie să recunosc însă că eram tot atît de surprins şi de comportarea colonelului ; ca să fiu sincer, lucrurile se desfăşurau altfel decît cum mă aşteptasem eu. Şi mai trebuie să recunosc că în acea împrejurare am învăţat de la colonelul meu că adevărul este politica cea mai bună şi că un colectiv bărbătesc, disciplinat şi curajos nu are sorţi de existenţă atunci cînd, în locul calmului, al fermităţii şi al sîngelui rece intervin lucrături subterane, iscate de necinste şi prefăcătorie.

Mulţumită calmului imperturbabil al colonelului, care fără nici un gînd ascuns se străduia cu deplină sinceritate să dezlege misterul nefericitului locotenent, nu s-a luat atunci o hotărîre pripită şi toată acea încîlceală sfîrşi prin a fi descurcată într-o măsură oarecare.

— După cum v-aţi putut da seama — spuse colonelul, declaraţia domnului locotenent Harsány n-a fost în măsură, din păcate, să clarifice situaţia. Aţi auzit de asemenea că nu se afla în încăpere în momentul respectiv. Aveţi vreo sugestie în privinţa felului cum ar trebui întreprinsă ancheta pentru ca să ducă la un rezultat ?

Cu pasul elastic al călăreţului, căpitanul de cavalerie român se desprinse din cercul celorlalţi şi privi în jur. Iţi dădeai numaidecît seama că avea o fire plăcută, părea un om distins şi cultivat şi colonelul nostru îi cîştigase în mod neîndoios încrederea. Baranyay traduse vorbele sale :

— Departe de noi gîndul de a-l învinui pe domnul sublocotenent. Dar ne considerăm mai ales răspunzători faţă de părinţii camaradului nostru, care nu vor putea înţelege cum a fost cu putinţă ca fiul lor să moară pe neaşteptate tocmai în timpul armistiţiului. Va trebui să dăm socoteală atît acestor părinţi, cît şi superiorilor noştri ; iar noi înşine, care i-am fost prieteni, trebuie să plecăm de aici cu conştiinţa împăcată. Aşa încît. socotim, desigur, că este nevoie să se facă lumină în această în- tîmplare nefericită.

Răspunsul colonelului a sunat aşa :

— Personal, sînt convins că sublocotenentul meu este nevinovat şi nu pot decît să regret că persoana lui a trebuit să fie adusă în discuţie. Totuşi, socot că este de datoria mea să nu mă clintesc din acest loc pînă nu se va găsi răspunsul la întrebarea pe care ne-o punem cu toţii.

Sînt sigur că starea de spirit a ofiţerilor noştri, pe care am descris-o mai înainte, nu-i scăpase colonelului ; nu sînt însă tot atît de sigur că, atunci

cînd rostea cuvintele de mai sus, era convins pînă în adîncul sufletului său de nevinovăţia lui Harsâny. Era însă sigur că orice îndoieli pe care i le-ar fi putut sugera raţiunea fuseseră curmate de cuvîntul de onoare dat de sublocotenent. Dădu acum felurite dispoziţii menite să ducă la o clarificare şi făcu acest lucru cu tact şi circumspecţie, ca nu cumva să îndrume lucrurile pe un anumit făgaş. Trimise după ordonanţă, poate că avea şi el ceva de adăugat. Ordonă ca trupul mortului să fie culcat pe masă şi reconstitui direcţia probabilă a împuşcăturii. Păturile au fost date în lături şi ne-am îndreptat lanternele de buzunar asupra porţiunii nefolosite a coridorului pivniţii. Vîntul răbufni de acolo, aducînd în încăpere un frig cumplit şi un vîrtej de praf înecăcios amestecat cu nisip ; era greu de crezut că vreo fiinţă omenească ar fi putut să se ascundă un timp acolo. Pe de altă parte însă. Fiodor Asekritov şi Kălmăn Olnok făcură pe dinfară înconjurul casei dărăpănate şi constatară că ferestrele de jos ale pivniţei erau intacte şi prevăzute cu gratii de fier, ceea ce însemna că nimeni nu putuse fugi pe acolo.

Se înfăţişă şi ordonanţa, dar omul nu avea habar de nimic. Ajunsesem iar într-un punct mort şi nu mai ştiam încotro să ne îndreptăm cercetările. încercasem totul, nu pierdusem din vedere nici o posibilitate şi iatâ-ne reveniţi la situaţia de fapt de la care pornisem : un singur om se aflase în încăpere împreună cu mortul şi acest om era Harsâny. Concluzia tuturor presupunerilor posibile, o concluzie nerostită dar care răzbătea ameninţătoare din fiecare cuvînt, se impunea : pistolul îi aparţinea lui Harsâny.

Pentru a doua oară cadavrul fu adus mai la lumină. Harsâny stătea rezemat de perete într-un colţ al încăperii şi privea drept înainte cu ochii larg deschişi. Nu încăpea nici o îndoială că se simţea vinovat. Nu încăpea nici o îndoială că, în privirile camarazilor care-l urmăreau cu atenţie, se citea

convingerea acestei vinovăţii. Nu încăpea nici o îndoială că, dacă se încăpăţîna în laşitatea sa şi continua să tăgăduiască accidentul, dăuna prestigiului nostru al tuturor.

A fost cu siguranţă clipa în care toate semnele rău prevestitoare s-au strîns la un loc, copleşindu-i cu maximă putere pe toţi cei de faţă ; clipa pe care Harsány o presimţise, a cărei apropiere ineluctabilă o urmărise cu mult înainte încă de sosirea ofiţerilor români — şi anume din momentul în care zărise cadavrul şi înţelesese că moartea i se trăgea de la pistolul lui.

Harsány se urni de la locul său şi veni spre noi. Pe faţa sa uscăţivă, care putea fi văzută mai bine în lumina pîlpîitoare a luminărilor, se citea mai multă concentrare şi hotărîre ; ochii nu mai aveau acea lucire stranie, privirea era liniştită, glasul suav şi foarte stăpînit.

— Domnule colonel — zise el, nu v-am spus mai înainte adevărul, nici dumneavoastră şi nici acestor domni. Vă rog să înţelegeţi că nu-mi este deloc uşor să rostesc acest adevăr, dar cu atît mai mult vreau să fiu sincer acum. Adevărul este că pistolul s-a declanşat fără voia mea şi glonţul l-a nimerit pe locotenent.

Cei prezenţi au reacţionat felurit la această mărturisire. Eu fui copleşit de o jale surdă, apăsătoare. Faţa ofiţerului de propagandă exprimă o profundă nemulţumire. Unul din români, un bărbat îndesat şi care părea şi mai pătrat pentru că purta o tunică de ulan strimtă şi împodobită cu găitane, făcu un gest larg cu mîna şi îşi privi camarazii ca şi cum ar fi vrut să-i întrebe : ce v-am spus eu ? — Dar căpitanul de cavalerie interveni cu aceeaşi nestrămutată politeţe :

— Domnule colonel, unica noastră dorinţă este să ajungem cu mortul în liniile noastre. Vă mulţumim pentru promptitudinea şi rîvna cu care aţi condus cercetările.

Colonelul îl privi îndelung şi cu luare aminte pe Har- sâny, apoi răspunse, cumpănind bine cuvintele :

— Nu iau cunoştinţă de această declaraţie a locotenentului meu... pentru că nu este adevărată ! Apoi me- dită un timp în tăcere ; era limpede că încerca să hotărască încotro trebuia să-şi îndrepte iar căutările.

Atunci interveni Hickisch. Se aplecă uşor înainte şi, văzîndu-i ţinuta degajată, ai fi putut crede că se pregăteşte de un taifas agreabil sau că este pe punctul de a vorbi despre ceva plăcut, poate de a comenta frumuseţea unei privelişti sau a unei opere de artă.

— Dacă-mi îngăduiţi... aş vrea să spun că nici nu ştiu dacă avem competenţa să luăm act de asemenea declaraţii. Nu ştiu să fi fost împuterniciţi să hotărîm dacă unul din camarazii noştri este sau nu vinovat. Bineînţeles că atunci cînd a luat fiinţă acest local neutru, nimeni nu s-a gîndit la posibilitatea unor întîmplări triste de felul acesteia şi, cel puţin din cîte ştiu eu, nici nu s-a căzut de acord în privinţa unei proceduri juridice pentru soluţionarea lor. Ceea ce nu înseamnă că pe acest teritoriu dintre liniile de front reglementările juridice n-ar avea nici o valoare. Cred că tribunalul diviziei va lua în cercetare depoziţia locotenentului şi mai cred că eventuala ispăşire a oricărei vini, chiar şi faţă de părinţii celui mort, nu va fi hotărîtă decît de instanţa competentă şi numai în spiritul principiilor de drept consacrate.

Ofiţerul român, îndesat şi strîns în tunica de ulan, strigă :

— Rămîne de văzut care tribunal de divizie ! Eu zic că al *nostru !*

La auzul cuvintelor sale, Hickisch zîmbi şi răspunse fără să-şi piardă cumpătul :

— Din remarca dumneavoastră, făcută într-un spirit atît de camaraderesc, înţeleg că înclinaţi spre

indulgenţă. Spun aceasta pentru că experienţa ne învaţă că, în împrejurări asemănătoare, instanţa militară obişnuieşte să se arate mai aspră faţă de propriii ofiţeri decît faţă de un acuzat provenit din tabăra adversă. Vă asigur că n-aş avea absolut nimic împotrivă dacă ne-am duce cu toţii, în frunte cu domnul colonel, în liniile dumneavoastră şi am întreprinde neîntîrziat cele necesare pentru a iniţia procedura de inculpare a camaradului nostru. Cu acelaşi prilej, am putea să-l vizităm şi pe colegul meu, vreau să spun pe ofiţerul dumneavoastră de propagandă. Nu mă îndoiesc că va fi bucuros de oaspeţi şi unde mai pui că luminile sale juridice ne-ar fi de mare folos , dumnealui este jurist şi se trage dintr-o familie de jurişti renumiţi, este nepotul ministrului dumneavoastră de justiţie.

Colonelul interveni :

— Dacă e vorba ca acest caz să fie trecut în competenţa instanţelor juridice, soluţie care mie personal îmi displace, dar care pesemne că nu va putea fi ocolită, atunci noi, militarii, nu mai avem nici un cuvînt de spus.

îi răspunse căpitanul de cavalerie :

— Domnule colonel, într-o situaţie ca aceasta nimeni nu are de gînd să fie meschin şi cîrcotaş. Pentru noi,, camaradul nostru a căzut pe front. Dar mai este ceva : am venit aici, la *Cafe International,* dintr-un sector destul de îndepărtat al frontului şi va trece un timp pînă voi putea să le raportez superiorilor camaradului meu, pentru ca ei să dea dispoziţiile cuvenite în vederea închiderii oficiale a cazului.

— Eu, sau un reprezentant al meu, împreună cu locotenentul Harsány ne vom afla în această încăpere în tot cursul după-amiezii de mîine, la dispoziţia dumneavoastră — spuse colonelul.

Atmosfera se destinse. Colonelul se ridică de pe scaun ca să-şi dezmorţească picioarele, deoarece în încăpere se făcuse frig, şi-i oferi căpitanului de

cavalerie o ţigară. Exemplul lor fu urmat de alţii, începurăm să ne simţim mai în largul nostru. Locotenentul cel îndesat scotoci într-o taşcă de piele, atîrnată de o curea la una din ferestrele pivniţii şi care aducea a tolbă de vînătoare şi scoase la iveală una din acele sticle speciale, în care băutura se păstrează caldă ; deşurubă păhărelul, care era în acelaş timp şi capac, se grăbi să-l umple cu îndemî- nare şi-l oferi colonelului.

Hickisch ciocăni uşor în tăblia mesei.

— Rog pe toţi cei de faţă să nu plece deocamdată. Socot că este necesar să consemnăm într-un proces verbal toate cele văzute şi auzite de noi aici, ca să venim astfel în sprijinul propriei noastre memorii şi să semnăm cu toţii acest proces verbal...

Propunerea a fost acceptată. A urmat o nouă aşteptare tăcută, în timp ce tocul lui Hickisch alerga pe filele curate ale agendei pe care obişnuia să-şi însemneze ordinele ; Baranyay se aşezase alături de el şi traducea procesul verbal în franceză. De afară, dinspre intrarea în pivniţă, se auzi deodată zgomot de glasuri. Pesemne că cei care-şi vesteau astfel venirea erau cîţiva la număr, chiar destul de mulţi. Căpitanul de cavalerie se repezi la uşă, ieşi şi îl auzirăm suind treptele în mare grabă. Se înapoie după cîteva clipe, afară se făcuse linişte, doar vijelia şuiera într-una.

Frigul se înteţea, iar procesul verbal al lui Hickisch nu se mai isprăvea odată. Ofiţerii noştri îşi adăpostiseră caii în grajdul unei foste herghelii, cale de şase kilometri de unde ne aflam noi. Era puţin probabil să se înapoieze la Coştişa încă în noaptea asta, prin beznă şi viscol. Vor trebui să petreacă noaptea fie la herghelie, fie chiar în această încăpere.

Olnok şi cu mine am inspectat soba.

— Trebuie să mai aducem lemne — am zis eu şi, fără să mai stau pe gînduri, am dat să ies.

Am simţit privirea întrebătoare şi oarecum stînjenită a căpitanului de cavalerie aţintită asupra

noastră, îşi închipuia poate că voiam să vedem cu cine stătuse de vorbă cu puţin timp înainte. Olnok surprinsese şi el aceeaşi privire, aşa încît sugeră :

— Hai să căutăm mai întîi în pivniţă ! De ce ne-am duce afară prin viscol, cînd în pivniţă se găsesc de obicei tot felul de scînduri sau ceva bîrne uscate.

Am dat în lături pătura care închidea intrarea spre restul pivniţei. Cîţiva camarazi m-au urmat repede, printre ei şi Olnok, care luase şi o luminare. Dar, cu toate că am cercetat şi gangurile laterale, n-am găsit nici urmă de lemne. Tocmai mă hotărîsem să fac cale întoarsă cînd, chiar lîngă ieşire am dat peste nişte pietroaie turtite, din acelea folosite ca greutăţi pentru capacul butoiului cu varză şi două traverse mici, de felul bîrnelor pe care se propteşte butoiul. Luminarea pîlpîia de zor şi dîra slabă de lumină abia dacă ajungea pînă la mine. Nevoit să dibui drumul pe întuneric, m-am aplecat cam nesigur şi am pipăit lemnul din care era făcută bîrna ; atunci am atins cu piciorul ceva moale. Trebuie să fie un şobolan mort, mi-am spus şi, ca să fiu mai sigur, am scăpărat un chibrit. în clipa următoare am şi sărit înapoi.

— Aici zace un om ! — am strigat cuprins de spaimă. Întîlnisem privirea rece şi nevăzătoare a doi ochi.

M-am pomenit îndată înconjurat de lumînări aprinse, de prietenii mei ; ofiţerii din ambele tabere se îngrămădeau, agitaţi. Poate că acesta era omul pe care-l căutam. Poate reuşise să fugă.

Dar bărbatul care zăcea în spatele pietroaielor între cele două traverse şi mai ţinea încă în mîna dreaptă o cutie de conserve, tocmai se pregătea să trea«ă într-un tă- rîm unde nimeni nu mai avea vreo putere asupra lui.

L-am ridicat de jos şi l-am dus în încăperea cafenelei, unde l-am întins pe masă. Szlancsok, care era proprietar de mori la Miskolc şi medic ratat, l-a consultat.

Muribundul purta uniforma de căpitan în armata rusă ; recunoscînd în el un compatriot, Vasili Stepanovici şi Fiodor Asekritov scoaseră strigăte de uimire. Pielea gălbejită şi zbîrcită a feţei, barba în neorînduială şi ochii înfundaţi în orbite îi dădeau înfăţişarea unui bătrîn, în realitate însă trebuie să fi fost mult mai tînăr. Szlancsok descheie tunica foarte uzată, i-o scoase şi, lipindu-şi

urechea de pieptul lui, încercă să desluşească bătăile inimii. Mî- neca cămăşii se desfăcu de la sine şi alunecă în sus, lăsînd să se vadă un braţ bărbătesc, vînjos dar slăbit, pe care erau tatuate litere şi flori : Petropavlovka 7.V.1906, Maria Nikolaevna.

Am citit cuvintele tatuate, în speranţa că ne vor ajuta să cunoaştem identitatea aceluia ce murea sub ochii noştri, deoarece nu avea asupra sa nici un document scris şi nici un alt obiect.

— Camaradul nostru mort era de fel din Basarabia şi are şi el un asemenea tatuaj — rosti căpitanul de cavalerie român în mijlocul tăcerii încremenite ce se aşternuse în încăpere. Nu-i aşa că e ciudat ?

Numai curiozitatea l-a îndemnat pe Szlancsok să se aplece şi să ridice mîneca mortului. Forma literelor era aceeaşi, şi florile erau aceleaşi. Era scris : Petropavlovka 19.V.1906, Maria Nikolaievna.

Un timp am tăcut cu toţii ; într-un tîrziu, Baranyay spuse :

— Iubirea... !

Iar Fiodor Asekritov răspunse după cîteva clipe gîn- ditor :

— Foamea...

Intr-o oră, vijelia începu să slăbească. N-am mai aşteptat zorile. Românii aduseră de afară o targă, care mai înainte nu fusese acolo, îşi luară rămas bun de la noi şi de la ruşi şi mă rugară să-l salut din partea lor pe Harsăny. Nici unul dintre noi nu băgase de seamă cînd plecase. _

Apoi s-au dus, luînd cu ei mortul lor.

Nici noi n-am mai zăbovit acolo multă vreme. Am desprins tăblia mesei cu rusul cu tot, l-am acoperit cu o manta şi l-am transportat în liniile noastre, de unde în ziua următoare fu trimis cu căruţa la Costişa. îşi dădu sufletul la orele douăsprezece din zi, fără să fi rostit un singur cuvînt. Vasili Stepanovici şi Fiodor Asekritov l-au înmormîntat şi către seară au plecat şi ei.

Cînd m-am înapoiat la adăpostul meu, l-am găsit pe Harsăny întins pe patul său. Adormise adînc şi liniştit, în ciuda nelegiuirii de care fusese bănuit.

Nu ne-am mai dus la halta Onefreit. După cîteva zile ne-a parvenit ştirea că armistiţiul fusese prelungit şi că începuseră tratative de pace ; totodată am primit ordinul de transferare pe frontul italian. Drumul trecea prin

apropiere de Cernăuţi, unitatea noastră a poposit acolo cîteva ceasuri, timp în care m-am dus la o librărie şi am cerut un atlas. După îndelungi căutări, am descoperit Petropavlovka, un sat mic din Basarabia...

Chipul căpitanului rus m-a urmărit multă vreme. Cred că nu mă înşel şi că în ziua aceea de iarnă fusese printre oamenii cărora bucătarul nostru le dăduse supă şi care veniseră apoi să-mi mulţumească. Cred că atunci am reţinut silueta unui bărbat care semăna la chip cu el şi care pornise în urma celorlalţi, păşind ca un om bolnav şi ostenit.

Cuprins

Prefaţă..... V
Hăituiala..... 1
Marea făgăduinţă..... 13
Tîrgul de vite de la Wăngertsthuel ... 29
Falsul vin de Malvasia 103
Irozii.....134
Perpetuum mobile 149
Organistul 157
Lupta dreaptă 168
Halta Onefreit 179

Lector : GABRIEL GAFIŢA
Tehnoredactor : LEPOIEV ŞTEFAN

Bun ***de tipar 17.XI.1978. Apărut 1978. Format : 54X84/16. Hirtie format 84X108/57,15. Coli ed. 11,62.***
Coli tipo 14. Tiraj leg. 111 2000+90+30 expoziţie.

Tiparul executat sub comanda nr. 2448 la întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918"
str. Grlgore Álexandrescu nr. 89—97

Bucureşti,
Republica Socialistă România